

I 1145
8638

CONSTANTIN N. VELICHI

CONSPIRATORII

MEMORIA PĂMINTULUI ROMĂNESC

CONSTANTIN N. VELICHI

CONSPIRATORII

Coperta de VAL MUNTEANU

CONSTANTIN N. VELICHI

CONSPIRATORII

EDITURA ALBATROS

BUCUREȘTI

1979

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
S. E.
Cota 5 1145
Inventar - 8678

72

Abia cînd în liniștea din sală a răsunat glasul custodelui anunțînd ora închiderii mi-am dat seama că de fapt nu mai întorsesem de mult foile dosarului gros din fața mea. Parcursesem în această după-amiază de primăvară multe pagini, și acum, la sfîrșitul ei, trebuia să predau voluminosul manuscris și să-mi întrerup lectura pînă a doua zi, cînd îl voi avea din nou înaintea ochilor.

Era dosarul dramaticii încercări de la Brăila, din februarie 1842, cînd o mîină de temerari se încumetaseră să pună la cale răscularea popoarelor din Balcani pentru a scutura stăpînirea turcească. Descoperiți de poliția orașului cu puțin timp înainte de ora declanșării, cetașii încercaseră o disperată apărare, și cîțiva fuseseră prinși. Urmaseră apoi alte arestări, dar principalii conducători, între care și bulgarul Gheorghii Stoikov Rakovski, scăpaseră. Este adevărat că, după cîteva zile, ultimul se predase autorităților, avînd motive întemeiate să o facă. Procesul se încheiase în prima instanță cu condamnarea la moarte a principalilor participanți. Aveau însă dreptul să facă apel la Înaltul Divan, unde, după toate probabilitățile, se putea spera la comutarea pedepsei. Dar iată că după sentința dată, în dosarul procesului nu apărea fireasca jalbă de recurs, ci cu totul altceva: cei șapte condamnați la moarte declarau că sînt de acord cu sentința dată și că renunță la acest drept de apel pe care legea li-l oferea. Da! Aici mă oprisem din lectură, căutînd mobilul care-i îndemnase la această acțiune, aparent necugetată. Încercasem să prind tilcul ascuns al cererii și gîndurile mă duseseră departe. Li însoțeam probabil de multă vreme pe condamnați în ciudata lor odisee și mă aflam undeva departe pe țărmurile Mediteranei, cînd glasul profesional al

custodelui mă readuse în sala de studii a Arhivelor Statului unde acum urma să predau acest dosar.

Am depus materialele și am părăsit sala. Afară, vechea mănăstire a lui Mihai-Vodă se profila pe cerul serii. Cireșul de lângă poartă înflorise de câteva zile și în jocul luminii cu întinericul părea o mireasă ce-și așteaptă mirele. În stradă zgomotul tramvaielor și al mașinilor m-a trezit de-a binelea. Găsisem și răspunsul la întrebarea care-mi oprise lectura. Da! Condamnații avuseseră dreptate. Singura cale de a-și salva viața era tocmai aceasta: să fie și să rămână condamnați la moarte printr-o sentință definitivă. Pentru cei mai mulți, poate un paradox. Pentru istorici însă, nu. Dar și pentru unii și pentru alții — deosebit de interesant.

În primăvara aceea am rămas cel mai statornic cercetător al Arhivelor, și hîrtille păstrate mi-au dezvăluit o mulțime de episoade din lupta pentru libertate a emigranților balcanici, care-și găsiseră adăpost pe pământul ospitalier al țării noastre.

Cît mister învăluie aceste mișcări nereușite — și tocmai de aceea repetate trei ani la rînd — și cît elan revoluționar la acești emigranți balcanici! Dacă unii dintre ei se gîndiseră la început doar la răzbunare, cei mai mulți veniseră gata de orice sacrificiu, cu nostalgia și mirajul patriei, pe care o și vedeau eliberată.

Pentru acești emigranți, lipsiți de experiență, unii abia trecuți de 18 sau 20 de ani, ca Rakovski și Dumitru Zerva, alții în puterea vîrstei ca Radul Marcu muntenegreanul, în pragul bătrîneții, la 65 de ani, ca Zeleş Dimitriu sau unchiași neputincioși ca moș Luțcan, iertat și de judecători pentru vîrsta sa înaintată, pentru toți aceștia, orice mijloace — cinstite sau condamnabile —, toate erau admise atunci cînd era vorba de libertatea patriei lor. Și cît încurcaseră ițele mării negustori, cît de interesați fuseseră agenții consulari sau cei ce încercaseră să profite de pe urma acestor mișcări, unii ambițioși, ce rîvniseră domnia țării sau alții ce visaseră tronuri în Balcani...

Cu cît mă apropiam de sfîrșitul cercetărilor, cu atît înțelegem mai bine de ce același Rakovski scrisese mai tîrziu: „După căderea Bulgariei sub jugul Turciei, România, păstrîndu-și viața politică și drepturile sale, a fost pentru națiunea

bulgară un azil liber și inviolabil, iar casa țăranului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare ospitalitate“.

Trebuie să spunem că pe conspiratorii de la Brăila din 1841—1843 i-a înțeles cel mai bine poporul, cel care-i primise cu brațele deschise, cel care observînd toate pregătirile nu trădase nimic, ba sprijinise din toate puterile o cauză care era și a lui. Și ce frumos o motivează decretul prin care guvernul revoluționar de la 1848 îi elibera pe conspiratorii întemnițați la Ocnele Telega și la Ocnele Mari: „Fiindcă atunci cînd o nație suferă de apăsările cele mai grele, cel ce conspiră pentru libertate este adevăratul fiu al ei“.

E ușor de înțeles de ce în următoarele trei decenii România a devenit centrul mișcării revoluționare bulgare de eliberare națională. Într-adevăr, aici au luat ființă cele mai importante organizații politice ale emigrației, de la București a acționat Comitetul central revoluționar bulgar și tot aici s-au stabilit marii revoluționari bulgari Rakovski, Karavelov, Botev ș.a. În țara noastră au apărut cele mai importante ziare revoluționare bulgare și o mulțime de cărți și reviste răsbindite apoi în Bulgaria robită. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și oameni politici clarvăzători ca C. A. Rosetti, Mihail Kogălniceanu, Ion Brătianu ș.a. au ajutat toate încercările de eliberare a Bulgariei făcute de diferite cete și detașamente, care, înarmate și pregătite în România, au trecut Dunărea pentru a dezlănțui o răscoală generală antiotomană. La București s-au făcut planurile încercării de răscoală de la Stara Zagora din 1875, la Giurgiu s-au trasat liniile mari ale răscoalei din aprilie 1876, iar la Ploiești s-au instruit cei peste 6 000 de voluntari bulgari care, alături de armatele ruse și române, au luptat în războiul din 1877—1878. Pe drept cuvînt revoluționarul Zahari Stoianov numea țara noastră: „Sfînta și binecuvîntata Romînie liberă, leagănul renașterii politice bulgare“. Inceputul însă îl făcuseră cu decenii în urmă acești conspiratori de la Brăila, de care nu se știa aproape nimic.

•

Zile de-a rîndul cît am urcat în deal la Mihai-Vodă pentru cercetarea acestor mișcări conspirative, a crescut mereu în mintea mea un gînd: oare toată lupta reflectată în documen-

tele vremii, aceste episoade atât de pasionante aveau să rămână închise aici sau relatate doar unui număr restrâns de cercetători? Oare nu era de datoria mea să arăt în cercuri cât mai largi această flacără a răzvrătirii ce a mistuit atâtea cugete îndrăznețe în bezna unor vremuri trecute? De fapt nici nu aveam prea mult de făcut. Trebuia doar să las documentele să vorbească, înșiruindu-le și lămurind lucrurile numai acolo unde ițele erau prea încâlcite. Nu aveam nimic de născocit, nimic de inventat, căci faptele însăși alcătuiau o pasionantă poveste, un adevărat roman de aventuri eroice ...

Așa s-a născut această carte.

A FOST UN RĂZBOI GLORIOS

Într-o seară de la sfârșitul lunii iulie 1829, în casa lui Alexandru Pavlovici, fruntaș al emigranților bulgari din București, se adunaseră o mulțime de oaspeți. Erau aici arhimandritul Constantin din Loveci, Andrei Ivanovici din Vrața, Chiriac Kirilovici din Rusciuk, Hristi Visarion din Koprivștița, precum și alți bulgari originari din Șiștov, Gabrovo și alte orașe ale Bulgariei, dar stabiliți acum la București.

Alexandru Pavlovici îi convocase pe cei prezenți la o consfătuire politică. Zvonurile care se auziseră în ultimele zile — spunea el — erau adevărate. I se confirmaseră chiar la consulatul rus și la comandamentul armatelor rusești. Așa era : generalul Diebici trecuse Balcanii și se îndrepta, în fruntea oștilor rusești, spre Adrianopol.

La auzul acestor cuvinte, nimeni nu se mai putu stăpîni și bucuria fu generală. Fiecare se gîndea la satul sau orașelul din care plecase, cu ani în urmă, pentru a scăpa de lanțurile robiei turcești.

Fondul discuției era însă altul : războiul, care părăuse nenorocos din cauza rezistenței cetăților turcești de la Șumla, Silistra și Varna, intrase acum într-o nouă fază și se apropia de un sfârșit glorios. Aproape toate oștile turcești se găseau închise în aceste trei cetăți și calea lui Diebici spre Adrianopol și Constantinopol era liberă. Dacă nu intervenea nici o complicație, atunci într-o lună de zile turcii trebuiau să ceară pace. Întrebarea era : Bulgaria va deveni liberă în întregime sau numai pînă la Balcani ? Oare era bine ca ei să stea cu mîinile încrucișate și să aștepte încheierea păcii sau era necesar să întreprindă ceva, așa cum făcuseră Atanasie Nekovici și episcopul Sofronie în războiul din 1806—1812.

Cînd Alexandru Pavlovici puse aceste întrebări, toți cei de față amuțiră. Fiecare știa că trebuie să se facă ceva, dar cum

și în ce fel, asta era greu de spus. Toate privirile se îndreptară spre Dumitru Mustakov, care stătea la loc de cinste în capul mesei, înconjurat de alți negustori mari, ca Bakaloglu, Kovacev, Penkovici.

Între bulgarii din București, frații Mustakov se bucurau de multă cinste. Originari din Gabrovo, făcuseră negoț cu Bucureștii, unde se stabiliseră și ei atunci când orașul natal începuse să fie atacat de cîrjalii¹. Acum țineau pe „ulița Gabrovenilor“ un han mare și cunoscut de toți bulgarii care trecuseră vreodată prin București. Cu toate că erau bogați, nu-și țineau nasul sus și nu rîvneau la ranguri boierești, așa cum făcuse Andrei Deșu sau alții, care erau acum pitari sau vistieri.

Ridicîndu-se, Mustakov vorbi liniștit, dar cu mult suflet : era adevărat că acum, mai mult ca oricînd, avea să se decidă soarta Bulgariei. Și nimeni nu stătuse și nici nu putea să stea cu brațele încrucișate. Căpitanul Mamarcev își adunase corpul lui de voluntari, cu care se acoperise de glorie la asediul Silistrei, iar acum trecea Balcanii cu armata generalului Diebici. Veștile sosite din Bulgaria spuneau că acolo se mai formase un detașament de voluntari sub comanda lui Vasile Ceardakliev din Kotel și pe care mulți îl numeau „căpitanul Vasile Vilkov“. De altfel, poporul bulgar ajutase oștile rusești întotdeauna. În războiul trecut „oastea bulgară“ a căpitanului Vatikioti făcuse minuni de vitejie. Și atunci ca și acum, cînd armatele împărătești trecuseră peste Dunăre, acestea găsiseră acolo o primire călduroasă. Se cuvenea dar ca bulgarii să-și cîștige libertatea mult dorită și să aibă și ei o țară a lor. Desigur că împăratul și sfetnicii lui știau toate acestea. De aceea, după părerea lui, urmau să aștepte în liniște încheierea păcii. Rusia nu avea să-i uite și soarta lor se afla în mîini bune.

Mai vorbiră și alții, dar fără să adauge ceva nou, pînă ce un abagiu mărunt, care avea o mică dugheană la Hanul Colței, puse degetul pe rană. Era adevărat — zicea el — că bulgarii luptaseră și în războiul trecut, dar oare se aleseseră cu ceva? Nu numai că soarta fraților de peste Dunăre nu se îmbunătățise cu nimic, ci, dimpotrivă, ea devenise și mai crudă. După retragerea oștilor rusești, răzburarea turcilor atinsese culmea. Toți aceia care îi ajutaseră pe ruși cît de puțin, se bucuraseră la venirea lor sau erau măcar bănuți de așa ceva, își pierduseră nu numai averea, ci și viața. Scăpaseră doar acei care

¹ Cîrjaliu (turcism) — tîlhar.

putuseră să fugă pină la retragerea armatelor rusești și ajunseseră aici, în Țara Românească, sau plecaseră mai departe în Rusia. Și, ca să vorbim drept — adăugă el — oare toți acești băjenari ce se găseau în Țara Românească reușiseră să-și orînduiască viața cum trebuie? E adevărat că meseriașii și negustorii o duceau foarte bine, dar dintre țărani unii nu ajunseseră oare să muncească pe moșiile boierești? În zadar Atanasie Nekovici, ales de ei „deputat al poporului bulgar“, stăruise atunci, căci zapcii plășilor luau și pielea de pe ei, iar oamenii fugeau care-ncotro la venirea lor. Nu era deci vorba să fie dată doar o poruncă a Divanului, ci acum, la încheierea păcii, trebuia ca înțelegerea dintre cele două împărății să hotărască odată și soarta lor.

Așa cum în războiul trecut Atanasie Nekovici stăruise pentru binele nației, și acum trebuia ca unul dintre ei să ducă această luptă. Și cel mai potrivit dintre toți era, după părerea sa, chiar Alexandru Pavlovici. Era om umblat, îl ajutase pe unchiul său Atanasie Nekovici în misiunile sale diplomatice, fusese pe la Țarigrad și la Odesa, stătuse de vorbă cu generali și miniștri, luptase în 1821 și cunoștea bine aceste treburi. Dar fierul trebuia bătut cît era cald. De aceea, el ceru ca Pavlovici să capete chiar acum hîrtie la mînă, iscălită de toți cei de față, că e ales deputat al poporului bulgar. Să contribuie fiecare cu ce va putea, ca să i se facă rost de bani pentru călătoria care avea s-o facă. În două-trei zile, Pavlovici trebuia să ajungă la Șumla, unde era comandamentul rus, sau chiar la Varna, unde se zicea că o să vie împăratul însuși. Să meargă acolo și să stăruie ca în tratatul de pace să se prevadă o soartă mai bună pentru bulgarii din patrie, cît și pentru băjenarii de aici. Degeaba sîngeraseră Mamarcev și Vilkov cu voluntarii lor pe cîmpurile de bătălie din Bulgaria, căci el știa una și bună : adevărata izbîndă într-un război nu se cîștigă numai cu sabia, ci și la încheierea păcii, unde atîția alții nu fac decît să pună bețe-n roate.

Propunerea fu primită și arhimandritul Constantin scrisese plenipotența pe care o iscăliră cu toții. Își dezlegară apoi pungile și unii dădură banii pe loc, alții urmînd să-i aducă de-dimineață. Era pe la primul cîntat al cocoșilor cînd adunarea se sparse și fiecare plecă acasă cu cugetul împăcat.

Două zile mai tîrziu, Alexandru Pavlovici, deputatul poporului bulgar, trecea Dunărea pe la Giurgiu, îndreptîndu-se spre Șumla.

Așa vorbea Pavlovici și la urmă nu uita să ceară îmbunătățirea soartei celor emigrați sau libertatea pentru țara sa robită. După aceea lăsa memorii scrise îngrijit și cu cereri precise.

Împăratul însuși îl ascultase cu destulă atenție pe deputatul bulgar și găsisse îndreptățite toate cererile lui. Când s-a auzit vestea că Diebici ajunsese aproape de Constanti-nopol, împăratul chemă pe sftnicii și generalii care se gă-seau la Varna și le ceru să facă proiectul viitorului stat bul-gar liber, trasîndu-i și granițele. Proiectul a fost trimis apoi la Petersburg, pentru a fi examinat și întregit de către con-tele Nesselrode, ministrul de Externe.

La 27 august, generalul Diebici ajunse în fața Constanti-nopolului și turcii înspăimîntați cerură pace. Dar escadra franco-engleză, care sosise în apele turcești, arăta clar că apusenii nu doreau desființarea Imperiului otoman. Mai mult, gloriosul Diebici era la capătul puterilor și, de aceea, țarul se mulțumi să impună Porții cereri moderate.

•

De această întorsătură neplăcută a situației, Alexandru Pavlovici nu știa nimic. Plecase de la Varna în ultimele zile ale lunii august, atunci cînd se zvonise că turcii au cerut pace, și acum călătorea spre București pentru ca să aducă tuturor compatrioților săi vestea cea bună.

Fu silit însă să stea cîteva zile la Șumla din cauza timpu-lui care se stricase. Drumurile erau desfundate de ploi. Cînd, în sfîrșit, putu să plece spre Silistra, el rugă totuși pe ceilalți călători să mai zăbovească o zi. Nu se simțea prea bine, iar drumul îl ostenise și mai mult.

În amurgul unei frumoase zile de la începutul lunii sep-tembrie, drumeții ajunseră în apropierea Silistrei. Alexandru Pavlovici nu se zori să coboare la Dunăre și s-o treacă înainte de căderea serii ca să rămînă noaptea la Călărași, așa cum făceau ceilalți călători. Nu intră în oraș, ci se despărți de ei și se tîri anevoie pînă la o căsuță ascunsă între viile de pe dealurile vecine, unde mai poposise odată.

A doua zi Alexandru Pavlovici nu se sculă de dimineață ca de obicei. Se trezi tîrziu și se simți parcă mai obosit decît atunci cînd se culcase. Abia acum își dădu seama că era bol-nav, fără însă să poată spune de ce anume suferea. Ceru

gazdei să-i aștearnă patul în ceardac. De aici, privirea lui se îndrepta peste undele Dunării, spre malul celălalt, unde se vedeau lucind căsuțele albe de la Călărași. Simțea nevoia să fie singur și să nu se mai gîndească la nimic. Dar amintirile nu se lăsau alungate. Îl năpădiseră ca un stol de păsări pe care în zadar încerci să-l gonești.

Cînd gazda veni să-l cheme la masă, Alexandru Pavlovici era mort. Fața lui palidă era totuși luminată de zîmbetul acela al omului mulțumit că și-a făcut datoria pînă la capăt.

Tratatul de pace fu semnat la Adrianopol la 14 septembrie 1829, așa încît Alexandru Pavlovici nu mai apucă să audă de el, murind la Silistra tocmai atunci cînd emigranții bulgari din Țara Românească aveau nevoie mai mult ca oricînd de un conducător.

Proiectul Bulgariei libere căzuse și, în afară de Grecia care deveni stat autonom, iar în anul următor independent, doar Țara Românească și Moldova și-au îmbunătățit situația.

Viața grea a poporului bulgar, sub robia turcească, îl silise mereu să-și caute salvarea la nord de Dunăre. Emigrările deveneau masive mai ales în timpul războaielor ruso-turce.

Și acum lucrurile se petreceau la fel.

Deși armatele rusești au pornit împotriva Turciei la sfârșitul lunii aprilie 1828, frământările începuseră încă din martie, și cu toate că pacea era semnată în septembrie 1829, numeroase familii bulgare treceau încă Dunărea în 1830, mai ales că una din clauzele tratatului de la Adrianopol încuviința aceste strămutări. Multe sate din județele de la Dunăre au primit oaspeți. Plecaseră întâi bulgarii și românii din satele de pe marginea fluviului, de la Isaccea și pînă la Vidin. În august 1828, vreo 200 de familii din jurul Turtucaiei trecuseră peste Dunăre și se așezaseră la Chirnogi, la Fundulea și la Luica, iar în părțile Olteniei, bulgarii și românii de peste Dunăre treceau de-a valma.

Veneau apoi bulgari din interiorul țării, care plecau mai ales din orașe și târguri. Meseriașii și negustorii se așezau tot la orașe, țărani trăgeau la sate, și vechile vaduri de trecere, Silistra—Călărași, Hîrșova—Piua Petrii și Măcin—Brăila, se aglomerau tot mai mult. Grosul emigranților venea din târgul cel mare al Slivenului, al cărui bîlci era vestit de multă vreme la noi în țară, sau din orașele apropiate: Kotel, Iambol, Karnobat, Aitos și altele. Pînă la urmă, generalul Kiseleff, văzînd acest exod, a luat măsuri pentru primirea băjenarilor. La vadurile mai sus amintite au fost așezați funcționari speciali și trimișii ispravnicilor de județe, care luau oamenii în primire și-i conduceau în orașe și sate, sau pe moșiile boierilor care căutau mînă de lucru ieftină.

Această mare emigrație era explicabilă.

Turcii, prinzînd curaj, începură îndată după încheierea păcii să se răzbune pe bulgari, ucigîndu-i chiar în orașe, dacă se încumeta vreunul să treacă prin cartierul turcesc. Orașul Sliven trimisese o delegație la comandamentul suprem al oștilor rusești, care se afla la Burgas, pentru a expune acolo marea nenorocire ce plana asupra lor, îndată ce armata rusă va părăsi Bulgaria.

Populația orașului Sliven era împărțită în trei tabere: grecomanii¹ și bulgarii cei mai înstăriți care nu se gîndeau să plece, ci erau de părere să fie trimisă o delegație de cetățeni la sultan, ca să-l roage să-i apere de oștile turcești ce trebuiau să se întoarcă îndată după plecarea rușilor.

Negustorii mărunți și meseriașii erau hotărîți să se refugieze, scîpînd astfel pentru totdeauna de turci. Nu doreau altceva decît siguranța pentru viață și agoniseala lor și protecție pentru dezvoltarea negoțului și meseriilor lor. Aceasta nu o puteau găsi în patrie, atîta vreme cît puterile europene, rivale între ele, susțineau pe turci și le organizau oștirea; așa încît, singura salvare era așezarea într-o țară de aceeași credință, unde, dacă pentru ei va fi tîrziu, cel puțin copiii lor vor trăi în liniște. Și tot ei vor putea într-o zi să-și facă datoria către nefericita lor patrie, scîpînd-o de jugul turcesc. Același lucru îl doreau și țăraniii agricultori și crescători de vite din regiunea Slivenului, care suportau majoritatea greutăților.

În sfîrșit, a treia și ultima grupă o forma o parte din tineretul entuziast, în fruntea căruia se afla căpitanul Mamarcev din Kotel, venit cu oștile rusești, în calitate de comandant al voluntarilor.

Bucuria lui Mamarcev nu avusese margini la revederea locurilor natale. Detașamentul căpitanului n-a mai însoțit oștile lui Diebici, ci a rămas un timp la Kotel. Cînd s-a auzit că generalul ajunsese victorios la Adrianopol și că turcii ceruseră pacea, voluntarii au plecat să-și caute familiile, pe care le părăsiseră de multă vreme. Mamarcev își dădu demisia din armata rusă și plecă la Sliven, fiind sigur că, prin tratatul de pace care urma să fie încheiat, Bulgaria va obține libertatea.

Cînd în septembrie se află groaznica veste că Bulgaria va rămîne mai departe sub stăpînirea sultanului, căpitanul se gîndi să reînceapă lupta. Trimise îndată oameni prin sate ca să-i cheme pe voluntari la Sliven și începu să țină adunări

¹ Grecomanii — bulgari grecizați.

prin oraș, îndemnînd poporul la răscoală. Curînd, sub steagul căpitanului se adunară aproape o mie de oameni. Dar clerul fanariot și negustorii bogați, care se temeau pentru averile lor, nu vedeau cu ochi buni o asemenea răscoală.

Cîțiva dintre acești ofițeri îl încurajaseră pe căpitan pînă ce primiseră ordine precise din partea lui Diebici. Porunca generalului era limpede : tratatul de pace se semnase și nu mai putea fi vorba de nici o răscoală.

În cele din urmă, comandantul rus de la Sliven îi ordonă lui Mamarcev să înceteze orice acțiune, și cum căpitanul nu se supuse, fu arestat. El fu eliberat însă destul de repede, la cererea orășenilor care-l iubeau și care nu încetaseră să preamărească deosebitele lui fapte de arme. În fața acestei situații, Mamarcev renunță temporar la pregătirile pe care le făcea, mai ales că, în timpul cît fusese reținut, cetașii lui se răspîndiseră în toate părțile, unii hotărînd să treacă în Țara Românească, alții luînd calea codrului.

Toate acestea îi determinară pe orășeni să se gîndească la o emigrare spre Rusia sau în Țara Românească, ceea ce făcu și Mamarcev.

Toți încep pregătirile de plecare transformîndu-și în bani întreaga avere. Tot acum apar anumiți oameni care sfătuiesc poporul să se refugieze în Țara Românească, și anume pe moșiiile căminarului Ștefan Moscu, care îi trimisese cu atare poruncă. De fapt căminarul avea nevoie de mîină de lucru și urmărea să-i ademenească pe noii veniți și să-i transforme apoi în clăcași. Alții propuneau să li se vîndă pămînt în Țara Românească, pentru ca țaranii bulgari să se așeze acolo. Și au început chiar să se alcătuiască liste cu numele celor care urmau să se stabilească în țara vecină.

Văzînd că în ultimele zile ale ocupației rusești, bandele jefuitoare au și început să acționeze, slivnenii se hotărîră cu toții să plece, socotînd ca trădător pe oricine i-ar fi îndemnat să mai rămînă.

Încă din ianuarie 1830, rușii publicară, la Burgas, condițiile pe care urmau să le îndeplinească cei ce doreau să se refugieze. Itinerarul urma țarmul Mării Negre, de la Burgas, Varna, Kavarna, Mangalia, Constanța, Babadag, Isaccea, trecînd Dunărea pe la Satul Nou. Refugiații urmau să fie împărțiți în caravane de cel mult 2000 de oameni. Ele vor avea un șef ales, care, cu o lună sau cel puțin 15 zile înaintea

plecării, se va prezenta comandamentului rus, înaintînd o listă cu cei care vor merge sub conducerea sa.

La 15 aprilie 1830 rușii urmînd să părăsească orașul, populația trebuia să plece la 13 aprilie, pentru a da posibilitate oștilor rusești s-o apere de cetele bandiților turci, ascunse în pădurile din vecinătate. La 13 aprilie 1830, în oraș, din 4000 de familii bulgare, au rămas doar 65.

Dar abia plecați, în mijlocul băjenarilor au apărut neînțelegeri cu privire la locul de stabilire. Grecomanii, care trăiseră totdeauna din munca celorlalți, și-au dat seama că le va fi cu neputință să stea în mijlocul acestor oameni, care-i dușmăneau, și de aceea s-au întors, preferînd să rămînă mai departe la un loc cu stăpînitorii turci, de care se deosebeau doar prin nume, căci faptele și viața lor i-au arătat de multe ori mai răi chiar decît aceștia.

Cei mai mulți băjenari au trecut Dunărea pe la Silistra, Hirșova și Măcin în Țara Românească sau pe la Satul Nou în Basarabia. Influențați de această imensă mișcare, bulgarii din vecinătatea Mării Negre, de la Burgas, Varna, Aitos, Mesembria și Anhialo, au plecat și ei. Din această masă de oameni, abia o mică parte s-a reîntors din drum. Se poate spune că jumătate din populația bulgară a Traciei dintre Adrianopol, Stara Zagora, Balcani și Marea Neagră, cît și cea din Bulgaria răsăriteană de la nord de Balcani, dintre Varna, Silistra, Isaccea și mare, se refugie, lăsînd aceste regiuni pustii.

Emigranții care au trecut în Țara Românească s-au așezat la București, Ploiești, Brăila, Giurgiu, Pitești, Buzău, Rîmnicu Sărat, Focșani etc. și în general în toate orașele unde-și puteau practica negoțul sau meseriile.

Agricultorii preferau satele și mai ales pe acelea în care existau așezări mai vechi, iar grădinarii se stabileau în așezările din apropierea orașelor sau în mahalalele acestora, unde făceau grădini de zarzavat. Asemenea mahalale aveau Bucureștii, Slatina, Ploieștii, Tîrgoviște, Buzău, Rîmnicu Sărat, Tecuci, Huși, Bîrlad, Focșani și altele.

Dintre slivnenii refugiați, cea mai mare parte a venit în Țara Românească la Brăila, Buzău și mai ales la Ploiești, unde s-au hotărît să rămînă deoarece era apa bună. Ei au cerut să li se dea pămînt, așa cum se proceda în Rusia, dar n-au reușit să capete nimic și nici bani destui n-aveau ca să poată cumpăra. Au recurs atunci la „ajutorul“ marelui negustor bulgar

Anton Kamburoglu de la Braşov, care hotări să-i împrumute cu 286 000 de groşi în vederea dobândirii unei moşii. Astfel, refugiaţii au putut cumpăra moşia Bereasa de lângă Ploieşti, proprietatea lui Iancu Bălăceanu, care se vindea tocmai atunci în târgul Ploieştilor, şi, la 23 iulie 1830, slivenenii au intrat în stăpînirea ei. Odată afacerea încheiată, Anton Kamburoglu se grăbi să se întoarcă la Braşov, lăsînd ca înlocuitor al lui pe baronul Hristofor Sakellario, împreună cu Vasile Hagi Mihailov şi Hagi Atanas Paskalev.

La 25 decembrie 1830, Divanul Ţării Româneşti le-a acordat unele privilegii, iar oraşul pe care urmau să-l construiască trebuia să poarte numele „Noul Sliven“. Slivnenii se bucurau şi ei, ca şi ceilalţi bulgari refugiaţi, de anumite scutiri de impozite.

Bulgarii au parcelat moşia, fiecare primind acte de proprietate pentru ceea ce cumpărau : loc de casă, de atelier sau prăvălie, vie sau livadă etc.

Îndată după aceasta, coloniştii s-au apucat de lucru. Meşterii Todor Karahristov şi Ivan Faraşa din Sliven au făcut planul pentru construirea a 600 de case. În mijlocul noului târg era o piaţă în care a fost zidită biserica, iar împrejur prăvălii şi case, dintre care multe aveau două etaje.

În 1831 Bereasa avea 113 case şi nu era cu nimic mai prejos decît Filipeştii sau Cîmpina, aşezări cu mult mai vechi, iar în 1832, oraşelul cuprindea 398 case şi 63 de prăvălii.

Dar neînţelegerile nu s-au lăsat prea mult aşteptate. Îndată după efectuarea vînzării, fostul proprietar al moşiei, Iancu Bălăceanu, se certă cu unchiul său, paharnicul Nae Bălăceanu, pentru aceeaşi moşie, din care cauză slivnenii n-au putut întări definitiv nici cumpărarea şi n-au căpătat nici vechile acte de proprietate, care se mai găseau încă la Iancu Bălăceanu. Astfel că în cele din urmă, Bereasa fu cumpărată de grecul Sakellario doar cu 60 000 de groşi, adică mai puţin decît un sfert de cît dăduse pe ea, cu un an înainte, Anton Kamburoglu. Moşia nu mai aparţinea coloniştilor şi toate privilegiile pe care le căpătaseră erau de drept anulate. Ei urmau să devină slugi pe moşia baronului Sakellario, pierzîndu-şi şi pămîntul şi libertatea. Noul proprietar începu o exploatare sistematică, ceea ce provocă mari nemulţumiri în rîndurile băjenarilor. Mai tîrziu, Sakellario, avînd nevoie de bani pentru a-şi plăti datoriile făcute cu prilejul cumpărării moşiei, a în-

ceput să vîndă părți din ea altor proprietari, fapt ce-i determină pe slivneni să-i intenteze un proces.

Se putea ușor observa, după felul în care se desfășura acest proces, că slivnenii riscau să-l piardă curînd. Atunci au făcut apel la vechiul lor concetățean și fruntaș, la dr. Ivan Seliminski, care se afla acum la București, ca profesor particular al familiilor bulgare din oraș.

Baronul Sakellario își dădu imediat seama că noul apărător al bulgarilor din Sliven îi va primejdi reușita și de aceea încercă, prin cîteva uneltiri, îndepărtarea lui. Astfel apărură plîngerii împotriva lui Seliminski, căruia i se aduceau mai multe acuzații, dintre care ce mai periculoasă, deoarece ridica împotriva lui și autoritatea bisericească, era erezia.

Prima reclamație a fost făcută la „maghiistratul orașului“, dar ea rămase fără rezultat. A doua oară, la 10 septembrie 1835, reclamația a fost înaintată Eforiei școalelor naționale și făcută în numele „lăcuitorilor orașului Ploiești“. Se afirma că Seliminski „... adăpat fiind de romanțe și următor povătuirilor lui *Volter*, în vileag, în auzul multora din noi, în multe rînduri, au birfit multe împotriva religiei pravoslavnice, a sfinților, a Ierusalimului și alte, încît s-au atins și de buna oblunduire a stăpînirii... într-un oraș în care asemenea cuvinte de nimenea nu s-au vorbit“.

Între timp, nemaiputînd îndura asupra noului stăpîn, a baronului Sakellario, mulți slivneni au părăsit tînăra lor așezare. Din toate casele construite la început, nu mai erau în Noul Sliven, prin aprilie 1834, decît vreo 230, în care locuiau tot atîtea familii. În zadar încercase doctorul Seliminski să-i rețină prin înființarea unei școli. Cu plecarea familiilor mai numeroase, Noul Sliven decăzu din ce în ce mai mult și coloniștii se răspîndiră în toate părțile. În 1838 îl părăsiră și cei mai săraci. Totuși, Ploieștii aveau acum trei mari cartiere bulgărești, dintre care unul se numea „piața sirbească“.

•
• •

În schimb ceea ce nu reușiră să facă slivnenii, izbutiră șiștovenii.

La începutul secolului al XIX-lea, Șiștovul era principalul punct de pe malul drept al Dunării unde se strîngeau toate

mărfurile ce veneau nu numai din interiorul Bulgariei, ci din întregul Imperiu otoman și care urmau să ajungă în orașele din centrul Europei.

Orașul a avut însă de suferit în timpul războiului ruso-turc din anii 1806—1812, când, în urma unei retrageri temporare a trupelor rusești, comandantul suprem a dat ordin ca Șiștovul să fie ars. Locuitorii au primit dispoziția ca în zece zile să-și lichideze avutul și să-și părăsească locuințele. O delegație de șiștoveni a pornit în grabă la comandamentul rusesc, care se găsea la Focșani, să ceară cruțarea orașului. Trimișii n-au putut însă să se întoarcă în cele zece zile și de aceea orașul a fost incendiat. Populația turcească se retrase spre Balcani, iar bulgarii se refugiară, mai ales, în Țara Românească, așezându-se la București, Turnu Măgurele, Roșiorii de Vede etc. Mulți dintre ei se gîdeau să reînființeze orașul pe malul stîng al Dunării, lîngă Zimnicea, dîndu-i numele de „Noul Șiștov“, dar autoritățile românești s-au opus, deoarece acolo era moșia lui Constantin Ipsilanti. Atunci șiștovenii căutară alt loc, oprindu-se la moșia Mavrodin, unde se aflau satele Fundătura și Lăceni, sate care nu aveau mai mult de o sută de familii și care se găseau așezate într-o poziție bună la împreunarea văilor Ciineasca și Tinoasa.

Contractul cu baronul Cristofor Sakellario, proprietarul moșiei Mavrodin, s-a încheiat repede. El prevedea ca noua așezare cu numele de „orașul“ Mavrodin, care se va înființa pe proprietatea sa, să-i plătească anual cîte 6 lei vechi de fiecare familie, iar pentru viile ce se vor sădi pe dealurile învecinate să-i dea vinărici o vadră la douăzeci de vedre de vin.

Orașelul prosperă repede. Șiștovenii care se stabiliseră aici erau negustori, meseriași și agricultori. În centrul orașului se făcu o piață mare, în mijlocul căreia se afla o cișmea cu apă adusă de departe, la margine era zahanaua pentru tăierea vitelor, iar pe dealurile din jur s-au sădit vii.

În războiul din 1828—1829, când armatele rusești se întorceau de peste Dunăre, pe o vreme de viscol cumplit, generalul Kiseleff a fost silit să stea șase zile la Mavrodin. Locuitorii l-au primit atît de bine încît Kiseleff le-a făgăduit sprijinul său.

Îndată după intrarea în vigoare a Regulamentului Organic, situația Mavrodinului se schimbă. Proprietarul moșiei, profi-

ținând de faptul că noua legiuire reglementa claca, obligînd pe fiecare țaran să muncească proprietarului cîte 24 de zile pe an, nu mai voi să recunoască pe mavrodineni drept orășeni și ceru aplicarea Regulamentului. Începură o serie de procese. Mavrodinenii susțineau că acei șase lei de familie ce se plăteau reprezentau tocmai cele 24 zile de muncă, dar n-au obținut dreptate.

O delegație de orășeni plecă la București și fu primită de Kiseleff. Acesta însă nu voia să treacă peste prevederile Regulamentului Organic și, de aceea, nu i-a putut sprijini cu nimic.

Același lucru s-a întîmplat și la Zimnicea. Atît în 1810, cît și în 1829 o mulțime de șiștoveni, mai ales negustori, se așezaseră aici deschizînd prăvălii, în înțelegere cu proprietarul moșiei. Dar și acesta ceru curînd noilor veniți să-i dea dijmă și să-i facă zile de clacă. Începură certuri și procese, dar pînă la rezolvarea neînțelegerii prăvăliile au fost închise.

În această situație, și bulgarii zimniceni s-au gîndit să-și cumpere o moșie proprie, pe care să-și întemeieze un oraș al lor. Ei se adresară unui compatriot, și anume vistierului Andrei Deșu, bulgar boierit, om bogat și cu multă trecere, rugîndu-l să-i ajute. Acesta le făgădui să cumpere în numele lor moșia Smîrdioasa, care se afla de vînzare. Într-adevăr, această moșie a fost cumpărată, dar, pînă la urmă, Deșu o alipi moșiei sale Brînceni și încercă să-i transforme pe cei așezați aici în clăcași.

Văzînd cum stau lucrurile, bulgarii zimniceni s-au înțeles cu cei din Mavrodin să cumpere o moșie împreună.

Pentru a nu mai fi înșelați de nimeni, totul s-a făcut cu acte scrise. Se semnă o înțelegere și se depuse o sumă însemnată de bani, care a fost încredințată unui boiernaș Tache Repezeanu, pentru cumpărarea moșiei.

În această privință, moșia cea mai potrivită ar fi fost Băcăianca, pe care reușiră s-o cumpere prin intermediul hatmanului Mihai Filipescu. După puțină vreme, el anunță pe zimniceni și mavrodineni să-și pregătească banii: mitropolia se învoia să le dea moșia Băcăianca în schimbul moșiei Brezoaia din județul Dimbovița, care era scoasă la mezat și pe care proprietarul voia s-o vîndă cît mai repede. Prețul ei nu era mai mare de 50 000 lei vechi, adică vreo 8 000 de galbeni, sumă pe care bulgarii o adunară cu chiu cu vai.

Baronul Cristofor Sakellario, ca și proprietarul moșiei Zimnicea, văzînd că, prin această cumpărare vor fi lipsiți de un important venit, căutară, pe de o parte, să întîrzie vînzarea, iar pe de alta, să provoace vrajbă și neînțelegere între zimniceni și mavrodineni. Acest lucru nu era greu, deoarece zimnicenii mai fuseseră o dată înșelați și încă de un compatriot, așa încît acum se grăbiră și în luna mai 1834 vînzarea și schimbul erau înfăptuite, iar bulgarii își aveau moșia lor.

Odată pămîntul cumpărat, se punea problema numelui care trebuia să fie dat noului oraș. Unii propuneau denumirea de „Noul Șiștov“, alții au făcut alte propuneri, dar bătrîni au cerut să se țină seamă de un singur lucru : recunoașterea unui oraș nu era ușor de obținut, de aceea trebuia căutat un sprijinitor puternic, mai ales că baronul Cristofor Sakellario, ale căror uneltiri fuseseră dejucate, avea interesul să-i împiedice și putea s-o facă cu ajutorul marilor boieri cu care era în bune legături.

Cîțiva au propus numele de „Mitropolia“, deoarece mitropolitul se bucura de mare trecere și cuvîntul lui avea greutate în Divan. Toate aceste propuneri au căzut în fața alteia. Alexandru Ghica, care fusese numit domnitor al Țării Românești, plecase la Constantinopol pentru investitură și se zvonise că vine în țară prin Giurgiu. Un protector mai puternic al noului oraș decît domnitorul țării nu putea fi găsit. De aceea hotărîră ca o delegație de orășeni să-l întîmpine la intrarea în țară și să-i ceară învoirea ca noua așezare să se numească „Alexandria“.

Cînd Alexandru Ghica sosi la Giurgiu la 18 iulie 1834, el fu întîmpinat de o delegație compusă din doi mavrodineni și doi zimniceni, anume : Teodor Hagi Ion, Ion Lazăr, Dimitrie Moscu și Hagi Stoica, care-l rugară să ia sub ocrotirea sa noul oraș Alexandria. Ghica fu foarte măgulit de această propunere și nu numai că le făgădui tot sprijinul, dar boieri pe doi dintre delegați, astfel că la întoarcerea lor în oraș, Hagi Ion și Ion Lazăr aveau rangul de pitari.

Se alcătui statutul orașului, care avea 42 de puncte și care a fost semnat de frunțașii obștei, ba s-a făcut și pecetea orașului, pe care scria : „Obștea orașului Alexandria“. Noua așezare fu construită după planurile unui arhitect austriac, adus special de la București.

În vara anului 1834 au fost vindute 700 de locuri de case și prăvălii și noile construcții începură a se ridica. Mina de lucru se plătea bine și o mulțime de zidari și dulgheri se îndreptară spre noua așezare — români, bulgari din satele vecine, ba chiar și de peste Dunăre. Primele prăvălii se ridicară în „Piața Filipescu“, iar una din străzile principale se numea „strada Șiștov“.

Tot aici s-au așezat și țărani din satul Șovărăști, care și-au cumpărat locuri în noul oraș și pe care domnitorul, călcând Regulamentul Organic, îi lăsă să părăsească moșia pe care locuiseră pînă atunci.

La 4 septembrie 1840 Alexandru Ghica a semnat un hrisov prin care recunoștea Alexandria ca oraș.

.

Băjenarii bulgari, care veniseră în Țara Românească după războiul ruso-turc din 1828—1829, au găsit aici condiții de viață mai bune decît acelea pe care le aflaseră conaționaliilor lor veniți la 1812 sau mai înainte. Aceasta se datora faptului că, după tratatul de la Adrianopol, țările române au progresat rapid din toate punctele de vedere.

Agricultura, comerțul și meseriile au luat un avînt atît de mare, încît posibilitățile de export ale celor două țări române s-au înzecit, ceea ce a dus la ridicarea celor două porturi dunărene — Brăila și Galați.

La Brăila se ridicau acum clădiri frumoase, iar pe Dunăre era o pădure de catarge.

Românii ca și străinii se puteau așeza în oraș și cine avea bani își putea cumpăra loc de casă. Pe ulițele principale nu se puteau clădi decît case cu etaj, făcute din cărămidă scoasă din zidurile fostei cetăți turcești, sau din piatră adusă de la Măcin.

Lucrări mari s-au făcut în port, unde apa fu adincită și se construi un chei modern cu schele de acostaj. Pe Dunăre corăbiile mișunau, la pupa lor fluturau steagurile tuturor țărilor, iar căpitani de vase ofereau aur greu în schimbul cerealelor. Cu toate că în oraș veniseră o mulțime de oameni, se simțea mereu nevoia de mînă de lucru, pentru încărcatul și descărcatul vaselor, mai ales după 1836 cînd Brăila, ca și Galați, deveniseră porto-franco.

Într-un singur an, 1828—1829, populația Brăilei s-a dublat, ajungînd de la 3 000 la 6 000 de locuitori. Numai în doi ani (1831—1833) exportul a crescut de zece ori, iar dacă în 1831 veniseră în port doar 111 vase, în 1840 erau peste 650 de corăbii mari, care așteptau zile întregi să le vină rîndul la încărcatul și descărcatul mărfurilor. Numărul vaselor ar fi fost și mai mare dacă gura Dunării de la Sulina nu s-ar fi împotmolit atît de des. Uneori sute de vase, încărcate cu cereale sau chereștea, așteptau săptămîni și chiar luni de zile creșterea apelor, ca să poată trece pragul de nisip. De aceea și chiria unui vas, care pleca de la Constantinopol spre Galați sau Brăila, era cu 15% mai scumpă decît a acelora care se îndreptau spre Odesa.

Începînd din 1829 schela Brăilei era unul din principalele puncte pe unde intrau în țară băjenarii bulgari, și dacă țărăanii căutau pămînt și se așezau prin sate, meseriașii și negustorii rămîneau în oraș. De asemenea, atrași de viața comercială sau de plata bună pentru încărcatul, descărcatul și manevrarea corăbiilor, veniseră la Brăila o mulțime de greci — mari negustori, meseriași și hamali. În 1837 erau în oraș, în afară de români, vreo 400 de familii de băjenari bulgari și peste 400 de familii de alți supuși străini, mai ales greci.

Abia trecuseră zece ani de la înlăturarea stăpînirii turcești și vechea cetate a Brăilei devenise un adevărat oraș și un port modern. Negustorii aveau „un trup neguțătoresc“, o „deputăție negustorească“ „o casă obștească“, iar în oraș erau școli românești și străine și o tipografie, unde în afară de cărți se tipărea ziarul comercial „Mercur“, ba chiar și o gazetă pentru femei „Iconoama română“ sau „Jurnal de dame“.

Curînd, o asemenea viață negustorească aduse aci și agenți consulari ai puterilor străine. Cel dintîi sosi viceconsulul austriac, după care veniră cel englez, grec, francez și rus. Mulți negustori își luară supușenii străine, ca să aibă libertate de acțiune mai mare și dintre ei erau destui aceia care dispuneau de averi mari.

O dezvoltare la fel de mare dobîndise și orașul Galați.

Rănilor războiului din anii 1828—1829 se lecuiseră de mult și suferințele îndurate erau acum doar amintiri. Dar, deși meseriașii și micii negustori bulgari care găsiseră adăpost la nord de Dunăre ajunseseră să-și încropească cele necesare traiului, cei mai mulți dintre ei nu se simțeau cu totul mulțumiți. Îi apăsa gândul la cei rămași acasă și, când auzeau de sosirea vreunuia din Kotel, din Sliven sau din Karnobat, se adunau în jurul lui, sorbind cu nesaț veștile pe care le aducea.

Cu tot „Așezămintul“ care scutea pe băjenarii bulgari de orice biruri pe timp de trei ani, totuși, după scurgerea acestora, țărani începeau să simtă greutatea birurilor, deși nu le plăteau decît pe jumătate. Pe alocurea, zapcii plășilor luau aceleași dări de două ori și de trei ori, în alte părți învoielile cu stăpînii de moșii fuseseră încălcate, iar la Dudești, pe moșia căminarului Moscu, și în alte locuri începură procese. Situația băjenarilor devenea grea, deși era încă mai bună decît a pămîntenilor.

Pe de altă parte, turcii, care pierduseră o prețioasă mină de lucru, regiuni întregi rămînînd fără populație, începură să făgăduiască mari ușurări de biruri celor ce s-ar fi întors în patrie.

Toate acestea măreau și mai mult nostalgia după locurile natale și unii țărani începură să fie preocupați, tot mai stăruitor, de gândul reîntoarcerii. Cînd cîțiva dintre ei au adresat în acest scop o jalbă stăpînirii, turcii trimiseră delegați oficiali la București, cerînd ca toți acei care voiau să se întorcă la casele lor să nu fie opriți. Se făceau liste după liste, oamenii se pregăteau de plecare, ajungeau pînă la Dunăre, dar simpla vedere a turbanului turcesc îi îngrozea și mulți renunțau în ultima clipă, rugîndu-se iarăși să rămînă în țară.

Mai numeroși erau aceia a căror dragoste de patrie și ură față de împilatorii seculari se reducea doar la dorința de a ajuta cu ceva la îmbunătățirea vieții orașelului natal. Trimiteau bani, ajutau școlile și bisericile de acasă, se interesau de tot ceea ce se petrecea acolo și când auzeau de răzmerițe și răzvrătiri locale se bucurau, dar nu se ridicau la luptă. Oamenii trebuiau ajutați, e drept, dar aceasta o puteau face nu ei, pașnici meseriași și negustori — spuneau aceștia — ci oamenii care cunoșteau meseria armelor și care luptaseră în războaiele trecute. Și aceștia nu lipseau. Căpitanul Mamarcev ajunsese primar al Silistrei, rămasă sub ocupația rusească pînă în 1836, Vasile Vilkov, cel de al doilea comandant al unităților de voluntari, se așezase la Brăila, unde-și clădise un han, cunoscut de toți sub numele de „Hanul de piatră“.

De la Silistra căpitanul Mamarcev venea mereu în Țara Românească, stătea adesea de vorbă cu compatrioții săi, dar nu le lua în seamă vorbele. Marii negustori nu chibzuiau decît la banii lor, țărani erau cu gîndul la ziua de mîine, iar toată zarva pe care o făceau meseriașii, cînd auzeau de nelegiuirile turcilor, era doar foc de paie, atîta timp cît nu atîngea direct avutul și viața lor. Numai aceia care sufereau în satele și orașele de peste Dunăre erau gata să se ridice. Așa gîndea Mamarcev și cînd în 1835 i se oferî prilejul, nu suflă un cuvînt celor din țară, ci trecu îndată la fapte.

Din nefericire, încercarea căpitanului Mamarcev avu un sfîrșit tragic.

Împreună cu Velcio geamgiul, negustor originar din Tîrnovo, căpitanul Mamarcev făcuse pregătiri minuțioase. Printre geamurile din căruțele lui Velcio se găseau ascunse întotdeauna puști arnăuțești, pistoale turcești sau boccele bine îndesate cu praf de pușcă. Totul era adus cu multă grijă la mănăstirea Plakovo de lîngă Tîrnovo, într-un loc pe care-l cunoștea doar starețul — Hagi Serghei. Deseori venea aci și Iosif Sokolski, starețul mănăstirii Gabrovo, de care puțini știau că în tinerețea lui bătuse pădurile Balcanilor, bîgînd spaima în turci cu haiducii lui. Acum însă, ascuns sub rasa călugărească, gîzduia cite o ceată fugărită de putere, îndrepta pe drumuri greșite pe oamenii stăpînirii și singele-i fierbea în vine la dorința de a mai strînge o dată în mînă o flintă haiducească.

Iosif Sokolski socotise că răzvrătirea plănuită pentru iarna anului 1834 era bine să fie aminată către sfîrșitul primăverii, așa cum ceruse și meșterul Dumitru, în care avea mare

nădejde. Atunci termina el lucrul la Tîrnovo și începea să strîngă oameni pentru ca să plece la Varna, cetate care suferise mult în timpul războiului și pe care acum turcii hotărîseră s-o rezidească. Meșterul fusese chemat la Varna și avea poruncă să adune vreo 2000 de oameni și să-i aducă acolo la sfîrșitul lunii iunie, cînd trebuiau să înceapă lucrul.

Hagi Serghei îl înștiințase și pe Velcio că răscoala fusese amînată, așa după cum ceruse și căpitanul Mamarcev. Pînă la urmă, căpitanul venise pe ascuns la mănăstire și împreună cu ceilalți făcuseră planul pînă în cele mai mici amănunte.

S-au înțeles ca, pe la sfîrșitul lui aprilie, Mamarcev să vie de la Silistra îmbrăcat în haine de negustor, dar avînd cu sine uniforma de căpitan în armata rusă, pe care urma s-o îmbrace atunci cînd va lua comanda supremă. Pînă atunci meșterul Dumitru trebuia să-și adune cei 2000 de oameni, care cu ce arme va putea, și să se îndrepte spre Tîrnovo. În noaptea dinaintea izbucnirii răscoalei, Dumitru și oamenii săi trebuiau să poposească la mănăstire, unde, cu acest prilej, s-ar fi împărțit și praful de pușcă. În fruntea acestei armate, Mamarcev ar fi atacat a doua zi Tîrnovo, ar fi arestat autoritățile și pe turcii mai de seamă și ar fi proclamat pe Velcio principe al Bulgariei libere. Apoi răscoala ar fi izbucnit dintr-o dată și în celelalte orașe, unde se făceau de mult pregătiri.

Meșterul Dumitru plecase în aceeași noapte în care avuse-se loc consfătuirea, iar Velcio și Mamarcev dormiseră acolo, deoarece a doua zi urma să aibă o altă întrevvedere cu cîțiva fruntași din Tîrnovo.

Cum or fi prins turcii de veste, ce blestemat i-o fi trădat nu se putu afla, dar ceea ce știa toată lumea era că în aceeași seară porțile Tîrnovei fuseseră păzite și nimeni nu mai putuse să iasă din oraș. O numeroasă poteră înconjurase mănăstirea Plakovo, tocmai cînd căpeteniile erau la sfat. Mamarcev, Velcio Atanasov și toți ceilalți fruntași fură prinși. Turcii au dat foc mănăstirii și au început să-i supună la cazne pe cei prinși, pentru ca să-i trădeze și pe ceilalți. Dar Mamarcev și Velcio nu i-au trădat.

La Tîrnovo judecata fusese destul de scurtă. Velcio și alți fruntași fură spînzurați în oraș, iar ceilalți scăpară cu pedepse mai ușoare. Mamarcev, care era și ofițer și cetățean rus, fu dus la Constantinopol pentru o nouă judecată. O vreme nimeni nu mai știu nimic de soarta acestuia. Pînă la urmă însă

se află că scăpase cu viață. Ba mai mult, guvernul otoman nici nu-l închisese la Edikulé sau în alte închisori unde zăceau mulți patrioți. Căpitanul Mamarcev fusese exilat la Konia, în Asia Mică. Nu putea părăsi însă acest oraș, unde era bine păzit; i se dăduse o pensie lunară de 1500 de groși și se bucura de un tratament potrivit gradului său. Nici răscoalele din Bulgaria de nord-vest de la Pirost și Berkovița nu izbutiseră, deoarece Miloș Obrenovici, prințul Serbiei vecine, nu le dăduse ajutorul promis, răsculații plătind scump încercarea lor de a scăpa de sub jugul otoman.

•

Speranțele pe care bulgarii și le puneau în Miloș erau zadarnice. Principele Serbiei avea el însuși o situație grea, și dacă încuraja încercările bulgarilor de la hotarele țării lui sau le dădea un neînsemnat ajutor, gândul lui ascuns era altul. În clipa când răscoala pe care o provocase izbucnea, principele dorea să apară în ochii turcilor drept mediator între cele două părți, nădăjduind să-și rotunjească hotarul.

Acest joc primejdios fu repede simțit de turci, chiar dacă nu voiau să-l dea pe față, luând doar măsuri în secret. Pe de o parte vizirul îi scria lui Miloș că toate zvonurile răuvoitoare, care ajunseseră pînă la urechile sultanului, nu erau luate în seamă, padișahul fiind încredințat de loialitatea sa față de Poartă, dar pe de altă parte, pașalele Sofiei și Vidinului primeau porunci secrete să-i observe toate mișcările și să raporteze cit mai repede la Constantinopol. Pînă la urmă, Miloș își pierdu tronul, fiind silit să abdice, și în 1839 se stabili în Țara Românească, unde își cumpărase din vreme numeroase moșii.

În același an, o altă speranță veni să încălzească, pentru puțină vreme, inimile bulgarilor. Sultanul dăduse un hatiserif, care pentru prima oară acorda drepturi egale tuturor supușilor săi, indiferent dacă erau musulmani sau ghiauri. Promulgat și citit cu mare pompă în palatul său de la Ghiulhane, în prezența tuturor ambasadurilor străine, hatiseriful fusese apoi răspîndit în toate părțile imperiului.

Bucuria fu însă de scurtă durată. O dată cu publicarea hatiserifului, toți dregătorii provinciali vedeau că le scapă din mînă o pradă bogată, căci raiaua, din a cărei muncă trăiseră cu toții, avea acum drepturi egale cu ale turcilor. Mai ales

șefii religioși, hogi și ulemale, se ridicară împotriva noii legi, care nesocotea — ziceau ei — Coranul. Iar pentru că „ghiaurii“ începuseră să-și ceară drepturile cu o cutezanță din ce în ce mai mare, jaful s-a întetit, astfel ca toată raiaua să înțeleagă, odată pentru totdeauna, că o atare lege nu poate trăi.

Răspunsul a fost prompt. O serie de răscoale izbucniră în toate colțurile imperiului.

Abia acum se gândi Miloș să profite de toate aceste mișcări și să-și recapete tronul pierdut. Bulgarii emigrați în Țara Românească, necunoscînd vechile lui gânduri ascunse, se uitau la el ca la un viitor conducător, și Miloș începu să-i încurajeze.

Dar nici turcii nu dormeau. Planurile lui Miloș fură repede simțite și vizirul făcu sforțări uriașe ca să-l îndepărteze pe Miloș din apropierea Dunării și mai ales dintr-o țară de unde putea să-și facă nesupărat tot feluri de planuri, a căror înfăptuire nu avea să întîrzie prea mult.

Miloș fu întii rugat să părăsească Țara Românească, și vizirul îi oferi azil în oricare din orașele turcești din Asia Mică sau chiar la Constantinopol. Dacă aceasta nu-i convenea, putea să plece în Austria dar nu la Viena, ci mai departe — sau undeva prin Lombardia sau Veneția. Dar tocmai cînd turcii sperau să-l îndepărteze pe acest viitor cap de răscoale, sosi vestea că principele se află la București sub protecția Curții imperiale rusești. Cu toate acestea, vizirul nu se lăsă impresionat și stărui mereu ca Miloș să plece din Țara Românească și aceasta cit mai repede cu putință.

Eforturile pe care Poarta le făcea pentru îndepărtarea lui Miloș din Țara Românească erau — din punctul de vedere al sultanului — cu totul îndreptățite, chiar dacă aparent, prințul detronat își vedea liniștit de numeroasele sale moșii. Miloș fusese nevoit să-și părăsească țara și tronul, dar el nu renunțase niciodată la gîndul de a se reîntoarce. Iar faptul că bulgarii îl socoteau un conducător gata să-i ducă împotriva turcilor, trebuia folosit tocmai în acest scop.

Ajuns în Țara Românească, Miloș își dădu repede seama că jocul său, oricît a fost el de ascuns, atîta timp cît stătuse la Belgrad, ajunsese totuși să fie descoperit de turci. Aceasta nu însemna însă că trebuia să renunțe, ci doar să lucreze și mai tainic, păzindu-se atît de domnitorul Alexandru Ghica,

cît și de boierii din țară, afară doar dacă vreunul dintre ei ar fi manifestat vreo dorință de luptă. Ajutorul lor ar fi fost prețios. Îi trebuiau însă neapărat doi, trei frunțași bulgari cu cunoștințe militare, care să adune în taină o ceată numeroasă de oameni hotărîți la luptă și să-i ție gata, în două, trei puncte cît mai aproape de Dunăre, iar cînd o fi momentul, să treacă dincolo în fruntea lor. Miloș va veni și el dacă se vor arăta sorți de izbîndă, iar dacă odată ceata ajunsă în Bulgaria, aceasta nu va izbuti să ridice populația la răscoală, atunci el va sta liniștit la moșia sa, ca și cum n-ar fi avut nimic cu asemenea tulburători ai liniștii imperiului.

Pentru reușita acestui plan trebuiau deci împlinite două condiții: cei doi, trei frunțași, ca să nu mai vorbim de restul cetei, să nu simtă că frinele sînt în mina sa, iar pentru ca dincolo țărani să se răscoale era necesar ca aceiași frunțași să aibă oarecari legături în satele și orașele de peste Dunăre.

Pentru o astfel de acțiune ar fi fost bun Mamarcev, dar căpitanul zăcea acum, păzit cu strășnicie, în cine știe ce colț al imperiului.

Al doilea om care l-ar fi putut ajuta era căpitanul Vasile Vilkov pe care însă nu-l cunoștea personal. Dar faptul că acesta locuia tocmai la Brăila era cum nu se poate mai potrivit. Așezat la marginea țării, departe de capitală și chiar pe malul Dunării, viețuind într-un oraș cu mulți bulgari și greci, căpitanul era tocmai omul pe care-l căuta. Că Miloș nu-l cunoștea personal, aceasta era și mai bine. Un om trimis la Brăila și stînd puțin printre bulgarii de acolo putea să afle repede atît trecutul, cît și planurile de viitor ale căpitanului, în cazul cînd acesta le-ar fi avut. De aceea, Miloș nu stătu mult pe gînduri și, în septembrie 1840, Petru gavazul¹ fu trimis la Brăila în această misiune.

De cîte ori venise la București, Miloș nu evitase să intre în legături de prietenie cu acei boieri care erau devotați Rusiei și se bucurau de protecția consulului Dașkov, printre ei fiind și logofătul Costache Suțu. În ultimul timp, legăturile lor erau atît de strînse, încît Miloș se grăbi să facă un pas pe care nu-l socoti riscant.

Costache Suțu sperase să ajungă domn, dar visurile sale nu se împliniseră, ceea ce nu însemna însă că logofătul re-

¹ Gavaz (în turcește kavaz) — agent de poliție. În cazul nostru om de încredere pentru paza personală a principelui Miloș.

nunțase la ele. Vorbindu-i odată despre aceste speranțe pierdute, Miloș insinuase că pentru el ar fi poate mai potrivită o coroană la sud de Dunăre. Suțu făcuse ochii mari și Miloș simțise cum mirajul unui alt tron prindea viață în acest ambițios. De aci înainte logofătul fu unul dintre confidenții lui Miloș, care îi împărtăși un plan măreț: o luptă împotriva turcilor, care s-ar fi terminat cu revenirea lui Miloș în Serbia și cu Suțu principe al Bulgariei libere. Puțin după aceea logofătul îi vorbise despre vistierul Andrei Deșu, bulgar boierit, om foarte bogat și cu moșii în sudul Teleormanului, aproape de Dunăre. Era omul său de afaceri și putea să aibă încredere în el. Miloș primi ca Suțu să-l sondeze, fără însă ca Deșu să afle ceva de intențiile principelui sîrb, socotind chiar că totul vine din partea logofătului.

Întors la moșia sa de la Herești, Miloș află că Petru gavazul se și întorsese și, ca de obicei, făcuse treabă bună. Îl chemă deci la dînsul și-i ceru să-i povestescă tot ce afluase, de față fiind și căpitanul Tatici — omul de încredere al lui Miloș.

Căpitanul Vîlkov — spunea Petru gavazul — era originar din Kotel și îl însoțise de mic copil pe tatăl său în sudul Dobrogei — pe lângă Balcic, unde acesta își avea turmele de oi. Acolo stătuse mai multă vreme, dar nu era adevărat — susținea trimisul lui Miloș — că luase parte la războiul rusoturc din 1806—1812, deoarece pe atunci era prea tînăr și se afla la Kotel. După revoluția din 1821, Vîlkov venise la București și învățase meșteșugul boiangeriei. Umblînd mereu cu diferite culori și cerneluri și lucrînd zidărie Vîlkov, pe atunci numindu-se cu adevăratul său nume, Vasil Petrovici Ceardakliev, născocise fabricarea unei pietre numite de el „soma-chi“ și care era un fel de marmură artificială făcută dintr-un amestec de cărămidă, pietriș, plumb topit și cărbune. Cîștigase destui bani și se reîntoarse la Kotel, dar curînd își atrăsese ura breslei și fusese silit să părăsească orașul.

Revenit în Dobrogea, avu norocul să găsească o comoară, dar autoritățile aflară de acest lucru și Ceardakliev fu nevoit să fugă în 1826 la Constantinopol. Cunoscînd întîmplător un ofițer turc ce comanda o unitate de artilerie, Ceardakliev îl lecui de o boală de gît și acesta, drept recunoștință, îl recomandă șefului său, care, neștiindu-l creștin, îl numi ca „giraf“, adică doctor al aceleiași unități. Așa fu silit Vîlkov să ia parte la războiul din 1828—1829.

Însoțind armatele turcești, Vîlkov ajunsese la Șumla și printre răniții pe care-i îngrijea legă și rănile unui turc din Sli-ven, care-l recunoscuse. De frică să nu fie dat pe față că este ghiaur, Vîlkov dezertă la ruși, care-l primiră cu bucurie. La început fusese doar tălmăci, dar luînd parte la lupte obținu gradul de subofițer în armatele de sub comanda generalului Ridiger. Luptase mai departe în armata comandată de Diebici, și Vîlkov se lăuda că generalul pe care-l însoțise îi dăduse comanda „cîtorva sute de ulani“, fiind distins cu înalte decorații rusești și cu gradul de căpitan. De atunci își luase numele de căpitan Vasile Vîlkov.

Acestea toate le aflase Petru gavazul chiar din gura căpitanului, în cafeneaua pe care o ținea acum la „Hanul de piatră“ din Brăila, unde emigrase după război. Dar cu toate că hanul său era unul dintre cele mai mari din Brăila, căpitanul pierdea mereu bani după bani, deoarece nu se pricepea la negustorie. Stătea toată ziua în cafea, povestindu-și isprăvile din timpul războiului, nădăjduind că va veni vremea să mai lupte o dată pentru libertatea țării lui. Era un bărbat ca de vreo 45 de ani și nu visa decît la fapte de arme, mai ales că situația sa materială era destul de grea. Avea mereu procese, era urmărit de creditorii și, ca să scape, fugise în Basarabia, de unde se întoarse cu cetățenia rusească. De ani de zile, consulatul îi tot salva hanul ca să nu fie scos la mezat, așa cum cereau insistent creditorii săi. Acum lucra mai mult în serviciul negustorului brăilean Ioniță Hagi Procopiu.

Cînd Petru sfîrși de povestit, Miloș era în culmea bucuriei. Mai bine nici că se putea. Căpitanul era tocmai omul care-i trebuia.

În ceea ce privește legăturile cu unii dintre marii boieri pămînteni care să-l ajute, Miloș nu se putea opri la nici unul dintre ei. Aceștia, mulțumiți de noua legiuire a Regulamentului Organic, care le asigura un trai bun pe spinarea țărănimii ce le muncea întinsele moșii, nu erau interesați în vreo schimbare. Oameni de nădejde s-ar fi putut găsi însă lesne în mijlocul boierilor de trepte mai mărunte sau chiar printre feciorii de boieri mari, care-și făceau studiile în Apus, cum era de pildă Mitiță Filipescu sau alții și ale căror vederi nu se mai potriveau aproape deloc cu acelea ale părinților lor. Și printre profesorii și elevii școlii de la Sf. Sava s-ar fi găsit oameni care, înflăcărați de lupta pentru libertate, să-i poată servi drept instrumente. Ba chiar și printre iuncării¹ din noua oaste românească se putea căuta, mai ales că aceștia prezentau avantajul pregătirii militare.

La toate acestea se gîndise Miloș la mijlocul lunii octombrie și acum aștepta cu nerăbdare pe Costache Suțu ca să i le împărtășească și să aleagă împreună cîțiva oameni de încredere. Logofătul, care se afla la București, trebuia să vină la Herești abia spre sfîrșitul lunii, pentru a aduce prințului ultimele vești.

Domnitorul Alexandru Ghica se afla într-o plimbare pe Dunăre, de la Giurgiu la Brăila, însoțit de Timoni, consulul Austriei, de Sakellario, consulul Prusiei, și de Billecocq, consulul Franței. La București urmau să sosească pe la mijlocul lunii octombrie, și Costache Suțu trebuia să afle cît mai multe din anturajul vorbărețului Billecocq.

¹ Iuncăr (rus.) — elev al unei școli militare.

Logofătul veni spre sfârșitul lunii și îi dădu întii o veste bună : consulul general al Rusiei adusese la cunoștință domnitorului că exprințul Miloș al Serbiei se află sub înalta protecție a împăratului rus. Aceasta însemna că va putea să rămână oricît va voi la moșia sa de la Herești și nu va mai fi silit să se stabilească la București, așa cum dorea vizirul, pentru a-l supune unei mai atente supravegheri.

După aceea, logofătul îi dădu vestea cea mare de care vorbea tot orașul București. În noaptea de 24 octombrie 1840, poliția, care simțise mai de mult o tainică alcătuire de cițiva răucugetători împotriva liniștii obștești, călcase casa căminarului Dimitrie (Mitiță) Filipescu, a iuncărului Bălcescu și a altora și, spărgînd scrinuri și besactele¹, găsisse hîrtii compromițătoare, datorită cărora aceștia fuseseră arestați. La unul, anume Sotir Țăranul, s-ar fi găsit o ciornă de proclamație, prin care norodul era chemat să se ridice la revoluție, adăugînd că va fi ajutat și de românii din Transilvania. Au fost arestați, de asemenea, Marin Serghiescul, fost „scriitor“ la departamentul Vistieriei, și praporgicul în ostafcă² Constantin Telegescul. Aceștia doi tocmai se întorseseră de la Gorj, unde avuseseră tainice convorbiri cu unul Grigore Rădoșanul, cu cițiva profesori și cu niște foști căpitani de panduri.

Percheziții și arestări se mai făceau încă și acum pe la Tirgu Jiu, Pitești, Giurgiu și alte orașe, deoarece complotiștii, mai toți boiernași, se aflau răspîndiți în toată țara. Lumea vorbea că ar fi amestecați aici și profesorii Vaillant, Eftimie Murgu, sudit³ austriac, ba chiar și vel vistierul Belu. Ba niște apropiați ai lui Manolache Florescu ar fi zis că autorii morali ai acestui complot sînt Ion Cîmpineanu și Cezar Bolliac. Chiar dacă nu au luat direct parte la întrunirile celor arestați, scrierile și cuvintele lor ar fi fost îndemnuri ce nu se pot tăgădui. Totuși, pînă acum nu s-a putut afla mare lucru, căci toate cercetările se fac în cea mai mare taină de către o comisie numită de domnitor și condusă de fratele acestuia, spă-

¹ Besactea (turcism) — cutioară de lemn frumos ornamentată, în care se păstrau bijuterii etc.

² Praporgic în ostafcă (rus.) — sublocotenent trecut în concediu nelimitat (rezervă).

³ Sudit — locuitor din Principatele Române aflat sub protecția unei puteri străine, bucurîndu-se, de aceea, de anumite privilegii.

tarul Costache Ghica. „Mădularele“¹ comisiei erau de asemenea oameni de încredere ai domnitorului: aghiontantul său — polcovnicul² Nicolae Golescu, șeful poliției — Manolache Florescu și aga Ianou Manu din Departamentul din Lăuntru. Fiecare din cei arestați a fost închis separat de ceilalți, iar dacă a fost adus la vreo confruntare, aceasta s-a făcut în fața întregii comisii.

Costache Suțu nădăjduia să poată citi curînd cîteva din tacrirurile³ celor arestați sau din încheierile comisiei ce-și pregătea raportul către domn. Dăduse și bani unui cinovnic care lucra la comisie și care avea să-i aducă hîrțile acasă, să-și arunce ochii pe ele.

Intr-adevăr, prin noiembrie, se aflară destule detalii. Legăturile ce se credeau că ar fi avut complotiștii în Moldova sau în Transilvania erau vorbe goale. Adevărat era doar faptul că ziarul „Siebenbürger Bothe“ publicase o corespondență din București, defăimătoare pentru administrația lui Alexandru Ghica, refuzînd să arate numele autorilor ei. Domnitorul era sigur că în acest complot era mîna străinilor, gîndindu-se la Vaillant, care de altfel fugise la timp în Moldova, la Colson sau la consulul englez Colquhoun, ultimul pîrînd astfel din ura personală pe care o nutrea față de dînsul.

Complotiștii se întîlneau în casa căminarului Mitiță Filipescu. Au citit acolo și un articol din gazeta „Semaforul“, care apărea la Marsilia și în care se vorbea că pe tronul țării ar merita să stea polcovnicul Cîmpineanu. Copii după acest articol s-au găsit pe la diverși complotiști.

În cele din urmă, logofătul Costache Suțu pusese mîna pe niște ciorne după raportul pe care comisia îl pregătea domnitorului și-și copiasse în fugă ceea ce crezuse mai important, aducînd totul printului. Așa află și Miloș că Telegescul și cu Cîmpineanu vorbeau de „un prezident și șase mădulari care să adune oameni spre formarea revoluției și, desființînd guvernul de acum, să alcătuiască legile țării pe aceste trei bazuiri: slobozenie, dreptate deopotrivă și virtute“.

„...Prin iuncărul Bălcescu — citise Miloș într-o hîrtie — au cunoscut și pe Valian (Vaillant — C.V.) ... că totdeauna vorbirile în adunări era ca să adune oameni, să năvălească

¹ Mădulare — membri.

² Polcovnic — colonel.

³ Tacrir (turcism) — interogatoriu.

asupra guvernului, a-l desființa și să formeze o vremelnică
oblăduire... și că numărul oamenilor cu care aveau de gînd
să facă cea dintîi năvălire să fie pînă la trei sute... că iuncărul
Bălcescu zisese lui Anton Panovschi a le face tunuri de
cireș spre a se împotrivi cu dinsele miliției, sau să-i aducă
spaimă. Ba iuncărul ar fi făcut și forma acestor tunuri... De
care părere au fost și Valian... că pã adunații eteriști să-i
aibă la o moșie lingă București ce să socotea a să lua în
arendă... că pã stăpînitor și pã unii boieri să-i jertfească...
să orînduiască în capul oștirilor șef om cinstit și activ... să
întocmească o gvardie națională... să orînduiască oameni în-
vățați ocîrmuitori prin județe... să despartă pe toți lăcuiitorii
în două clase, în plugari și ostași, să stîrpească luxul, purtînd
toți haine făcute de postav de aici și pînză de țară... să în-
tocomească în țară o mare putere militară și să dea țării nu-
mire de România Nooă... că iuncărul Bălcescu și cu Tele-
gescul vorbeau de nedreptățile din țară și ziceau să facă o
revoluție ca să scape pe țărani de jugul proprietarilor, să
dea drepturi deopotrivă la toți...“

Punerea în lucrare a întreprinderilor trebuiau să o facă
în seara de 11 octombrie la bal, să năvălească cu oltenii ce-i
aduce Rădoșanul de peste Olt, să omoare pe măria-sa și pe
miniștri... „să răstoarne oblăduirea de astăzi, să desființeze
cea de astăzi politicească organizație a țării... să întocmească
o nouă constituție... să formeze oștire revoluționară, să des-
ființeze proprietatea și, în sfîrșit, să întocmească viitoarea
oblăduire a țării într-o ocîrmuire republicană...“

Miloș nu citi mai departe și întinse hîrțile lui Suțu. Deo-
camdată era clar că trebuiau să aștepte pînă la limpezirea lu-
crurilor.

✽

Cercetările în procesul conspirației lui Dimitrie Filipescu
mergeau însă destul de greu. Prin martie 1841, acuzații apă-
rură înaintea tribunalului, unde Bălcescu, abia de 19 ani,
răspunse semet, iar căminarul negă orice fel de organizare a
unui complot, recuzîndu-și judecătorii.

În sfîrșit, sentința se dădu la 9 aprilie, Marin Serghiescul
și alți trei fiind condamnați la zece ani de ocnă, căminarul
Filipescu și cu alți patru la opt ani închisoare la Snagov, iar
Bălcescu la trei ani închisoare la mănăstirea Mărgineni. Ho-

tărîrea nedreaptă a judecării nu fu semnată de aga Dumitru Greceanu, Ștefan Bălăceanu, Mihalache Racoviță și Teodor Văcărescu, care declarară că Dimitrie Filipescu este nevinovat sau cel puțin că vinovăția sa nu putea fi dovedită.

Încă de la începutul lunii martie, atît Miloș, cît și Suțu, văzuseră că după descoperirea acestei conspirații era cu totul riscant să se mai adreseze vreunuia dintre micii boieri. Sentința fusese aspră și deocamdată fiecare se temea și de umbra lui.

În sinea sa, Miloș regreta amar descoperirea acestei conspirații de care, dacă ar fi știut, ar fi putut să profite. O frământare armată la București sau în toată țara i-ar fi înlesnit mult planurile. Speranțele lui se îndreptau acum spre unul dintre ofițerii săi cu care venise din Serbia și care se afla în preajma lui. Era vorba de căpitanul Milisav Tatici.

Descriindu-i în culori frumoase strălucita situație de care se va bucura în Serbia, în cazul reușitei lor, căpitanul Tatici fu repede convins. Pentru ca nimeni să nu poată măcar bănuia că Miloș ar avea un amestec, legăturile dintre ei doi trebuiau rupte în mod public. Prințul îl va goni pe căpitan cu vîlvă mare din serviciul său și acesta va pleca la București, unde se va încărca de datorii, blestemîndu-l pe Miloș în toate felurile. Se va lăsa chiar închis pentru neplata datoriilor, va face un ultim apel la fostul său protector, dar Miloș îi va refuza orice ajutor bănesc. Va avea însă grijă ca un negustor, anume Gopievici, să-i plătească datoriile, să-l scoată din temniță și să-l ia cu el la Brăila. Odată ajuns acolo, va avea bani din belșug și va putea să organizeze o ceată de bulgari, sirbi, greci și chiar români, cu care să fie gata la momentul oportun. Disponînd de sume mari de bani, va putea să trimită emisari în toate orașele românești, ca să angajeze oameni și să cumpere arme și muniții. Să nu se încreadă însă decît în Vasile Vîlkov și în viceconsulul rus de la Galați, Simeon Andreevici Korneev.

Legăturile în orașele din Bulgaria le va crea vistierul Deșu — pe care principele spera să-l cîștige de partea sa — iar semnalul începerii va fi dat de Miloș. În cel mult un an vor porni, căci pînă atunci va fi destulă vreme să izbucnească o răzmeriță și la sud de Dunăre.

Planul a fost îndeplinit întocmai și abia se desprimăvăraseră cînd Tatici a ajuns la Brăila și cînd emisarii săi și ai lui

Vilkov se răspîndiră în toate județele țării, ba chiar și în Moldova. După planul lui Miloș, pînă în august trebuiau să fie gata și pregătirile din Bulgaria, unde agenții principelui începuseră încă din iarnă să-i agite pe bulgari contra lui Sabri-pașa, guvernatorul pašalicului de la Niș.

*

Speranțele lui Miloș se împliniră însă mult mai devreme. În toată Bulgaria de nord-vest „răscumpărarea pămîntului spahial“, adică reforma agrară hotărîtă de sultan, nu se aplicase. În zadar se făcuseră plingeri, pentru că autoritățile centrale, în ciuda promisiunilor formale, ordonau pașalelor de la Niș și Vidin să lase lucrurile așa cum erau, deoarece în vecinătatea Serbiei libere era bine ca țărani să fie ținuți în frîu.

Cînd se citise hatișeriful sultanului, bucuria fusese generală, dar Sabri-pașa tăie repede orice elan. Impozitele crescuseră, serdarii porniră să jefuiască pe țărani în mod sălbatic și frămîntările începură, alimentate și de agenții lui Miloș. În multe locuri se țineau adunări și la una din ele participară vreo 600 de familii din satele apropiate de Niș. Cînd totul era gata, au fost aduse din Serbia arme și iarbă de pușcă, dar oamenii lui Miloș amîneau mereu izbucnirea răscoalei.

Se întîmplă însă un eveniment neprevăzut, care făcu ca focul să se aprindă mai repede decît se credea. În aprilie 1841, tocmai în ziua de Paști, o ceată de turci năvăli în biserica din satul Kamenîța, necinstind fete și femei și jefuind totul în calea lor. Răscoala începu imediat și satele se ridicară rînd pe rînd, ucigînd pe toți turcii ce le ieșeau în cale.

Represaliile au fost crunte, întrecînd de astă-dată orice măsură. Poarta începu o cercetare oficială, deoarece Rusia și alte puteri europene ceruseră o anchetă, care să fie făcută de o comisie internațională.

Cînd Miloș auzi de izbucnirea răscoalei rămase uluit. Pregătirile lui de-abia începuseră, iar Tatici urma să pornească în august. Trebuia să se grăbească și asta nu era bine. În orice caz, nemaiavînd nimic de ales, chemă îndată pe Costache Suțu rugîndu-l să-l aducă cu el și pe vistierul Deșu. În același timp, trimise veste la Brăila ca să-l anunțe pe Tatici să se grăbească.

La începutul lunii mai, logofătul Suțu și vistierul Deșu sosiră la Herești și rămaseră o zi întreagă aici să se sfătuiască cu Miloș.

La masă prințul vorbi în fața oaspeților săi cu multă prudență. Răscoala de la Niș fu pe larg comentată, dar Miloș se exprimă în așa fel, încît Deșu rămase cu convingerea că prințul este cu totul străin de ea. Miloș își arăta doar regretul că răscoala a rămas limitată într-o singură regiune și că nu s-a întins de-a lungul Dunării. Conversația luă apoi o altă întorsătură și principele îl întrebă pe Deșu de mersul afacerilor sale negustorești. Vistierul îi vorbi de ghimiile¹ pe care le avea pe Dunăre, unde făcea numeroase transporturi și de unde oamenii săi îi aduseseră la cunoștință că, în cazul unui ajutor dinafară, bulgarii din jurul Tîrnovei și Plevnei s-ar putea răscula. De asemenea, alți oameni de ai săi care se întorseseră de la Ploiești, Alexandria și Zimnicea îi aduseseră știrea că evenimentele de la Niș făcuseră asupra bulgarilor din aceste localități o profundă impresie.

Cînd Miloș spuse că vreo mie de familii bulgărești fugiseră în Serbia, unde obținuseră adăpost, Deșu își exprimă părerea că s-ar putea să sosească băjenari și în Țara Românească. La acestea Costache Suțu răspunse că la București se vorbea că domnitorul se teme ca nu cumva bulgarii așezați pe malul Dunării să încerce să treacă în ajutorul răsculaților de la Niș, iar turcii voind să-i oprească, să nu se producă ciocniri în aceste regiuni. De aceea, unitățile militare de la Brăila primiseră ordin să plece spre Zimnicea, unde urmau să sosească curînd.

După-amiază, Deșu plecă la București, unde zicea că va trage la hanul lui Manuc. Suțu îl conduse puțin și, pe drum, logofătul atrase atenția lui Deșu să răspundă la orice chemări din partea lui Miloș, care ar putea avea nevoie de el. La auzul acestora, vistierul rămase mirat, iar Suțu îi destăinuie că el este obligat să plece curînd în Grecia, iar în lipsa lui, Miloș ar voi poate să fie ajutat cu un mare număr de ghimii, cu care să-și treacă vreo cîteva sute de cetăși peste Dunăre, pe la Turnu. Pînă la urmă îi spuse aproape totul, adăugînd

¹ Ghimii — corăbii.

că, dacă lucrurile se termină cu bine, el, Suțu, ar fi viitorul principe al Bulgariei, deoarece bulgarii n-au cui să încredințeze coroana. Bineînțeles că atunci și situația lui Deșu se va schimba, obținând în noul stat una din cele mai de seamă demnități.

În cele din urmă, Miloș îi comunică lui Suțu că Tatici va fi gata la Brăila în cel mult o lună și jumătate, adică tocmai cît credea el că vor mai putea ține piept răsculații de la Niș. După aceea vor trece Dunărea, fie pe la Măcin, fie pe la Turnu, cu ajutorul lui Deșu.

Într-adevăr, Deșu sosi seara la București, și Petru gavazul făcu tot ce-i stătu în putință să locuiască în aceeași cameră cu el. După ce se împrieteniră, Petru îl rugă să-i găsească un om de încredere, pe care voia să-l trimită la Niș, ca să ceară răsculaților să mai reziste 40—50 de zile pînă vor sosi ajutoare din partea Rusiei. Deșu îi găsi repede un om, care primi să facă acest drum, în schimbul a 25 de ducați.

Cînd Miloș luă cunoștință de felul în care se descurcase Deșu, fu foarte mulțumit și peste puțin timp plecă la București, ca să poată urmări mai bine evenimentele. Acolo îl așteptau însă vești rele. Pe de o parte, la Niș răsculații fuseseră zdrobiți, iar pe de alta, i se puse în vedere să părăsească în cel mai scurt timp țara, deoarece Poarta se înțelesese cu Rusia în acest sens. În zadar încercă Miloș să mai întîrzie, căci nu reuși, și în primele zile ale lunii iunie 1841 plecă în Austria, prin Transilvania, lăsînd pe Tatici și Vîlkov în voia soartei.

*

Pîrcălabul V. Ghica citi încă o dată raportul poliției gălățene. De data asta nu mai rămînea nici o îndoială. După cele scrise pe hîrtie nu mai era vorba de jafuri și tîlhării, ci de o adevărată răscoală. Și asta tot din pricina blestemaților ăstora de marinari și de hamali, din cauza cărora nu mai avea tihnă de cîteva luni încoace. Pîrcălabul își aminti cu ciudă cele cîteva zile de groază de anul trecut. Într-adevăr, veniseră vremuri grele... Recolta fusese slabă, iarna mai grea ca niciodată, viața se scumpise, vasele stăteau goale, ancorate în mijlocul Dunării. Dintr-o dată se porniseră un șir de tîlhării. Cu toate arestările făcute, bandele operau. Spionau

fiecare vas care s-ar fi putut jefui și, cînd te gîndeai mai puțin, atunci îl atacau. În primăvară, două vase ce părăsiseră portul și ancoraseră lîngă Tulcea fuseseră jefuite. Cu cită greutate dăduse de urma bandei! Cuibul ăsta de pirați se aciuse undeva pe malul turcesc, între Tulcea și Măcin. Spi-onii însă mișunau în port și informațiile tilharilor erau sigure. Cu greu s-ar fi putut bănui că locul unde se puneau la cale toate loviturile era micuța cafenea turcească de lîngă carantina portului.

Dar în momentul cînd capii bandei se adunaseră la sfat și plănuiau atacarea vasului austriac „Ferdinand I“, care trebuia să plece de la Galați și să înnopteze la Tulcea, poliția înconjurase cafeneaua și aproape toți cei 50 de făptași fuseseră prinși. Dar atunci cînd, după scandalul din port, orașul trăise zile de groază? Să fii pircălab al orașului cînd marinarii vaselor se răscoală, cînd arestează autoritățile, ba iau ostateci chiar din rîndul doamnelor mai simandicoase și cînd, cu prețul eliberării lor, scapă nepedepsiți? Hotărît lucru, în portul ăsta blestemat nu mai era de trăit! De data asta însă se părea că treburile stăteau altfel și, dacă nu lua măsuri din vreme, iar se trezea cu vreo muștrare din partea domnitorului. Abia scăpase cu fața curată acum cîteva luni cînd vreo 6 000 de marinari și hamali greci se apucaseră să adune bani, în văzul tuturor, ca să ajute pe compatrioții răsculați din Creta. Colecta se întinsese și la Brăila, și Sali-aga, comisarul Turciei, raportase totul la Poartă. La nota otomană, care trăgea la răspundere pe domnitor pentru asemenea fapte dușmănoase, se răspunsese probabil că acestea nu erau decît acțiuni izolate ale marinarilor de pe vasele străine.

Acum însă situația se schimbase. Raportul poliției, datat din prima zi a lunii iulie 1841, glăsuia clar: „Persoane suspecte, îmbrăcate în haine grecești“, cumpărau arme și praf de pușcă. Negustorii brașoveni, stabiliți la Galați, făceau afaceri frumoase vînzînd puști, pistoale și săbii. Iarba de pușcă se cumpăra cu sacii. Tainice înrolări de voluntari se făceau nu numai la Galați, ci și în alte orașe ale Moldovei — la Focșani, la Bîrlad, la Bacău ș.a. În urma circularilor care au fost trimise pe la pircălabii județelor, ca să observe toate aceste mișcări, sosiseră unele știri alarmante. La Piatra Neamț, de pildă, se dăduse de o ramificație a acestui complot. Cei care s-ar fi înscris ca voluntari urmau să primească arme și 180

de plăștri pe lună. Ba unii mai vorbeau că agenți tainici ar fi cutreierat și satele ardelenne.

Din toate acestea reieșea clar că bulgarii și sîrbii din cele două țări românești, împreună cu grecii din Galați și Brăila, ar fi urzit o adevărată conspirație. Pe la 6 august, cetele reunite la Brăila trebuiau să treacă peste Dunăre și să facă răscoală în Turcia. În fruntea acestei mișcări se găsea un personaj destul de dubios. Unii îi ziceau Miloia Stanislavovici, alții Milisav sau Vladislav Tatici, ba i se mai dădeau și alte nume. Urmărindu-l îndeaproape, agenții poliției gălățene observară că Tatici avea întrevederi tainice și des repetate cu viceconsulul rus din oraș — cunoscutul Simeon Andreevici Korneev. Că acest viceconsul îl sprijinea pe Tatici și, în general, pe toți cei care nutreau gânduri de răscoală, nu mai rămînea nici o îndoială. Nu era Korneev acela care ținea ascuns în clădirea viceconsulului pe maiorul Makrievici, fost ofițer în armata rusă, silit să-și dea demisia și refugiat la Galați pentru ideile sale revoluționare ?

Pîrcălabul Ghica nu stătu mult pe gânduri și porni la lucru. Mai întii se gîndi să facă o vizită lui Huber, viceconsulul Austriei la Galați, unde trebuia să procedeze cu multă diplomatie, deoarece acesta, ca și Sgardelli, agentul său de la Brăila, îi protejau fățiș pe refugiații balcanici. De altfel, nici viceconsulul englez Cunningham nu era om de înțeles, sprijinind și el deschis pe toți grecii din cele două porturi.

Primit de Huber, pîrcălabul Ghica începu să-i destăinuie cîte ceva din cele descoperite și se pricepu să-l cîștige punînd degetul direct pe rană. Voia oare viceconsulul ca supușii austrieci să fie amestecați într-un complot în care, în primul rînd țara pe care o reprezenta, ca și el personal, s-ar fi compromis ? Era oare aceasta pe placul lui Timoni, consulul Austriei la București, sau mai ales al lui Metternich ?

Pînă la urmă Huber trebui să cedeze și-i promise lui Ghica tot concursul său. Într-adevăr, a doua zi, toți negustorii brașoveni din Galați, supuși austrieci, fură invitați la poliție în prezența viceconsulului. Pîrcălabul le puse în vedere să predea cît mai curînd o listă completă a cantităților de iarbă de pușcă, gloanțe sau arme pe care le aveau. Vinzarea lor fu oprită. Mai mult, în prăvălii nu puteau sta la vedere decît o oca, două de iarbă de pușcă, restul fiind pus la loc sigur sub controlul zilnic al poliției. Nici un orașan, fie el cunoscut sau nu, dar mai ales străinii, nu mai puteau

cumpăra asemenea „marfă“ fără autorizația specială a poliției, întărită și ea cu pecetea pîrcălăbiei. După ce înștiință și Vornicia din Lăuntru de toate aceste măsuri, pîrcălabul începu să supravegheze orice mișcare din port și mai ales pe orice străin care sosea în oraș.

*

La Iași raportul pîrcălabului Ghica făcu mare vilvă. În-suși vodă Mihail Sturza declară în Divan că de va fi nevoie va veni chiar el în fruntea armatei pentru a opri cu forța orice mișcare împotriva Porții. Hatmanul cel mare al miliției, generalul Lătescu, veni la Galați și forțele acesteia, care se ridicau la circa 400 de oameni, fură întreprinse. Mihail Sturza se plinsese desigur lui Kotzebue, consulul Rusiei la Iași, de purtarea agentului consular de la Galați, căci Simeon Andreevici primi o scrisoare nu prea plăcută. Cu toate că nu vorbi nimic cu pîrcălabul, acesta din urmă știa de la hatmanul Lătescu conținutul ei. Korneev primise ordine precise : nu avea voie să dea nici un fel de ajutor unor asemenea voluntari, chiar dacă aceștia ar fi fost cîndva ofițeri în armata rusă, trecuți acum în rezervă. Korneev înțelesese desigur că aici era vorba de maiorul Makrievici sau de căpitanul Vasile Vilkov. La fel — glăsuia aceeași scrisoare a lui Kotzebue — dacă vreunul dintre supușii ruși ar fi îndrăznit să dea ajutor unor asemenea oameni fără căpătii, Korneev trebuia să ceară lui Ghica imediata lor arestare și, în general, să dea pîrcălabului tot sprijinul cerut.

După ce citi ultimele rînduri ale scrisorii, Simeon Andreevici oftă necăjit. Cei de la Iași știau totul. Arestări masive puteau începe din clipă în clipă și el trebuia s-o ia înaintea lor. De la Focșani venise Costache Dimitriu și erau așteptați și alții. Căpitanul Taticu trebuia anunțat să părăsească orașul cît mai curînd cu putință. Dădu cîteva ordine și peste două ore trecu „întîmplător“ prin port, căutînd cu ochii printre numeroasele catarge o anumită corabie. Răsufală liniștit cînd o văzu ridicînd ancora și pornind cu pinzele umflate spre Brăila. Pe ea se aflau, în afară de căpitanul Taticu, Gheorghe Săndulache și încă un cetaș din Galați, precum și Tănase Ivan și Costache Dimitriu, abia sosiți de la Focșani. Erau singurii care reușiseră să se îmbarce. După semnele vizibile așezate la catarg însemna că toate „cum-

părăturile“ scăpaseră neatînse. Pîntecele corăbiei era ghiftuit de puști, pistoale, cartușe și mai ales iarbă de pușcă, și dacă nici un vas de pază al căpitaniei portului nu se lua după ea, în primul sfert de oră, asta însemna că oamenii pîrcălabului fuseseră trași pe sfoară.

Simeon Andreevici se mai plimbă puțin prin mulțimea care forfotea pe mal, se făcu a nu cunoaște pe cei cîțiva voluntari întîrziți ce se uitau cu ciudă la corabia ce se îndepărtase și, întors în cancelaria sa, mai luă cîteva măsuri. Curînd i se aduse vestea că era prea tîrziu. Peste treizeci de cetași, care sosiseră în oraș, erau arestați și pînă în seara de 13 iulie, cînd se petrecu ciocnirea sîngeroasă din portul Brăila, numărul lor se ridică la 70.

În aceeași zi, miercuri 9 iulie, Tatici debarcă la Brăila și după ce duse „marfa“ la loc sigur, aîergă să-l găsească pe căpitanul Vasile Vîlkov la Hanul de piatră.

La auzul veștilor alarmante ce le aducea Tatici din Galați căpitanul Vîlkov se întristă. Aceasta însemna că foarte puțini dintre cetașii adunați în Moldova mai puteau sosi la timp. Pînă la 6 august mai era aproape o lună. Dar mai puteau oare aștepta pînă atunci, după cele întîmplate la Galați? Situația era clară. Azi sau mîine cel mai tîrziu, autoritățile gălățene vor afla totul de la vreunul din numeroșii cetași mai slabi de înger, arestați la Galați. Desigur, pîrcălabul Ghica nu se va grăbi să anunțe pe subcîrmuitorul Rusescu chiar astăzi, mai ales că, după știrile ce le avea Vîlkov, poliția lui Mihail Sturza nu era în prea bune relații cu aceea a lui Vodă Ghica. Dar oare Rusescu n-avea ațiția prieteni la Galați care să-i dea de știre? În cel mai rău caz, în două, trei zile armata va putea fi la Brăila. Trebuia deci să se grăbească. Cel mai tîrziu duminică 13 iulie ceata trebuia să iasă din Brăila. Cîți cetași vor putea să se strîngă pînă atunci? Cei din Moldova nu mai puteau veni pe Dunăre, portul fiind împănăt de oameni ai pîrcălabului. S-ar putea, în schimb, trece peste Siret pe la Vădeni, unde era podul plutitor. Ca să trimită oameni după știri la Galați ar fi fost zadarnic. Toată nădejdea rămînea la Simeon Andreevici Korneev. Dacă nu mîine, atunci poimîine va fi sigur la Brăila și prin el se va ști tot ceea ce se mai poate aștepta de la cei din Moldova.

În schimbul acestor neplăcute întâmplări de la Galați, Tatici primi vești bune de la Vilkov. La Brăila totul mergea de minune. Numărul cetașilor înscriși se apropia de o sută de oameni și, pînă acum, poliția nu aflase nimic. În pivnița cetașului Panait Ivanov „fișicurile“¹ se pregăteau de zor, iar căpitanul Vilkov, care devenise acum casierul cetei, strînsese de pe la negustori și compatrioți frumușica sumă de 40 000 lei. Mai important era faptul că, în ceea ce privește situația autorităților, nimic nu se schimbase. Ooirmuitorul Slătineanu, om energic și cu multă autoritate în oraș, continua să lipsească din Brăila și, în locul lui, rămăsese tot subcîrmuitorul Ion Ruscescu, cunoscut de toți ca un funcționar potolit și ca un om comod. Polițaiul șef al orașului, Pană Țândărică, și oamenii lui aveau alte treburi, așa încît nu simțiseră nimic.

Dar vestea cea mai bună pe care o căpătă Tatici era alta. Trupele regimentului 2 infanterie, ca și escadronul de cavalerie, nu se întorseseră încă de la Zimnicea și oamenii căpitanului Vilkov aflaseră de pe la casele ofițerilor că vor mai zăbovi acolo. Spre norocul cetașilor, colonelul Engel, comandantul regimentului, se afla bolnav la Brăila și în locul lui era doar căpitanul Nicu Manu, care nu-și mai vedea capul de atitea treburi. În tot orașul abia dacă erau vreo treizeci de ostași, ceilalți fiind răspinși pe la numeroasele puncte și pichete de pe Dunăre. Singurul lucru neplăcut era că trebuia să pornească atît de repede. În toată țara se știa că trecerea Dunării se va face în primele zile ale lunii august, așa încît voluntarii nu puteau fi aici mai înainte de sfîrșitul lunii iulie. Veniseră doar cîțiva mai nerăbdători sau aceia care fuseseră trimiși pentru legătură. Din Muscel veniseră Dumitrache sin² Iovan și cu Nicolae sin Dumitru. De la Buzău venise doar Gheorghe Albu, însă peste două săptămîni trebuia să sosească o ceată întregă. De la Pitești venise deocamdată numai Hristea sin Nicolae. Cei din Mehedinți îl trimiseră pentru știri pe Petre Lupu din Cerneți. Din Prahova venise Gheorghe sin Tudor. De la Zimnicea sosise de curînd Ivan sin Dumitru Ivanovici, dar mavrodinenii ca și zimnicienii erau în legătură cu șiștovenii și așteptau să vadă de nu cumva ceata va trece Dunărea pe la schela Zimnicii. Giurgiuvenii trimiseseră pe Gheorghe sin Panait ciobotarul.

¹ Fișic (în turcește fişek) — cartuș.

² Sin (din limba slavă) — fiu.

Căpitanul Tatici asculta vorbele lui Vîlkov, dar cu ochii urmărea lista brăilenilor. Pe cei mai mulți dintre cei în-scriși îi cunoștea. Erau bulgari, greci și sirbi de aici din Brăila. Erau însă și câteva nume necunoscute, oameni de care nu auzise niciodată pînă acum. Unii dintre ei, mai puțini, erau lipoveni. Cei mai mulți însă erau români. Era oare bine să-i primească și pe aceștia ?

La aceste întrebări Vîlkov îi dădu repede răspunsul. Oricît s-ar fi păzit oamenii, vestea se cam dusesse. Aflaseră gazdele cetașilor, aflaseră vecinii, dar toți înțelegeau situația și păstrau taina. Chiar în cafeneaua sa se vorbea, dar atît românii, cit și ceilalți tăceau îndată cînd intra vreun străin. Trăgeau cu ochiul la Ștefana Vîlkov sau la dînsul și, dacă se incredințau că noul venit era prieten, atunci își reluau discuția. Dacă nu, schimbau repede vorba. Dar de două, trei zile încoace aproape toți mușterii lui erau mai ales cetași, care povesteau numai despre răscoala pe care urmau s-o dezlănțuie peste Dunăre. Unii își aminteau de locurile natale pe care le părăsiseră de atîția ani de zile, alții făceau planuri de luptă și se inflăcărau atît de tare încît entuziasmul lor încălzea și pe localnici, care priveau cu simpatie această îndrăzneată încercare. Ba mulți dintre aceștia din urmă își aminteau de toate suferințele pe care le înduraseră și ei cînd cetatea Brăilei fusese în stăpînirea turcului. Nu trecuse prea multă vreme de atunci — abia se scurseseră vreo zece ani de zile — și amintirile erau proaspete. Este adevărat că de la război încoace scăpaseră de amenințarea lor și viața se mai ușurase. Nu mai aveau ziua și noaptea grijă de turcii din cetate care se abăteau prin sate după jaf, dar înțelegeau bine amarul celor de peste Dunăre, care rămăseseră să-l îndure mai departe. Ba unii, care nu aveau mai pe nimeni în oraș și lucrau pe unde puteau, ținîndu-și zilele de azi pe mîine, se înscriseră și ei în ceată.

După ce întrebă de cițiva dintre dînșii, Tatici se opri la un nume care nu-i era necunoscut și-l citi cu voce tare : Ioniță Manea, tînărul acela din București care venise la Brăila ca „scriitor“ la tribunalul de comerț și pe care-l văzuse de multe ori prin cafenea ?

Căpitanul Vîlkov făcu un semn afirmativ din cap și după aceea îi dădu lui Tatici explicațiile necesare. Era un om de nădejde și garanta pentru dînsul.

Căpitanul Tatici nu-l mai lăsă pe Vilkov să continue. Oricum, cei care ajunseseră erau bine veniți. Ca să mai trimită după alții, nu mai era timp. Ceata va porni deci cu cei din Brăila. Căpitanul Vilkov îi arătă lista brăilenilor, unde erau mulți însoriși, dar nu toți siguri. De altfel era încă devreme. Totuși dacă se hotărâu să pornească în trei-patru zile, treaba se schimba. Până acum, în cele trei locuri de adunare — la hanul lui Petrea Boiangiul, la hanul Cea-cîrului și la Hanul de piatră — se vorbea doar în șoaptă și cu ochii în patru. Dar dacă plecarea era atât de apropiată, trebuiau să treacă la lucru pe față. Să știe toată lumea, să se adune cu toții pînă sîmbătă și duminică să plece.

Căpitanul Tatici mai ceru o zi de taină și după aceea — zicea el — n-au decît să știe toți. Vilkov fu de aceeași părere. Joi, înscrierile continuară tot pe ascuns, dar vineri pe la amiază toată Brăila nu vorbea decît de cetași și de trecerea Dunării.

Polițaiul Pană Țăndărică află primul de toate aceste recrutări. Înștiință în grabă pe Rusescu, care, la rîndul lui, îl chemă pe căpitanul Manu. Polițaiul nu aflase prea multe. Se știa doar că Tatici a început să năimească sîrbi și bulgari și că vor să treacă în Turcia în ajutorul popoarelor robite. Se luară primele măsuri și, pe inserat, o ștafetă fu trimisă la București la Departamentul Treburilor din Lăuntru. Deși oamenii lui Țăndărică trăgeau cu urechea pretutindeni, mai mult nu se putuse afla.

*

Ștafeta nu ajunsese încă la marginea Brăilei cînd pe ulița principală, la una din cafenelele mari, socotită ca un cazinou al orașului, lumea se îmbulzea să citească următoarea proclamație, pe care voluntarii căpitanului Tatici o adresau autorităților brăilene :

„Plecăciune Cînstitei Ocîrmuirii

Cu supunere facem cunoscut Ocîrmuirii, fiindcă noi acum ne aflăm gata, o mie și două sute inși, care voim a trece acuma în Turchiia, pentru a noastră trebuință. Și pentru că acia ne aflăm cu stăpînire, facem cunoscut că nu vrem a face nici un rău acia. De aceia ne rugăm ca să nu fim supărați despre stăpînirea noastră, pentru că dacă vom avea vreo supărare, apoi să știți că veți fi toți în primejdie. Căci nouă

tot una ne face că ori vom pieri sau vom trăi. Deci nesupărându-ne, veți fi nesupărați. Și noi mărturisim a noastră trebuință și rămânem ai dumneavoastră ca niște oameni de bine voitori“.

Prăvăliile se închiseră, iar negustorii în drum spre casele lor se abăteau, ca de obicei, pentru câteva minute pe la această mare cafenea, deoarece era tocmai ora când se discutau ultimele noutăți. Acestea se puteau afla de la cițiva negustori care erau în legătură cu cetașii, care îi ajutaseră cu bani, și care își dădeau acum aere în fața curioșilor, dornici să afle cit mai mult. Lumea se adunase în jurul lui Bakaloglu, care povestea despre Tatici și căpitanul Vasile Vilkov.

Deodată se auzi larmă mare și toți se repeziră la ferestre. Pe ulița cea mare, în uniformă, Tatici trecea în fruntea a 30—40 de oameni înarmați. Lumea se ținea după ei, în alai. Micul grup străbătu orașul și se închise apoi într-o casă, în jurul căreia curioșii rămaseră să comenteze pînă noaptea tirziu.

Abia acum văzu Rusescu că lucrurile erau mai grave decît se așteptase. Chemă deci la o consfătuire grabnică pe polițaiul Pană Țândărică, pe căpitanul Manu, pe Dumitrache Divani — președintele maghistratului orașului — și alți cițiva „oameni de nădejde“, încercînd să facă față situației.

Polițaiul reușise să vorbească cu Tatici și aflase destule. În primul rînd, se aștepta să-i sosească 600 de oameni de la Galați, 300 de la Bîrlad și alții de la Focșani sau de prin alte părți. Tatici cerea insistent pașapoarte pentru a putea trece Dunărea. Dar, după cum înțelesese Țândărică, căpitanul nu era gata de plecare și nici nu părea că ar fi hotărît asupra zilei în care urma să părăsească orașul. Amenința doar autoritățile și pretindea să nu încerce nimeni a-l opri.

Rusescu nu știa ce să facă. A-i lăsa să plece pe toți o dată, cu sau fără pașapoarte, aceasta ar fi însemnat un act de dușmănie față de Poartă și, în acest caz, vina ar fi căzut asupra lui. A nu-i lăsa să plece, ar fi însemnat să-i provoace la acte nesăbuite. Și imaginația lui lucra repede. Vedea orașul în flăcări, prădat de cetași, viața lui și a orășenilor amenințată ca niciodată pînă acum.

Căpitanul Nicu Manu vorbi ca un militar. Era adevărat că în toată garnizoana nu erau decît 30 de ostași. Dar nici

Tatici nu avea mai mulți. Casa în care se adunaseră trebuia deci înconjurată pentru a li se tăia răsculaților orice legături. Rusescu trebuia să-i anunțe că li se vor da pașapoarte, după ce va veni învoirea, care s-a și cerut la București. Pînă atunci însă nimeni nu mai putea umbla înarmat. Manu susținea sus și tare că, deocamdată, forțele rămîn egale, atîta timp cît nu sosesc ajutoare dinafară. Dacă Tatici le așteaptă din Moldova, autoritățile puteau găsi și ele sprijin pînă la revenirea trupelor în garnizoană. De aceea, el ceru lui Rusescu să scrie subocîrmuitorilor să trimită în grabă, spre oraș, pe dorobanții plășilor și cît mai mulți țărani înarmați. El însuși arăta că se va prezenta colonelului Engel, pentru a-i cere învoirea de a trimite curieri care să readucă la Brăila trupele plecate. Cel care va primi ajutoare mai repede, acela va fi mai tare. În acest scop, legătura cu Moldova trebuie tăiată repede. Oricum, autoritățile gălățene trebuie să fi aflat ceva și desigur garnizoana orașului nu va permite o îmbarcare de cîteva sute de oameni.

Vorbele căpitanului dădură curaj lui Rusescu, care trecu de îndată la fapte.

În primul rînd, căpitanul Manu trebuia să-și adune ostașii și să înconjure casa; cetașii puteau să se împrăștie numai după ce vor depune armele. Nu vor fi atacați decît în cazul cînd ei înșiși vor face uz de arme. Manu putea să ia „și alte măsuri“, anunțînd și ocîrmuirea.

Oamenii lui Țândărică vor avea sacalele pline cu apă, gata să stingă orice eventual incendiu. Negustorii trebuiau înștiințați de primejdia ce amenința orașul și îndemnați a-și apăra averile „cu zelul cel mai înfocat“.

În sfîrșit, cînd Manu și Pană Țândărică plecară să execute măsurile luate, Rusescu se acoperi cu adrese și hîrtii, care puteau dovedi oricînd că ocîrmuirea își făcuse mai mult decît datoria. Una din ele era adresată poliției, care era învinuită că n-a împrăștiat cu un ceas mai repede pe acei „privitori în zadar“ care se îmbulzeau în fața casei în care se închisese Tatici, „împiedecînd astfel lucrările puterii, hotărîtă în nimicirea complotului“.

Subocîrmuitorul o mai citi o dată și rămase mulțumit de felul în care o adusese din condei. Lui Țândărică i-o trîntise verde în față, dar pe hîrtie era bine să scrie lucrul așa, mai pe ocolite. Și fără asta polițaiul știa prea bine că acești „pri-

vitori în zadar“ — oameni simpli din Brăila — nutreau o mare simpatie pentru cetăși și ar fi fost gata să intervină în cazul în care autoritățile ar fi procedat cu forța la arestarea lor.

Alta era adresată căpitanului Manu, și deoarece foarte mulți negustori erau străini, Rusescu mai scrisese și agenților consulari ai Austriei, Angliei și Greciei, cerându-le să conlucreze cu autoritățile orașului. La fel, găsi de cuviință să anunțe și ocîrmuirile județelor învecinate ca să se apere de o asemenea răzvrătire. Adresă o hîrtie și pîrcălăbiei gălățene, acuzînd-o de faptul că nu l-a anunțat la vreme de pregătirile ce se făcuseră la Galați, dar n-o trimise încă.

După aceea întocmi o lungă expunere către „Cinstitul Departament din Lăuntru“ în care, după ce comunică ultimele știri, scrisese textual: Ocîrmuirea „...găsind de cuviință a nu face alte silnicii care să-i aducă la deznădăjduire, mai virtos că și din tot numărul ostașilor dă la acest punct nu s-au găsit în ființă decît 30 de soldați, să silește a micșora lucrul prin chipuri blinde“.

După ce semnă, Rusescu se uită la ceas și scrisese în continuare: „Pornită la 11 ceasuri evropienești din noapte“. Chemă îndată ștafeta și aceasta porni, ca vîntul, spre București.

Cu un ceas mai înainte, un ofițer călare părăsise orașul. Pleca la Zimnicea și ducea cu sine ordinul colonelului Engel către maiorul Radu Golescu, prin care se cerea ca toate companiile polcului 2 infanterie, ca și escadronul de cavalerie să se înapoieze grabnic la Brăila.

Înainte de a trece la Ghecet¹, cu barca, un turc între două vîrste, care nu părea să fie negustor. Ajuns pe malul dobrogean, se îndreptă spre Măcin. Odată cu el coborise în port un altul, care se îmbarcă într-un mic vas, care-l aștepta la țarm, și după ce-și pipăi răvașul din sîn, pe care trebuia să-l predea în zori pașei de la Silistra, ceru căpitanului să ridice toate pînzele. Erau oamenii lui Sali-aga, „obștescul vechil al supușilor otomani“ și comisar al Turciei la Brăila, care-și lua și el măsurile lui.

¹ Ghecet — sat lîngă Măcin, pe malul Dunării, în fața Brăilei.

A doua zi, simbătă 12 iulie, vestea se răspîndi pretutindeni și mulți locuitori ai orașului își făcură drum pe lîngă casa în care flutura acum un steag mare roșu cu o cruce albă pe el. Încă din cursul nopții, treizeci de soldați înconjurară casa spre a nu îngădui nimănui să intre sau să iasă.

În oraș începură a se vedea semne de panică.

La ocîrmuire, hîrțiile prinseseră să sosească de dimineață, care de care mai alarmante: președintele Tribunalului comercial cerea o gardă, deoarece „casa tribunalului“ ar fi conținut mari sume de bani. O hîrtie asemănătoare venise și din partea Tribunalului civil. Și alte autorități ceruseră soldați de pază, acoperindu-și teama cu motivul apărării caselor de bani.

Sali-aga, cunoscînd că în oraș nu erau decît treizeci de soldați, înainta o cerere și propunea ocîrmuirii să-i vîndă arme și praf de pușcă pentru a se apăra singur.

Rusescu transmisese toate aceste cereri, fără prea multă grijă, căpitanului Manu, deoarece numai el avea și arme, și iarbă de pușcă, și soldați. Cîteva hîrtii îi reținură însă atenția și pînă la urmă îl îngrijorară. Agenții consulari străini îi adresaseră note cerîndu-i să asigure ordinea în oraș. Tonul acestor note nu-i plăcu.

Căpitanul Manu rezolvă hîrțiile repede, cerînd ocîrmuirii să stringă într-un singur loc toate casele de bani din oraș, promițînd în acest caz o santinelă. Arme pentru Sali-aga n-avea de unde scoate și, de aceea, răspunse ocîrmuirii că oferă adăpost comisarului otoman într-una din cancelariile polcului, ceea ce turcul acceptă pe dată. Pentru Manu însă o singură chestiune era importantă: va lua casa cetașilor cu asalt sau nu? Această întrebare o înaintă ocîrmuirii, dar Rusescu, temător, nu se grăbi să-i răspundă.

Spre amiază agitația din oraș era în creștere. Negustorii, dintre care mulți erau supuși străini, se perindau pe la agențiile consulare respective, cerînd să fie apărați. Cei mai bogați dintre ei își închiseră prăvăliile și, luîndu-și banii și familiile, se adăpostiră la Sgardelli, viceconsulul austriac. Tot acolo găsiră azil și turcii mai bogați din oraș, a căror viață era amenințată în primul rînd.

Spre prînz, Sgardelli și colegul său grec fură lăsați să pătrundă la Tatici pentru a-l convinge să depună armele, dar această intervenție nu avu nici un rezultat.

La orele patru după-amiază, cu vaporul companiei austriece sosi la Brăila și Simeon Andreevici Korneev, care se duse direct la Tatici, cu care avu o tainică și lungă convorbire.

În această vreme, la ocîrmuire, negustorii cereau cu insistență ca autoritățile să ridice blocada lăsînd pe cetași să plece unde vor și cît mai repede. Aceasta era și părerea consulilor străini, ba chiar și a unor turci mai bogați din oraș, care preferau orice numai să scape de această groaznică amenințare. Cînd Simeon Andreevici părăsi casa lui Tatici, el fu înconjurat de alți negustori și dus aproape cu sila la Rusescu pentru a-l convinge să retragă soldații. Era aci și căpitanul Manu, care voia să știe o dată pentru totdeauna, dacă trece la atac sau nu. Soldații erau neschimbați în posturi de mai bine de 24 ore și forța lor de luptă scădea mereu.

Rusescu îi lăsă să vorbească, dar se temu să ia o atitudine clară. Cum toți cereu într-un singur glas ridicarea blocadei, subocîrmuitorul păru că-și dă consimțămîntul, fără a vorbi însă prea limpede. Dar negustorii Simeon Andreevici și Manu luară aceasta drept o aprobare și peste puțin timp soldații reintrau în cazarmă fără a fi descărcat un foc de armă, spre marea satisfacție a orășenilor, care țineau cu oamenii căpitanului **Vîlkov**.

Abia seara tîrziu, cînd cetașii începură să circule prin oraș, Rusescu fu cuprins de teamă și își preciză poziția, reproșînd lui Manu printr-o scrisoare că a ridicat blocada fără motiv și fără a-i da de știre. Acest lucru, afirma Rusescu, a dat curaj cetașilor, care recrutează acum pe față nu numai bulgari, greci și sîrbi, ci chiar români și lipoveni. Rusescu susținea în continuare că ocîrmuirea crede și acum că cetașii trebuiau atacați. Măgulindu-l pe căpitan, Rusescu îi lăsa libertatea să întreprindă „orice pas ostășesc, de va socoti puterile armate, cele acum în ființă, destoinice de a o zdrobi“, deoarece căpitanul era „un vechi comandir și cercat în felurite războaie“.

Cînd Manu citi scrisoarea surise disprețuitor și întocmi răspunsul său scurt, pe care îl trimise însă a doua zi. Căpitanul susținea, cu drept cuvînt, că pînă sîmbătă spre prînz

cetașii mai puteau fi atacați, dar acum momentul prielnic trecuse.

Intr-adevăr, spre seară alte grupe de voluntari străbătură orașul, îndreptându-se spre hanul cel mare, ținut de bulgarul Petre Boiangiul, unde se stabili cartierul general al răsculaților. Acolo veni în curînd și Tatici cu cetașii lui, al căror număr se ridica acum la vreo 140 de oameni. Înscrierile continuau nestingherite în văzut autorităților, care nu interve-neau, mulțumindu-se să așeze în principalele piețe niște afișe mari în care îndemnau pe locuitorii orașului să nu se unească cu tulburătorii, să nu le vîndă și să nu le dăruiască arme, deoarece vor fi pedepsiți. Dar nimeni nu luă în seamă aceste amenințări și oricine avea vreo pușcă cu cremene sau niscai pistoale vechi le dăruia cu dragă inimă.

În poarta hanului, unde flutura un steag roșu cu chipul Sf. Gheorghe, se strînsese multă lume, care privea curioasă pe cetașii ce se înscriau la masa lui Tatici.

Mulți tineri din Brăila, văzînd că autoritățile nu intervin energetic, socotiră că acestea ar aproba tacit mișcarea. Faptul că Tatici se bucura de protecția viceconsulului rus și că orășenii simpatizau cu cetașii hotărî pe mulți să vină sub steagul căpitanului sîrb. Cei mai săraci primeau cîte 2 sau 4 ducați și arme. Îmbrăcăminte și arme aduceau și negustorii. Dacă negustorii mărunți simpatizau cu răsculații, în schimb cei mari voiau să le cîștige bunăvoința, deoarece autoritățile neputînd interveni, toată averea, ba chiar și viața lor erau la discreția acestor cetași.

Căpitanul sîrb Tatici, care ar fi putut stăpîni efectiv orașul pînă la plecarea sa, văzînd dragostea de care se bucurau cetașii din partea populației, avu însă o atitudine moderată. Nu mai înscrie în ceată români, pentru a nu compromite țara ospitalieră, și nu utilizează forța pentru a scoate bani de la negustori.

Deși noaptea de sîmbătă spre duminică trecu în liniște, santinelele și patrulele lui Tatici veghind la păstrarea ordinii, totuși în oraș panica stăruia.

Duminică de dimineață, Simeon Andreevici veni din nou la hanul Boiangiului, unde ceru să vorbească cu Tatici. Convorbirea fu destul de lungă și, la despărțire, Tatici era mai

ingîndurat decît oricînd. Însoțit de o mică gardă, căpitanul se îndreptă spre Hanul de piatră, unde-l aștepta Vasile Vilkov. Tatici era agitat și îi împărtăși prietenului toată îngrijorarea sa. Hotărîrea definitivă trebuia luată cît mai repede, căci după știrile ce le căpătase de la viceconsulul rus situația era următoarea :

De la Ploiești sau de la Turnu Măgurele nu venise nici o știre. Oare oamenii așteptau acolo ? Și chiar dacă ar fi fost așa, Simeon Andreevici arătase clar că o încercare de a străbate țara de la Brăila la Turnu Măgurele era o nebunie, chiar dacă la cei 300 de oameni, cu care vor ieși din Brăila, se vor adăuga mereu alții, la Buzău, la Ploiești sau Alexandria. Ori-cum ar fi, tot armata era mai puternică și lupta cu ea trebuia evitată cu orice preț. După cum spunea Tatici, părerea lui Simeon Andreevici era ca să treacă întîi la Galați, de acolo peste Prut la Reni, și numai după aceea peste Dunăre la Isaccea. Acolo vor primi și ajutoare. Simeon Andreevici aranjase totul. La Isaccea vor găsi hrană, arme, ba chiar și cîteva tunuri ușoare, care au și fost trecute dincolo în cea mai mare taină. Cu vaporul de după-amiază trebuia să vină cineva de la Galați, care să-i asigure că planul lui Simeon Andreevici fusese îndeplinit. Tot după părerea lui Simeon Andreevici, plecarea trebuia să aibă loc cît mai repede. Nu vedea oare Tatici că dorobanții plășilor începuseră să sosească la Brăila ? Pînă seara Rusescu și Manu vor avea la dispoziția lor o mulțime de oameni, cu care i-ar putea răpune ușor.

Dunărea trebuia trecută pe aici, pe la Brăila, și încă în seara asta, pentru că miine dimineată armata va fi în oraș. De aceea, Vilkov trebuia să se îngrijească mai departe de oameni, iar el, Tatici, va pregăti trecerea închiriind vreun vas mai încăpător dintre cele ce stăteau pe malul apei.

Puțin după aceea, căpitanul Tatici părăsi Hanul de piatră și se îndreptă spre Dunăre, urmărit la cîteva pași de un trecător ce ieșise din cafenea și care se părea că are același drum.

Ajuns în port, Tatici trecu prin cafenelele de la marginea Dunării și intră în vorbă cu „căpitanii“, care stăteau la mese sorbindu-și cafelele, în așteptarea mușteriiilor. „Căpitanul“ Manoli Țerigoti era gata să-i treacă oricînd Dunărea, prețul urmînd a fi convenit cu proprietarul vasului — Nicola

Balduridi — care făcea negoț cu Salonicul, de unde era de fel. Tatici dădu o arvună și ceru ca vasul să fie gata la ieșirea din carantină odată cu căderea serii, când urma să se facă trecerea. După aceea trecu la carantina portului, unde avu o convorbire cu căpitanul Manu, și se întoarse mai liniștit la hanul Boiangiului.

În urma lui, la masa la care Balduridi și Țerigoti își frecău mâinile bucuroși de afacerea făcută, se așază un tinăr care, neînțelegînd limba greacă, li se adresă în românește. Cei doi trebuiau să-i comunice fără întârziere ceea ce vorbiseră cu Tatici. Dacă nu voiau, aveau s-o spună mai tîrziu la poliție. Și Balduridi destăinuî totu.

În primele ore ale după-amiezii, căpitanul Manu explică lui Rusescu, în biroul acestuia, planul care trebuia adoptat pentru nimicirea tulburătorilor. Totul era ca Tatici să nu părăsească Brăila pînă miine dimineată, cînd polcul avea să sosească în oraș. De altfel și acum, cu dorobanții plășilor, putea face față multor încercări. Totuși era bine ca Pană Țandărică să-i convingă să aștepte aprobarea Departamentului din Lăuntru pentru eliberarea pașapoartelor. Ba chiar să le promită că se pot da pașapoarte în fiecare zi la cîte o grupă de 2—3 oameni. Tatici — zicea căpitanul Manu — fusese azi dimineată pe la carantină și insistase atît de mult să li se dea drumul să plece, încît pînă la urmă trecuse la amenințări. În fața acestei situații, el, Manu, declarase că-i va deschide porțile carantinei, dacă Rusescu îi va da voie să plece — lucru de care Tatici părea să fie sigur.

Odată ajunși pe malul Dunării, despărțiți de orașul care-i simpatiza, vor fi ținta armelor soldaților din carantină sprijiniți de dorobanții care puteau fi chemați în ajutor. Nu era aceasta cea mai bună ieșire din toată încurcătura ?

Discuția fu întreruptă o clipă de furtunoasa intrare a lui Pană Țandărică. Apoi Manu află de la Rusescu că atît convorbirea pe care Tatici o avusese cu Simeon Andreevici, cit și aceea de la Hanul de piatră fuseseră spionate de oamenii lui, care, chiar dacă nu aflaseră totul, prinseseră esențialul. Tatici nu știa ce să facă ! Acesta era adevărul. Ar fi crezut oare cineva că răzvrătiții nu știau încotro s-o apuce ? Și totuși așa era. Ba voiau să plece la Turnu Măgurele prin Ploiești, ba voiau să plece la Reni, ba voiau să treacă la Măcin. În orice caz se vedea că erau grăbiți. Toate acestea le rapor-

tase Rusescu chiar de dimineață la București. Și subocîrmui-
torul, văzînd mirarea pe fața lui Manu, scoase hîrtia și i-o
întinse, arătîndu-i rîndurile în care citi: „...că acum turbu-
rătorii, schimbîndu-și hotărîrea ce avea de a trece prin Tur-
chiia la țara lor, aci zic că o să să ducă pã la noul oraș Turnu
din județul Teleorman, aci prin Ploiești și aci prin alte părți,
dintr-a cãrora nestatornicie neputîndu-se înțelege alt decît
o scîrboasă și plină de turburări rătăcire a lor..“.

Rusescu nu-l lãsă să citească mai departe, ci-i povesti ce
aflase de la Balduridi, care-i închiriasc corabia lui Tatici,
vasul urmînd să fie gata de plecare cînd va începe să se în-
tunece...

Panã Țăndărică putu să le spună și el ultimele știri. Tatici
așteptase vaporul de la Galați și avusese o scurtă convorbire
cu unul din pasageri, care, după aceea, se întorsese cu ace-
lași vapor. Nu s-a putut afla ce vorbiseră împreună, dar, în-
dată după aceea, Tatici se întorsese la cetașii săi parcã mai
vesel. În orice caz, acum era sigur că îndată ce se va întuneca
vor pãrãsi orașul, trecînd peste Dunăre la Măcin. Cît privește
numărul oamenilor care s-au înscris în ceată, sînt cu toții
aproape trei sute — greci, bulgari, mai puțin sîrbi, iar prin-
trei ei și cîțiva români, între care Ioniță Manea care a fost
„scriitor“ la Tribunalul comercial. Asta era tot ce știa, și
acum întreba dacã mai era ceva de făcut. Da, mai avea. Sã-l
caute îndată pe Balduridi și să-l aducã la ocîrmuire. Căpita-
nul Manu avea să-i explice că, în calitatea lui de comandant
militar al portului, nu putea permite vasului să transporte
răzvrătiți împotriva Porții suzerane și a padișahului. Toți
trebuiau să-l aștepte pe Rusescu pînã se va întoarce de la
hanul Boiangiului, unde pleca să facã o ultimã vizită lui
Tatici.

La hanul Boiangiului abia puteai intra. Lui Rusescu i se
făcuse loc și, cînd pătrunsese în curtea hanului, abia o mai
putuse recunoaște. Era plină de cetași de parcã era o ade-
vărată cazarmã. Printre ei Rusescu îl recunoscu pe Vasile
Vilkov. Căpitanul îl pãrãsise pe Tatici, atunci cînd ocîrmui-
torul se apropiase de acesta ca să stea de vorbã cu el.

Tatici îl primise rece, iar atunci cînd încercase să-l con-
vingã să mai aștepte o zi, pînã va veni rãspunsul de la

București, căpitanul refuzase net. Când Rusescu a mai adăugat ceva, căpitanul Tatici a început să strige în gura mare că ei nu datorează nimănui nimic și că nimeni nu-i poate ține cu sila să nu răzbune sîngele fraților lor căzuți sub robia turcească. Rusescu mai încercase să spună ceva, dar căpitanul nu voi să asculte nimic, iar cîțiva cetași puseră mîna pe arme, așa încît subocîrmuitorul fu nevoit să plece cît mai repede, regretînd că venise neînsoțit.

Întors la ocîrmuire îl află pe Balduridi, care era înfricoșat și cerea voie să dea banii înapoi căpitanului Tatici, sub motiv că nu-și mai poate ține cuvîntul.

Rusescu avea însă alt plan. El îl întrebă pe grec dacă nu cumva ceamul cel mare, care era tras la mal și care cărase toată primăvara lemne și cărbuni de la Măcin, nu era proprietatea lui, ceea ce Balduridi recunoscuse. Atunci toate se puteau aranja. Grecul trebuia să scrie două rînduri lui Tatici, arătîndu-i că vasul său și căpitanul Țerigoti trebuise să ridice pînzele în după-amiaza aceleiași zile. Dar, deoarece își dăduse cuvîntul și nu voia să și-l calce, îi punea la dispoziție un ceam mare, pe care-l vor găsi, la timpul cuvenit, tras la țarm chiar în dreptul carantinei.

Cînd Balduridi termină de scris, Rusescu luă biletul, îl citi și după aceea i-l dădu lui Pană ca să-l trimită printr-un om lui Tatici.

Rusescu, Manu și Țăndărică făcură următorul plan: toți cei 30 de soldați ai căpitanului Manu trebuiau să coboare la carantină. Dar ostașii vor avea grijă să dea cîteva găuri în ceamul lui Balduridi, astupîndu-le cu dopuri ușoare, așa ca apa să nu pătrundă în vas decît atunci cînd vor fi intrat în el măcar 10—20 de oameni; de asemenea, ca pînzele și cîrma să nu fie în stare de a putea fi întrebuițate.

În momentul cînd cetașii vor coborî spre Dunăre, doro-banții să mărșăluiească în spatele lor spre Dunăre, fără să-i atace însă.

Atunci cînd cetașii vor intra în perigavorul¹ carantinei, porțile dinspre oraș se vor închide. Căpitanul Manu va arăta apoi cetașilor că nu pot părăsi orașul fără învoirea autorităților. Va face strigările cerute de legea strejuirii, o dată, de două ori și apoi a treia oară. Dacă Tatici va opri îmbarcarea,

¹ Perigavor (grc.) — incintă.

atunci va fi cum nu se poate mai bine. Despărțiți de oraș și închiși în carantină, vor fi siliți fie să aștepte răspunsul de la București, care nu putea să mai întârzie decât cel mult o zi, fie să încerce o luptă în care poziția lor va fi cu totul defavorabilă, fie să se predea. În orice caz, a doua zi în zori maiorul Radu Greceanu va intra în oraș în fruntea polcului 2 și situația va fi cu totul alta.

Dacă Tatici nu va da ascultare strigărilor și va continua să se îmbarce, atunci Manu va deschide focul. Chiar acum Ruscescu va adresa note către comandanții vaselor străine din port, cerându-le să le îndepărteze de la mal, pentru ca nu cumva să sufere vreo pagubă din eventualul schimb de focuri.

După ce și această ultimă piedică a fost înlăturată, Ruscescu își condecie oaspeții, cerându-le să fie gata într-o oră, deoarece Tatici nu putea întârzia prea mult. Apoi plecă și el spre locuința lui, unde, la intrare, străjuiau doi oameni ai poliției.

Erau aproape șapte ceasuri seara când Tatici coborî în curtea hanului cerînd lui Vilkov să scoată lumea afară în stradă, lăsînd aci numai pe cetași. Dar acest lucru nu se putu înfăptui, pentru că fiecare voia să-și ia rămas bun de la părinți, rude sau prieteni, sau mai găsea că avea ceva de luat sau de vorbit în acest ceas al despărțirii. În mijlocul cetașilor stăruia o oarecare nesiguranță. Ruscescu venise să-i roage ca să-și amine plecarea cu o zi, spunîndu-le limpede că nu le va da voie să părăsească orașul. Tatici strigase și amenințase ca să capete învoirea și pînă la urmă „o obținuse“. Dar o asemenea învoire se vedea cît de colo că era smulsă cu forța. Ba unii dintre cetași aflaseră de la cîțiva negustori, care vorbiseră chiar atunci cu consulul austriac, că autoritățile brăilene vor încerca să oprească ceata să treacă Dunărea. Alții renunțaseră definitiv să plece și numărul lor nu era mic.

Urcat pe o masă din curtea hanului, Tatici vorbi cerînd tuturor să se încoloneze în stradă, deoarece în curînd vor pleca. După ce căpitanul le arătă în puține cuvinte că datoria lor îi chema în ajutorul fraților robiți, și după ce

aminti grozăviile întâmplate în primăvară la Niș, Tatici făcu apel la cea mai severă disciplină. Nimeni nu va face uz de armă, nici aici la Brăila și nici în țară străină, decît la ordinul său ori al căpitanului Vilkov, și asta numai în cazuri extreme.

Curînd după aceea, Tatici dădu semnalul de plecare. Mulțimea se retrase la o parte și căpitanul Vilkov încolonă oamenii, observînd cu ciudă că din cei aproape 300 de cetași nu mai rămăseseră decît jumătate. Aceștia erau însă hotărîți să meargă pînă la capăt. Cele două tobe începură să bată și, în sunetul ascuțit al cimpoaielor, mica trupă se puse în mișcare. În fruntea ei pășeau Tatici și Vilkov, îmbrăcați în uniforme de ofițeri, după care urmau trei inși ce purtau steagul. Coloana era însoțită pe de lături de rudele și prietenii celor care plecau, după care mergea mulțimea care-i aclama necontent. Unii strigau, alții descărcau arme, alții plîngeau, batistele fluturau, iar de la ferestre lumea le ura drum bun și izbîndă împotriva asupritorilor. Era un entuziasm de nedescris. Ascunși după perdele, marii negustori urmăreau acest cortegiu și răsufiau ușurați. Primejdia era din ce în ce mai mică.

Cetașii străbătură cîteva străzi mai înguste, ieșind apoi în ulița cea mare a orașului. În urma lor, făcîndu-și drum, veneau dorobanții călare. Cînd coloana părăsi platoul cel înalt pe care este așezată Brăila și începu să coboare spre port, soarele asfințise demult și umbrele serii începuseră să cadă de-a binelea.

Tatici își conduse cetașii spre porțile deschise ale carantinei, și după ce ultimele rînduri trecură, soldații căpitanului Manu le închiseră. Dorobanții își făcură loc și începură să împingă lumea care, neavînd voie să se apropie prea mult de ulucile carantinei, se înșiră pe mal.

La poarta carantinei dinspre Dunăre, Tatici și Vilkov avură o ultimă dispută cu Pană Tăndărică și cu oamenii lui, care încercară încă o dată să-i convingă să-și amîne plecarea. Dar Tatici nu voi să asculte nimic și făcu semn cetașilor să coboare spre ceamul care-i aștepta la țarm.

Cînd Pană începu să-i explice căpitanului Vilkov că armata din carantină va trage asupra cetașilor, Tatici îl întrerupse strigînd :

— Dacă soldații vor trage în noi, om știi și noi să răspundem tot cu foc.

După ce Pană se întoarse la căpitanul Manu, acesta dădu ordin să fie încărcate armele, lucru ce se făcea cu mare zgomot deoarece iarba de pușcă se îndesa pe țeavă, apăsînd-o cu o vergea de metal.

În fața carantinei se aflau ancorate o mulțime de corăbii, mai ales grecești, engleze și rusești. Cu toate notele primite, căpitanii nu le depărtaseră de la țarm, iar mateloții se adunaseră cu toții pe punți privind la cele ce se petreceau pe mal.

Văzînd că cetașii încep să se imbarce, Manu făcu un semn și deodată se auzi vocea tunătoare a plutonierului :

— Ascultați, oameni buni și creștini ! Pentru întia oară vă spun că nu aveți voie să călcați hotarul fără pașaport. Întorceți-vă înapoi că altfel tragem !

Dar cetașii parcă nu aveau urechi să audă. Ei căutau să-și găsească loc în ceamul cel mare de pe țarm, în care începuse să intre apa. Curînd însă observară că și cîrma vasului e stricată. Unii începură să înfunde găurile vasului cu cîrpe și să-i cerceteze îndeaproape cîrma, cînd se auzi a doua strigare :

— Strigăm a doua oară, dați-vă înapoi !

Dar Tatici și Vilkov nu se neliuștiră de această somație a gărzii și dădură ordin oamenilor să coboare din vas și să-l tragă la țarm, pentru a-i repara cîrma.

Atunci se auzi a treia strigare a plutonierului :

— Înapoi, că tragem !

Urmă o clipă de tăcere, după care se auzi glasul căpitanului Manu, care, cu pauze mari între fiecare comandă, strigă :

— Fiți gata ! . . . Ochiți ! . . . Foc ! . . .

Răsună o salvă de focuri. Deși cei mai mulți dintre soldați traseră fără țintă precisă, se auziră strigăte și gemete înăbușite. Cînd fumul și praful se risipiră, înaintea ochilor se înfățișă o priveliște jalnică. Răniții zăceau pe fundul ceamului sau pe țarm strigînd după ajutor, alții săriseră în apă și înotau pe spate încercînd să scape din bătaia puștilor. Cei mai mulți însă se culcaseră la pămînt căutînd cel mai mic adăpost, și, sub comanda lui Tatici, lupta începu. Schimbul de focuri se întee și se văzură căzînd cîțiva morți și răniți din rîndul ostașilor.

Pierderile cetașilor erau însă și mai mari. Cei mai mulți dintre ei o luară la fugă pe mal sau înotară pe sub apă, ieșînd spre vasele străine, care lăsară bărcile la apă. Împreună cu

vreo 20 de oameni, Vilkov se îndreptă spre o corabie rusească, izbutind să se urce într-o barcă, asupra căreia soldații de pe mal nu traseră. Tatici, însă, cu vreo treizeci de cetași continuă lupta la adăpostul întunericului.

Spre miezul nopții, când lupta continua încă, doi negustori bulgari — Bakaloglu și Minovici — bătură la poarta casei lui Rusescu, rugându-l să ordone căpitanului Manu încetarea luptei.

Impușcăturile erau cu totul rare când Rusescu intră în carantina portului și ceru lui Manu să înceteze focul, propunând răsculaților să se predea. Tratatивele începură și în cele din urmă, când se crăpă de ziuă, Tatici împreună cu vreo 80 de cetași se predară.

Pană Țândărică, împreună cu o patrulă de 12 ostași, coborî la țărmul Dunării, luînd în primire armele cetașilor care se predau, iar Tatici, însoțit de polițai, urcă în încăperea carantinei, unde se afla căpitanul Manu.

Cei doi ofițeri se priviră o clipă în tăcere, după care Tatici puse pe masă pușca sa mică cu belciuguri de argint și cu trei ciucuri de mătase, își scoase de la brîu o pereche de pistoale poleite cu argint și-și descinse sabia turcească de Tabaz. Adăugă că în ceam se mai află alte arme care sînt ale lui, între care șase puști englezești cu spangeturi¹. De asemenea, în sacul său din barcă se aflau și alte lucruri de îmbrăcăminte, între care o uniformă militară sirbească.

Ca acte Tatici avea asupra-i două pașapoarte: unul era sirbesc, iar celălalt, după culoarea copertei, Manu observă că era rusesc. Din curiozitate îl deschise. Din el rezulta că ofițerul Milisav Tatici, născut la Șabaț în Serbia, era supus rus. Pe pașaport se vedea limpede semnătura lui Simeon Andreevici Korneev, viceconsulul Rusiei la Galați.

Maiorul Radu Greceanu și ofițerii Regimentului 2 infanterie n-aveau de ce se plînge la Zimnicea. În vara aceea, atît în oraș, cît și în satele din jur, domnea o liniște deplină.

Era aproape ora trei după-amiază și ofițerii își beau tacticos cafelele, făcînd planuri asupra vînătoarei de duminică, când se auzi un tropot. În cîrte pătrunse un ostaș care descălecă repede de pe calul înspumat și se prezentă maiorului, întinzîndu-i o scrisoare.

¹ Spangeturi — baionete.

Greceanu deschise răvașul fără grabă, urmărit de privirile atente ale ofițerilor. Figura lui se încruntă și, ridicându-se în picioare, zise :

— Domnilor ofițeri, Brăila se află în primejdie. Trebuie să plecăm imediat. Dați alarma și într-un ceas batalionul să fie gata de drum. Toate bagajele ofițerilor și soldaților, ca și magaziile companiilor, vor fi predate zapciului de plasă, care va sta întâi de vorbă cu mine . . . Executarea !

Batalionul părăsi Zimnicea duminică în zori, la primele ore ale prânzului așajune la mănăstirea Slobozia lui Enache, iar de aici, după un mic popas, plecă la Zmeu și apoi, cu căruțele din poștă în poștă, așajune lângă Brăila, în satul Vărăsturile, luni dimineață. Doi ofițeri, însoțiți de doi ostași, intrară în oraș, de unde se întoarseră cu ordinul : batalionul să intre, pe companii, în sunetul fanfarelor.

*

Ștafeta lui Rusescu sosi la Departamentul din Lăuntru în noaptea de 13 iulie și hîrtia fu înmînată lui aga Iancu Manu. A doua zi era prezentată marelui ban Mihalache Ghica, după care fu trimisă domnitorului, care-și petrecea vara la Breaza.

Alexandru Ghica rămase cu totul surprins cînd primi aceste vești, care-i stricau din nou odihna.

Într-adevăr, în ultimul timp avusese numai supărări. Astfel, la sfîrșitul lunii aprilie un prieten îi adusese niște hîrtii a căror citire îl iritase la culme. Era răspunsul pe care Nesselrode îl dădea unui memoriu ce-i fusese înaintat de mitropolitul Neofit, președintele Obșteștii Adunări. Se vedea clar că memoriul lui Neofit nu era altceva decît o plîngere a mării boierimi adresată puterii protectoare și în care se aduceau cele mai grele și nedrepte învinuiri domnitorului.

Neofit afirma că Obșteasca Adunare, de la 1837 încoace, n-a putut să joace adevăratul ei rol, ci a fost silită să se mărginească doar la a înregistra voința administrației domnitorului. Cu toate că firmele Porții i-au dat acestuia puteri destul de mari, domnitorul se plîngea mereu că în țară sînt tulburări, pentru a obține astfel puteri discreționare. Starea nenorocită a țărănimii, abuzurile administrației, venalitatea și corupția justiției, răspîndirea ideilor primejdioase din presa incendiară a Apusului, în sfîrșit toate relele care erau în țară aveau o singură cauză — el, domnitorul Alexandru Ghica.

Din fericire, după cum se vedea din aceste hîrtii, Nesselrode nu gîndea la fel. De la introducerea Regulamentului Organic — se arăta în răspuns — țara a făcut progrese mari și e firesc ca abuzurile și nedreptățile să nu poată înceta cu totul, căci legile, oricît ar fi ele de bune, nu pot schimba oamenii dintr-o dată.

Domnitorul își amintea, nu fără ascunsă plăcere, acele rînduri care i-au mers atît de mult la inimă încît le știa pe dinafară : „Deoarece ei formează — scria cancelarul — clasa cea mai bogată, cea mai cu vază și singura cu drept de a aspira la funcțiile publice și de a le executa, tot ei ar trebui să fie și cei mai devotați țării și cei mai preocupați de a-i asigura prosperitatea. Și totuși, o spunem cu părere de rău, boierii nu se arată preocupați, cele mai adeseori, decît de a face să predomine interesele lor particulare asupra celor obștești ale poporului. Apoi Obșteasca Adunare, în loc de a ajuta pe domn, se pierde în discuții zadarnice, ba chiar periculoase adesea pentru binele patriei. O asemenea «opозиție sistematică» nu poate fi pe placul puterii protectoare, iar dacă țărani duc o viață grea, aceasta nu înseamnă că vina o poartă domnitorul“. Mai ales marea boierime, aceea care compunea Obșteasca Adunare însăși, ea se împotriva îmbunătățirii soartei clăcașilor, aruncînd vina pe administrația lui Ghica.

Alexandru Ghica își aminti apoi toate celelalte conflicte ce le-a avut cu Obșteasca Adunare, care folosisese orice prilej pentru a-l ataca direct sau pe ocolite. Este adevărat că și el trimisese o adresă aspră, în care scrisese clar că nu va mai suferi pe viitor „neorînduieli și necuviințe în Obșteasca Adunare“.

Se simțea din ce în ce mai singur și asta era realitatea. Odată cînd plecase pentru cîteva zile să se odihnească la moșie, nimeni nu venise să-l vadă. Poate de aceea asculta acum numai de cei cîțiva boieri care mai rămăseseră lîngă el și mai ales de cei doi frați ai lui — Costache, marele spătar, și Mihalache, marele ban.

Cu Mihail Sturza, domnitorul Moldovei, se certase încă din 1834 și deși de formă se împăcaseră, raporturile dintre ei erau cu totul reci. Oare oamenii lui Sturza nu vînuieau fiecare nemulțumire, fiecare conflict pe care-l avea cu Obșteasca Adunare, uneltind la Constantinopol înlocuirea lui la domnie?

Pe lîngă toate acestea se mai certase și cu consulul englez.

De fapt, nu putea să aibă încredere în nici unul dintre agenții consulari. Oare pe Timoni nu-l socotise prieten? Și nu fusese el acela care, în noiembrie 1841, când plecase la băi, răspundise zvonul că vodă nu s-a dus în străinătate să-și îngrijească sănătatea, ci s-o întâlnească pe contesa Suchteln? Cum mirosise oare Timoni totul, încît la numai trei zile după plecarea sa ghicise adevărul? Se înțelege că în noiembrie nu prea pleacă nimeni la Karlsbad, dar drumul duse pe la Orșova și Viena, după care prin Triest ajunsese la Milano. Ce fericit fusese în iarna aceea neuitată! Călătorise incognito sub numele de Alexandru Sanders și nu se întorsese în țară decît la începutul lui februarie, fericit, dar cu sănătatea mai zdruncinată. Fu însă nevoit să se întrerupă din visare, căci curierul ce venise de la București trebuia să se întoarcă grabnic cu răspunsul.

Alexandru Ghica citi încă o dată scrisoarea lui Iancu Manu care însoțea raportul lui Rusescu, ceru apoi pană și hîrtie și după o clipă de gîndire scrise două rînduri colonelului Odobescu, cerîndu-i să plece imediat la Brăila. Era atît de mînios încît încheie scrisoarea astfel: „De aceea, cu tonos¹ cere-le să se predea și, la a treia chemare nevăzînd supunerea, aruncă focuri asupra-le și prinde-i morți sau vii“.

Dar cum veștile pe care continua să le primească erau tot mai alarmante, Alexandru Ghica nu mai avu răbdare și porni el însuși spre Brăila.

Înainte de plecare, domnitorul adresează o notă pașei de Silistra în care minimaliza lucrurile, pentru a preveni orice fel de exagerare din eventualele rapoarte ale acestuia către Poartă. În același timp trimise o notă consulului rus Dașkov, în care, după ce-i prezenta situația în adevărata sa lumină, arăta măsurile luate — plecarea colonelului Odobescu la Brăila, pentru a fi atent la acțiunile grupului de la Focșani; în sfîrșit, domnitorul încheie scrisoarea arătîndu-i că el însuși pleacă spre Brăila.

La Buzău, vodă Ghica fu găzduit de episcopul Chesarie, care-l convinse să nu mai plece la Brăila. Într-adevăr, domnitorul renunță, mai ales că îi ajunsese aici și ștafeta care-i anunța potolirea mișcării.

Înainte de a părăsi orașul, domnitorul dădu ștafetei următoarea scrisoare:

¹ Tonos — energic, cu voce puternică.

„Iubite Odobescule,

... Socotind pricina desăvirșit potolită, pe de o parte vă însărcinăm a încunoștiința și căpitanului Manu și ofițerilor și soldaților comenzi d-lor că sîntem foarte mulțumiți de urmarea ce au făcut și că așteptăm raportul dvs. de numele d-lor ofițeri și de numele soldaților, ca să le rînduim răsplătirea. Așteptăm și știință de starea răniților soldați, pe lingă care veți binevoi a îngriji cu toată doctoricească căutare și pe bulgarii răniți, și ne veți înștiința și ce familie au lăsat și unde, împușcatul unterofițeru. Iar, pe de alta, vă orînduim dimpreună cu Aga Manu să faceți în taină cercetarea pricinilor, ca să dovediți ce înclinare au avut acest complot, atît aici, cît și la Servia și Bulgaria. Puteți să le dați toată încredințarea, în numele nostru, că mărturisind adevărul, nu numai stăpînirii turcești nu va fi predată taina, neprimît fiindu-ne să dăm sabiei și robiei pe cei de-acindea¹ creștini, ci încă lămurind cu știința ce a li se cere pentru a oblăduirii noastre regulă și liniștire, vor scăpa ei înșiși de strășnicia sub care urmează să fie supuși. Pe cîtă vreme vor fi sub bănuială că nu se destăinuiesc despre toate înclinările și uneltirile ce au fost avut și mai au încă ; căci, aflînd mai la urmă că au tăinuît cevași, apoi urmează să bănuim cugete necurate... Eu miine mă întorc la București așteptînd raportul dvs.

Tîrgul Buzău, 16 iulie 1841.

A.G.“

•

Puțini erau brăilenii care închiseseră ochii în acea noapte memorabilă de 13 iulie. Cînd lupta începuse pe malul Dunării și cînd gloanțele cetașilor, care trăgeau înspre oraș, uciseră o calfă de cizmar, mulțimea o luă la fugă înspăimîntată. Nimeni nu mai îndrăzni să coboare în port, unde împușcăturile se înteteau. Cei mai neliniștiți erau aceia care aveau rude și prieteni printre cetași. Îngrijorați erau și negustorii care-și temeau averile, alții se temeau ca nu cumva să se dea foc orașului, dar toți erau curioși să știe cum se terminase lupta. Înviseseră cetașii sau ostașii ? Reușiseră oare să treacă dincolo ?

Ștefana Vilkov fusese tirită de valul mulțimii, care fugea spre oraș și, cu toate că ar fi vrut să știe ce se întîmplă cu

¹ De-acindea — de dincolo (de Dunăre).

soțul ei, se întoarse totuși acasă cu copiii. Dar după ce-i culcă și când împușcăturile din port se răriră, nu o mai răbdă inima și, luându-și o broboadă pe umeri, se îndreptă spre Dunăre.

În aceste ceasuri tîrzii, deși era duminică, orașul era aproape pustiu. Dorobanții călare treceau pe străzi invitînd pe rarii trecători să se retragă în case. Peste tot domnea panica. Ștefana încercă pe rînd să ajungă la toate străzile care duceau spre port, dar în capul fiecăreia erau dorobanți care nu lăsau pe nimeni să coboare spre Dunăre. Ruptă de oboseală și frîntă de deznădejde, ajunsese înapoi la Hanul de piatră și dădu să intre înăuntru.

De lîngă zid se desprinsese o umbră care-i ieși înainte. Era Toncio grădinarul, care venise să-i aducă vești : căpitanul Vilkov reușise să scape pe una din bărcile lăsate de vasele străine. Nu știa unde era acum, dar de bună seamă că trebuia să fie pe una din corăbii. Tot acolo și-au găsit scăparea vreo 60—70 de cetași. Alții s-au înecat în Dunăre. Au scăpat doar aceia care, nefiind răniți și știind să înoate pe sub apă, s-au depărtat de țarm. Pe urmă s-au lăsat în voia apei și au ieșit iarăși la mal, mai jos de oraș. Așa făcuse Toncio împreună cu alți grădinari din Vădeni, care plecaseră spre grădinile lor de pe malul Siretului. Acum venise să-i ceară adăpost. Putea să-l găzduiască în podul hanului pînă miine seară ?

Ștefana Vilkov îl privi cu ciudă. Așa și alții ca el îi suciseră capul bărbatului ei, care, în loc să se țină de negustorie, se înhătase cu Tatici și cu alții, crezînd c-or să dărîme ei puterea turcească. Dar pînă la urmă se înduplecă și-i arătă scara care ducea spre podul grajdului.

Jos în cafeneaua hanului primii mușterii începuseră să vie și de la ei se află totul : Tatici și încă un cetaș erau arestați la poliție, iar alții 57 fuseseră văzuți mergînd spre temnița orașului sub paza santinelilor.

Unul, care venea de la spitalul oștirii, aduse vestea că acolo se transportaseră 11 răniți, dintre care 6 cetași și 5 soldați. Dar dacă nici unul dintre ei nu era pe moarte, în schimb nici rănile nu le erau ușoare, așa că se le dea drumul acasă. În sfîrșit, se aflase de la poliție că alte arestări nu se vor mai face, căci Pană Țăndărică plecase să se culce lăsîndu-și oamenii pe la casele lor, după atîtea nopți de nesomn. Care va fi soarta celor prinși ? Îi vor da pe mîna lui Sali-aga sau a turcilor de la Măcin ?

Deodată dinspre „monument“¹ se auzi răsunet de fanfară. Tobele băteau din ce în ce mai tare. Și marșul pe care-l cântau era cunoscut. Se auzeau acum strigăte și urale și lumea din cafenea dădu buzna afară. Era unul din batalioanele Regimentului de infanterie care revenea în oraș, avînd în frunte pe maiorul Greceanu. Dar cu toate că toboșarii băteau tactul, numai fanfara mai păstra ordinea coloanei. În urma ei era un fel de amestecătură. Negustorii mari ieșiseră cu mic cu mare și nu știau cum să-și arate bucuria că avea acum cine să le păzească avutul și să le apere viața.

Din pragul cafenelei, Ștefana Vilkov îi privi cu durere. Și căpitanul Vilkov, și Tatici, și toți ceilalți plecaseră să apere viața cuiva. Dar nu pe a negustorilor și bogătașilor, ci pe aceea a săracilor din patria robită.

•

Rusescu nu se grăbi să înceapă cercetările, așteptîndu-l pe colonelul Odobescu, care sosi la Brăila luni seara. Pînă atunci, subocîrmuitorul se interesă de soarta căpitanului Tatici, căruia i se rezervă o încăpere separată la poliție, asigurîndu-i-se și un tratament deosebit față de ceilalți 65 de cetași, care, în așteptarea cercetărilor, se aflau închiși în temnița orașului.

Primul fu interogat căpitanul Tatici. Odobescu îi vorbi blînd, arătîndu-i că ocîrmuirea Brăilei nu putea să dea drumul, cu bună știință, unei cete înarmate și îndreptată împotriva Porții, aceasta primejduind însăși existența țării. Dacă Tatici ar fi trecut în taină, noaptea, fără știrea nimănui, și nu prin portul Brăilei, ci prin alt punct, nimeni nu l-ar fi împiedicat. Colonelul îi arată apoi că nu intenționează să predea pe nici unul dintre cetași turcilor de la Măcin, cu condiția să-i spună adevărul și mai ales să-i arate din îndemnul cui s-a format ceata și cine a dat banii pentru înarmarea ei.

La început Tatici refuză să vorbească și nici de la ceilalți nu se putu scoate altceva decît că mergeau în țara lor să-i răzbune pe frații robiți. În cele din urmă, limba i se dezlegă, dar, văzînd că nimeni nu-l forțează să vorbească, scrise pe hirtie numai ceea ce autoritățile brăilene puteau să afle eventual și de la alții.

¹ Așa numesc brăilenii statuia ridicată în 1830 în memoria ostașilor ruși căzuți în războiul ruso-turc din 1828—1829.

Cu toate că cercetările se țineau în cea mai mare taină, Simeon Andreevici reuși să afle că Odobescu nu știa nimic de cele petrecute la Galați și nici nu bănuia de legăturile dintre el și Tatici. Că-l vizitase pe sîrb la Brăila era adevărat, dar ceilalți agenți consulari nu făcuseră oare la fel? Pe de altă parte, era sigur că nimeni nu va cere alte informații la Galați, mai ales după schimbul de hîrtii dintre pîrcălăbia moldo-veană și ocîrmuirea Brăilei, care se învinuiau reciproc că nu s-au înștiințat cît mai repede una pe alta, despre formarea cetei.

Simeon Andreevici putea fi deci liniștit. De aceea, după ce făcu cîteva vizite colegilor săi străini, se duse să-și ia rămas bun de la colonelul Odobescu și apoi părăsi orașul, reîntorcîndu-se pentru cîteva zile la Galați, unde trebuia ștearsă orice urmă a legăturii pe care o avusese cu cetașii...

Trecuseră cîteva zile și nici unul dintre cetașii arestați nu fusese pus în libertate. Alarmat, Simeon Andreevici reveni la Brăila pentru a afla noutăți.

Luînd masa cu Odobescu, în casa colonelului Engel, a cărui sănătate se restabilise, Simeon Andreevici află că Tatici vorbise, arătînd că totul s-ar fi făcut sub imboldul prințului Miloș. Pînă unde mersese Tatici cu dezvăluirile sale era greu de știut, totuși viceconsulul văzu din privirile lui Odobescu că acesta știa mai mult, dar că nu vroia să-l informeze. Chiar atitudinea pe care o avea colonelul față de el era acum rezervată, dacă nu rece. Probabil aflase ce se petrecuse în ultimele zile la Galați.

Agenții consulari englezi, Cunningham și Gardner, plecașeră la Iași, unde se prezentaseră domnitorului Mihail Sturza cerîndu-i permisiunea ca tuturor cetașilor care găsiseră adăpost pe vasele străine să li se dea voie să coboare la Galați. Dar Sturza refuzase.

Odobescu ceru amănunte, însă Simeon Andreevici îi răspunse că nu mai știa altceva. Putea oare să-i spună că intervenția celor doi englezi, făcută la Mihail Sturza, nu era pornită din inițiativa lor, ci în urma vizitei unor marinari greci și englezi, trimiși în acest scop de cetașii de pe vase, printre care figurau destui greci? Putea iarăși să-i spună că îndemnase, prin oamenii săi, pe rudele cetașilor să ceară eliberarea arestaților și că acum aștepta dintr-un moment într-altul ca să-i vadă în fața casei?

Odobescu tocmai explica gazdei că după scrisoarea lui vodă Ghica urma să sosească la Brăila aga Iancu Manu, directorul Departamentului din Lăuntru, cu care avea să încheie cercetările, când dinspre piață se auziră strigăte depărtate. Nimeni însă nu le dădu atenție.

Colonelul Engel îl întrebă pe Odobescu dacă procesul celor arestați va avea loc la Brăila sau la București, dar nu mai avu timp să primească răspunsul. Strigătele și zgomotele deveneau tot mai puternice. Acum se deslușeau bine și în curînd se auziră sub ferestrele casei :

— Să iasă polcovnicul Odobescu. Să slobozească pe cei arestați !

Simeon Andreevici privi pe fereastră. În curtea colonelului Engel se grămădiseră, cu mic cu mare, femei, copii, fii și nepoți ai cetașilor, bulgari, greci și o mulțime de români, strigînd să iasă Odobescu afară, să le dea socoteală de cei morți și să sloboadă de la închisoare pe cei arestați.

Odobescu, care ieșise în cerdacul casei, încerca să-i împace, dar totul era în zadar. Le promise bani, dar mulțimea refuză strigînd :

— Nu vrem bani, vrem să ne spui de ce-ai tras în frații noștri ! Vrem să dai drumul celor arestați !

Demonstrația nu rămase fără urmări. A doua zi sosi de la București aga Iancu Manu, care, aflînd de cele petrecute cu o zi înainte în fața casei colonelului Engel și văzînd atmosfera din oraș, luă îndată măsurile cerute de împrejurări. Într-adevăr, în afară de puținii turci care mai rămăseseră la Brăila și de marii negustori, care, după ce tremuraseră cîteva zile temîndu-se pentru averile lor, răsufiau acum liniștiți, nimeni nu aproba atitudinea autorităților, și condamna intervenția căpitanului Manu, din a cărui vină căzuseră cîteva morți și răniți, atît dintre ostași, cît și dintre soldați. După cite văzuse el însuși, orașenii își manifestau deschis simpatia față de cetași și, dacă nu se luau măsuri imediate, s-ar fi putut produce demonstrații și mai puternice decît cea de ieri. De aceea aga Iancu Manu îi arătă lui Odobescu că, în ciuda dorinței lor de a-i transporta la București pentru judecată pe toți cei 65 de arestați, trebuiau să renunțe la acest plan și să pună în libertate pe unii dintre cei „mai puțin vinovați“. După ce citiră cu atenție tacrirurile prezentate de Rusescu, Manu și Odobescu hotărîră ca aproape jumătate din numărul

celor arestați să fie eliberați. Această măsură fu primită cu satisfacție de orașeni și în acest fel spiritele se mai potoliră.

După ce trimiseră vești liniștitoare domnitorului la Buzău și terminară ultimele cercetări, în noaptea de 20 iulie Odobescu și Manu plecară la București, ducînd cu ei numai 36 de arestați, în frunte cu căpitanul Taticci. Toți aceștia urmau să fie judecați aici, în Capitală.

•

Cercetările colonelului Odobescu la Brăila fuseseră mult grăbite după sosirea în oraș a lui aga Iancu Manu, din partea Departamentului din Lăuntru.

Procurorul D. Tănăsescu luase interogatoriile ultimilor cetași, după care fuseseră ascultați cîțiva dintre acei negustori bulgari din Brăila ale căror legături cu răsculații erau evidente.

Agă Manu se uită peste toate aceste taciruri și văzu repede că, atît negustorul Constantin Zeleş, cît și cumnatul său Panait, în pivnița cărora fuseseră depozitate plumbul, praful de pușcă și gloanțele, ascundeau adevărul. Nu insistă însă, deoarece porunca domnească era ca vinovații să fie duși cît mai repede la București. Ca urmare, 21 de cetași a căror vină era cu totul neînsemnată fură puși în libertate pe chezășie, negustorii anchetați lăsați liberi la casele lor, iar ceilalți 36 de arestați, în frunte cu Taticci, fură pregătiți de drum. Autoritățile brăilene trebuiau să facă tot ce le sta în putință ca să înduplece pe căpitanii corăbiilor din port să le dea pe cetașii pe care-i adăposteau și în special pe Vasile Vilkov.

Cînd totul era gata și colonelul Odobescu împreună cu aga Iancu Manu își încheiară lungul lor raport către domnitor, autoritățile orașului, în frunte cu Rusescu, îi conduseră la trăsura de poștă ce-i aștepta. În urma lor venea convoiul arestaților. Cei 36 de cetași așezați în căruțe mari, mocănești, erau escortați de 18 soldați și 60 de dorobanți, sub comanda unui ofițer. Din partea ocîrmuirii îi însoțea pitarul Alecu Paraschivescu. Convoiul se puse în mișcare și în ziua de 23 iulie sosi în București. Arestații fură închiși în închisoarea de la Dudești, iar Odobescu și Manu se prezentară domnitorului cu raportul lor și cu tacirurile luate cetașilor.

Domnitorul Alexandru Ghica citi cu atenție voluminosul dosar. Situația era clară : descoperiți de poliția moldoveană, Vilkov și Tatici porniseră să se ridice înainte de vreme și, de aceea, ceilalți cetași din restul țării nu apucaseră să ajungă ia Brăila. Dar nu rămânea nici o îndoială că aveau legături în toate părțile. Și domnitorul răsfoi ultimele hirtii pe care le primise și după care încerca să lege firele : Vasile Vilkov păstrase legătura cu Nișul pînă în ultima clipă... Căpitanul Tatici era sîrb și vorbise de Miloș... Cetașii voiau să treacă în Serbia... Oare nu o fi aici, într-adevăr, mina lui Miloș ?

Dar Alexandru Ghica părăsi totuși acest gînd. Miloș se afia doar departe, în Austria... Nu, nu putea să fie mina lui Miloș. Atunci ? În orice caz trebuia să ia măsuri din vreme. Aga Manu îi spusese doar că viceconsulii străini de la Brăila luaseră aproape deschis partea răsculaților, aruncînd răspunderea vărsării de sînge asupra autorităților locale. Rapoartele lor sosiseră desigur la București și probabil că și consulii străini își pregăteau relatările lor către marile puteri. De aceea, domnitorul redactă el însuși o notă către reprezentanții acestor puteri, în care expunea simplu tulburările de la Brăila, apăsînd pe aceea că armata n-a intervenit imediat așa cum ar fi dorit, din cauza cererii generale, atît a agenților consulari, cît și a negustorilor din oraș. Și domnitorul se mai uită o dată peste tacirul căpitanului Tatici, ca să vadă de cîte ori fusese vizitat de aceștia. Mai citi o dată și nu-și crezu ochilor ! Cum nu observase oare pînă acum ? Slova urită a lui Tatici era clară : „Iar d. Pedemonti și logofătul Suțu, și din negustori șase, ne-au cerut ca să nu rămînem și să ne dea pașaporturi...“

Ce căutase logofătul Costache Suțu la Brăila ? Este adevărat că avea o moșie în județ, la Sutești, dar cum se făcea că tocmai acest boier se găsisese să însoțească pe negustori într-o chestiune care nu-l privea deloc ? Și de ce oare nimeni nu-i spusese aceasta pînă acum ? Să fi fost oare și aici o urmă care trebuia cercetată ? Dar Domnitorul nu duse mai departe nici acest gînd.

Alexandru Ghica se întoarse iarăși la nota adresată consulilor străini și fu mulțumit de felul în care o redactase. Dacă Rusia protectoare și Turcia suzerană nu protestau, atunci totul se putea aranja ușor. În ceea ce privește Aus-

tria, prințul Metternich va citi raportul consulului Timoni și probabil nu-i va da prea mare importanță. Cine putea scormoni focul nu era decât Billecocq, consulul francez, care nu va pierde prilejul să arunce câteva săgeți Rusiei. Dar probabil că și dinsul nu va da prea mare atenție întâmplării. Viollier, viceconsulul francez de la Brăila, nu avusese oare — spre deosebire de ceilalți colegi ai săi — cea mai rezervată atitudine? Da! Lucrurile erau tare încurcate. Pe de o parte, ar fi vrut să afle cu de-amănuntul cum începuse această tulburare și mai ales cine erau adevărații instigatori, pe de altă parte, își dădea seama că trebuia să nu facă prea mult zgomot în jurul acestei mișcări de la Brăila. De aceea chibzui mai bine și ajunse la cu totul alte concluzii decât acelea la care se gândise la început. Nu mai voia acum nici o cercetare „amănunțită“ și în urma căreia cetății să fie siliți să divulge numele sprijinitorilor lor din umbră, căci o astfel de cercetare ar fi adus complicații mari. Comisarul Turciei la Brăila va cere fără îndoială ca vinovații să fie predați autorităților turcești, și atunci toți ar fi fost uciși. Și domnitorul nu numai că nu voia aceasta, dar procedînd astfel și-ar fi ridicat împotriva sa întreaga opinie publică. Și n-avea oare contra sa marea boierime? Nu-i era de-ajuns dușmănia ei? Era bine să-și mai facă și alți dușmani?

Alexandru Ghica mai stătu puțin pe gânduri și, cu cît răsfoia mai mult hîrțile din fața lui, cu atît se convingea că judecase bine.

Da! Așa trebuia făcut! Nici o cercetare mai mult. Nici proces și nici prea multă vorbă. Cine știe ce mai putea ieși la un proces de care boierimea dușmană nu va căuta decât să profite ca să-l compromită în ochii puterilor!

Alexandru Ghica se hotărî. Luă deci lista celor arestați în frunte cu căpitanul Tatici, puse mîna pe pană și scrisse:

„Pe cei mai jos anume însemnați, care s-au prins la orașul Brăila în faptă de turburarea liniștii obștești, poruncim domnia-mea acelui Departament a-i trimite spre osîndă în munca ocnelor, pînă cînd ni să va încunoștiința de o adevărată și temeinică pocăință a lor.

Alexandru Ghica“.

După aceea, domnitorul alcătui o scrisoare către N. Aristarhi, capuchehaia¹ sa la Poartă, rugându-l să arate vizirului că încercarea de a tulbura liniștea orașului Brăila a fost ușor înfrântă și că vinovații au și fost trimiși la ocnă. Din nefericire nu s-au aflat adevărații instigatori, dar și aceștia se vor cunoaște în curînd. Capuchehaia era autorizat să dea daruri bogate la „fețe știute“, pentru ca incidentul să nu aibă decît urmări plăcute.

După ce curierul părăsi orașul luînd drumul Țarigradului, domnitorul începu să recitească proclamația adresată bulgarilor și sîrbilor din Țara Românească și mai ales celor din Brăila, în legătură cu cele petrecute în seara zilei de 13 iulie :

„Noi Alexandru Dimitrie Ghica voievod cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Țara Românească.

Bulgarilor și sîrbilor cîți vă aflați cu lăcuința într-acestu Prințipat ! Sînt acum cinzeci de ani aproape de cînd felurite întîmplări, ivite după vremi în părțile Bulgariei și ale Serviei, v-au făcut să năzuși spre scăpare într-acest Prințipat. Aice, supt umbrirea stăpînirei, care v-au primit cu milostivire, sub dragostea pămîntenilor, care v-au primit ca pă niște frați, ați aflat ocrotire, ați dobîndit odihnă, încît mulți dintre voi vă bucurați acum de o stare, care deși curge din munca și silința voastră, nu dovedește însă mai puțin și buna petrecere ce ați avut aice. Pentru toate acestea stăpînirea nu v-a cerut decît cinstirea legilor care cîrmuesc acest Prințipat și paza bunei orînduiei ; și cu plăcere vedem că pînă acum ați tras asupra-vă în multe prilejuri mulțumirea stăpînirii. Dar fiindcă ia 11 ale aceștia s-au arătat la orașul Brăila o adunătură de cameni înarmați aridicînd și steag cu cuvînt că ar fi bulgari și voiesc a trece de-acindea, și după ce în curs de două zile și jumătate au fost sfătuiți cu blîndețe a nu stărui în acel chip răzvrător și neprimit nici stăpînirii de aici nici celor învecinate, ei nu numai înțelegere nu au dat, ci încă au slobozit focuri asupra oștirii, omorînd și rănind din ostași, pe de o parte, puterea înarmată i-a supus și fără voie, iar pe de alta noi, urmărind îngrijirii ce stăpînirea a avut pentru voi dintru început, nu lipsim a vă face cunoscut că acei răzvrătitori să zic înțelegi cu mulți bulgari și sîrbi dintre voi. . .“

¹ Capuchehaia (în turcește Kapikâ hyasi) — reprezentant al domnitorilor români la Constantinopol.

Alexandru Ghica nu citi mai departe și se pregăti să plece la Breaza liniștit de felul cum se încheiase toată această neplăcută întâmplare. După el plecară și boierii, care se reîn-toarseră în grabă la moșiile lor.

De la Breaza, Alexandru Ghica trimise o scrisoare consulului Dașkov la București, deși știa prea bine că acesta se afla de mult la băile Mehadia. Așa cerea însă protocolul. În scrisoarea sa, domnitorul arăta consulului rus că cercetarea întinselor legături pe care le aveau cetății nu era oportună în acest moment, dat fiind situația din Bulgaria și starea de iritare în care se aflau autoritățile turcești. De aceea a dublat supravegherea, iar în ceea ce privește pe arestați, i-a trimis la ocnă pentru a arăta Porții că afacerea este definitiv terminată.

Și cu aceasta domnitorul putu petrece iarăși zile liniștite, în reședința sa de la poalele Carpaților.

La Brăila proclamația și mustrarea lui Alexandru Ghica au fost citite în auzul tuturor neguțătorilor, dar familiile celor arestați și negustorii dovediți a fi avut legături cu cetății avură pace din partea autorităților. Nici Ștefana Vîlkov nu avu nimic de suferit. Bucuroasă că soțul ei scăpase ușor pe o corabie străină, respiră ușurată când văzu că autoritățile au renunțat de a mai cere pe cetății ce-și găsiseră scăparea pe asemenea vase. Trecea deseori cu copiii de-a lungul țăr-mului ca să poată fi văzută de căpitanul Vîlkov sau de ceilalți cetății de pe corăbii, și astfel să înțeleagă că familiile lor se află în pace.

Atît Ștefana cît și alte soții ale cetăților respirară ușurate cînd și ultimele corăbii, care se aflaseră în fața carantinei în nefericita zi de 13 iulie, ridicară ancora pornind spre Galați.

Curînd se află în oraș că toți cei 36 de cetății, în frunte cu Tatici, sosiseră la ocnele Telega, unde fuseseră închiși fără judecată și fără a li se spune măcar pe cîtă vreme. Aceeași soartă o avură și cei șapte răniți din spitalul orășe-nesc, care, întremîndu-se, fură trimiși și ei la ocne.

Deși în oraș viața părea că reintrase în normal, la sfîrșitul lunii august, doi negustori bulgari, care se înapoiaseră de la București, povesteau în cafeneaua lui Zeleş că în capitală se vorbea de o proclamație nesemnată, dar adresată sîrbilor și bulgarilor chemați să scoată pe frații lor închiși la ocnele Telega. Poliția reușise să pună mîna pe autori, dar lumea vor-

bea și de alte îndemnuri scrise și îndreptate contra lui Vodă Ghica.

Nicolae Aristarhi, capuchehaia domnitorului Alexandru Ghica la Constantinopol, era fără îndoială un bun diplomat. În convorbirile pe care le avu cu demnitarii turci mai influenți și în special cu marele vizir, Rifaat pașa, el prezintă într-un asemenea chip evenimentele de la Brăila, încît padișahul fu incredințat de nețărmuritul devotament al domnitorului. Nu numai că sultanul nu găsi cu cale să ceară extrădarea cetașilor prinși, dar trimise daruri lui Alexandru Ghica și distinse pe ofițerii regimentului brăilean cu decorația Nișan iftihar. Sultanul mulțumi cu atît mai mult lui Mihail Sturza, domnitorul Moldovei, cu cît măsurile luate la Galați înlăturaseră orice incidente în portul moldovean. De aceea, pe lingă mulțumiri, Sturza primi în dar o tabachere încrustată cu diamante și titlul de prinț al Imperiului.

Dar tocmai cînd domnitorul socotea că totul se terminase cu bine, apele începură din nou să se tulbure.

Între autoritățile brăilene, la care se adăugară apoi colonelul Odobescu și aga Iancu Manu, pe de o parte, și viceconsulii Austriei la Brăila și Galați, Sgardelli și Huber, pe de alta, relațiile începuseră să se înăsprească încă din timpul incidentelor. În discuțiile care avuseseră loc cu prilejul cercetărilor de la Brăila, Odobescu reproșase în mod delicat celor doi viceconsuli faptul de a fi cerut căpitanului Manu să despresoare casa în care se închiseseră cetașii și de a-i fi îndemnat pe aceștia să plece cît mai repede. Oricît ar fi trebuit să apere interesele unor negustori bogați, care erau supuși austrieci, cei doi viceconsuli erau obligați să apere și interesele împărăției. Oare Timoni, consulul Austriei la București, sau prințul Metternich ar fi fost bucuroși să afle că reprezentanții lor diplomatici ațîță asemenea răscoale împotriva Porții? Situația s-a încordat și mai mult atunci cînd agenții consulari nu au voit să facă demersuri pe lingă căpitanii vaselor ca să-i predea pe cetași. De aici urmară rapoarte din ce în ce mai veninoase către Timoni, precum și corespondențe exagerate despre cele întîmplate la Brăila și care apărură în gazetele germane din Transilvania și din Imperiul habsburgic.

Pe de altă parte, pentru a arăta că ei înșiși nu au ținut cu cetașii, cei doi agenți scoaseră în evidență atitudinea lui Simeon Andreevici Korneev, viceconsulul rus, care într-adevăr îi sprijinise pe răzvrățiți.

La toate acestea se adăuga și faptul că Billecocq, consulul francez de la București, îl atacă nu numai pe Korneev, ci, confundând atitudinea lui cu aceea a guvernului țarist, acuză deschis Rusia că ar fi susținut și încurajat răscoala. Ba mai mult, Billecocq îl atacă și pe domnitor, acuzându-l că ar fi protejat pe niște răzvrățiți împotriva Porții. Textual, consulul francez raportase la Paris următoarele :

„Prințul Ghica, profitind de drepturile pe care Regulamentul Organic i le acordă în aceste cazuri extraordinare legate de siguranța statului, a ordonat, fără nici un fel de judecată prealabilă, trimiterea la ocne a bulgarilor și sîrbilor prinși la Brăila. E adevărat că, prin același decret prin care îi condamnă la această pedeapsă infamantă, el și-a rezervat dreptul să-i ierte, dacă mai târziu vor da semne de pocăință ; de aceea e clar pentru toată lumea că, uzînd de o severitate aparentă, prințul Ghica și guvernul său n-au fost preocupați decît de grija de a lua o măsură care, în împrejurările de față, să-i dispenseze de a-i da în mîna turcilor, care puteau să le ceară oricînd predarea acestor prizonieri creștini“.

Timoni trimise la Viena în copie rapoartele subalternilor săi de la Brăila și Galați, la care se adăugară vești venite de la Constantinopol, unde Ponsonby, ambasadorul englez, susținător al Porții, sprijinea ațîțarea lui Metternich. Folosind anumite surse, ambasadorul reuși să facă să ajungă la Viena știrea că Rusia ar fi sprijinit mișcarea.

Cînd Metternich citi toate acestea și mai ales știrea transmisă din sursa lui Ponsonby că 11 bărci rusești cu piese de artilerie ar fi trecut Dunărea spre Tulcea, așteptînd în zadar pe răsculați, trimise o notă de protest la Petersburg.

Rezultatul acestei note fu o muștrare serioasă adresată de cabinetul imperial rus domnitorului Ghica, a cărui administrație fusese neglijentă și a cărui armată dăduse dovadă de slăbiciune. În schimb, poliția moldoveană a lui Mihail Sturza era laudată, ceea ce îl irită și mai mult pe Alexandru Ghica.

Chiar dacă nota nu avu urmări serioase în mod direct, domnitorul înțelese de la consulul Dașkov că simpatia de care se bucurase la începutul domniei din partea guvernului țarist începuse să dispară.

Pentru a nu recunoaște vina lui Korneev, Ministerul de Externe rus nu-l rechemă pe acesta imediat de la Galați. Din aceleași motive, nici Alexandru Ghica n-a făcut chiar atunci schimbări în administrația Brăilei.

Și Cunningham, viceconsulul englez de la Galați, deși făcuse totul sub presiunea marinarilor indignați de cele întâmplate, a fost chemat la ambasada engleză de la Constantinopol pentru a da relații asupra mișcării de la Brăila, fiind după aceea definitiv rechemat. În sfârșit, Alexandru Ghica a fost sfătuit să procedeze la oarecari schimbări în administrația orașului Brăila, ceea ce și făcu pentru a da satisfacție marilor puteri. Astfel Rusescu, oare visa să ajungă ocîrmuitor, rămase doar secretar, iar noul ocîrmuitor fu găsit în persoana colonelului Iacobson, fostul adjutant al domnitorului. La fel, Pană Tândărică a fost înlocuit cu polițaiul Porumbaru.

La Galați, sfârșitul tragic al cetei lui Tatici și Vilkov făcu o profundă impresie. Corăbiile rusești, grecești și englezești, pe bordul cărora se aflau mulți cetași, stătură ancorate citeva zile în fața schelei, dar în afară de câțiva oameni care debarcară noaptea pe furiș, nimeni nu îndrăzni să calce porunca pîrcălăbiei ce interzicea tulburătorilor accesul în portul moldovean. Cei mai mulți cetași coborîră la Reni, de unde, după un scurt popas, se împrăștiară pe la Bolgrad, Chișinău sau în alte orașe și sate unde locuiau conaționali de-ai lor. La Reni debarcă și căpitanul Vilkov, după unii sub numele fais de Zmancevici.

Bulgarul Petru Gancev, tilmaci la vama portului Reni, găzdui vreo câțiva dintre ei întrebîndu-i în fel și chip despre toate cele petrecute la Brăila în seara zilei de 13 iulie. El însuși venise la Galați și stătuse de vorbă cu Gheorghii Dimitriev Cazacu, alt negustor bulgar, supus austriac, cu care se împrietenise și pe care-l invitasese să-l viziteze la Reni.

Cazacu cunoștea foarte bine viața pe care o duceau popoarele subjugate din Imperiul otoman. Cu toate că sultanul dăduse hatîșeriful din 1839 prin care garanta viața, averea și onoarea tuturor supușilor otomani, indiferent de naționalitate și religie, demnitarii provinciali nu voiau să știe de el și continuau să asuprească poporul ca și pînă acum, dacă nu și mai rău. Și Cazacu îi aminti prietenului său de jafurile și prădăciunile făcute de turci în toată Bulgaria. Sate întregi fuseseră arse, fete și băieți trecuți cu sila la mahomedanism sau vînduți ca vitele cu 25 de groși bucata. Iar cînd poporul se răscolase, așa ca la Niș, nelegiuirile bașbuzucilor întrecuseră orice măsură. Parcă se reîntorseseră vremurile de groază ale cîrjaliilor. După părerea lui Cazacu, poporul, care ajunsese

la capătul răbdării, era gata de răscoală. Trebuia doar să vadă un îndemn de undeva, și asta era datoria lor.

Gancev primi cu bucurie propunerile lui Cazacu, mai ales că, încă de pe vremea războiului din 1829, se tot gîndea la calea pe care ar fi trebuit să pornească cu toții. Numai o răscoală generală i-ar putea salva și el, Gancev, ar putea să lucreze în această privință trezind nu numai pe bulgarii din Basarabia și de la Odesa, ci și pe cei din orașele mai mari ale Bulgariei. Acest lucru nu era prea greu, deoarece bulgarii din Rusia, care plecau în patrie, treceau pe la Reni, și Gancev avea numeroși prieteni la Tîrnovo, Gabrovo, Filipopol sau Rusciuk, de unde era originar și el.

Planurile începură să prindă viață. În curînd doi frunțași bulgari din sudul Dunării, Ivan Varsan și Veliko Dimo cojocarul, trecură la Reni pentru „afaceri negustorești“. Asistară la slujba bisericească și, după ce biserica se goli de lume, preotul Nicolae, bulgar și el, îi duse în altar unde, de față cu Gancev, îi puse să jure că vor fi credincioși cauzei mari pentru care începeau să lupte.

Curînd după aceea, alți cinci frunțași bulgari trecură la Reni tot pentru „afaceri comerciale“, și Gancev, după jurămint, le încredință diferite misiuni în orașele din Bulgaria. În drum spre patrie, cei mai mulți se opreau la Galați, unde vorbeau cu Gheorghii Cazacu, și la Brăila unde, după recomandările ultimului, trebuiau să se adreseze dascălului Gheorghii Makedon.

.

Cînd, în ziua aceea de la începutul lunii august 1841, popa Procopie, emigrant din Karnobat, trecuse pe malul Dunării și se oprise în fața unei corăbii la auzul unor vorbe bulgărești, nici nu bănuia măcar că omul pe care avea să-l cunoască atunci urma să joace un rol atît de mare în viața emigranților bulgari din Țara Românească.

Corabia era trasă la schelă, dar ostașul care păzea nu lăsa pe nimeni să urce sau să coboare fără hîrțile necesare. De pe punte un tînăr bine făcut, cu ochi negri pătrunzători, cu frunte înaltă și cu glas puternic, răspundea la întrebările altuia care îi cerea știri despre orașul său natal, Kotel, pe care-l părăsise acum cîțiva ani. Cel de pe vas, deși era și el tot din Kotel, nu prea putea să-l informeze. Părăsise de mult

orașelul natal și umblase pe la școlile înalte din Constantinopol și Atena.

Popa Procopie intră în vorbă cu acest tânăr și află că se numește Gheorghii Makedon, dascăl de meserie, iar pînă la urmă își găsiră o mulțime de cunoștințe comune. Dascălul, în graba plecării, își uitase la Constantinopol tocmai ce era mai important — pașaportul — și de aceea nu putea să debarce la Brăila, pe care ar fi dorit doar s-o viziteze. În cele din urmă, cu cîțiva icosari¹, treaba se făcu. Nikola Papadopol din Karnobat, fratele popii Procopie, veni împreună cu un funcționar al viceconsulatului grec din oraș și, luîndu-l pe garanția sa, dascălul Gheorghii Makedon primi un pașaport grecesc pe baza căruia putea să rămînă la Brăila trei luni de zile „pentru afaceri comerciale“.

În oraș dascălul Gheorghii găsi o mulțime de concetățeni din Kotel. Toți îl întrebau de tatăl său, Stoiko, sau mai ales de protectorul său, Ștefanaki Borisov, sau cum își zicea el, grecizîndu-și numele, Vogoridi — ajuns sfetnic de mare încredere al sultanului Abdul Medjid, și prinț de Samos. Cine ar fi crezut ca feciorul lui Stoiko să ajungă atît de învățat încît să vorbească nu numai grecește și turcește, dar și franțuzește sau chiar italienește? Așa dascăl nu mai văzuseră bulgarii din Brăila și, desigur, dacă ar fi vrut, ar fi găsit aici o mulțime de elevi.

Într-adevăr, Gheorghii Makedon socoti că ocupația de dascăl ar fi cea mai potrivită pentru scopurile tainice pe care le urmărea. Pe de o parte, autoritățile nu l-ar fi întreat din ce trăiește, iar pe de alta, ar fi putut pătrunde, prin elevii lui, în toate casele, făcîndu-și legături printre bogații negustori greci și bulgari. Începu să dea lecții de limba greacă și franceză, apoi de italiană și turcă, iar mai tîrziu înființă chiar o școală în casa unui bulgar bogat din Sliven, anume Pascal. Școala fu deschisă în asociație cu Alexandru Damian Pandolfi, „professore di Malta“, un italian care sosise la Brăila împreună cu un grămătic al său.

În timpul său liber, dascălul Makedon colinda cafenelele, băcăniile, cîrciumile și birturile ținute de greci și bulgari, unde în curînd începu a-și face prieteni cărora le insufla ideea organizării unei noi cete. La cafeneaua lui Zeleş veneau

¹ Icosar — monedă turcească de aur.

mulți bulgari din Karnobat și aici dascălul îl cunosc pe Dumitru Teodor Arnăutoglu și apoi pe Iane Teodor din Sli-ven, cu care s-a înțeles de la început, fiind amândoi de ace- eași vîrstă. La băcănăria lui Ceaușoglu, dascălul se împrieten- i cu Alexandru Cervenkoulu, care lucra acolo și care îl reco- mandă pe Panait Draku, bulgar din Adrianopol. În sfîrșit, la birtul lui Anton sîrbul, unde mîncă de obicei, se împrieten- i cu Sotir Triandafil, bulgar din Filipopol, care servea aici. Cei numiți, la rîndul lor, aduseră și pe alții, și în curînd aceste prăvălii, ca să nu mai vorbim de vechiul han al lui Petru Boiangiu, erau tot atîtea locuri de recrutare și de în- tilnire a emigranților.

•

Printre bulgarii din Brăila dascălul Gheorghî auzi vorbin- du-se de Gheorghî Cazacu de la Galați, mic negustor dar mare patriot, și se hotărî să-l cunoască. Panait Draku aranjă întîlnirea și dascălul rămase o zi întregă în casa noului său prieten, căruia i se destăinuie îndată și fără nici o rezervă.

Cazacu ascultă cu răbdare pe acest dascăl, care se numea Gheorghî ca și unchiul său, vestitul căpitan Gheorghî Mamar- cev din Kotel, care condusese neizbutita „zaveră“ cu Velcio, geamgiul din Tirnovo. Gheorghî Makedon învățase întii la Kotel, pe urmă la Karlovo și în sfîrșit plecase cu tatăl său la Constantinopol, unde fusese dat în grija lui Ștefanaki Vo- goridi. Făcuse apoi școala cea mare de la Kuru-ceșme¹, ală- turi de alți bulgari care se puteau număra pe degete. După terminarea școlii, Gheorghî se gîndea să plece la o școală și mai înaltă și nu știa pe care s-o aleagă. Vestite școli grecești erau la Atena, ca și în insule, și în special în insula Andros, unde era profesor Adamantie Kairi, unul din marii învățați ai vremii. Numai că învățătura lui se depărtase atît de mult de biserică încît nu mai era pe placul patriarhiei, care în- chise școala, declară pe marele învățat drept eretic, iar pe elevii lui îi chemă la un fel de examen, pentru a vedea cît de rătăcite le erau mințile de necredincioasa învățatură a unui asemenea profesor. Cu acest prilej Gheorghî Stoikov Rakovski

¹ Kuru-ceșme — sat lîngă Constantinopol, pe malul european al Bosforului. Aici patriarhia deschisese o școală superioară, în care în- vățămîntul laic luase o mare dezvoltare.

— căci acesta era adevăratul nume al dascălului Gheorghi — îl cunoscuse pe Ilarion Mihailovski din Elena, care fusese elev la școala din Andros. Mai târziu acești doi prieteni au plecat la Atena. Era tocmai pe vremea — povestea Rakovski — când toate speranțele pe care popoarele creștine din Imperiul otoman și le puseseră în renumitul „Hatișerif de la Ghiul-hane“ începuseră să se năruie din cauza dregătorilor turci provinciali. Aceștia, de la cei mari pînă la cei mai mici, voiau neapărat să compromită îndrăznețul hatișerif al sultanului, care făcea din ghiaur un egal al mahomedanului. De aceea, în tot Imperiul se vorbea numai de răscoale. În Epir, în Tesalia sau în insule, în Liban, Albania sau în Creta, pretutindeni poporul se pregătea de răscoală. La Atena, studenți greci din Tesalia și Creta întemeiaseră două societăți separate, a tesalioților și a cretanilor, pentru a veni în ajutorul compatrioților lor. După acest model, tinerii bulgari din capitala Greciei alcătuiseră, la îndemnul lui Rakovski și Ilarion, o societate al cărei scop trebuia să fie eliberarea Bulgariei. Dar pentru că o astfel de organizație nu putea fi decît secretă, Rakovski întemeiasă o societate legală, căreia nu-i zise bulgară, ci „macedoneană“ și sub a cărui firmă culturală se ascundea adevăratul scop — eliberarea țării prin revoluție. Deoarece acțiunea acesteia trebuia să se desfășoare odată cu aceea a tesalioților și cretanilor, activitatea celor două societăți fu strîns împletită.

Gheorghi Cazacu ascultă apoi cum societatea macedoneană trimisese pe Rakovski și Ilarion la Constantinopol, pentru a studia situația din capitala Imperiului la fața locului și mai ales pentru ca să afle unde erau concentrate principalele forțe ale armatei turcești. Ajunși la Constantinopol, cei doi revoluționari socotiră necesar ca Ilarion să facă o călătorie prin Bulgaria și, vizitînd orașele mai mari ale țării, să-și dea seama de starea de spirit a poporului și de posibilitatea pregătirii unei răscoale. În tot acest timp Rakovski trebuia să rămînă la Constantinopol, pentru a-și continua cercetările și a menține legătura cu societatea de la Atena.

În timp ce Ilarion se afla în Bulgaria, în insula Creta izbucniseră mișcări. În Tesalia pătrunseseră cete grecești, iar în aprilie 1841 Rakovski auzise că undeva la granițele Serbiei bulgarii ar fi dezlănțuit o răscoală. Cînd Ilarion s-a întors, au început să circule unele zvonuri despre formarea unei organizații revoluționare la București și la Brăila.

Cei doi fruntași hotărîseră să se despartă din nou, Ilarion plecînd la Tirnovo, iar Rakovski la Brăila. Plecarea fusese făcută pe ascuns, fără știrea lui Vogoridi, de aceea Rakovski nu-și scosese nici pașaport, călătorind sub numele secret de Gheorghii Makedon. Deși dascălul sosise la Brăila după nereușita acțiune a lui Tatici și Vilkov, găsise cu cale că este bine să cunoască pe bulgarii din acest oraș și starea de spirit care domnea, atît printre conaționali săi, cît și printre greci. Și într-adevăr nu greșise, deoarece la Brăila erau cîțiva oameni pe care se putea bizui. De altfel, mulți dintre elevii lui puteau fi cîștigați oricînd, dar, fiind prea tineri, dascălul nu le încredințase încă taina lui. De ea știau doar Nicolae Stefanov și Rafail Pandele. Ultimul, originar tot din Kotel, era nu numai elevul lui Rakovski, ci și lucra în serviciul acestuia, plă-tindu-și astfel învățătura. Acum stătea de strajă în fața casei, ca să dea de veste la cea mai mică primejdie. Și dascălul ridică colțul perdelei arătîndu-i lui Cazacu un tînăr care părea că așteaptă pe cineva chiar sub fereastra lor.

La rîndul său Gheorghii Cazacu îi povesti tot ceea ce făcuse și el împreună cu Petru Gancev. Legăturile cu Odesa mergeau bine și curînd Gancev urma să plece la Bolgrad pentru a obține ceva bani de la fruntașii din oraș. În ceea ce privește armele și praful de pușcă, acestea nu se mai puteau cumpăra la Galați, unde negustorii brașoveni, care vindeau astfel de mărfuri erau sub atenta supraveghere a poliției. În schimb s-ar putea cumpăra la Odesa, fiind apoi aduse pe nesimțite la Galați și Brăila.

Cazacu îi vorbi apoi de legăturile din Bulgaria, care începeau să se întărească, și îl întrebă pe Rakovski despre grecii din Brăila. Cei din Galați simpatizau cu cauza sîrbilor și bulgarilor mai ales din cauza răscoalei din Creta. De aceea n-ar fi fost rău să fie cîștigați și cei din Brăila.

Rakovski părăsi Galații foarte mulțumit de cele ce aflase. Dacă lucrurile mergeau mereu așa, atunci în primăvară puteau să pornească.

La Brăila, Rakovski, care pînă acum se gîndise doar la recrutarea unor bulgari, începu să stea de vorbă cu numeroși greci și ajunse repede să dea de urma firelor tainice pe care societatea tesalo-epirotă le avea prin partea locului. După spusele cîtorva greci, trimisul acestei societăți revoluționare sosise la Brăila și începuse să cerceteze starea de spi-

rit a grecilor din oraș. Așa dădu Rakovski de Stavri Gheorghiu, cu care avu o întrevedere secretă la hanul Ceacîrului.

Căpitanul Stavri luase toate informațiile despre Rakovski atunci cînd îi acordase întîlnirea și, după primele vorbe, se încredință că acesta era nu numai omul cu care se putea vorbi sincer, ci chiar acela pe care-l căuta. Rakovski își deschise și el inima și cei doi revoluționari se înțeleseră repede.

În primul rînd Stavri îi prezentă cîțiva oameni de încredere. Cel mai devotat era Spiru Papagheorghiu, grec din Spezia, meșter în construirea corăbiilor. Venise la Brăila puțin înainte de ciocnirea din port, cu care prilej fratele său fusese ucis pe o corabie grecească de un glonț rătăcit. Calfa sa, Dumitru Papaiani, grec din Rodos și care călăfătuia corăbiile, cunoștea o mulțime de marinari greci, aleși pe sprincenă și gata de luptă. Erau aici și alții, pe care Rakovski i-a cunoscut mai tîrziu.

Căpitanul Stavri dorea și el să alcătuiască o ceată numeroasă gata de a trece Dunărea și de a ridica steagul răscoalei. Cînd auzi de Gheorghii Cazacu și de pregătirile de la Galați, căpitanul plecă imediat cu hîrtii de la Rakovski.

Gheorghii Cazacu îl primi la început cu îndoială, dar deveni foarte atent atunci cînd Stavri îi arătă că societatea tesalo-epirotă înțelegea să cheltuiască sume destul de mari pentru înrolarea cetașilor. După ce îi luă jurămîntul, îl introduse în toate tainele, ba îi vorbi chiar și despre ceea ce realizase Gancev în Basarabia. Pînă la urmă Gheorghii Cazacu îi dădu formula de jurămînt pentru ca, în fața lui Stavri, să facă același lucru și Rakovski la Brăila.

De la Galați, Stavri s-a întors cu speranțe atît de mari, încît atît el cît și Rakovski începură înrolările în mod serios. Grecii se înscriau foarte repede și fără condiții. Ajungea doar promisiunea că atunci cînd vor trece Dunărea se vor putea răfui în voie cu turcii. Sîrbii și bulgarii se recrutau mai anevoie, mai ales că cei mai mulți dintre ei nu aveau arme. Dumitru Arnăutoglu, bulgar din Karnobat, aduse pe frații Zerva — Chiriac și Dumitru — lucrători la o brutărie din oraș, la care se adăugară Dumitru Andrukaru, grec din Argos, Nicola Foca și Iani Dimitriu, greci din Idra, Iani Teodor, bulgar din Sliven, bulgarii Constantin Zeleş, Iordan Pescarul și alții. După toate acestea, Stavri plecă la Atena ca să raporteze situația societății tesalo-epirote.

La sfârșitul lui noiembrie, Stavri se întoarse la Brăila aducînd cu sine o mare sumă de bani. Era însoțit de un văr al său, student la medicină, care după ce văzu cum stau lucrurile la Galați și Brăila plecă în Epir, de unde era originar, pentru a organiza pe răsculații de acolo.

Cînd Stavri Gheorghiu epirotul reveni de la Atena și-l regăsi pe Rakovski, se întîlniră amîndoi la hanul Ceacîrului ca să mai stea la sfat.

Stavri adusese bani, așa încît recrutări de cetași se puteau face acum din plin. Totuși trebuiau să fie cu băgare de seamă.

De la Gheorghii Cazacu și de la Petru Gancev se primiseră vești bune. Bulgarii din Reni strînseseră bani — vreo 2000 de irmilici pe care îi transformaseră în galbeni și în ruble de argint. Mai mult, Zmancevici (adică Vîlkov) de la Reni se împrietenise cu un înalt funcționar rus și, aducînd vorba despre suferințele bulgarilor de sub stăpînirea turcească, acesta se mirase că pînă acum bulgarii nu făcuseră în această privință nici un memoriu. De aceea Zmancevici alcătuiuse o asemenea hîrtie, deocamdată în bulgărește, și mulți bulgari din Reni o și semnaseră. Dar documentul acesta urma să fie tradus în trei limbi și înaintat Rusiei, Franței și Angliei, ca și tuturor ambasadurilor străine de la Constantinopol.

Cu toate că Rakovski ca și Gheorghii Cazacu acceptaseră această idee a lui Zmancevici și Gancev, căpitanul Stavri nu se entuziasmă deloc. Dimpotrivă, un asemenea act, zicea el, ar fi arătat turcilor care sînt gîndurile bulgarilor și grecilor și i-ar fi făcut mai atenți la cele mai mici mișcări ale lor. De altfel la Constantinopol începuse să se vorbească de existența unor comitete revoluționare și poliția turcească era numai ochi și urechi.

Mai rău ședeau în ceea ce privea înarmarea. La Reni se strînseseră destui bani pentru gloanțe și praf de pușcă, dar în micul orașel de la gura Prutului nu se puteau găsi decît cantități cu totul reduse. Era clar că muniția trebuia cumpărată de la Odesa și Nikolaev și singurul care se putea ocupa de această treabă era Vasil Aprilov. Deoarece Stavri nu auzise de acest nume, Rakovski îi dădu toate explicațiile necesare. Aprilov era un bulgar originar din Gabrovo, dar stabilit de multă vreme la Odesa, unde ajunsese unul dintre cei mai mari și bogați negustori. Nu-și uitase însă patria și mai ales

orașelul unde se născuse — Gabrovo. De aceea, împreună cu alți bulgari gabroveni stabiliți la Odesa și mai ales împreună cu bogații negustori care se așezaseră la București, Aprilov întemeiase prima școală bulgară la Gabrovo. Era vorba de o școală adevărată, așa cum era la București sau la Atena, nu școală de aceea veche prin chiliile mănăstirilor, unde copiii buchiseau niște cărți bisericești într-o limbă pe care nu o mai vorbea nimeni. Aprilov se apucase să scrie și cărți foarte folositoare pentru deșteptarea bulgarilor. Un asemenea patriot trebuia cîștigat pentru mișcare și de această părere erau toți. Numai Gheorghi Cazacu era mai sceptic, și aceasta ar fi trebuit să cîntărească cu atît mai greu, cu cît era singurul care-l cunoștea personal pe Aprilov și era în corespondență cu el.

Într-adevăr, Aprilov nu voia să audă de asemenea pregătiri de răscoală. Gheorghi Cazacu le citise o scrisoare pe care o primise de la marele negustor, îndată după răpunerea cetei lui Tatici și Vilkov, și în care acesta scria că și altădată ca și acum a fost împotriva unor asemenea acțiuni, care nu aduc nici un folos, ba mai mult, aduc numai rău și aruncă sub iataganul turcesc atîția oameni nevinovați. Aprilov îl rugase pe Cazacu să îndemne pe bulgari să se abțină de la asemenea fapte și să nu fie uneltele cîtorva ambițioși, care vor să-și facă interesele pe spinarea unor naivi. De aceea, Cazacu socotea că ar fi bine să se adreseze altora și nu lui Aprilov. Dar Gancev stăruise mult și pînă la urmă Cazacu cedase. Așadar, urma ca fruntașul de la Reni să-i scrie din nou lui Aprilov, mai ales că alți negustori din Odesa, bulgari de origine, ca Marazli sau Ștefan Mutev, promisese ră frumoase sume de bani.

Văzînd atitudinea lui Aprilov și cunoscînd marea autoritate de care se bucura acesta printre bulgarii de la Odesa, Stavri înțelese că pe cei refugiați acolo nu se mai puteau baza. Ba ar fi fost mai bine să înceteze orice corespondență cu ei, așa cum zicea și Cazacu, și să se renunțe chiar la banii lor. În orice caz scrisorile nu mai trebuiau trimise cu poșta și nici semnate, în schimb era nevoie ca acestea să poarte un semn dinainte stabilit. De altfel și Rakovski, care mai înainte îi scria des lui Cazacu, acum trimitea totul prin curieri — mai ales prin Panait Draku și Iani Teodor — fără să mai semneze nici o scrisoare.

Dacă din partea bulgarilor de la Odesa nu se mai putea deci aștepta mare lucru, Cazacu își făcuse puternice legături la Focșani, Birlad și Huși, de unde se puteau recruta o mulțime de bulgari. Cît despre banii celor de la Odesa, aceștia puteau fi găsiți și într-altă parte. Petru Gancev, care alcătuisese o scrisoare către bulgarii din Bolgrad, trebuia să se întâlnească în acel oraș cu negustorii Kiril Minkov, Stoiko Topalenko, Dimitri Kanazirski și alții, de la care aștepta cel puțin 50 000 de ruble. În orice caz, Rakovski stăruia ca împreună cu Stavri să-l viziteze pe Gheorghii Cazacu la Galați sau să se întâlnească cu toții la Brăila pentru a se sfătui asupra dezlănțuirii mișcării, care nu putea să mai întârzie mult.

*

A treia zi după Anul nou (1842), cu vaporul ce venea de la Galați, Gheorghii Cazacu și Petru Gancev sosiră la Brăila. În port îi așteptau căpitanul Stavri Gheorghiu și ajutorul său Spiru, care-i conduseră la Rakovski acasă. După ce Nicolae Stefanov și Rafail Pandele fură puși de strajă, cei patru începură să discute.

Gancev vorbi cel dintii. Așa cum se hotărîse, la 4 decembrie îi scrisese o lungă scrisoare lui Aprilov, care nu i-a răspuns imediat. Dat fiind că Gheorghii Cazacu îl rugase să facă rost de arme, iar la Reni nu se puteau găsi, Gancev adresase lui Aprilov a doua scrisoare, la 18 decembrie, rugîndu-l să se intereseze dacă asemenea arme nu s-ar putea găsi la Odesa sau Nikolaev, unde sînt multe arsenale. Dar, adăugă amărît Gancev, mai bine nu i-ar fi scris. Dacă răspunsul la scrisoarea din 4 decembrie i-ar fi sosit cu 2—3 zile mai devreme, s-ar fi lăsat păturaș. Cazacu și Stavri avuseseră toată dreptatea în ceea ce privește „ajutorul lui Aprilov“. Fruntașul bulgar de la Odesa era cu totul împotriva răscoalei. Ca să nu mai lungească vorba, Gancev scoase răspunsul lui Aprilov și i-l întinse lui Rakovski, ca să-l citească tare, traducîndu-l în același timp în grecește pentru ca să înțeleagă și Stavri.

Dascălul luă hîrtia, își plimbă ochii pe ea și după cîteva minute începu să citească cu voce tare doar ce era mai important. Figura i se strîmba de minie cînd traducea lui Stavri următoarele: „Sultanul — scria Aprilov — s-a îndurat de noi și în baza hatîșerifului său a acordat supușilor lui creștini drepturi egale cu acelea ale turcilor. Unii susțin însă că ha-

tișeriful sultanului nu se îndeplinește întocmai. Aceasta o cred, dar trebuie să ținem seama de faptul că orice lege nouă nu se poate aplica atît de ușor și că pentru asta e nevoie de timp.

Răuvoitorii noștri repetă mereu că statul turc a slăbit și nu mai este în stare să opună rezistență. Aceasta este adevărat numai în raport cu puterile europene, dar pentru reprimarea tulburărilor și frământărilor interne, statul turc este un colos puternic, atît din punct de vedere militar, cît și din punct de vedere civil. Ce au făcut acei bulgari smintiți care s-au răscolat la Niș ? Au fost nimiciți 1000—1200 de bulgari, iar alții au fugit în Serbia. Această acțiune nesăbuită i-a făcut pe turci să devină cît se poate de vigilenți, să aplice măsuri feroce, care poate sînt raționale“. Aici Rakovski se opri. Parcă nu-i venea să creadă ultimele cuvinte.

Gheorghi Cazacu îl întrerupse însă și se adresă tuturor : nu avusese el dreptate atunci cînd arătase că marii negustori de la Odesa și mai ales Aprilov erau împotriva oricărei răscoale ? Ce ușor este să ai avere, să faci negustorie cu orașele din Turcia și s-o faci pe patriotul dînd celor din Gabrovo un ajutor bănesc mai mic sau mai mare, pentru ca toți compatrioții să-ți pronunțe numele cu evlavie și mai ales să-ți cumpere sau să-ți vîndă mărfurile. Dacă hatișeriful sultanului aducea atîta fericire, de ce nu revenea și negustorul Aprilov în orașelul lui natal, ci stătea peste mare, la Odesa ?

Rakovski începu să citească iar : „Intenția nesăbuită a celor 300 de bulgari de la Brăila și urmările ei ar trebui să facă să înțeleagă pe fiecare cît de naivi sînt ai noștri și cum folosesc aceasta răuvoitorii noștri. Consider, la fel ca și ceilalți bulgari loiali, cu totul nesăbuită o acțiune asemănătoare celor descrise mai sus. . . sfătuind pe Gancev și pe Cazacu. . . să caute să convingă pe toți să renunțe la cele proiectate. . . oamenii să stea liniștiți și fiecare să-și vadă de treburile lui și să învețe pe copii să se supună autorităților. . .“.

Rakovski nu mai continuă. Roșu de minie, zvîrli scrisoarea însoțindu-și gestul cu cîteva cuvinte nu prea măgulitoare la adresa lui Aprilov și a celorlalți negustori de la Odesa, care nu vor să înțeleagă că poporul nu mai poate răbda.

Gancev nu se tulbură însă și, pentru că timpul cît puteau să stea împreună nu era prea lung, propuse să se treacă la măsuri practice și imediate. Să-și ia gîndul de la cei de la

Odesa, iar ei să nu mai piardă vremea în zadar. Să știe fiecare ce are de făcut.

Își împărțiră dar atribuțiile : căpitanul Stavri trebuia să se îngrijească de grecii din Brăila și Galați. Căpitanul adăugă însă că nădăjduiește să aibă ajutor și de la câțiva greci din București, pentru care, împreună cu Rakovski, au și trimis acolo pe Spiridon Telemah.

Petru Gancev avea în grija lui pe bulgarii din Basarabia care, după spusa lui, urmau să fie numeroși și bine înarmați.

În schimb Gheorghii Cazacu rămăsese în urmă cu pregătirile. Știrile de la Birlad și Huși erau nesigure. Se vorbea de 2000 de oameni, dar pe câți anume puteau să se bizuie era mai greu de știut.

Cit despre Rakovski, el trebuia să se ocupe de bulgarii din Brăila. Deoarece aici, în oraș, autoritățile erau atente la orice cumpărări de arme, era bine ca fiecare om să se înarmeze singur, așa cum va putea. În orice caz, ziua în care se va dezlănțui mișcarea trebuia să fie ținută secret și arătată ca fiind destul de depărtată. Altfel oamenii vor vorbi prin circiumi și hanuri și poliția va afla.

Consfătuirea a fost lungă și furtunoasă, fiecare propunând cîte ceva și obiectînd sau opunîndu-se planurilor celorlalți. Cînd ora plecării vaporului spre Galați se apropia, Gheorghii Cazacu expuse ultimele hotărîri care, primite în principiu de toți, erau următoarele : în trei-patru săptămîni, dacă frigul se menținea și Dunărea urma să înghețe bocnă, nu trebuia scăpat acest prilej de comunicație ușoară între Reni, Galați și Brăila. Așadar răscoala trebuia început  inainte de a se dezgheța Dunărea, deci pe la sfirșitul lunii februarie, inceputul lunii martie. Atunci 1000—1200 de bulgari de la Reni, înarmați, avînd cu ei și tunuri ușoare, urmau să sosească la Galați, prin surprindere, în primele ore ale după-amiezii zilei dinainte fixată. Bulgarii de la Huși, Birlad și Focșani vor trebui să plece în aș  fel de pe la casele lor, inc t să sosească la Galați cam la aceeași oră. Numărul lor mare, c teva mii de oameni, va impiedica autoritățile gălățene să poată lua vreo măsură, mai ales că cetașii nu vor int rzia în portul moldovean dec t c teva ore. Plecarea spre Brăila se va face în după-amiaza aceleiași zile, fie pe Dunărea inghețat , fie pe șosea.

În orice caz, sosirea la Brăila trebuia să fie pe îndelete. Totul era să se aleagă o zi cînd ofițerii erau plecați la vreo vînătoare sau angajați la vreo petrecere mai mare, ceea ce era ușor, deoarece tocmai în această vreme începeau balurile și seratele, de la care autoritățile orașului nu lipseau niciodată. După cum susținea Rakovski, important era ca autoritățile să fie luate prin surprindere și înconjurate în clădirea în care va avea loc serbarea. Dacă reușeau să pună mîna pe colonelul Engel și pe cîțiva ofițeri mai apropiați lui, sau pe colonelul Iacobson, care era acum ocîrmuitorul orașului, lovitura era ca și izbutită. Prizonieri, Engel și Iacobson ar fi dat, în schimbul vieții lor, ordinul de a li se pune la dispoziție atît casa de bani a regimentului, cît mai ales armele soldaților.

Aci Rakovski interveni cu propunerea ca soldații să fie lăsați să plece pe la casele lor, afară de aceia care vor voi să-i însoțească pe cetași peste Dunăre, propunere care fu primită.

Odată stăpîni pe oraș, aceasta însemna și bani, și arme, și hrană, și oameni. Nu vor întîrzia decît o zi-două la Brăila, adică atît cît va fi necesar să se facă toate pregătirile, după care, trimițîndu-se ștafete spre Isaccea, Măcin și Babadag, cetașii vor trece Dunărea pe gheață.

În linii generale planul fu aprobat de toate cele patru căpetenii, după care Gancev și Cazacu, conduși de gazde, se îndreptară spre port, întorcîndu-se la Galați. În aceeași seară Gancev trecu la Reni.

Cînd sosi acasă, nevastă-sa îi povesti puțin speriată că șeful vămii trecuse în acea zi de două ori pe la ei ca să-l caute. Primise veste că Gancev trebuia să se înfățișeze cît mai grabnic la Chișinău pentru niște treburi ale vămii. Îi făgăduise că va pleca mîine de dimineață cu sania poștei, iar ea îi pregătise toate cele necesare pentru drum. Gancev se miră cum de era chemat tocmai el, atîta timp cît la vamă erau destui cinovnici care s-ar fi bucurat să facă un asemenea drum, dar nu bănuie nimic rău.

*

A doua zi de dimineață, Gancev se duse la vamă, în fața căreia sania poștei se afla gata de plecare. De la mai marii săi nu aflase prea multe. Nu știa nici ei altceva decît că se comunicase prin telegraf ca tilmaciul Petru Gancev de la

vama Reni să se înfățișeze cât mai grabnic la administrația gubernială de la Chișinău, unde avea să primească porunci în legătură cu treburile vămii.

În sania cea mare a poștei se urcară doi jandarmi care se duceau și ei la Chișinău, precum și alți trei călători pe care Gancev nu-i cunoștea, dar care mergeau numai pînă în satul vecin. Unul dintre jandarmi se așeză lîngă vizitiu, iar al doilea trecu în fundul săniei.

Gerul se mai înmuiase și în această dimineață de ianuarie soarele strălucea parcă mai puternic peste căsuțele micului oraș. Albul zăpezii era orbitor și călătorii înfășurați în șubele lor mari erau veseli. Numai cei doi jandarmi stăteau tăcuți.

Cînd ajunseră în satul vecin și cei trei călători coborîră, jandarmul, care stătuse pînă atunci pe capră, veni să se așeze și el lîngă tovarășul său.

Gancev îi cunoștea pe amîndoi. Veniseră deseori pe la vamă și cîteodată se mai cinstiseră împreună și cu un pahar de vin. Tocmai de aceea i se părea ciudat că acum ședeau tăcuți, ocolindu-i privirea și simțindu-se oarecum stingheriți. În zadar încercă Gancev să lege o convorbire cu ei.

Tocmai cînd Gancev își dădu seama că cei doi jandarmi n-aveau chef de vorbă, unul dintre ei își privi semnificativ tovarășul și, după ce primi o încuviințare din ochi, începu să vorbească cu glas domol. Erau și ei oameni și le venise greu să aducă la îndeplinire porunca venită de la gubernie, dar n-aveau ce face — slujba era slujbă. Nădăjduiau însă că totul se va sfîrși cu bine, căci știau și ei că Gancev nu făcuse nimic rău.

Vameșul tresări la aceste cuvinte și îi reveni dintr-o dată în minte convorbirea pe care o avusese ieri cu prietenii săi de la Brăila. Oare să-l fi trădat cineva ?

Cel de al doilea jandarm nu-l lăsă să alunece pe calea acestor gînduri, ci, scurtînd vorba, îi spuse de-a dreptul cum stătea treaba. Primiseră poruncă să-l ducă la Chișinău, dar nu la vamă, ci la Feodorov, guvernatorul militar al Basarabiei. Asta nu mirosea a bine. În zadar încercă Gancev să mai afle ceva, căci nici jandarmii nu știau mai mult. După cum gîndeau ei, însemna că se petrecuse ceva la vamă. Oare călcase Petru rînduiala, vămuisse strîmb ceva mărfuri și-l pîrise vreun negustor mare de la Chișinău ?

Sania își încetinise mersul. Vizitiul ținea caii în trap domol, deoarece treceau printr-un sat în care nu aveau să oprească. Gancev privea acum la lumea de pe uliță, la casele din marginea șoselei, la copiii care zburdau prin curți printre nămeții de zăpadă. Treceau printr-un sat unde locuiau coloniști bulgari din vremea războiului trecut. Se scurseseră 12 ani de atunci și vameșul văzu gospodării frumoase. Dacă s-ar fi așezat și el aici, ar fi avut parte de o viață mai ușoară... Dar gândul nu stăruie decât o clipă. În fața ochilor lui apăru fața aspră a lui Veliko Dimo cojocarul. Avea și el gospodărie, avea nevastă și copii, dar jurase să-și pună viața în joc pentru frații care zăceau în robie.

Satul rămăsese în urmă când vizitiul îndemnă încă o dată caii, care o porniră în goană. Pe Gancev începură iar să-l frământeze gândurile și să caute printre oamenii cu care vorbise pe acela care-l vînduse, dar nu se putu opri la nimeni. Cei de la Galați și Brăila erau cu totul devotați cauzei. Dar la Odesa ?

Răspunsul lui Aprilov îi răsună din nou în urechi și figura roșie de indignare a dascălului Gheorghi Rakovski îi trecu prin fața ochilor. Într-adevăr, Aprilov era contra oricărei încercări de răscoală. Dar să fi mers oare pînă acolo încît să-i fi vîndut poliției țariste ? Nu, de mirșăvia asta nu putea fi în stare Aprilov. Doar își iubea și el țara. Totuși, cauza arestării lui trebuia căutată aici, la Odesa, la poliția țaristă, la Aprilov.

Într-adevăr, scrisoarea din 4 decembrie pe care Gancev o adresase lui Aprilov fusese deschisă la Odesa de cenzura țarului Nicolae I. Conținutul ei, în care Gancev povestise tot ce se făcuse pînă atunci pentru pregătirea răscoalei, atît de el cît și de tovarășii lui, a fost găsit atît de grav, încît o copie după ea a fost înaintată însuși contelui Voronțov, guvernatorul Odesei. Existența unui complot și mai ales încercarea unui funcționar rus de a se amesteca în treburile bulgarilor din Turcia era un lucru atît de grav, încît Voronțov a dispus ca originalul să fie dat destinarului, iar copia să fie înaintată direct lui Benkendorf, comandantul suprem al jandarmeriei. La rîndul său, la Petersburg, acesta a prezentat-o țarului în ziua de 28 decembrie 1841 și în aceeași zi Nicolae I a scris pe ea : „*Il faut suivre cette intrigue*“. Ordinul respectiv a sosit la Odesa.

Gancev nu bănuise nimic și, văzînd că nu primește nici un răspuns de la Aprilov, i-a scris o a doua scrisoare la 18 decembrie. De data asta, naivul vameș mergea mai departe și-i cerea lui Aprilov să trimită pe cineva experimentat la Nikolaev sau la fabricile din Tula, ca să cumpere arme. Armamentul putea fi trecut peste graniță, căci la vama Reni era chiar el și, de altfel, și legile permiteau trecerea lui pentru scopuri comerciale. Ba vameșul îi trimitea lui Aprilov și textul jurămîntului pentru ca acesta să-i dea o formă cît mai solemnă și să-l traducă în grecește — pentru grecii care nu știau bulgărește. Apoi să tipărească jurămîntul în vreo 200—300 de exemplare și să i-l trimită. Bineînțeles, adăugase Gancev în cea de-a doua scrisoare, Aprilov era rugat să țină totul în secret.

Ca și prima scrisoare și aceasta a ajuns în mîinile cenzurii și ale poliției. Aflînd totul, Voronțov a dat ordin lui Feodorov să-l aresteze pe Gancev și să-l țină la Chișinău, pînă la noi ordine.

Toate acestea Gancev nu avea de unde să le știe. Stătea dus pe gînduri în sania care gonia spre Chișinău și drumul i se părea nesfîrșit de lung. Dacă i-ar fi spus acum cineva că nu avea să se mai întoarcă la Reni ani de zile, că avea să bată drumul pînă la Petersburg și să dea ochii chiar cu țarul Nicolae, de bună seamă n-ar fi crezut. Și toate acestea aveau să se întîmple în mai puțin de o lună de zile.

•

Cu toate că de data aceasta la Brăila se lucrase cu mai multă prudență, printre grecii și bulgarii din oraș începu să bată iarăși un vînt de răzvrătire. Rakovski însuși își dădea seama de aceasta și căuta să vorbească cît mai puțin. Atunci cînd debarcase la Brăila și cînd oamenii mergeau cu capul în pămînt, descurajați din cauza loviturii primite de Tatici și Vilkov, Rakovski îi încurajase vorbindu-le cu căldură și entuziasm de țara lor care aștepta libertatea de la aceia care reușiseră să scape peste hotare. Și oamenii îl ascultau încredincioși în ziua cea mare pe care dascălul Gheorghii n-o socotea prea depărtată. Acum, însă, nu mai găsea necesar să vorbească prea mult. Totul era să potolească oamenii, care deveniseră peste măsură de îndrăzneți. Mai ales grecii erau gata de încăierare la cel mai mic prilej ce se ivea, bazîndu-se pe

situația pe care le-o asigura calitatea lor de sudiți străini. Astfel, doi dintre cetașii lui Rakovski se luaseră la ceartă cu Petru Solomon, pisarul polcului 2, și pînă la urmă îl răni- seră cu cuțitele. Fuseseră arestați, dar la intervenția vicecon- sultatului grec veniseră să-și facă detențiunea la „închisoarea“ acestui viceconsulat, care trebuia să răspundă de dînșii. De fapt cei doi greci se plimbau prin oraș, ieșeau pe la cîrciumi și birturi sub diferite pretexte și așteptau ca ziua promisă de căpitanul Stavri să vie cît mai curînd.

Printre bulgarii din oraș circulau acum cărțile lui Vene- lin și ale lui Aprilov, care zugrăveau în cuvinte calde trecu- tul glorios al poporului bulgar, și mai ales litografiile repre- zentînd pe țarul Ioan Sișman și stema bulgară, cu cîteva „versuri la stema țării“, după moda românească. Litografiile erau aduse de la Odesa la Galați și Gheorghi Cazacu le vin- dea la Brăila, unde bulgarii le cumpărau cu multă plăcere. Toți voiau să aibă asemenea tablouri ca să-și aducă aminte de istoria țării lor și, citind despre faptele de demult, să ad- mire vitejia strămoșilor lor și să ia exemplul de la ei.

Toată această atmosferă încordată dădea de gîndit nu nu- mai autorităților brăilene, care vegheau fără a putea desco- peri ceva, dar chiar și consulilor străini, care căutau diferite explicații.

Marele ban Mihalache Ghica, fratele domnitorului, ne- vînd suficientă încredere în autoritățile brăilene, trimisese acolo un om al lui, care trebuia să vegheze neadormit și să-i scrie cu fiecare curier poștal ce venea la București. Într-ade- văr, pe la sfîrșitul anului 1841, Mihalache Ghica primi urmă- toarea scrisoare :

„Cu multă plecăciune închinîndu-mă, sărut preacinstita mină a dumneavoastră, cucoane Mihalachi !

Eu alt după aici nou nu am altceva a vă spune în cunoș- tința domniei voastre numai acestea :

1-iu. Vă alătur cu cinste domniei voastre un portret al împăratului sîrbescu, care am înțeles că s-au adus aici în oraș de un Vasilache Bakaloglu, în număr ca de vreo treizeci bucăți, din Basarabia, împărțindu-să de numitul pe la nația lui de bulgari prin mijloace iconomiceose.

2-lea. Am înțeles după la mulți oameni, însă după oameni la care nu putem pune temei în zisele lor, că în satul Măcin, ce ieste vizavi cu Brăila, ar fi venit și vine oștire turcească,

un fel de tătari și arapi, și să vorbește că o să treacă în pământul acesta. Acestea le-au văzut și cunoscut și d. ocîrmuitor, carele miine o să trimită într-adins om de a vedea în satul Măcin, și cu al doilea expediție voi supune mai deslușit cunoștinții domniei voastre.

Și cu toată plecăciunea, prea plecat și supus,

Toma.

Dechemvrie, 1841^a

Și Billecoq, consulul francez din București, simțea că la Brăila se petrece ceva. După părerea sa, toate litografiile ce se răspîndeau printre bulgari erau opera lui Simeon Andre-evici Korneev, care nu înceta să agite spiritele la Brăila, oraș cu o populație atît de amestecată de parcă ar fi fost o „nouă Romă născîndă, într-un nou Latium“, cum îi plăcea să noteze într-un raport adresat la Paris.

*

Pe la sfîrșitul lunii ianuarie a anului 1842 gerul se înteți. De la Galați veștile veneau tot mai rar, ceea ce-i dădu de gîndit lui Rakovski. Căpitanul Stavri era însă mai liniștit și punea toată această lipsă de știri pe seama timpului rău. Corăbiile nu mai mergeau pe Dunăre, care înghețase de mult, și puțini erau aceia care se ofereau să bată 30 de kilometri pînă la Brăila și alți 30 înapoi, ca să aducă niște știri fără prea multă importanță. Cînd se împliniră însă două săptămîni de la ultima veste primită din Galați, Rakovski și Stavri avură surpriza să primească vizita unui necunoscut care venea cu o scrisoare de acolo.

Pe hîrtie erau doar cîteva cuvinte, deoarece trimisul, fiind unul dintre oamenii de încredere, trebuia să le comunice aproape totul prin viu grai. Veștile erau rele.

Acum patru-cinci zile, Gancev reușise să trimită lui Cazacu două vorbe printr-un călător ce venea de la Chișinău la Galați. Cazacu rămăsese cu totul surprins cînd auzise că Gancev se afla acolo, arestat. Fusesse supus unei anchete sumare și se spunea că va fi trimis pentru cercetări tocmai la Petersburg. La Odesa, poliția țaristă dăduse de urma organizației lor. Oamenii care trebuiau să cumpere armele fuseseră arestați și arătaseră că atît acestea, cît și iarba de pușcă urmau să fie duse la Bolgrad și Reni. Toată organizația de la

Odesa se prăbușise. Norocul era că, încă de acum o lună, Gancev distrusese toate scrisorile. Rămăseseră doar cele ale lui Aprilov, dar marele negustor era bine văzut de poliție și nimeni nu l-ar fi putut bănui. La Bolgrad și la Reni nu se făcuseră încă arestări, dar Gancev se temea că nu vor întârzia. În orice caz aici dovezile lipseau și de aceea îl înștiința pe Cazacu să distrugă și el orice hîrtii compromițătoare. La fel trebuia procedat și la Brăila. Gheorghii Cazacu le trimitea aceste știri ca să se păzească cu toții cum vor putea mai bine.

Rakovski și Stavri își dădură seama că la Brăila poliția nu aflase nimic. Vor trebui să aștepte cîteva zile ca să vadă pe ce se mai poate conta în ceea ce privește bulgarii de la Galați. Cît despre cei de la Odesa sau mai ales cei din sudul Basarabiei, din partea lor nu se mai puteau aștepta la nimic.

La Brăila nu se luase nici o hotărîre cînd, a doua zi, sosi o nouă ștafetă de la Galați. Cazacu le dădea de știre că atît la Bolgrad cît și la Reni s-au făcut alte arestări. Și mai interesant era că Huber, într-o convorbire cu Cazacu, care avea supușenie austriacă, îi dăduse unele știri alarmante. De la Iași sosise un trimis al domnitorului cu porunci pentru pîrcălabul Ghica. Consulul Rusiei din capitala Moldovei îi spusese domnitorului Mihail Sturza despre cele descoperite la Odesa. Mai mult, după informațiile lui, bulgarii din Galați ar face tot felul de planuri de răscoală și cer compatrioților de la Reni și de la Bolgrad să le trimită arme și bani. De aceea, Sturza atrăgea luarea aminte a pîrcălabului Ghica să fie cu ochii în patru.

Se pare totuși că Kotzebue, consulul Rusiei la Iași, nu spusese totul domnitorului. Însuși Huber primise știri de la șeful său Eisenbach, consulul Austriei la Iași. Acesta aflase, tot de la Kotzebue, că poliția țarului descoperise la Odesa, Bolgrad și Reni un adevărat complot, care, ce-i drept, era încă la început, așa că bulgarii nu-și alcătuiseră încă nici planul definitiv și nici nu-și aleseseră conducătorii. Dar acționau cu mare prudență — în toată corespondența căzută în mîna poliției nu s-a găsit nici un singur nume și nici o singură semnătură, ci doar semne ascunse. Se vorbește însă de „corespondentul din Moldova“ și se arată că, după părerea bulgarilor din Odesa, numărul compatrioților din Moldova și mai ales din Focșani, Bîrlad și Huși, care ar răspunde la chemarea complotiștilor, s-ar ridica la vreo 6 000 de oameni — speranțe însă mult exagerate. Kotzebue i-ar fi spus lui Eisenbach că nu ar fi

exclus ca Gheorghii Cazacu, despre care se știa că răspîndea acele litografii ale țarilor bulgari, să fie amestecat în aceste planuri. Eisenbach adăugase însă imediat că, atît el personal cit și Huber, îl socot pe Cazacu un negustor cinstit, care nu se ține de asemenea lucruri. Desigur consulul Rusiei voise să insinueze ceva la adresa Austriei, dacă nu cumva veștile proveneau de la boierul moldovean Constantin Ventura, care avea un han mare la Galați și care era un fel de informator al lui Kotzebue.

Gheorghii Cazacu stătuse de vorbă și cu Simeon Andreevici, viceconsulul Rusiei la Galați, care-i ajutase atît de mult pe căpitanul Tatici și pe Vasile Vilkov. Adusese vorba pe departe, dar viceconsulul îi răspunsese foarte rece, așa încît cei din Brăila să nu se încreadă cumva în el. Se vedea că fusese muștrat pentru sprijinul pe care-l dăduse cetii din vară și acum căuta să se reabiliteze. Ceea ce nu știa însă Gheorghii Cazacu era că același Simeon Andreevici trimisese știri precise lui Dașkov. Existența unui complot ce urmărește independența Bulgariei este sigură, scrisese el. Însă membrii organizației și-au dat seama că au fost descoperiți și procedează cu mare prudență, arzînd orice urmă scrisă. Cazacu cerea să fie înștiințat și el, tot prin curier, dacă autoritățile brăilene au simțit ceva.

Rakovski reținu curierul pînă a doua zi, cînd trebuia să se întorcă de la București Vasilache Bakaloglu, de la care ar fi putut afla ceva. Într-adevăr, cînd acesta sosi cu căruța poștei, Rakovski află că domnitorul Ghica primise o știre asemănătoare de la consulul Dașkov : se descoperise un nou complot și se făcuseră arestări la Odesa, Bolgrad și Reni. Conjurații aveau legături și în Moldova ca și în Țara Românească. Dar mai mult nu aflase, fie că Dașkov nu voia să vorbească, fie că el însuși nu știa mai multe.

Știrile din București confirmau deci afirmațiile lui Cazacu. Rakovski ca și Stavri erau mereu chinuți de una și aceeași întrebare : cine i-a trădat ? Și nu aveau de unde să știe că încă de la 9 ianuarie Voronțov, guvernatorul Odesei, înaintase un raport lui Benkendorf, comandantul jandarmeriei, pe care-l înștiința de arestarea lui Gancev și de trimiterea lui la Chișinău, după ce pusese mîna pe cea de a doua scrisoare.

Printr-o ciudată coincidență, tot în aceeași zi de 9 ianuarie Benkendorf, care nu mai primise nici o știre de la Voronțov, îi scria acestuia că Gancev să fie urmărit cu toată discreția,

pentru ca să se prindă întregul fir. Raportul lui Voronțov sosi la Petersburg la 13 ianuarie și Benkendorf îl arătă țarului. Ca urmare au fost date dispoziții pentru efectuarea unor cercetări mai ample, iar în ceea ce-l privește pe Gancev, acesta trebuia trimis de urgență la Petersburg, deoarece țarul voia să-l interogheze personal.

Îndată ce află de arestarea lui Gancev, Nicolae I dădu dispoziții cancelarului Nesselrode să aducă la cunoștința autorităților locale din Moldova și Valahia, cât și Porții, toate aceste planuri. Țarul Nicolae nu voia în acest moment, când căuta o apropiere de Anglia, să fie acuzat de puterile Apusene sau de Poartă că sprijină complotul popoarelor creștine, din Imperiul otoman. Într-adevăr, ambasadorul rus la Constantinopol, Titov, informă guvernul turc despre existența acestui complot și despre arestările făcute în Basarabia. Totodată guvernul rus sublinia că atîta vreme cît Poarta nu va lua măsuri pentru temperarea exceselor din Bulgaria, în această țară nu va fi liniște.

La fel, consulul Dașkov la București, ca și consulul Kotzebue la Iași, aduseră la sfîrșitul lunii ianuarie la cunoștința celor doi domnitori descoperirea noului complot. În zadar însă Alexandru Ghica îi ceru lui Dașkov amănunte asupra intențiilor conjuraților arestați și, mai ales, asupra complicilor lor de la Brăila, căci consulul general al Rusiei afirmă că nu cunoștea nimic mai mult.

Deși Rakovski și celelalte căpetenii nu știau prea multe despre intențiile țarului Nicolae, rezultatele măsurilor luate le erau cunoscute, atît din știrile venite de la Galați, cât și din cele primite de la București.

În urma acestor vești, Rakovski, Stavri și Spiru avură o lungă consfătuire în care primul reuși să-și impună punctul de vedere. Răscoala nu se mai putea amîna. Ea trebuia să izbucnească în noaptea de 10 februarie, cînd avea loc balul cel mare al garnizoanei. Atunci trebuia să sosească de la Galați Gheorghii Cazacu, aducînd cu el și pe oamenii săi. În orice caz, Cazacu trebuia să dea de știre în ziua de 10 februarie dimineața, că în seara aceleiași zile va fi la Brăila și cu cîți oameni anume. După spusele curierului, mai rămăseseră acum doar vreo sută.

Cînd curierul plecă, iar Rakovski, Stavri și Spiru rămăseră singuri, începură să se sfătuiască asupra celor ce aveau de făcut.

Căpitanul Stavri mai propuse o dată ca totul să fie amînat. Nu aveau cu cine să pornească acum. La Galați nu fuseseră decît vreo 280 de oameni, iar acum Cazacu nu dădea ca siguri decît 100. Și cum în vreme de iarnă drumurile erau rele, cine știe dacă și aceștia vor putea să vină. Mai mult, cînd bulgarii și grecii din Galați vor afla că în Basarabia totul fusese descoperit, că pîrcălabul este pregătit să întîmpine orice răscoală, nu se vor mai ridica, așa încît de acolo nu se puteau aștepta la nici un ajutor. Cu cine să pornească atunci, cînd la Brăila nu se făcuseră înrolări aproape deloc, recrutîndu-se doar cîteva căpetenii, mai ales dintre greci ?

Spiru îl susținu pe căpitan, dar adăugă că trebuiau să fie gata pentru 10 februarie. Dacă veneau gălățenii, atunci porneau. Dacă nu, nimeni nu avea să afle nimic.

Rakovski cerea însă ca să se treacă la fapte. Pentru el 10—12 oameni înarmați și hotărîți să încerce totul erau de ajuns. Dacă veneau și gălățenii, cu atît mai bine. În acest caz, 50 de oameni erau să fie puși de strajă la toate drumurile ce veneau spre Brăila, ca nimeni să nu mai poată intra și ieși din oraș fără știrea lor ; alți 30 să stea ascunși în simigieria din fața regimentului, gata să iasă afară la primul semnal ; o altă grupă condusă de Stavri să fie gata s-o pornească spre cazarmă și, în sfîrșit, restul, conduși de el, de Rakovski, să atace cazinoul. Totul trebuia să pornească pe la orele 11 noaptea, cînd autoritățile orașului în frunte cu colonelul Iacobson și cu toți ofițerii din oraș aveau să fie la balul cel mare al garnizoanei.

Unul dintre cetași, care era prieten cu călugărul de la biserica cea mare, trebuia să-l țină pe acesta de vorbă încă de cu seară și, cînd s-o face tocmai timpul, să se urce în clopotniță și să tragă clopotul. Atunci vor sări cu toții. El, Rakovski, va înconjura clubul și va lua prizonieri în special pe Iacobson și pe colonelul Engel. Stavri va avea grijă ca nici un soldat să nu iasă din cazarmă, iar ceilalți 30 vor sta gata, cu Spiru, să vină în ajutor acolo unde va fi nevoie.

În același timp, Rafail Pandele și alții trebuiau să dea foc la clăile de stuf ale lui Călin ciobanul, ca și la clăile de la cazarmile cavaleriei. Aceasta va înfricoșa pe toți și nici unul nu va îndrăzni să miște.

După prinderea colonelului Engel și a doi-trei ofițeri mai de seamă, trebuia să-i lege și să meargă cu toții la cazarmă. Acolo, Engel urma să ordone predarea armelor aparținînd re-

gimentului și plecarea acasă a tuturor ostașilor. Dacă însă dintre soldați va voi cineva să se înscrie în ceată, va fi primit. Odată înarmați și stăpîni pe oraș, trebuiau să facă rost de bani. Aceasta era ușor. În primul rînd era casa de bani a regimentului și a judecătoriilor din oraș. După aceea, la bal, toate nevestele ofițerilor și mai ales ale negustorilor vor avea tot felul de giuvaericele care vor fi luate cu ușurință. Iar a doua zi, Stavri va vizita pe negustorii greci, Rakovski pe cei bulgari, iar Spiru pe ceilalți, supunîndu-i la anumite contribuții bănești, după listele care erau gata pregătite. Pe urmă avea să se răfuiască și cu aceia care trăsese în ceata căpitanului Tatici, cu unii negustori turci și mai cu seamă cu Sali-aga, comisarul Turciei la Brăila, cel care anunțase pe pașa din Silistra să trimită, în iulie, armata turcească la Măcin. În sfîrșit, cînd vor fi gata, vor trece Dunărea ca o adevărată oaste, bine înarmată și gata să facă față oricui.

Stavri și Spiru acceptară deocamdată planul, cu condiția ca, în afară de grupul de comandă format din cei 10—12 oameni, nimeni altcineva dintre greci sau bulgari să nu cunoască ziua în care se vor ridica. Ba chiar în ziua de 10 februarie să nu se dea de știre decît cîtorva oameni de mare încredere, restul urmînd să se adune atunci cînd vor auzi bătînd clopotul cel mare de la biserica Sf. Petru și Pavel. Cele două căpetenii cedară, pentru că pînă la 10 februarie mai era timp. Pe de altă parte, Stavri, care cunoștea prudența lui Gheorghe Cazacu, era sigur că și acesta va cere ca data începerii răscoalei să fie amînată pînă ce autoritățile din cele două porturi vor fi convinse că nu se pregătește nimic.

Totuși, în cele cîteva zile care urmară, pregătirile se făcură cu înfrigurare. Casa lui Rakovski era vizitată mereu de garda sa personală în care intrau frații Zerva, Dumitru Papaiani, Dumitru Andrukaru, Nicolae Marcu și alții. Rakovski însuși își continuă lecțiile prin casele bulgarilor și grecilor, împărțind în același timp arme, acolo unde trebuia.

*

În ziua de 10 (22) februarie, cînd Rakovski porni de dimineață la lecțiile sale, se încredință că nu este urmărit. Aceasta însemna că poliția nu aflase încă nimic. Și, mai mult ca sigur, nici nu va afla pînă seara la orele 11, cînd urma să se treacă la fapte. Pînă atunci însă totul trebuia să decurgă ca de obicei.

După ce ieși din casa unui negustor bulgar, unde dăduse lecții de franceză, Rakovski se îndreptă spre prăvălia unui

armurier prieten, de la care luă trei perechi de pistoale cu încărcătura respectivă. Trecu apoi pe la cafeneaua lui Zeleş, unde primi două iatagane, le înfăşură pe toate în câteva ziare şi porni în grabă spre ultimul său elev din acea zi, feciorul unui negustor grec, anume Ceakiris.

Cu toate că lecţia decurse ca de obicei, elevul, un copil de 10 ani, nu era atent la întrebările puse, trăgînd cu ochiul la pachetul cu arme, care se găsea pe un scaun alăturat. Într-adevăr, hîrtia se rupsesse şi prin ea străbătea ţeava unui pistol. Cînd lecţia se termină, copilul sări repede de pe scaun şi alergă la pachet curios să vadă totul. Rakovski nu putu să scape şi i le arătă, spunîndu-i că erau nişte arme vechi şi stricate pe care le ducea la un armurier. Cînd văzu însă zîmbetul de neîncredere care flutura pe faţa elevului său, Rakovski deveni serios şi-i ceru să nu spună nimănui ceea ce văzuse. Iar pentru a fi sigur de tăcerea copilului, îl ameninţă că-l va ucide cu mîna lui dacă va scăpa o singură vorbă.

La prînz Rakovski dejună ca de obicei la birtul lui Anton sîrbul şi, după ce mai făcu câteva cumpărături la băcănia lui Ceauşoglu, se întoarse acasă.

Încă de departe observă că locuinţa nu-i era nici acum supravegheată. Strada era pustie. Rakovski intră înăuntru întîmpinat de Rafail Pandeles şi de Chiriac Zerva, care aduseseră alte arme. Nu trecu mult şi de afară se auzi vocea căpitanului Stavri, care sosi însoţit de Spiru şi de Nicola Foca. Erau şi ei înarmaţi şi veniseră pe străzi lăturalnice, ca să nu fie observaţi.

Rafail Pandeles fu trimis să stea de pază în poarta casei. Curînd va începe să se întunece. Trebuia să vegheze şi înspre casa lui Iordan Pescarul, pe unde se mai puteau strecura unii. Cei care urmau să vină cunoşteau atît parola, cît şi răspunsul. Bineînţeles, în cazul cînd întrebarea sa nu va primi răspunsul ştiut, va fi dată alarma.

Nu erau încă patru ceasuri după prînz, cînd Rafail Pandeles observă venind pe cealaltă parte a uliţei un drumeţ care mergea grăbit căutînd parcă din ochi o anume casă. Cînd se află la vreo treizeci de paşi, flăcăul se întoarse către el şi strigă :

— Venind încoace n-ai găsit cumva un baston ?

— Ba da, răspunse necunoscutul. Am găsit unul şi era negru.

— Fii binevenit şi intră, zise Rafail, iar cînd drumeţul

ajunse în poartă, adăugă : Nu te-am văzut pînă acum pe la noi. Nu ești de aici, din Brăila ?

— N-ai de unde să mă cunoști. Abia acum am venit de la Galați și vreau să vorbesc neîntîrziat cu căpitanul Stavri sau cu dascălul Gheorghii.

— Sînt amîndoi aici și te așteaptă încă de azi-dimineață. Vestea adusă de noul venit fu uluitoare.

— Ieri dimineață — spusese el — Gheorghii Cazacu a fost arestat din porunca pîrcălăbiei.

În adevăr, cu o zi în urmă, pe la ceasurile zece, în fața casei lui Cazacu trăsese o sanie din care coborîseră Huber, viceconsulul Austriei, și un dorobanț al poliției. Cazacu nu era acasă, ci se afla în piață după negoțul său de porci. Acasă era doar frate-său Prose, care tocmai se pregătea să plece și el.

Huber ceruse dorobanțului să rămînă afară, după care rugase pe Prose să plece cu sania lui să-l caute pe fratele său și să-l aducă în grabă acasă, deoarece dorea să stea de vorbă cu el. După ce Prose plecă, Huber o întrebasese pe soția lui Cazacu de hîrțiile bărbatului ei, dacă fusese de curînd la Brăila sau dacă trimisese pe cineva acolo, ori dacă primise ceva oaspeți din acel oraș în timpul din urmă. Ea răspunsese că nu știe nimic și Huber nu mai stăruise. Mai tîrziu îi puse din nou aceleași întrebări, dar de data asta nu mai vorbea de Brăila, ci de Reni și Bolgrad. Viceconsulul voia să știe și ce anume scrisori primise Cazacu în aceste săptămîni și dacă le mai are sau le-a aruncat.

Între timp cei doi frați sosiră și Huber rămase de vorbă între patru ochi cu Gheorghii Cazacu. Acesta luase cîteva scrisori cu el, se pare de la Aprilov din Odesa, după care plecară cu toții la consulat. După puțin timp Huber ieșise afară să-l anunțe pe Prose că se poate duce acasă, că Gheorghii va rămîne să dea niște deslușiri la consulat sau chiar, de va fi nevoie, la pîrcălăbie, dar că nevastă-sa nu trebuie să aibă nici o grijă chiar dacă astă-seară bărbatu-său nu se va întoarce acasă. Trebuia să fie liniștită, deoarece unui negustor cinstit și mai ales unui supus austriac nu i se putea întîmpla nimic.

Ieri după-amiază Prose aflase de la Huber că fratelui său i se luase un taorir în fața unui comisar de poliție și că trebuia să rămînă cîteva zile arestat la consulat, avînd voie însă să fie vizitat de familie și putînd să vorbească cu oricine, fără să fie de față gavazul consulatului. Așa că pe seară

Gheorghii Cazacu îi trimisese vorbă, prin frate-său Prose, ca să plece în grabă la Brăila și să le aducă vestea că de la Galați nu va veni nimeni. După cum zicea Cazacu, n-ar fi rău dacă dascălul Gheorghii ar părăsi Brăila pentru vreo două-trei săptămîni, plecînd la Buzău sau la Ploiești. În orice caz, el cerea ca trecerea Dunării să fie amînată. Și după ce mai schimbară cîteva vorbe, oaspetele se ridică să plece, deoarece încă în astă-seară voia să ajungă la Galați.

Rakovski îl chemă pe Rafail Pandele și-i ceru să-l ducă pe musafir la hanul lui Petre Boiangiul, unde-l aștepta căruțașul cu care venise. La întoarcere trebuia să se oprească la birtul lui Anton sîrbul și să-l aducă cu el pe Sotir Triandafil. De pază rămînea meșterul Nicola Marcu.

În același timp, Chiriac și Dumitru Zerva urmau să aducă aici pe ceilalți greci care încă nu sosiseră — Dumitru Papani, Dumitru Andrukaru și alții. Cînd sosiră cu toții și începură să ciocnească pahare mari cu rom, limbile se dezmoțiră și fiecare își spuse părerea. Erau vreo zece oameni, unii gata înarmați sau pregătindu-și chiar atunci puștile și iataganele, alții făcînd fișiori sau ciopliind haribiuri¹ pentru încărcatul pistoalelor. Căpitanul Stavri se uita la ei și se gîndea că cincisprezece oameni ar fi fost de ajuns să înconjoare cazi-noul și să aresteze autoritățile orașului.

Cînd negustorul Ceakiris veni acasă, feciorul său cel mic, tremurînd de frică, îi spuse că dascălul Gheorghii adusese cu sine un pachet mare în care erau o mulțime de pistoale și iatagane. Dascălul îl amenințase că dacă suflă cumva vreo vorbă, avea să vie el însuși să-l ucidă. Și se uitase cu niște ochi la el, de parc-ar fi vrut s-o facă chiar atunci. . .

La început Ceakiris nu dădu nici o importanță acestor vorbe. Se gîndi doar ca după-amiază să-l caute pe dascălul Gheorghii și să-i ceară lămuriri. Spaima însă începu să crească și în el, iar cînd i se aduseră cafeaua și ciubucul, era hotărît să meargă de-a dreptul la poliție. De aceea nu întîrzie prea mult acasă și, în primele ceasuri ale după-amiezii, în drum spre prăvălia sa, se abătu pe la casa lui Porumbaru, pe care-l cunoștea personal.

¹ Harib (turcism) — Vergea de lemn cu care se îndesa praful de pușcă pe țeavă.

Polițaiul ascultă cu toată atenția ciudata întâmplare și o legă de unele zvonuri care-i ajunseseră și lui la ureche în ultimele zile, cum că o nouă răzvrătire s-ar pregăti aici, în oraș, de unii bulgari și mai ales de câțiva marinari greci. De aceea mulțumi lui Ceakiris și, puțin după plecarea acestuia, se duse să raporteze totul colonelului Iacobson. În drum se abătu pe la poliție, unde nimeni nu aflase nimic, trecu și pe la ocîrmuire, unde la acele ore nu mai era nimeni, și ajunse la locuința ocîrmuitorului.

Colonelul Iacobson nu stătu mult pe gînduri. Trebuia acționat cît mai repede și fără șovăială. De aceea porni în grabă împreună cu Porumbaru spre casa colonelului Engel.

Comandantul garnizoanei Brăila locuia lângă biserica italiană, într-una din cele mai frumoase case ale orașului. Cum în aceeași seară era balul cel mare al regimentului, toată lumea muncea de zor. Sania colonelului se afla în curte și doi ostași o tot lustruiau, alții țesălind caii în grajd.

Ca niște militari ce erau, cei doi colonei se înțeleseră fără prea multă vorbă. În primul rînd, balul garnizoanei trebuia amînat. Ofițerii nu puteau petrece atîta timp cît primejdia, care amenințase orașul astă-vară, se ivise iarăși. Toată povestea asta cu armele avea un tîlc și el trebuia lămurit.

Cu toate că putea fi și numai o alarmă de prisos. Pentru orice eventualitate însă, Engel chemă pe unterofițerul Pandele Mocanu, care se afla de gardă la locuința sa, și-i dictă cîteva ordine pe care trebuia să le transmită căpitanului Papazoglu, ofițerul de serviciu al regimentului. Iacobson, care citi totul, fu foarte mulțumit.

Toată trupa — cele șase companii și detașamentul de cavalerie — urma să fie consemnată în cazarmă pînă la noi ordine. Deocamdată însă rămîneau acolo numai două companii cu căpitanul Papazoglu și locotenentul Podeanu. Rămînea în cazarmă și detașamentul de cavalerie al cărui comandant — locotenentul Petrăchescu — era plecat la vinătoare, dar trebuia să pice dintr-un moment într-altul. Locotenentul Podeanu trebuia să dubleze toate posturile din oraș și mai ales din port. Efectivele de prisos urmau să fie scoase după trei ore în centrul orașului, pentru a putea să intervină oriunde în caz de nevoie. După transmiterea acestor ordine, căpitanul Papazoglu și Pandele Mocanu trebuiau să plece cu sania colonelului la locuința locotenentului Petrăchescu ca să

vadă dacă s-a întors și să-l aducă și pe el aci pentru a primi dispoziții.

În ceea ce privea ocîrmuirea, Iacobson dădu ordin lui Porumbaru să invite imediat la poliție pe dascălul Gheorghî Makedon. În caz de opunere, polițaiul trebuia să-l aducă legat și să-i percheziționeze casa.

*

La biserica Sf. Petru și Pavel bătuseră de mult ceasurile șase și întunericul se lăsase de-a binelea, cînd în fața casei lui Rakovski se opri o sanie a poliției. Vizitiul minase atît de repede, încît Rafail Pandele, care era de gardă în curte și stătea de vorbă cu Sotir Triandafil, nici n-apucă să se dezmeticească și să vadă cine sînt noii veniți. Cînd ajunseră în poartă, din sanie coborî comisarul Manolache și un dorobanț, în ea rămînînd doar Porumbaru. Manolache îl întrebă pe Sotir Triandafil dacă locuia aci și unde pleca, la care flăcăul răspunse necuviincios, ieșind pe poartă și căutînd să-l tragă pe comisar după el. În același timp dorobanțul intră în curte și se îndreptă spre ușa casei, cînd Rafail Pandele dădu alarma.

Rakovski și Stavri ieșiră imediat. Comisarul Manolache dădea să intre în curte, cînd Rakovski îl întrebă din ușă ce dorește și-n același timp își descărcă pușca spre el. Nu-l nimeri însă, deoarece căpitanul Stavri, vroind să-și scoată repede sabia, îl lovise peste mînă.

Cînd văzu primirea ce i se făcea și la care nu se așteptase deloc, Manolache dădu fuga la sanie, urmat de dorobanț, și caii porniră în goană. Spiru, care ieșise și el în curte, descărcă un pistol, dar din cauza întunericului nu reuși să-i țintească.

Urmat de cei doi greci, Rakovski intră din nou în casă și cei trei se priviră întrebător. Ce era de făcut? Erau descoperiți!

Căpitanul Stavri era de părere să fugă fiecare care încotro, să se ascundă sau să încerce să treacă în Moldova. Rakovski însă era de altă părere. Odată ce treaba a început, ea trebuia să meargă mai departe. Erau cu toții doisprezece, înarmați pînă-n dinți. Teodor Gheorghiu, Iani Dimitriu și alți cîțiva urmau să mai vie. Oare 15 oameni nu puteau lua prin surprindere și aresta pe colonelul Engel și pe Iacobson pînă ce poliția se trezea de-a binelea? După părerea lui Spiru, aceasta era de fapt singura soluție. Totul era să lucreze re-

pede dacă nu voiau ca Engel să scoată soldații din cazarmă și să-i vîneze pe toți ca pe niște iepuri.

Hotărîrea fu luată imediat: Rafail Pandele se va repezi la Călin Ciobanul din apropiere și va da foc la finul și la stuful ce le avea în curte. După aceea va veni spre casa colonelului Engel, unde vor pleca cu toții s-o ia cu asalt. Și cu aceasta Rakovski, căpitanul Stavri și ceilalți șapte oameni se îndreptară în fugă spre casa colonelului Engel.

Porțile curții lui Engel erau larg deschise pentru ca sania să poată ieși și intra repede. Ajunși aci, Chiriac Zerva și Dumitru Andrukaru rămaseră de strajă la poartă, iar toți ceilalți intrară în curte. Doi-trei se repeziră la bucătărie ca să ia foc să aprindă clăile de fin, iar alții se duseră la grajduri. Soldații Radu Curcă și Marin Ilie, care se găseau la grajd, începură să strige, dar Stavri trase de departe cu pistolul și-i răni.

Auzind focuri de armă, colonelul Engel, în haine de casă, ieși în pridvor și strigă la soldații din curte. Dar Stavri se întoarse repede și, fără a ochi bine, trase spre colonel. Nimeri însă într-un geam care se făcu țandări și la care apăru îndată ordonanța colonelului, Petre Roată, care trase cu pușca spre cetași. Colonelul Engel se baricadă în casă, Rakovski și Stavri începură să forțeze ușile.

În acest timp căpitanul Papazoglu, care era de gardă la regiment și se găsea în cancelarie împreună cu locotenentul Podeanu, auzind focuri de armă dinspre casa colonelului, își dădu seama că Engel a fost atacat. Dădu ordin ca una din companii să fie gata de plecare, iar pînă atunci trimise în fugă la colonel pe locotenentul Podeanu împreună cu trei soldați.

Pînă la sosirea lor, din partea cealaltă a orașului se ivi sania colonelului avînd în ea pe unterofițerul Pandele Mocanu și pe locotenentul Petrăchescu. Ultimul tocmai sosise de la vînătoare și acum venea să primească ordine de la colonel.

Cînd sania intră în curte, locotenentul se văzu atacat de vreo cinci oameni care strigau în grecește: „Îndărăt, îndărăt“ și în același timp căpitanul Stavri se repezi la el și-l răni cu sabia. Petrăchescu sări jos și atunci Rakovski trase cu pușca rănindu-l a doua oară. Locotenentul nu apucă să-și tragă sabia, cînd Chiriac Zerva își descarcă pistolul spre el, culcîndu-l la pămînt.

În același timp, Spiru epirotul și Stavri se luptau cu unterofițerul Pandele Mocanu și cu Șerban Lepădat, care sărișeră în ajutorul ofițerului. Cei din casă nu mai trăgeau, de teamă ca în întuneric să nu-șiucidă propriii lor oameni. În cursul luptei, Spiru fu rănit grav și căzu în zăpada care se înroși de sînge. Încăierarea era în toiul ei cînd din stradă apăru locotenentul Podeanu cu cei trei soldați.

Cum îl văzu, căpitanul Stavri dădu alarma strigînd: „*Edo-elate!*“¹. Îndată, cu toții se repeziră spre Podeanu, în timp ce Stavri, văzînd că sosesc mereu ajutoare, dădu semnalul de retragere. Cu strigăte de „*Htipa!*“² și înjurături grecești, cetașii își deschiseră drum spre poartă și, profitînd de întuneric, reușiră să dispară. Locotenentul Podeanu, unterofițerul Mocanu, precum și cei trei soldați, fiind răniți, nu încercară să-i urmărească.

Cînd lupta încetă, Podeanu intră în casă și raportă colonelului situația. Se aduseră torțe și la lumina lor văzură că locotenentul Petrăchescu murise. Alături de el zăcea mort într-un lac de sînge un cetaș, care, după îmbrăcăminte, părea grec. Podeanu, Mocanu și soldații, cu toții răniți, fură panșați pe loc, nefiind nevoie să fie duși la spital. Soldații se întoarseră la regiment, de unde trebuiau să cheme un pluton de ostași, ca să păzească locuința colonelului. Engel însuși porni cu sania spre regiment și, în fruntea ostașilor, se îndreptă spre centrul orașului, după cum se înțelesese cu ocîrmuitorul, pentru a putea interveni la nevoie.

La cafeneaua Bakaloglu, colonelul Engel găsi pe Iacobson dînd ordine oamenilor poliției. Lîngă el era Porumbaru, comisarul Manolache și toată poliția orașului. În același timp, dinspre casa colonelului Engel se auziră două împușcături, care însă nu mai fură urmate de altele. Un om trimis în goană aduse vestea că doi cetași, anume Teodor Gheorghiu și Iani Dimitriu, fuseseră arestați, ultimul fiind chiar rănit. Cei doi prinși declaraseră că, sosind la casa lui Rakovski, nu găsiseră pe nimeni, iar mai tîrziu, auzind focuri spre locuința lui Engel, s-au îndreptat într-acolo, ajungînd însă mult după terminarea luptei. Cînd se apropiaseră de poartă cam la 50 de pași, soldatul care era de santinelă îi somase să stea. Întrebîndu-i cine sînt, n-au răspuns, ba Teodor Gheorghiu a

¹ *Edo-elate* (în grecește) — veniți aici.

² *Htipa!* (în grecește) — lovește!

tras cu pistolul. Arma nu a luat însă foc, unul dintre ei a fost prins de către plutonier, iar celălalt, căutînd să fugă, a fost rănit și apoi prins. În orice caz, după declarațiile lor, cetașii trebuiau să se strîngă cu toții la casa dascălului Gheorghî Makedon.

Colonelul Iacobson și polițaiul Porumbaru plecară curînd la ocîrmuire, însoțiți de colonelul Engel, trupa rămînînd, decamdată, sub ordinele maiorului Greceanu.

Nici nu se instalaseră bine în biroul lui Iacobson, cînd comisarul Manolache intră aducînd cu sine pe Sotîr Triandafil și Dumitru Zerva. Primul arată că, îndată după plecarea saniei din fața casei dascălului Gheorghî, plecase și el la birtul lui Anton sîrbul unde era băiat de prăvălie. N-avea nici o legătură cu cetașii și azi după-amiază fusese la dascăl doar ca să-i ducă socoteala pe ce mîncase și băuse în cele zece zile din luna februarie.

La rîndul său, Dumitru Zerva mărturisea că fusese în casa dascălului și că, după plecarea saniei, cînd toți cetașii o porniseră în goană spre casa colonelului Engel, îl luaseră și pe el, dîndu-i cu sila două pistoale la briu. El însă se făcuse doar că merge cu ei și la colțul străzii rămăsese în urmă, după care fugise și nu luase parte la încăierarea din curtea colonelului.

Iacobson, care nu putea să știe care din doi mințea mai mult, era totuși sigur că nici unul din ei nu spunea adevărul, dar decamdată nu-l interesau decît trei lucruri: unde trebuiau să se adune cu toții, la ce oră și care erau căpeteniile. Restul se putea afla și mai tîrziu.

Curînd fu adus de la Hanul de piatră și Rafail Pandele. Cu toate că abia trecuse de 15 ani, flăcăul era voinic și bine făcut; tremura ca varga și declara că el se tocmise la dascălul Gheorghî pentru ca să învețe carte și, neavînd bani să-i plătească, îi era în același timp și slugă.

Fiecare arestat fu luat într-o cameră separată și pus să scrie cinci-șase din cetașii pe care-i cunoștea. Astfel Iacobson află o mulțime de nume, trecînd după aceea la arestarea celor dați în vileag. În același timp, văzînd că primejdia cea mare a trecut, trupa fu dusă la cazarmă, dar patrulare dese, pedestre și călare circulară toată noaptea prin oraș, iar posturile, mai cu seamă cele din port, fură dublate. Pînă a doua zi, toți ofițerii erau consemnați în cazarmă. Un pluton condus

de căpitanul Papazoglu fu trimis spre casa dascălului Gheorghii pentru percheziție și supraveghere. Aici însă nu mai era nimeni. Numai la o singură ușă auziră glasul unui om care tremura de frică. Soldații strigară la el să aprindă lumina. Acesta crăpă ușa și le întinse lumina cerută. Temându-se de vreo cursă, doi soldați descărcară armele și apoi intrară. De sub unul din paturi, unde stătea ascuns și tremura ca varga, fu scos de pâr un străin care abia vorbea românește și care țipa cât îl ținea gura că este „il profesore di Malta“. Era Alexandru Pandolfi, care de la primele focuri de armă se baricadase în camera lui.

În podul casei alăturate fu găsit ascuns printre niște funii de ceapă Iordan Pescaru, care declară că, după ce-și îngropase în beci banii de aur și de argint ce-i avea, se ascunsese în pod de frică și că nu făcea parte dintre cetași. Amândoi fură duși la ocîrmuire unde dădură și de Panait Ivan cizmarul, care cususe niște sileahuri¹ pentru cetași. Pînă aproape de miezul nopții patrulele de soldați, care căutaseră prin curți, și copoiii lui Porumbaru, ce arestaseră oamenii de la adresele aflate, ridicaseră cincisprezece cetași, dintre care trei răniți. Dar, din nefericire — constata Porumbaru — tocmai căpeteniile reușiseră să scape. Într-adevăr, nici Rakovski, nici căpitanul Stavri și nici Spiru Papagheorghiu nu erau printre cei prinși.

La biserica Sf. Petru și Pavel, ceasurile băteau douăsprezece din noapte cînd colonelul Iacobson, vremelnicul ocîrmuitor al orașului Brăila, își încheia raportul său către Departamentul din Lăuntru. Ștabela porni călare în miez de noapte spre București. Deși orele erau tîrzii, în cea mai mare parte din casele orașului luminile ardeau. Negustori bogați vegheau înarmați temîndu-și averile, femei frumoase își puneau la loc în dulapuri crinolinele scoase degeaba, își ascundeau în fundul besactelelor giuvaericelele și îngropau, odată cu ele, atîtea speranțe ce-și puseseră în balul cel mare al garnizoanei; mame, soții și surori de cetași, prinși sau urmăriți, plîngeau cu disperare; în sfîrșit, chiar peste drum de casa colonelului erau ferestre la care nu se vedea nici o lumină, dar ochi de cetași vegheau la fiecare mișcare de pe stradă.

¹ *Sileah* (în turcește *sileaf*) — briu lat din piele în care se purtau înfipte diferite arme.

Cînd Rakovski trîntise poarta și se uitase încă o dată în jurul său, răsufllase ușurat. Ulița era goală ; urmărirea nu începuse încă și desigur în clipa asta în curtea colonelului Engel toți se aplecaseră asupra celor doi morți care zăceau în zăpadă.

Își reaminti cu groază ultimele clipe ale luptei. Să fi fost la mijloc o trădare ? De unde veniseră în două rînduri ajutoare tocmai cînd erau gata să pună mîna pe Engel ? În orice caz, căpitanul Stavri fusese la înălțime și bine făcuseră toți că-l ascultaseră, cînd acesta dăduse semnalul de retragere. Altfel ar fi fost prinși sau poate ar fi căzut pînă la unul. Nu-și amintea bine cine rămăsese să le acopere retragerea și le dăduse puțința să scape din încăierare. Să fi fost Nicola Foca sau Chiriac Zerva ?

Pe stradă se auzi zgomot de pași grăbiți ce scîrțiau pe zăpada înghețată. Patru soldați, ieșiți probabil din curtea colonelului Engel, fără să bănuiască nimic, trecură repede prin fața porții după care stătea ascuns Rakovski. Peste puțin se auzi din curte glasul lui Stavri care-l chema încet. Asta însemna că adăpostul era sigur.

Căpitanul Stavri îl conduse în grajdul din fundul curții, unde, sprijinit de Dumitru Andrukaru, Spiru zăcea jos pe paie gemînd din greu. Oare în casa asta nu era nimeni ?

Rakovski se miră și el. După cîte știa, aici locuia un compatriot de-al lui. Era un cantaragiu bulgar, bătrîn și bolnav, cu care stătuse deseori de vorbă. E adevărat că nu fusese niciodată în casa lui și nu-i cunoștea familia, dar știa bine că locuia aici împreună cu nevastă-sa. Altfel nu i-ar fi spus lui Stavri să intre și să ceară adăpost. Ieșiră amîndoi din grajd și ascultară. Nu se auzea nici un zgomot, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Se aflau într-o curte lungă, care se termina la grajdul din care ieșiseră. Făcură cîțiva pași și ajunseră în dreptul casei, care părea cufundată în întuneric. Rakovski bătu ușor în geam, după care cei doi intrară. Era o bucătărie în care nu se afla nimeni. Mai trecură o odaie și încă una mergînd în vîrfurile picioarelor ca să nu facă zgomot. O ușă era întredeschisă și dinăuntru se auzeau gemete înăbușite. Rakovski se uită și rămase înlemnit. Intrase într-o încăpere mare, în fundul căreia se găsea un pat. O femeie, ținînd în mînă o luminare aprinsă, plîngea lîngă trupul neîn-

suflețit al unui bătrîn. Era cantaragiul, care murise cu puțin timp înainte.

Rakovski i se adresă femeii în bulgărește, ceea ce avu darul s-o liniștească. Îi spuse că-l cunoscuse pe bărbatul ei, cu care fusese prieten, și, auzind că-i pe moarte, venise cu alți cîțiva prieteni să-l vadă. Pe drum, doi de-ai lor se încăieraseră cu niște soldați și unul dintre ei era rănit greu. Acum voia să-i ceară și adăpost, căci soldații îi urmăreau, căutîndu-i prin toate părțile. S-ar putea să vie și aici. De aceea o rugau să facă o faptă bună și să-i primească. Puteau să aibă oare nădejde într-însa? Nu cereau nimic decît să-i ascundă și, dacă ar fi întreat cineva, să spună că în casa ei n-a intrat nimeni. Cînd Rakovski termină de vorbit, Stavri se închină smerit în fața mortului și, scoțînd trei icosari de aur, îi dădu bătrînei.

Femeia se învoi și le arătă o cămăruță mai dosnică unde puteau să se adăpostească.

Spiru fu adus în casă și, în timp ce Dumitru Andrukaru plecă să stea de veghe la poartă, căpitanul Stavri și Rakovski îi examinară rănile. Respira greu. Deși în casă era frig, pe fruntea lui palidă erau broboane de sudoare. Rana de la gît nu era gravă, dar cea de la piept părea adîncă și Spiru pierduse mult sînge. Îi pansară rănile, după care fu culcat într-un pat și acoperit cu o pătură.

Rănile lui Stavri și mai ales ale lui Rakovski erau ușoare. Se pansară unul pe altul, după care căpitanul Stavri ieși afară ca să șteargă urmele de sînge din zăpadă și pe acelea din grajd. Nu stătu însă mult, căci Dumitru Andrukaru dădu buzna pe ușă. Pe uliță o patrulă de soldați intrau din casă în casă căutînd cetățîi. Se ascuseră repede în odăița de lîngă camera mortului, iar bătrîna se așeză la căpătîiul acestuia.

De afară se auziră glasurile soldaților și doi dintre ei intrară înăuntru, cerînd să se facă lumină. Femeia ieși în întîmpinarea lor și-i aduse în odaia mare. Soldații o întrebă dacă nu cumva intraseră aici niște țîlhari, care încercaseră să jefuiască locuința polcovnicului Engel. Dar la priveliștea ce li se înfățișă dinaintea ochilor, vorba lor se transformă în șoptă. Se descoperiră, întrebă de ce boală suferise răposatul, mai făcură două-trei cruci și plecară.

Rakovski ieși din ascunzătoare și, după ce se asigură că primejdia a trecut, îi scoase și pe ceilalți. Pînă la miezul

noptii mai erau vreo două ceasuri. Era bine ca bătrînica să se culce, deoarece o aștepta o zi grea. Cît despre dinșii, ei or să-și facă datoria și or să împlinească datina creștinească veghind pînă în zori la căpătiul nefericitului lor prieten, a cărui moarte o jeleau amar.

*

A doua zi de dimineață Rakovski, Stavri și Dumitru Andrukaru îl urcară pe Spiru în podul casei, unde se aciuară și ei, mai ales că de la fereastra podului se vedea foarte bine în curtea cea mare a colonelului Engel.

Toată dimineața dormiră pe rînd, făcînd doar cîte unul de pază. Nu se petrecu însă nimic. În casa cantaragiului veniră doar cîteva babe ca să îngrijească de răposat, a cărui înmormîntare urma să se facă a doua zi. Se sfătuiră apoi să vadă ce aveau de făcut. Dacă Spiru n-ar fi fost rănît atît de grav, ar fi putut rămîne aici pînă ce s-ar fi liniștit totul. Dar, după părerea lui Rakovski, zilele îi erau numărate și dacă nu-l vedea cît mai repede un medic, s-ar fi putut aștepta la un sfîrșit tragic. Dacă voia să scape cu viață, trebuia să se predea.

La auzul acestor vorbe, Dumitru Andrukaru dădu din cap îngrijorat. Spiru, odată prins, nu i-ar fi trădat ?

Rakovski și Stavri gîndeau însă altfel decît Dumitru Andrukaru și, îndată ce casa bătrînei se goli, coborîră cu toții din pod. În primul rînd căpitanul Stavri își schimbă hainele, căci în fustanela sa grecească oricine l-ar fi recunoscut. Trebuiau să iasă cu toții. Din fericiire casa lui Spiru nu era prea departe. Andrukaru și Stavri trebuiau să-l ducă la braț, cît mai aproape de locuința sa, iar din urmă, cu pistolul sub haină, Rakovski să vegheze asupra lor. De altfel drumul nu părea să fie primejdios. Afară se întunecase, dar străjile nu se împărțiseră încă pe ulițe. Oricine i-ar fi socotit niște cheflii care duc la braț pe prietenul lor ce întrecuse ceva mai mult măsura.

Rakovski ieși în poartă, și la un semn al său micul grup se apropie și o porni încet pe uliță. După ce îi lăsă să se depărteze vreo zece pași și văzu că dinspre casa colonelului Engel nu vine nimeni, se luă după ei. Trecură două-trei străzi. Aerul rece îi spori forțele lui Spiru, care ceru să fie lăsat singur. Cei trei prieteni își luară rămas bun de la el

și se întoarseră uitându-se mereu în urmă la tovarășul lor, care pășea încet, sprijinindu-se de garduri.

Cînd dădură să intre în ulița bătrînei, căpitanul Stavri se opri. Simțea că era primejdios să rămînă tot acolo și în noaptea asta, așa încît se gîndea să caute un alt adăpost. În zadar Rakovski și Dumitru Andrukaru încercară să-l convingă, căci Stavri fu de neînduplecat. Avea el o gazdă bună la niște români prieteni, care l-ar fi ținut ascuns pînă cînd se dezgheța Dunărea, după care era ușor să se strecoare pe o corabie grecească, mai ales cînd avea în buzunar o mie de icosari de aur. De ce nu veneau cu el? Poliția avea să facă cercetări doar prin casele bulgarilor și grecilor.

Dumitru Andrukaru primi propunerea căpitanului Stavri și încercă să-l convingă și pe Rakovski, dar acesta refuză net. Avea și el planul lui. Își luă deci rămas bun de la tovarășii săi de luptă și o porni spre casa cantaragiului. Dar cu cît se apropia cu atît gîndurile îi erau mai negre. Oare Spiru nu i-o trăda? Oare Stavri și Andrukaru vor reuși să ajungă la gazda lor pe care o credeau sigură?

Rakovski intră în casă cu inima chinuită de îndoieli. Ce avea să facă aici? Pînă cînd urma să stea? Bătrînica l-ar fi adăpostit, dar așa cum era ea, nu era în stare să afle nimic din oraș și să-l țină în curent cu tot ce se întîmpla. Acum îi părea rău că nu plecase și el cu Stavri și Andrukaru. Stătu la sfat cu nevasta cantaragiului și pînă la urmă se hotărî. După spusele ei, nu în curtea vecină, ci peste două curți putea găsi un adăpost mai bun. Și acolo locuiau niște bulgari din Sliven sau Kotel care se ocupau cu cărăușia. Poate cu ajutorul lor ar fi izbutit să iasă din oraș. Rakovski nu stătu pe gînduri. Sări trei rînduri de uluci și bătu la geamul unei case mici. Înăuntru, la lumina unei lămpi, cineva pregătea de mîncare.

De la primele cuvinte pe care le schimbă cu femeia, Rakovski își dădu seama că noua sa gazdă nu era nici din Sliven și nici din Kotel. Ba mai mult, nu era nici bulgăroaică și nici grecoaică, ci româncă. Asta se vedea ușor și după lucrurile din casă, după port și după mîncărurile pe care le pregătea. Ceea ce era mai grav era însă faptul că femeia îl recunoscuse de cum îi deschisese ușa. Cînd îi dăduse bună seara în bulgărește, bătrîna îi răspunsese în românește, cu o

voce care voia să pară liniștită : „Bună seară, dascăle Gheorghie !“

Femeia era destul de vorbăreată și Rakovski află îndată de unde-l știa. Nepotul ei îl cunoștea bine și i-l arătase pe dascăl nu o dată, la băcănia lui Ceaușoglu sau la birtul lui Anton sirbul. Dar cu cât vorbea mai mult, cu atât vocea îi tremura mai tare.

Văzînd-o atît de speriată, Rakovski încercă s-o liniștească și îi spuse fără înconjur tot ceea ce femeia nu aflase pînă acum, în legătură cu ultimele întîmplări, nădăjduind să capete și el ceva vești noi. Adăugă îndată că în cazul în care se temea să-i dea adăpost era gata să plece chiar acum, făcîndu-i doar o singură rugămintă : să nu se ducă să-l denunțe colonelului Engel, care locuia la doi pași, sau poliției.

La aceste vorbe, bătrînica se mai liniști și începu să-l dojenească pe tînărul dascăl pentru vorbele sale nesăbuite. Cum era să-l denunțe ? Oare astă-vară, cînd cu cetașii lui Vilkov, se găsisese vreun trădător în toată Brăila ? Se dusese oare cineva să dea pe mîna autorităților pe bulgarii de la Vădeni, calfe pe la meseriașii din Brăila, sau pe careva dintre sirbii și grecii care se înscriseră pe lista căpitanului Tatici ? Nu suferiseră și ei, aici, la Brăila, sau în satele din apropiere, atîtea răutăți din partea pașalelor din Brăila sau Măcin ? Într-o asemenea încăierare își pierduse viața și bărbatu-său și cîți alții. Așa că din partea asta putea să fie liniștit. Să nu se teamă nici acum, chiar dacă pe capul său și pe capul lui Stavri Gheorghiu s-a pus un preț destul de mare. Prea multe vești însă nu avea să-i dea. Numărul celor arestați nu era prea mare. Spiru nu putuse să ajungă pînă la locuința sa. Căzuse pe stradă, fusese găsit de trecători și dus la spitalul oștirii. Era pe moarte. Cel care anunțase poliția despre pregătirile cetei era Ceakiris, marele negustor în casa căruia dăduse lecții. De la dînsul aflase comisarul Manolache de arme în după-amiaza zilei de 10 februarie, cînd venise să-l aresteze. Stavri Gheorghiu nu fusese însă prins, ceea ce însemna că nici gazda sa nu-l trădase. Va să zică vorbele bătrînei se adevereau : oamenii de rînd din Brăila, oamenii care-l ajutaseră pe Vilkov și pe Tatici, aici sau la Galați, nu-i trădaseră și nici nu aveau de gînd s-o facă. Ce bine era să ai măcar spatele asigurat !

Alexandru vodă Ghica începu să citească pentru a treia oară „Răspunsul la mesaj“ dat de Obșteasca Adunare a țării, dar nici de data asta nu fu în stare să ducă lectura pînă la capăt. Niciodată ura marii boierimi nu țîșnise atît de vizibil printre rînduri, chiar dacă frazele erau meșteșugit alcătuite. Domnitorul lăsă foaia de hîrtie și căzu pe gînduri. Știa bine cine erau autorii acestui răspuns și ce urmăreau, dar, din nefericire, nu putea deocamdată să-i lovească. Atunci cînd se trecuse la vot, aproape toți cei prezenți — 38 de boieri — votaseră pentru acest răspuns, care mîine va fi citit pretutindeni, nu numai în țară, dar și la curțile marilor puteri. Și urmările nu erau greu de ghicit... În toate părțile numai zvonuri răuvoitoare. Nu se vorbea decît de scoaterea lui din scaun. Iar Costache Suțu și Gheorghe Bibescu atîta așteptau. E adevărat că ceea ce gîndea marea boierime îl interesa mai puțin. Primejdia venea din faptul că marile puteri puteau să fie influențate. Oare și Eliade să-l fi părăsit? Să nu fi trimis gazetei textul pe care i-l citise? Asta avea să vadă chiar astăzi, căci ziarele străine trebuie să fi sosit și, dintr-un moment într-altul urmau să-i fie aduse. De asta era atît de nerăbdător și nu putea să citească liniștit răspunsul la mesaj, chiar dacă îl știa pe dinafară. Cît de bine se folosiseră de tulburările din iulie de la Brăila ca să lovească într-însul! Erau cu toții uniți împotriva lui. Pînă și Timoni, consulul Austriei, în care crezuse că găsește un prieten, pînă și el le făcea jocul... Și iarăși îi veni în minte logofătul Costache Suțu, dar nu mai apucă să facă nici o legătură. I se aduceau ziarele — și cele românești, și cele străine.

Domnitorul lăsă deoparte „Buletinul, gazetă oficială“, lăsă și „Curierul românesc“ și apucă cu nesaț „Allgemeine Zeitung“. Îl răsfoi și se liniști văzînd textul binecunoscut, aranjat frumos pe cîteva coloane. Reciti cu plăcere laudele pe care i le aducea ziarul și se gîndi încă o dată că Eliade avea condei bun. Desigur, corespondența aceasta nu va întîrzia să fie comentată. Și Alexandru Ghica era atît de cufundat în lectura sa, încît nu lăsă ziarul decît atunci cînd auzi vocea binecunoscută a fratelui său, care intrase în odaie însoțit de aga Iancu Manu. Veneau tocmai la timp ca să le arate și lor gazeta și mai ales să-i îndemne a vedea care va fi reacția lui Suțu și Bibescu, atunci cînd vor avea ziarul în mină.

Marele ban Mihalache Ghica i-o luă înainte. În vreme ce-i întindea raportul lui Iacobson, primit chiar atunci, adăugă câteva cuvinte care-l făcură pe domnitor să arunce îndată ziarul.

Va să zică focul de la Brăila nu se potolise ! Desigur, și de data asta era tot mâna lui Korneev și a mării boierimi care voiau neapărat să ofere Porții dovezi cât mai grăitoare de nepriceperea și de lipsa sa de energie. Dar, după ce citi raportul fostului său adjutant, se simți parcă mai liniștit. Totul se terminase cu bine. Asta era de fapt lucrul cel mai important, chiar dacă nu fuseseră încă arestate căpeteniile mișcării. Aga Iancu Manu era mai calm. După părerea sa trebuia în primul rînd ca postelnicia să trimită o notă informativă consulilor străini, pentru ca aceștia să nu raporteze altceva decît ceea ce convenea domnitorului. După aceea trebuia dată o scurtă notiță în „Buletin“ și în „Curierul românesc“, pentru ca mai ales Bibescu, Suțu sau alți boieri, care pescuiau în apă tulbure, să afle că totul se terminase doar în câteva ceasuri.

Alexandru Ghica aprobă totul și, împreună cu fratele său și cu Iancu Manu, redactară nota către agenții consulari, în care subliniau că încercarea a fost făcută de niște „străini de această țară“ și că liniștea s-a restabilit în câteva ore. Textul fu trimis postelniciei și Manu plecă apoi să sorie câteva rînduri pentru gazete.

Rămas singur cu fratele său, domnitorul îi propuse să plece de îndată la Brăila. Deși raportul lui Iacobson era liniștitor, știa el bine ce se ascunde sub astfel de cuvinte. De ce nu s-a prins nici o căpetenie ? Cine sînt acelea și ce urmăresc ele ? Cine sînt cei care i-au îndemnat ? Nici acum să nu poată fi dați pe față aceia care trăgeau sforile din umbră ? De aceea trebuia să plece cineva la Brăila. Și domnitorul nu mai avea încredere decît în propriul său frate. Nu-l asigura el că la Brăila are oameni special trimiși și care-i raportează totul ? Să meargă deci să facă lumină deplină.

Mihalache Ghica cunoștea greutatea unei asemenea misiuni din cele ce-i povestiseră în vară polcovnicul Odobescu și aga Iancu Manu. Desigur că mulți dintre cei arestați erau sudiți și că se va lovi de agenții consulari străini. De aceea ceru domnitorului ca să roage pe consulii Austriei, Rusiei și Franței să-i dea scrisori către subalternii lor de la Brăila,

pentru ca aceștia din urmă să nu facă nici un fel de opoziție în cazul cînd va trebui să fie arestat un supus de-al lor. Domnitorul înțelese această situație și-i făgădui scrisorile cerute.

Un curier plecă în goană la Brăila ca să anunțe pe Iacobson de venirea marelui ban Mihalache Ghica, pe care autoritățile trebuiau să-l aștepte la marginea orașului ca să-i raporteze tot ceea ce făcuseră pînă atunci.

Mihalache Ghica plecă să-și facă pregătirile de drum, iar pînă atunci domnitorul vesti pe consulii străini rugîndu-i să pregătească scrisorile amintite și să le depună la Departamentul din Lăuntru.

Cîteva ore mai tîrziu, Mihalache Ghica trecu pe la departament pentru a-și lua scrisorile. Cea a consulului Timoni către Huber sosise deja, iar în biroul său, Billecocq, consulul francez, îl aștepta ca să-i vorbească personal. Într-adevăr, Viollier, agentul consular francez acreditat la Brăila și Galați, se afla toamă acum la Iași, așa că consulul venise el însuși să stea de vorbă cu Ghica și să-i dea mîină liberă asupra oricărui supus al regelui Franței. În timpul convorbirii sosi și Dașkov, consulul general al Rusiei, și Billecocq nu pierdu prilejul să-l înțepe, aducînd vorba despre atitudinea pe care o avusese astă-vară Simeon Andreevici Korneev la Galați și Brăila.

Abil ca întotdeauna, Dașkov găsi justificări pentru purtarea lui Simeon Andreevici pe care acum îl ruga prin scrisoarea ce o adusese să-l ajute din toate puterile pe marele ban, ca să facă lumină în noile tulburări de la Brăila.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, sania lui Mihalache Ghica plecă în goana cailor spre portul dunărean.

*

Cînd ajunse la Brăila, Mihalache Ghica fu întîmpinat la marginea orașului, la cîrciuma lui Stavrachî, de coloneii Iacobson și Engel, urmați la o distanță respectuoasă de suita ce-i însoțea.

Raportul colonelului Iacobson fu scurt. În afară de cei cincisprezece oameni arestați în noaptea de 10 spre 11 februarie, poliția mai făcuse și alte arestări. Spiru Papagheorghiu, care părea să fie unul dintre capi, fusese găsit pe stradă. De unde venea, însă, nu se putuse afla. Avea o rană adîncă în

piept și, dus în grabă la spitalul oștirii, murise în aceeași noapte fără să fi făcut vreo mărturisire. Dar după tacirurile pe care le luase procurorul Tănăsescu de la ceilalți arestați, principalii conducători erau Stavri Gheorghiu și dascălul Gheorghii Makedon, care nu fuseseră găsiți încă. Mihalache Ghica avea să vadă el însuși tacirurile care alcătuiau pînă acum o delă¹ de vreo 50 de file. În oraș nu se mai întimplase nici o tulburare din seara de 10 februarie, liniștea domnind pretutindeni. Dar toate astea avea să le afle înaltul oaspete după-masă. Deocamdată era bine să prânzească, pentru că orele erau tirzii. Miine aveau să stea de vorbă despre toate cu de-amănuntul.

Mihalache Ghica păru mulțumit și, după ce schimbă două vorbe cu colonelul Engel, se urcară cu toții în sănii, îndreptându-se spre casa ocîrmuitorului.

A doua zi de dimineață, fiind duminică, marele ban merse la biserică și, după terminarea slujbei, plecă spre clădirea ocîrmuirii, unde era așteptat de autorități și de populația orașului.

În fața ocîrmuirii, toată lumea ieșise cu mic cu mare să vadă pe fratele domnitorului. Pe treptele clădirii, președintele maghistratului² ură oaspetelui bun venit în orașul Brăila, după care Sali aga, comisarul Înaltei Porți, și agenții consulari fură prezentați marelui ban. Cu acest prilej șeful corpului emboricesc³ îi prezintă un dar, pronunțînd următoarele cuvinte :

„Preacinstite domnule mare ban,

Emboriceasca deputăție simte și ea dimpreună cu ceilalți lăcuitori ai orașului nostru o mare bucurie și min-giere pentru sosirea domniei voastre aici.

Dumnezeiasca pronie și strașnicile măsuri ale guvernului au izbăvit orașul nostru de prăpădenia ce-l amenința, au lăsat însă și obșteasca spaimă în sufletul lăcuitorilor, nu cumva și al doilea oară să vor mai lovi asemenea sfișietoare scene.

Corpul emboricesc are mare încredințare. . .“

¹ Delă — dosar.

² Maghistrat — consiliul comunal al orașului.

³ Emboricesc (din grecește) — negustoresc.

Mihalache Ghica nu mai ascultă ultimele cuvinte ale înaltului personaj și, cînd auzi cîteva urale, mulțumi negustorului care nu-și mai încăpea în piele de marea cinste ce i se făcuse. Întorcîndu-se apoi către asistență, răspunse în cîteva cuvinte, apăsînd asupra faptului că măriasa vodă îi poruncise să ia „cele mai strașnice măsuri pentru stîmpirea celor rău năraviți și a tulburătoarelor duhuri spre restatornicirea liniștii și odihnii orașului“.

Apropiîndu-se ora prînzului, Mihalache Ghica arătă tuturor că, în afară de misiunea specială pentru care fusese trimis, voia să cunoască și nevoile orașului. De aceea, începînd de mîine dimineată, va primi în fiecare zi la unsprezece ceasuri pe toți cei care doreau să stea de vorbă cu el. După aceea, Mihalache Ghica plecă însoțit de colonelul Iacobson spre casa acestuia.

Mihalache Ghica se arătă mulțumit de felul în care colonelul Iacobson condusese cercetările. Citi cu răbdare toate tacrirurile luate cetașilor arestați, precum și pe acelea pe care procurorul Tănăsescu continuase să le ia altor persoane din Brăila. Era o delă voluminoasă, care avea acum aproape 100 de file și din care reieșea clar că Rakovski, Gheorghii Cazacu, Spiru și Stavri erau cei care conduseseră această mișcare. Numai după aceea Mihalache Ghica începu să primească pe toți cei care doreau să-i vorbească. Marele ban știa că, procedînd cu răbdare, va putea obține o mulțime de informații prețioase, care, puse cap la cap, l-ar putea duce spre aceia pe care-i bănuia ca autori morali ai acestei tulburări, dezvăluindu-i și scopul pe care-l urmăriseră.

Colonelul Iacobson îi prezentă o listă lungă pe care se înscriseră, în afară de o mulțime de negustori din oraș, și agenții consulari de la Brăila și Galați.

Deși protocolul ar fi cerut ca onoarea primei audiențe să fie acordată lui Simeon Andreevici, ca viceconsul al puterii protectoare, Mihalache Ghica nu se sfîi să-l calce invitînd întîi pe Huber, viceconsulul Austriei la Galați. Dîndu-i această întîietate, care avea să-i ridice prestigiul în fața tuturor, și primindu-l foarte curtenitor, marele ban spera să poată obține știri pe care pîrcălăbia Galaților nu i le-ar fi comunicat niciodată.

Convorbirea decurse foarte amical și Mihalache Ghica se făcu a cunoaște tot ceea ce descoperiseră autoritățile gălățene. La rindul său, Huber se arătă oarecum surprins că supusul austriac Gheorghii Cazacu ar fi putut fi amestecat în asemenea tulburări. El însuși asistase la cercetarea ce i se făcuse la Galați, citise personal toate hîrtille găsite la locuința sa și era convins că Gheorghii Cazacu se afla în afară de orice bănuială. Aceasta se vedea clar și din corespondența aceluiași cu bulgarii de la Odesa, și dacă lucrase pentru nația sa, n-o făcuse decît pe calea răspîndirii unor cărți folosite tuturor. Dacă totuși numele lui era amestecat în această afacere, totul se datora numai lui Simeon Andreevici, care, în vară ca și acum, se dovedise un susținător al acestor vagabonzi.

Față de viceconsulul Rusiei, Mihalache luă o altă atitudine. Audiența fu scurtă, marele ban întrebîndu-l, cu o răceală pe care voia s-o facă vizibilă, dacă i-ar putea da vreun ajutor la descoperirea căpeteniilor ce nu fuseseră prinse. El afirmă categoric că nu va părăsi Brăila pînă ce nu va aresta pe dascălul Gheorghii și pe Stavri Gheorghiu, chiar dacă anumite persoane le-ar acorda protecția lor, așa cum o făcuseră și altădată.

Simeon Andreevici, care primise dispozițiile lui Dașkov, nu se tulbură la toate aceste transparente aluzii și arătă că dacă astă-vară încercase să joace rolul de mediator între Tatici și autonitățile brăilene, n-o făcuse decît pentru a salva orașul. Acum însă situația se schimbase și ajutorul pe care-l putea da acestor autorități și marelui ban personal era să contribuie la descoperirea căpeteniilor. Și pentru a răspunde cu aceeași răceală cu care fusese primit, viceconsulul declară că nu mai are nimic de adăugat și că s-ar putea retrage, dacă marele ban nu dorește să-i mai comunice altceva, mai ales că colegul său viceconsulul grec umma să fie primit imediat. Mihalache Ghica nu se așteptase la acest răspuns și încercă să schimbe tonul, dar Simeon Andreevici se făcu că nu observă și se retrase, dînd asigurări că, în cazul cînd va avea ceva noutăți, va cere o altă audiență.

Nici Velisarios, viceconsulul grec, nu se bucură de o primire mai bună. Marele ban îi reproșă faptul că acordase protecția sa unor „vagabonzi“, care, la adăpostul pașaportului grec, ajunseseră să tulbure liniștea acestui oraș, îndemnînd

la fapte necugetate pe grecii din Brăila. La aceste cuvinte, Velisarios își permise să observe că dascălul Gheorghii Makedon obținuse pașaport grecesc deoarece era nepotul lui Vogoridi, prinț de Samos și consilier intim al padișahului, căutînd astfel să-și ușureze vina. Pe viitor va fi însă foarte atent, ba chiar va chema la consulat pe toți supușii greci pentru o verificare a pașapoartelor.

Această sugestie i se păru marelui ban cu totul nimerită și, fără a recunoaște că nu se gîndise pînă acum la o asemenea măsură, afirmă că dăduse deja dispoziții în acest sens autorităților brăilene. De aceea, după ce audiența luă sfîrșit, Mihalache Ghica nu mai primi pe nimeni și, amînînd totul pe a doua zi, chemă la dînsul pe colonelul Iacobson împreună cu celelalte autorități din oraș.

Într-adevăr, a doua zi s-a hotărît alcătuirea unei catagrafii a străinilor hălăduitori în orașul Brăila. Marii negustori primiră cu bucurie această știre și unii dintre ei, ca Panait Rubini, Parascheva Gherghe și Constantin Sinescu, participă împreună cu pitarul Matache Paraschivescu, Stavrache Divani și polcovnicul Grigore Vernescu la înregistrarea străinilor. De asemenea, agenții consulari se arătară gata să ajute la îndepărtarea din oraș a tuturor supușilor lor care se dovediseră a fi înhăitați cu cetașii dascălului Gheorghii. Lucrările începură curînd și toți supușii străini se prezentară în fața unei comisii, cu acte doveditoare de supușenia lor și de meșteșugul pe care-l profesau. În același timp, poliția trebuia să cerceteze „caracterul fiecăruia“, spre a îndepărta pe cei cu rele purtări și a lua cheazășie pentru acei mai îndoielnici.

După convorbirile pe care Mihalache Ghica le-a avut cu marii negustori, au fost luate și alte măsuri. Nimeni nu mai avea voie să poarte arme fără autorizația poliției, care trebuia să fie foarte atentă la eliberarea unor asemenea hîrtii. În oraș se înființă un serviciu al gardienilor de noapte, care trebuia să vegheze la liniștea orașului.

Cercetările procurorului Tănăsescu se terminară și Mihalache Ghica începu să regrete categorica declarație asupra arestării dascălului Gheorghii, cînd colonelul Iacobson îi aduse la cunoștință că Simeon Andreevici ceruse încă din zori o nouă audiență, avînd de comunicat vești de o deosebită importanță.

În seara aceleiași zile cînd Simeon Andreevici se hotărîse să nu mai rămînă la Brăila, se prezentase la el un bulgar din partea dascălului Gheorghî, care cerea să-i vorbească.

Simeon Andreevici crezu întii că n-a înțeles bine ceea ce auzise, dar omul repetă — dascălul Gheorghî era aici în Brăila și dorea să stea de vorbă cu dînsul. Dacă primea, n-avea decît s-o spună. Viceconsulul nu stătu prea mult pe gînduri. Ceru să se pună caii la sanie și o jumătate de oră mai tirziu Rakovski intra însoțit de același trimis al său.

Korneev îl vedea pentru prima dată pe acest tînăr înalt, oacheș la față, cu privirea hotărîtă ce arăta pe omul de acțiune și de a cărui îndrăzneală vorbea acum toată Brăila. Sinceritatea și căldura cu care-și deschise sufletul îl cîștigă încă de la început pe viceconsul. Rakovski își povesti scurta viață și planul măreț pe care-l făcuse, dar care se terminase atît de lamentabil în urma descoperirii organizației din Basarabia. Oare autoritățile rusești nu înțeleseseră că trebuiau să închidă ochii, ba chiar să-i ajute pe aceia care luptau pentru o viață liberă și împotriva păgînilor? Oare poporul rus și armatele țarului nu luptaseră și ele acum aproape douăzeci de ani împotriva sultanului, care ținea în robie popoarele din Balcani? Oare Simeon Andreevici însuși nu sprijinise pe căpitanul Tatici și pe Vasile Vilkov?

Simeon Andreevici nu se miră de naivitatea acestui tînăr, care abia trecuse de douăzeci de ani. Ce știa el din rosturile adînci și încurcate ale politicii? În orice caz, avu răbdarea să-i explice totul, așa ca să se facă înțeles. Țarul și slujbașii săi — zicea viceconsulul — era una, iar norodul, libertatea și dreptatea erau cu totul alta. Și pentru că era din Kotel, să facă bine să-și amintească de unchiul său, de căpitanul Gheorghî Mamarcev. Nu încercase și el la Kotel să ducă lupta pentru libertatea și drepturile poporului? Și nu fusese chiar generalul Diebici acela care-l arestase? Și doar era același Mamarcev care luptase eroic la Silistra cu cîteva luni mai înainte, alături de ostașii ruși ai lui Diebici, dar care nu putuse să înțeleagă că atunci, la Kotel, trebuia să lase armele jos pentru interesele țarului. Dar de ce să meargă atît de departe? Parcă astă-vară, el, Simeon Andreevici, nu ajutase pe Tatici așa cum știa toată lumea? Și nu fusese el muștrat de consulul Kotzebue, ca și de Dașkov pentru că dăduse ajutor cetașilor?

Rakovski rămase pe gânduri. Nu-l înțelegea prea bine pe Simeon Andreevici, dar în sinea lui își dădu seama că greșise atunci când se hotărîse să vină aici. Totuși îi povesti viceconsulului tot ceea ce se petrecuse în seara aceea în curtea colonelului Engel și cum, împreună cu Stavri, Spiru și Andrukaru, se adăpostiseră în casa cantaragiului. Ajuns în cele din urmă în casa unui bulgar din Kotel, care-l cunoscuse pe tătă-său, Stoiko, ar fi putut să stea ascuns pînă la primăvară, când ar fi reușit să scape pe o corabie grecească. Aici însă aflase totul. Citise în gazete ceea ce se scrisese despre faptele lor, știa și despre venirea lui Mihalache Ghica la Brăila și nu se temea că se fâgăduise o sumă mare de bani pentru capul lui. Ceea ce nu putuse suporta însă era arestarea atîtor compatrioți de-ai lui și în special a preotului Procopie și a fraților lui, care-l luaseră pe garanție atunci când sosise la Brăila și care pătimeau acum pe nedrept, în oraș. Nici preotul și nici frații acestuia nu se gîndeau să plece din Brăila și cea mai bună dovadă era faptul că tocmai începuseră să-și facă o casă. Povesti apoi cum trecuse prin cele mai mari chinuri când, ascuns într-o cameră alăturată, auzise pe soțiile și copiii celor arestați, care veniseră în casa ce-i dăduse adăpost, cerînd ajutor și plîngînd amar după soții și părinții lor — cei mai mulți neimplicați în toate cele întimplate, dar pe care desigur că-i aștepta ocna, așa după cum se petrecuse și cu cei din ceata lui Tatici. Toate astea le putea dovedi numai el, care stătea la adăpost, în timp ce alții pătimeau fără vină. De aceea, nemaiputînd răbda, venise să-i ceară sfatul lui Simeon Andreevici, care-i ajutase și altădată pe cetățeni și care trebuia să-i scape acum pe acești oameni. Oare nu este bine să se predea pentru a-i salva pe ceilalți?

Viceconsulul chibzui adînc înainte de a-i răspunde. Credea și el că tînărul nu avea altceva de făcut decît să se predea marelui ban, și aceasta încă mîine dimineață, dacă nu chiar astă-seară. Astfel, mîine sau cel mai tîrziu poimîine se va afla totul și de data asta situația lui Rakovski va fi mult mai grea. Ca să-l scoată din Brăila, ducîndu-l la Galați, n-ar fi fost o imposibilitate, chiar dacă ieșirile din oraș erau pázite. Nimeni n-ar fi căutat în sania sa. Totuși, dată fiind înruderia lui cu Vogoridi, ar fi putut scăpa destul de ușor. Putea însă să se încreadă în mintea înfierbîntată a acestui tînăr de 20 de ani și să-i vorbească deschis? Nu, asta nu era prudent. Totuși trebuia să-i deschidă puțin ochii.

Simeon Andreevici începu prin a-i arăta că prețuia mult sentimentele nobile care-l duseseră la acea faptă. Aprecia și mai mult dorința sa de a nu lăsa să sufere atîția nevinovați. Calea era una, una singură — predarea sa de bunăvoie și recunoașterea acelor lucruri pe care poliția reușise să le afle din tacirurile arestaților. Nimic mai mult. Și viceconsulul îi relată întregul rezultat al cercetărilor. Casa lui fusese percheziționată și se găsisse acolo atît formula jurămîntului, cît și lista acelor negustori de la care trebuia să se ia bani. Aceasta deci nu se putea nega. Nu trebuia să vorbească prea mult de Gheorghî Cazacu — decît ceea ce se știa — dar putea vorbi deschis de căpitanul Stavri, căci cu toate că Spiru nu spusese nimic, iar Andrukaru nu fusese prins, ceilalți greci vorbiseră și se aflase de existența societății tesalo-epirote.

De altfel, după părerea viceconsulului, Stavri nu mai era în viață. După cum spunea Rakovski, căpitanul fusese rănit destul de grav și oricine ar fi fost chemat să-l lecuiască l-ar fi descoperit. Dar era aproape sigur că ucigașul era chiar gazda căreia îi ceruse adăpost. Doar se puseseră pe capul lui 1 000 de icosari de aur.

În al doilea rînd, Rakovski și mulți dintre capii mișcării erau supuși greci și, prin intervenția lui Vogoridi, s-ar fi cerut extrădarea. Așa încît predarea ar fi soluția cea mai bună. Deși orele erau înaintate, Simeon Andreevici scrise două rînduri colonelului Iacobson și le trimise prin gavazul său. Viceconsulul ruga să fie primit de Mihalache Ghica mîine dimineață cît mai devreme, avînd să-i facă o comunicare de mare importanță.

*

În după-amiaza lui 20 februarie 1842, ca urmare a invitației făcute de viceconsul, sania marelui ban opri în fața casei bulgarului Dedoman, unde locuia Korneev. Comisarul Manolache împreună cu un dorobanț al poliției se opriră în fața ușii, iar Mihalache Ghica intră înăuntru.

La vederea marelui ban, Simeon Andreevici și oaspetele său se ridicară în picioare și viceconsulul îl prezentă pe dascăl, care se înclină ușor în fața înaltului personaj.

Mihalache Ghica, fără să-i întindă mîna, îi aruncă o privire aspră și, așezîndu-se pe scaunul oferit, îi puse cîteva întrebări scurte.

Rakovski susținu această privire sfidătoare și, fără a se tulbura, declară că venise la Brăila cu permisiunea prințului de Samos — neadevăr care bucură pe viceconsul — și că întimplările de la Brăila sînt în legătură și cu cele descoperite în sudul Basarabiei, ca și cu societatea tesalo-epirotă.

Marele ban nu voi să mai pună alte întrebări de față cu Simeon Andreevici. Rakovski fu dat în primire comisarului Manolache, care îl duse fără zăbavă în temnița orașului.

Odată cu aceasta, marele ban socoti misiunea sa la Brăila terminată cu succes. În aceeași noapte, Rakovski fu expediat la București sub o puternică escortă, iar Mihalache Ghica plecă a doua zi de dimineață, condus de autoritățile orașului.

Ceilalți arestați, în număr de 18, fură trimiși mai tîrziu, deoarece pregătirea transportării lor cerea destul timp. Îmbarcați în cinci care mocănești, păzite fiecare de cîte doi soldați, iar toate carele fiind înconjurate de o escortă de 30 de dorobanți, convoiul, sub conducerea cinovnicului Mihalache Periețeanu, o porni spre București abia la 7 martie. La Brăila rămaseră doar cei bolnavi în spital ca Iani Dimitriu și Alexandru Pandolfi, dascălul napolitan, preotul Procopie și Zeleş Dimitriu, care erau închiși în temnița orașului.

La București, sosirea lui Mihalache Ghica puse în mișcare pe toți aceia care voiau să afle detalii în legătură cu noile incidente din portul dunărean. În special cîțiva dintre marii boieri sau uneltele lor încercară în tot felul să tragă de limbă pe marele ban. Cinovnicii mărunți din Departamentul din Lăuntru erau zilnic invitați la zaiafeturi prin diferite case, unde, dîndu-li-se o atenție exagerată din partea gazdelor sau musafirilor, erau discret întrebați asupra celor relatate de Mihalache Ghica la întoarcerea sa de la Brăila. Se oferiră chiar bani pentru obținerea unor copii de pe raportul pe care marele ban îl înaintase desigur domnitorului, dar totul fu în zadar. În cele din urmă, Billecocq, consulul francez, află dintr-o convorbire intimă cu Mihalache Ghica că acesta relatase totul fratelui său numai verbal și că nici consulul Dașkov nu știa mai mult. De aceea, consului străini n-au avut prea mult de raportat guvernelor lor, așteptînd cu înfrigurare procesul, care trebuia să înceapă pe baza instrucției preliminare făcută de procurorul orașului Brăila.

Trecuseră abia două zile de cînd Mihalache Ghica sosise la București, mîndru de arestarea lui Rakovski. Consulul Billecocq, după ce epuizase toate sursele sale de informație, trimisese la Paris un raport amănunțit în chestiunea incidentelor de la Brăila și, tocmai în momentul cînd considera că pînă la data procesului nu va mai avea nimic de comunicat, i se anunță vizita doctorului Alcibiade Tavernier.

Billecocq rămase surprins de această neașteptată vizită și, deși nu-i acorda mare importanță, se hotărî să-l primească pe doctor. Ceru secretarului să-i aducă dosarul afacerii Marsille¹, în care Tavernier fusese amestecat, pentru a-și îmborsă datele despre neașteptatul său vizitator.

Doctorul Alcibiade Tavernier avusese o viață aventuroasă. Plecase din Franța în urma unor afaceri dubioase și ajunsese la Constantinopol, după care fusese trei ani de zile medicul lui Hussein pașa din Vidin. Părăsise reședința pașei în urma unui proces bizar de care Billecocq aflase la Paris răsfoind rapoartele ambasadorului francez din capitala Imperiului otoman, și se stabilise în Țara Românească, unde se bucurase la început de o bună primire. Compromis în afacerea Marsille, doctorul Tavernier ducea acum o viață mai mult decît modestă. Așa îl găsise Billecocq cînd fusese numit consul al Franței la București și de atunci nu-l văzuse decît rareori și numai pentru chestiuni strict oficiale. De aceea, această vizită i se părea oarecum ciudată. Billecocq mai răsfoi puțin dosarul din fața sa, după care-l înapoie secretarului său, rugîndu-l să-l introducă pe oaspetele care aștepta.

Tavernier intră agitat, și pe figura sa se vedea ușor că nu închisese ochii toată noaptea.

Ieri — începuse el fără altă introducere — cînd se întorsese acasă la prînz, găsise două rînduri de la Eliade Rădulescu. Acesta îi scria că-l căutase și că regretase mult că nu-l putuse găsi deoarece avea să-i comunice lucruri deosebit de interesante. O asemenea vizită, spunea Tavernier, era cu atît mai surprinzătoare, cu cît nu-l mai văzuse pe Eliade de foarte multă vreme. E adevărat că fuseseră prieteni pe vremuri, ba chiar Tavernier era acela care-l inițiase în francmasonerie, dar acum relațiile lor se răciseră cu totul. Intrigat de acest

¹ Procesul unui medic francez care locuia la București.

fapt, luase o trăsură și se îndreptase spre locuința lui Eliade, care se afla în afara orașului. Trăsura sa ajunsese într-un câmp, când din direcția opusă apăru a lui Eliade, care, zicea el, venea să-l caute pentru a doua oară. Cum vremea era frumoasă, Eliade îi propuse să coboare pentru a se plimba puțin și a sta de vorbă câteva minute.

La început Eliade îi exprimă lui Tavernier regretul de a nu-l fi văzut atîta timp, dar fusese supărat, avînd multe de suferit din partea marii boierimi. După aceea, trecînd deodată la recente tulburări de la Brăila, provocate de dascălul bulgar, îi destăinuie că dispune de mijloace pentru a sprijini toate aceste proiecte. De altfel, Tavernier, care a stat atîta la Vidin, care cunoștea suferințele acestui popor și a îndurat el însuși destule de la pașa Vidinului, ar putea să-l ajute. De aceea, dacă Tavernier ar vrea să colaboreze cu el pentru a da posibilitatea unei cete înarmate de o mie de oameni să treacă în Turcia, Eliade ar putea în termen de o lună de zile să-i creeze în țară o astfel de situație încît nedreptățile pe care le-a suportat să fie în sfîrșit înlăturate.

Tavernier rămăsese foarte mirat la auzul unor planuri atît de himerice și de îndrăznețe și-i răspunsese lui Eliade că n-a găsit în el omul pe care-l căuta. Deși a stat trei ani de zile în Bulgaria, a rupt orice legături cu această țară din care nu i-a mai rămas decît amintirea nesfîrșitelor lui certuri cu pașa Vidinului. De altfel, părăsise de mult toate visurile filantropiei politice, mai ales acum de cînd se căsătorise și avea grija susținerii unei familii. Mai mult, adăugă Tavernier, îi spusese textual : „Am lăsat atît de departe toate aceste produse ale fanteziei revoluționare, încît dacă astăzi mîna mea stîngă s-ar amesteca în mașinațiile de care-mi vorbești, m-aș apăra eu singur cu dreapta“.

Cînd Eliade văzu că nu și-a atins scopul, încercă să atingă o altă coardă, care știa că în trecut vibrase în mine atît de puternic. Evocă amintiri de pe vremea cînd îl inițiasem în francmasonerie și după ce crezu că reușise să mă cîștige, îmi declară textual, cu o exaltare prefăcută : „Prea bine, tată ! Acordă-mi atunci titlul de «Prinț Suveran» și eu prin acest botez voi găsi puterea de a face singur ceea ce dumneavoastră refuzați ca să facem împreună“. Atunci, adăugă Tavernier, dîndu-și seama de toată această prefăcătorie, i-am explicat lui Eliade că am renunțat de mult la francmasonerie și că nici aceste idealuri nu mă mai încîntă.

Fostul său prieten nu se dădu bătut nici acum și reveni cu alte propuneri. Este adevărat că poate grija față de familie l-ar împiedica pe doctor să joace un rol de frunte, totuși n-ar consimți Tavernier să meargă prin județele țării și, prin autoritatea pe care o are, să influențeze pe profesori să pregătească astfel calea planului pe care Eliade voia să-l pună în aplicare ?

Întrevederea dură astfel două ore și Tavernier respinse toate propunerile lui Eliade, după care se despărțiră. Se gândise toată noaptea și azi de dimineață primul lucru pe care-l făcu era această informare a protectorului său. Oare mai trebuia să facă ceva ?

Consulul Billecocq fu puternic impresionat de această neașteptată întorsătură pe care o luase afacerea brăileană. Nu și dezvălui gândurile care-l frământau, ci felicită pe doctor pentru ireproșabila sa purtare. Îl sfătui ca și pe viitor să evite orice întâlnire cu Eliade, iar dacă acesta continuă să-i facă asemenea propuneri, să-i arate deschis că-l va denunța autorităților și consulului său. De asemenea, în interesul său, nu trebuia să mai comunice nimănui cele întâmplate. Și, grăbindu-se să pună capăt acestei întrevederi, Billecocq își concedie oaspetele, după care rămase să chibzuiască asupra celor ce avea de făcut.

*

După plecarea lui Tavernier, Billecocq încearcă să-și adune gândurile. Faptele erau cum nu se poate mai grave. Întrebarea era : procedase Eliade astfel din proprie inițiativă, ori era unealta altcuiva ? Să fie oare aici mîna domnitorului, care voia să creeze o diversiune pentru a abate atenția tuturor de la tulburările brăilene, care formau în aceste zile principalul obiect de discuție ? Această ipoteză, deși nu era imposibilă, mai ales că domnitorul recursese la condeiul lui Eliade pentru a ataca marea boierime prin articolele publicate în gazetele străine, nu reținu prea mult atenția consulului. Nu. Aici era probabil o înscenare a lui Dașkov. Așa voia să plătească consulul Rusiei acuzațiile deschise pe care i le adusesse Billecocq în legătură cu primele mișcări de la Brăila. Se încerca, prin urmare, atragerea unui supus francez în aceste tulburări, pentru ca pe urmă să se dovedească și amestecul Franței. Dar dacă Dașkov, voind să lovească în domnitor, ar fi început

printr-un atac împotriva lui Eliade, care-l sprijinea pe Ghica ? Acesta ar fi fost doar începutul. Căci pe urmă era ușor să se înceneze existența unui adevărat complot românesc, care ar fi sprijinit o răscoală în Bulgaria, și astfel Alexandru Ghica ar fi fost definitiv compromis în fața Porții. În orice caz, afacerea trebuia lămurită cât mai repede și cei care trăgeau sforile din umbră dați pe față, oricine ar fi fost.

Și, impulsiv cum era, Billecocq nu mai stătu mult pe gânduri. Ceru să-i tragă sania la scară și porni către Departamentul din Lăuntru, unde, de două ori pe săptămână, miercurea și vinerea, Alexandru Ghica rezolva personal hirtile.

Surprins de apariția lui Billecocq, domnitorul îl întrebă foarte afectuos care este cauza care-l adusese aici. La aceasta, consulul francez răspunse cu o mină care voia să fie cât mai gravă, că astăzi venea și el în calitate de petiționar. Domnitorul îl rugă pe Billecocq să intre în subiect.

Consulul începu prin a relata domnitorului toate amănunțele întrevederii dintre Eliade și Tavernier, trecu apoi la recentele mișcări de la Brăila și, după ce insistă asupra dușmănoasei adrese a Obșteștii Adunări, ajunse la partea pe care și-o pregătise cu atîta grijă, adăugînd : „În mijlocul acestor împrejurări eu respect dificultățile dv. și știu că guvernul meu nu dorește ca să le sporesc. Atunci însă, să nu mi se facă greutăți nici mie. . . și să nu se creadă că astăzi calomnia poate atinge ușor ceea ce se află sub protecția tricolorului ! Eu, dacă n-aș fi avut în altețea voastră un confident, care să mă apere de necazurile ce se încearcă a mi se face astăzi, aș fi putut pune capăt acestei chestiuni într-un mod foarte simplu. Aș fi scris marelui postelnic Cantacuzino o notă oficială de douăzeci de rînduri în care, după ce i-aș fi arătat cât de mult au zguduit țara incidentele de la Brăila, i-aș fi semnalat propunerea făcută unui supus al regelui Franței de un supus român, de a trece pe malul drept al Dunării 1000 de bulgari, și aș fi anunțat că trimit o copie a notei Excelenței Voastre și baronului de Bourqueney, ministrul Franței la Constantinopol. Dar, încă o dată, nu vreau să produc încurcături, însă cer ca supușii francezi să fie respectați, deoarece, atît timp cît vor rămîne pe calea cea dreaptă pe care merg toți aici, eu nu voi permite să fie atinși cîtuși de puțin“.

Ultimele cuvinte ale lui Billecocq făcură o puternică impresie asupra domnitorului, care, după o clipă de gîndire, întrebă :

— Ce sfat îmi dați ?

— Dacă aș fi eu acela care trebuie să ia măsuri, l-aș aresta în 24 de ore pe Eliade Rădulescu și i-aș controla toate hirtile — răspunse Billecocq fără ezitare.

— Cred că ar fi preferabil ca Eliade să fie doar supravegheat — fu de părere domnitorul. Nu trebuie să uităm că e o fire prea avîntată și că e posibil ca exaltarea să-l fi dus la asemenea aventuri.

— Totuși, fapta sa e cu totul gravă — susținu consulul — așa încît . . .

— Arestarea sa ar implica-o și pe aceea a lui Tavernier — îl întrerupse Alexandru Ghica.

— Asta n-ar fi nimic — minți Billecocq — deoarece Tavernier s-a oferit să se constituie prizonier la prima înștiințare ce i s-ar face. Poate că mai tîrziu veți regreta că nu m-ați ascultat — încheie Billecocq și se ridică să plece.

Alexandru Ghica făcu doi pași pentru a-l conduce, după care îl chemă pe Iancu Manu pentru a-i împărtăși cele aflate și a se sfătui cu el.

Ceea ce este sigur — zicea domnitorul — este că Billecocq se va duce imediat și se va sfătui cu Timoni. Astăzi chiar, cei doi consuli vor raporta curților lor acest ultim „complot“. Dar, după părerea sa, întorsătura acestei afaceri — al cărui autor nu putea fi decît marea boierime — depindea numai de consulul Dașkov. Dacă acesta va face caz de ea, dîndu-i o amploare nemeritată, atunci va lua măsuri. Deocamdată însă se putea aștepta.

Cu toate că Billecocq ceruse lui Tavernier să nu vorbească, așa cum el însuși promisese domnitorului, a doua zi se află totul. Tavernier însuși relata, fără nici o rezervă, convorbirea pe care o avusese cu Eliade, iar Timoni o împărtăși și el, cu titlu pur confidențial, unor mari boieri. Dacă Dașkov nu știa dinainte de toate acestea, el le află acum de la Iancu Filipescu.

Afacerea Eliade—Tavernier nu preocupă opinia publică decît două-trei zile, după care pe primul plan al discuțiilor reveni iarăși mișcarea de la Brăila, al cărei proces era așteptat cu nerăbdare, deși întîrzia în mod inexplicabil să se judece.

•

Alexandru Ghica nu se grăbea să înceapă judecarea complotiștilor. Citise cu multă răbdare toate tacrirurile arestaților,

ascultase atent și cele ce putuse scoate Mihalache Ghica de la Rakovski, și totuși nu reușise să se hotărască. Cei mai mulți arestați se pierdeau în declarațiile lor în tot felul de amănunte din care nu se vedea nici mîna mării boierimi, care stăruia mereu pentru scoaterea lui din domnie, și nici a consulului rus. Toate ar fi ieșit însă la iveală la proces, bineînțeles dacă judecătorul ar fi știut cum și ce să-i întrebe pe arestați și mai ales dacă ar fi dorit acest lucru. Or, era sigur că și în cazul în care acuzații ar fi făcut asemenea mărturisiri, judecătorii, în majoritatea lor proveniți din marea boierime, n-ar fi dat atenție acestor declarații sau pur și simplu i-ar fi oprit să vorbească.

Chinuit de asemenea îndoieli, Alexandru Ghica hotărî să acționeze cu prudență, căutînd să afle adevăratele intenții ale lui Dașkov. Astfel, într-o convorbire pe care o avu cu acesta din urmă, domnitorul aduse ca din întîmplare vorba despre mișcarea de la Brăila, a cărei delă o terminase tocmai de citit și pe care voia acum s-o dea în cercetare unei comisii speciale, care să-i prezinte un raport însoțit de concluzii. La această sugestie, Dașkov se arată cu totul de acord, lăsînd a se înțelege în mod indirect că ar dori să-și dea avizul în privința membrilor comisiei.

Sfătuit de Timoni, care atrase atenția domnitorului asupra întîrzierii neexplicabile a începerii procesului, Alexandru Ghica se hotărî să încredințeze afacerea chiar fratelui său. Nu fusese oare Mihalache Ghica cel care asistase la cercetările de la Brăila și-l prinsese pe dascălul bulgar ?

Domnitorul trimise lui Dașkov o listă de propuneri în fruntea cărora se afla marele ban, dar acesta n-o aprobă. Astfel de discuții indirecte și neoficiale durară destulă vreme, fiecare respingînd, măcar parțial, propunerile celuilalt. Pînă la urmă, la 2 martie, Dașkov îi ceru oficial lui Alexandru Ghica să înceapă procesul, numînd în comisie pe cine va voi, dar cu condiția ca la cercetări să asiste și Kola, dragomanul consulatului rusc.

Mulțumit de acest răspuns pe care îl consideră ca o cedare, Alexandru Ghica hotărî să procedeze la fel. Renunță deci la fratele său și numi în fruntea comisiei pe Manolache Arghiropol, președintele Divanului judecătoresc. Dar, spre surprinderea tuturor, comisia nu mai cuprindea decît o singură persoană — aga Iancu Manu, directorul Vorniciei.

Consulul Dașkov nu se arată nemulțumit de componența comisiei, ba chiar regretă că se opusese la propunerile anterioare ale domnitorului. În schimb, dragomanul Kola propuse ca Rakovski, care nu dăduse nici un tacrir la Brăila, să fie lăsat singur să-și facă declarațiile, fără a i se pune întrebări de la început, ele avînd loc doar în cursul procesului. De fapt, sugestia venea de la Dașkov.

Intr-adevăr, Rakovski făcu o simplă declarație în grecește, care fu apoi tradusă în românește pentru judecători, și în care, deși nemulțumi pe Dașkov prin faptul că sublinia importanța organizației din Basarabia, ascunse convorbirea și sfaturile date de Simeon Andreevici.

Pentru a stabili în amănunt tot ceea ce se petrecuse în curtea colonelului Engel, comisia ceru de la Brăila pe locotenentul Podeanu, pe Pandele Mocanu și soldații care luaseră parte la acea încăierare, pentru a depune ca martori. Fură ceruți și ceilalți arestați, care rămăseseră la Brăila, adică preotul Procopie, Zeleş Dimitriu, Alexandru Pandolfi și Iordan Pescaru, făcîndu-se zadarnice eforturi pentru descoperirea lui Telemah.

Cercetările comisiei nu putură aduce însă dovezi în sensul cerut de domnitor, mai ales că acuzații se încapăținară în tăcerea lor, nevrînd să recunoască decît acele fapte care se putuseră dovedi cu martori. Astfel, după o lună de zile de cercetări, comisia ajunse la convingerea că în Țara Românească nu exista nici o organizație revoluționară bulgară, ceea ce mulțumi pe domnitor. Totodată, se ajunse la concluzia dorită de Dașkov că, în ciuda declarațiilor lui Rakovski, participarea bulgarilor din Basarabia și Moldova nu erau decît simple pretexte în scopul înjghebării unei cete care să jefuiască orașul.

În sfîrșit, comisia își însuși în parte concluziile procurorului Tănăsescu de la Brăila. Acesta împărțise pe acuzați în trei categorii : vinovați principali 14 persoane, complici două și persoane compromise tot două. Această categorisire fu păstrată, dar comisia fu ceva mai îngăduitoare. Ea reținu în prima categorie numai pe Rakovski, Chiriac Zerva, Dumitru Papaiani, Dumitru Andrukaru, Nicola Foca, Nicola Marku, Panait Draku și Rafail Pandele, adică opt inși, toți supuși greci, cu excepția lui Rafail Pandele, sluga dascălului Gheorghii. Cei alți zece fură împărțiți în grupe egale de persoane compromise sau complice.

Spre sfârșitul lunii martie, comisia scrisese agiei Bucureștilor că Nicolae Papadopol, Radu Marku, Constantin Zeleş și alții sînt nevinovați și că puteau să fie puși în libertate. În schimb, Ioan Cizmaru, Alexandru Pandolfi și preotul Procopie să fie menținuți în stare de arest. Mai toți erau supuși greci, iar cei care la Brăila fuseseră supuși turci, în timpul detențiunii, obținuseră de la consulatul general al Greciei la București pașapoarte grecești, pe care le arătau acum tuturor, spre marea mirare a autorităților brăilene.

Deși comisia își încheiase lucrările la 8 aprilie și le înaintase domnitorului, acesta înapoie voluminoasa delă, care avea acum peste 300 de pagini, abia pe la sfârșitul lunii mai, cerînd ca procesul să fie rejudecat de Divanul criminal, lucrările comisiei fiind socotite doar ca o judecare în primă instanță.

Aceeași comisie se ocupă și de afacerea Eliade-Tavernier. Aga Iancu Manu făcu o vizită consulului francez, cerîndu-i ca Tavernier să fie asistat de dragomanul consulatului. Billecocq fu însă dezamăgit cînd văzu că acest proces ia calea unor conversații particulare. El se „judecă“ chiar în casele lui Manu, unde Eliade veni să declare că nu recunoaște nimic din cele spuse de Tavernier. Bineînțeles, nu putea nega că se întilniseră, dar aceasta se datora faptului că îi datora lui Tavernier zece ducați și că se grăbise să-i înapoieze, auzind că ar fi într-o situație financiară grea.

Cel mai indignat de toate acestea fu însă Tavernier. Susținut de Billecocq, el ceru ca Eliade să declare totul sub prestare de jurămint, dar Arghiropol, jurist bătrîn, se opuse pe motiv că această procedură nu putea fi cerută decît de un tribunal ordinar. Totuși, Tavernier reuși să-l pună în încurcătură de cîteva ori pe Eliade și acesta, neavînd ce să-i răspundă, începu să protesteze vehement, susținînd că va apela la justiția ordinară. Mai mult, Eliade declară ritos că-i va intenta lui Tavernier un proces de calomnie și știut era că acest proces, odată cîștigat, putea să ducă la expulzarea doctorului. Atunci cînd Tavernier, sfătuit probabil de consulul său, nu mai fu atît de categoric în declarații, Eliade renunță și el la proces.

Consulul Dașkov, deși se interesa îndeaproape de mersul discuțiilor rugînd ca la dezbateri să asiste și dragomanul său Kola, începu să ridiculizeze pe împlicinați și mai ales să redeschidă discuții vechi asupra lui Tavernier, care nu se bu-

cura de o bună reputație. Cu toate că Billecocq spumega de furie, tot el fu acela care-l decise pe medic să bată în retragere și pînă la urmă să renunțe la învinuirile lui. Așa încît, oricine ar fi înscenat așa-zisul „complot“, nu izbuti întru nimic și tot mai mulți erau aceia care îl socoteau drept autor pe Gheorghe Bibescu, pe care unii și începuseră să-l vadă domn în locul lui Alexandru Ghica.

•

În sfîrșit, Divanul judecătoresc alcătui completul de judecată din magistrați ai Secției criminale. Era prezidat de același Manolache Arghiropol, judecători fiind: Alecu Florescu, Ion Golescu, Iorgu Văcărescu și Dimitrie Greceanu. Dat fiind că acum aproape toți acuzații erau supuși greci, la proces asistă și un delegat al acestui consulat.

La 12 iunie Divanul redactă concluziile și, recunoscînd existența unei „eterii formate din mai multe obraze de bulgari, lăcuintori prin mai multe locuri“, îndulci constatarea arătînd că scopul acestei Eterii, adică răscoale, era „luminarea neamului bulgăresc“. Se recunoștea de asemenea atît existența „eteriei epiroților greci“, cît și legăturile dintre cele două organizații și se trăgea concluzia că: „Cel mai de căpetenie orînduit îndemnător în prințipaturi al bulgăreștii eterii au fost Gheorghe Cazacu din Galați“. Dar toate acele așteptări „ale însemnatului număr de oameni din Basarabia și alte asemenea“ erau doar niște „planuri urieșești“, căci, „enteresu lor era prădarea, arderea și jefuirea orașului Brăilei, neputînd fi crezut ca să se fi înduplecat ei a întreprinde cu acea puțină sumă de oameni o primejdioasă trecere peste Dunăre“. După aceea se stabilea vina fiecăruia în parte, dîndu-se următoarea sentință :

Gheorghe Rakovski, Chiriac Zerva, Dumitru Papaiani, Dumitru Andrukaru, Nicola Foca, Nicola Marku și Panaite Draku, toți supuși greci, au fost condamnați la moarte. Rafail Pandele, fiind nevîrstnic, a fost condamnat la 6 ani închisoare la mănăstirea Snagov sau Mărgineni. Teodor Gheorghiu, Iani Dimitriu, Dumitru Arnăutoglu și Iani Teodor, primii doi fiind iarăși sudiți greci, dovediți ca „gazde de tilhari“, au fost osîndiți la ocnă pe soroc de cinci ani. Dumitru Zerva, fiind nevîrstnic, a fost osîndit la patru ani închisoare la una din cele două mănăstiri de mai sus, Sotir Triandafil, nevîrstnic,

a fost iertat. Ceilalți rămaseră cu închisoarea, fiind sloboziți pe chezășie de bune purtări.

La câteva zile după pronunțarea sentinței, Alexandru Ghica primi de la Viena următoarea scrisoare :

„Preainălțate doamne,

Nici un folos nu va fi pă urmă, de să va lăsa fieșce lucru în tăcere, că și acuma am de știre că complotu care a făcut atîta turburare cum în Prințipatul Valahii așîșderea și peste Dunăre între norodul bulgăresc nu să mai astîmpără, ci umblă și acum să mai facă încă mai rău cuget, spre marea pagubă norodului.

În trecutul an la 6 luna lui mai, am avut cîntea și am înștiințat în scris prin poștă carantinii Calafat tot pentru aceste pricini, ca să le arăt mai înainte să nu se facă tulburări și pagube între atît norod. Dar fiindcă nu m-am învrednicit să primesc răspuns, de aceea și eu nu am cutezat să mai viu, iar tulburări acolo s-au făcut. Dar nici acum nu să precurmează, ci umblă să se mai facă, încă cu mai mare primejdii . . .“

Domnitorul întoarse pagina și se uită la semnătură : „Atanasie Nekovici, deputat bolgarskoi nații“ și își aduse aminte îndată de acest faimos personaj. Acum un an, în martie 1841, Nekovici, după ce se certase cu alți capi ai bulgarilor din București, plecase la Viena.

Totuși, în privința tulburărilor de la Brăila, Nekovici avea dreptate, făcînd o adevărată prorocie. Acum își amintea bine de scrisoarea pe care o primise în mai 1841, prin care Nekovici îl avertiza că bulgarii pregătesc o răscoală și cerea să vină la București ca să-i arate pe adevărații vinovați. Refuzase însă această cerere ca să nu supere marea boierime și nici nu-i răspunsese măcar. Și totuși Nekovici nu mințise, căci două luni mai tîrziu începuseră tulburările de la Brăila, urmate de cele din februarie.

Alexandru Ghica luă scrisoarea și continuă s-o citească pînă la capăt. Nekovici arăta că vor mai izbucni și alte tulburări și cerea să vină în țară ca să-i arate pe vinovați.

După cîteva clipe, domnitorul se hotărî. A-l ajuta pe Nekovici să vie la București ar fi însemnat să se certe iarăși cu boierii. Totuși, era bine de aflat ceva mai mult despre autorii mișcărilor de la Brăila. Și aci Timoni putea să-l ajute.

Cîteva zile mai tîrziu, Timoni scria prințului Metternich la Viena că domnitorul Ghica îl ruga să ia declarații scrise lui Atanasie Nekovici și să i le trimită la București. Într-adevăr, Nekovici fu interogată la Viena, în mai multe rînduri. La început se limită la informații vagi. Cînd văzu însă că pe baza lor nu se va putea întoarce în țară, începu să arate împrejurări și persoane, ceea ce făcu impresie la Viena, unde nu se cunoștea nimic despre acești oameni. Toate acestea însă se prelungiră atît de mult, încît abia pe la începutul lui august află și domnitorul despre cele spuse de Nekovici. Dar știrile pe care le dăduse nu aveau nici o legătură cu cele petrecute la Brăila. Deputatul bulgar învinuia pe frații Mustakov, pe arhimandritul Gavril, fost stareț al mănăstirii Bistrița, pe Panko Hagi Hristu, care luase parte la mișcările din 1821, și pe alți dușmani personali ai săi. De aceea, domnitorul nu-i răspunse nici de această dată lui Nekovici și nu-l ajută să vină la București.

*

Îndată după pronunțarea sentinței, preotul Procopie, Sotir Triandafil și Alexandru Pandolfi semnară hotărîrea, declarîndu-se mulțumiți de ea. În schimb ceilalți 14 osîndiți nu voriră în nici un chip să semneze de mulțumire sau nemulțumire. În sfîrșit, Divanul hotărî ca urmărirea osîndei celor ce erau sudiți greci să se facă prin „cinstitul ghinăralicesc consulat al protecsii lor“.

Cu toate că după legile țării osîndiții aveau dreptul să facă apel la Înaltul Divan, a doua zi după darea sentinței, vechilul acestor sudiți greci se adresă consulatului grec din București arătînd că aceștia se mulțumesc cu sentința dată și nu doresc să facă apel. Cererea lor era necesară pentru ca sentința să fie considerată definitivă și pe această bază consulatul să ceară autorităților românești predarea condamnaților, pentru a-i trimite în Grecia, unde urma să se treacă la aplicarea pedepselor date.

Într-adevăr, Secretariatul Statului primi o asemenea intervenție și o adresă de îndată Înaltului Divan. Acesta însă se opuse. După legile țării, toți sudiții străini trebuiau extrădați: tot după aceleași legi, orice sentință ce cuprindea pedeapsa cu moartea trebuia rejudecată de Înaltul Divan.

Atunci vechilul sudiiilor greci se adresă domnitorului.

Alexandru Ghica urmărise atent desfășurarea procesului, fiind informat în această privință pe de o parte de către Manolache Arghiropol, președintele Divanului judecătoresc, iar pe de altă parte de doi membri ai completului de judecată : Ion Golescu și Iorgu Văcărescu. Domnitorul era mulțumit de concluziile forțate la care urma să ajungă Divanul, și anume la faptul că Stavri, Rakovski și oamenii lor urmăriseră de fapt să jefuiască Brăila și nu să treacă Dunărea cu un număr atât de mic de cetățeni.

Pe de altă parte, Ion Golescu îi atrăsese atenția asupra interesului cu care urmăreau același proces nu numai unii dintre boierii tineri din jurul lui Ion Cîmpineanu, sau dintre aceia care condamnaseră atitudinea domnitorului în procesul lui Mitică Filipescu, ci și alții. Iorgu Văcărescu îi împărtășise de asemenea ceea ce se vorbea în unele cercuri frecventate de soția sa, ca și cele ce auzise el însuși prin oraș. Ca și la Brăila, și la București, încercarea lui Rakovski și Stavri, în ciuda faptului că se soldase destul de tragic, se bucura de multă simpatie. La dezbaterile procesului veniseră o mulțime de oameni din păturile mijlocii ale orașenilor — meșteri, negustori mărunți, calfe, slujbași ș.a. — și toți doreau o osîndă cât mai ușoară, dacă nu chiar achitarea acestor oameni care se ridicaseră pentru libertatea țării lor.

Știind toate acestea, Alexandru Ghica nu se putea decide ușor asupra rezoluției pe care trebuia s-o pună pe cererea acestor cetățeni. Și de data asta masele țineau cu dinșii și o pedeapsă grea l-ar fi lipsit de simpatia de care se bucura. Pe de altă parte se gîndea că reprimarea mișcării revoluționare din 1840 ca și a încercării lui Vilkov și Tatici nu-i întărise poziția. Adunarea Obștească și marea boierime continuau să-i fie ostile.

Că Rakovski, Stavri și oamenii lor se bucurau de simpatie, nu mai era nici o îndoială. Sub această presiune a opiniei publice, judecătorii închiseseră ochii și se făcuseră a nu observa că unii dintre arestații la Brăila, ca Nicolae Papadopol, Panait Ion ș.a., care fuseseră birnici pămînteni, obținuseră cetățenia greacă în timpul procesului. Doar doi dintre cetățeni — minorul Rafail Pandele și încă unul — nu recuseră la această cetățenie. Și Alexandru Ghica știa ce înseamnă acest lucru : pedeapsa capitală pronunțată împotriva lor putea

fi executată numai în „țara protecției lor“, adică în Grecia, după legiuita extrădare. Or, cum relațiile dintre această țară și Imperiul otoman erau încordate, era sigur că pedeapsa nu se va executa nici în Grecia. Să încerce a se opune extrădării lor? Și aceasta era posibil, dar ar fi însemnat să pedepsească niște oameni care au voit să-și elibereze patria robită. Nu meritau oare să fie ajutați? Și domnitorul merse pe calea opiniei publice, hotărându-se să nu mai întîrzie.

Cererea condamnațiilor stătuse nerezolvată o lună de zile. La 13 iulie, Iorgu Văcărescu îi aduse aminte încă o dată de ea și domnitorul ceru iarăși dosarul procesului. Se împlinea în acea zi tocmai un an de zile de la prima mișcare de la Brăila. Și atunci, ca și acum, domnitorul rezolvase problema în sensul favorabil osîndiților. El consideră deci sentința drept definitivă și, închizînd ochii asupra faptului că unii dintre ei dobîndiseră această supușenie în timpul procesului, fapt cu totul nepermis, ordonă ca arestații să fie încredințați consulatului grec din București. Acesta, la rîndul său, în înțelegere cu Logofeția Dreptății și cu Departamentul din Lăuntru, trebuia să-i transporte cu oameni de pază pînă la hotarul țării.

Formalitățile durară însă destulă vreme și abia la 27 iulie convoiul arestaților începu să se formeze pentru a porni spre Brăila.

Înainte de plecare, Rakovski primi vizita consulului grec din București, care se purtă cu el extrem de curtenitor, deoarece pretutindeni se vorbea că dascălul ar fi protejatul temutului Vogoridi, dacă nu chiar nepotul acestuia. Deși nimic din toate acestea nu era adevărat, consulul socotise că purtarea sa îi va deschide calea spre protecția marelui demnitar al imperiului și de aceea îi angajase pe unul din vechilii cu cea mai mare trecere în fața instanțelor românești.

Consulul grec fu acela care-l decise pe Rakovski să arate că „e mulțumit“ cu condamnarea sa la moarte, deoarece, fiind supus grec, sentința urma să fie executată în Grecia. Aceasta însemna extrădarea, deci imbarcarea pe o corabie grecească, de unde putea să dispară cu cea mai mare ușurință. În afară de aceasta se puteau găsi o mulțime de chițibușuri pentru ca sentința Divanului criminal din Țara Românească să nu fie recunoscută în Grecia, să se ceară redeschiderea procesului la Atena, unde toți acești luptători împotriva asupririi turcești ar fi fost considerați adevărați eroi.

De aceea, dascălul Gheorghii fu înconjurat de toată atenția și grija autorităților consulare grecești.

La 30 iulie, Rakovski și ceilalți condamnați plecară la Brăila, unde fură predați și închiși în cazarmă, pînă la imbarcare.

Rakovski însă fu găzduit la consulatul grec din Brăila, dar numai pentru cîteva ore, deoarece Velisarios avea dispoziții clare. Trebuia să se grăbească ca nu cumva să se ivească cine știe ce complicații. Și viceconsulul îl imbarcă chiar în aceeași zi pe brigantina căpitanului Nicolae Filip Idreu. Acesta trebuia să-l ducă pe Rakovski nu la Pireu, ci la Constantinopol, unde urma să fie predat lui Mavrocordat, ministrul Greciei la Poartă.

Nici ceilalți osîndiți nu așteptară prea mult, așa încît la 25 septembrie colonelul Iacobson anunța Departamentul din Lăuntru că porunca s-a împlinit întocmai.

La Galați, Dumitru Andrukaru și tovarășii săi aflară de la Gheorghii Cazacu, care fusese reținut numai cîteva zile, de soarta lui Petru Gancev. O cunoștea bine din spusele nevesti-si și din ceea ce comunicase prin cîteva prieteni, căci de scrisori nu mai voia să audă. La 2 februarie fusese interogată de Benkendorf, iar la 4 februarie fusese înfățișat țarului. La început Gancev se temuse; pe urmă însă se bucurase că va vorbi cu țarul însuși, de la care aștepta ajutor. Nu ascunsese nimic, povestind despre suferințele compatrioților lui din Bulgaria, despre pregătirile pe care le făcuse împreună cu bulgarii și grecii din Brăila și Galați, adăugînd că nu s-a gîndit nici o clipă să se ridice împotriva țarului și a Rusiei, de a cărei ospitalitate și cetățenie se simțea mîndru. Făcuse o bună impresie, dar Nicolae I, deși îl asigurase că din aceea zi se poate socoti liber, îl muștrase pentru faptul că se băgase în treburile politice, care erau peste puterea sa. Apoi, pe depozitiile scrise de Gancev, țarul adăugase cu mîna lui: „Să fie transferat în guberniile dinăuntru țării“. Într-adevăr, a doua zi se hotărî mutarea lui la vama din Narva, unde nu plecă imediat, deoarece nu se afla acolo nici un loc vacant, ci rămase ca funcționar „supranumerar“ la vama din Petersburg. Pînă la noi dispoziții, deși era liber, nu avea voie să părăsească orașul și nici să corespundea cu cineva. Gancev aflase din ziare de încercarea făcută de Rakovski și Stavri la Brăila. Cum n-avea de gînd să plece la Narva, vameșul adresă o cerere ministrului de finanțe, rugînd să fie lăsat definitiv în

slujbă la vama din Petersburg, ceea ce i se aprobă. Mai mult, Gancev se adresează și țarului, cerându-i să i se acorde suma de 200 de ruble de argint — sumă importantă pentru acea vreme — bani care-i erau necesari ca să-și aducă în capitală numeroasa lui familie — soția și cei nouă copii. Și această cerere îi fu aprobată. Aceasta era ultima știre pe care o aflase Cazacu despre Gancev.

Rămăsese să-și execute pedeapsa doar Iani Teodor, Ra-fail Pandele și Dumitru Arnăutoğlu. Ultimul fu iertat de Alexandru Ghica în penultima lui zi de domnie (13 octombrie 1842) și trecut peste Dunăre, iar ceilalți doi fură și ei grațiați de vodă Bibescu în 1846 și în 1848. Cit despre cei plecați, popa Procopie povestea, pe la sfârșitul lui noiembrie, ceea ce aflase confidențial de la viceconsulul Velisarios.

La începutul acelei luni — povestea preotul — consulatul Greciei din București ceruse ca mai mulți ofițeri din Brăila, între care și colonelul Engel, să dea declarații, sub prestare de jurământ, în fața consulului grec, în privința întâmplărilor de la Brăila, acestea fiind necesare tribunalului din Atena. Dar Secretariatul Statului a respins aceste cereri. Ofițerii români nu puteau să jure în fața unui consul străin și nu se puteau supune altor pravile decât celor românești. Or, tocmai acest răspuns îl aștepta și consulul, deoarece în acest caz tribunalul din Atena considera sentința ca fără valoare. Așa că toți osin-diții au fost puși în libertate. Numai Rakovski fugise încă de la Constantinopol, imbarcându-se pe o altă corabie grecească, și ajunsese tocmai la Marsilia, tot cu pașaport grecesc, dar în care nu-l mai chema nici Gheorghii Makedon și nici Gheorghii Rakovski, cum era adevăratul său nume.

Vești se primiră și de la căpitânul Stavri, care stătuse un timp ascuns de către prietenii săi români din Brăila, iar după aceea se strecurase tot cu ajutorul lor pe o corabie grecească, ajungând în patrie. Scrisorile lui erau trimise din Iannina, orașul său natal.

*

Cu toate că noile tulburări de la Brăila fuseseră ușor potolite, ele însemnă o nouă lovitură adusă administrației lui Ghica, care, ziceau adversarii săi, nu era capabil să asigure liniștea necesară dezvoltării țării.

Domnitorul fusese prudent și încă din februarie adusese totul la cunoștința Porții, insistând asupra faptului că liniștea fusese restabilită în câteva ore și că totul se datora unor elemente turbulente, străine de țară. În scrisoarea sa către Poartă, Alexandru Ghica nu pomenise nimic despre vreo organizație revoluționară sau despre intenția trecerii Dunării. Era vorba doar de răzbunări personale împotriva autorităților brăilene și mai ales împotriva colonelului Engel, care potolise mișcarea din iulie 1841 cu mijloace violente.

Deoarece în februarie raporturile dintre domnitor și consulul Billecocq erau dintre cele mai bune, ultimul trimisese și el ambasadei franceze un raport care-l prezenta pe Alexandru Ghica în cea mai frumoasă lumină.

Marele vizir răspunsese la 14 martie 1842, lăudând pe Alexandru Ghica pentru măsurile luate, și domnitorul nu întârzie să dea o largă publicitate acestei scrisori, spre necazul mării boierimi.

Domnitorul trimisese o notă și guvernului țarist, așa încît din partea puterii suzerane și a celei protectoare nu avea a se teme. În această privință Alexandru Ghica nu dezicea afirmațiile des repetate ale consulului Dașkov, care spunea prin toate casele boierești pe unde era invitat că mișcările de la Etrăila au avut un caracter local, că urmăreau doar jaful și că numai consulii străini le acordau o importanță exagerată.

Din partea sa, Timoni, consulul Austriei la București, regretase că în 1841 se lăsase antrenat de exagerările lui Huber și că-l ațîțase pe Metternich, provocînd protestele acestuia la Petersburg. De fapt, observa Timoni, toate acestea se spărseseră în capul domnitorului, pe care totuși nu voise să-l supere. De aceea, de astă dată, fu mult mai rezervat și trimise rapoarte obișnuite asupra mersului cercetărilor. De altfel pe Timoni îl durea faptul că un supus austriac, ca Gheorghii Cazacu, fusese nu numai amestecat în aceste tulburări, ci arătat ca o căpetenie de seamă. Consulul fu mulțumit cînd Huber îl asigură că atunci cînd aflase că pircălăbia gălățeană voise să-l aresteze pe Cazacu, se grăbise să-l viziteze, că-i confiscase niște scrisori, dar nu le dăduse autorităților, reținînd pe cele compromițătoare. Cu toate că Timoni era omul de încredere al lui Metternich și nutrea idei turcofile, împrejurările erau de așa natură încît atitudinea rezervată era cea mai recomandabilă.

Numai Billecocq făcea excepție, spumegînd împotriva lui Dașkov, care influențase cercetările așa cum voise, ascunzînd tainicul sprijin pe care Rusia îl dădea unor asemenea mișcări. După părerea lui personală, ar fi fost cu mult mai bine dacă atît mișcarea din iulie 1841, cît și cea din februarie 1842 ar fi fost considerate drept afaceri care priveau și amenințau Turcia. Dar Sali-aga de la Brăila, om lipsit de energie și de ambiție, nu informase Poarta așa cum trebuia și nici nu ceruse răsplată ca arestații să-i fie predați, iar procesul lor să se judece la Constantinopol sub ochii ambasadorilor. Totuși bunele sale relații cu domnitorul, întunecate temporar de afacerea Eliade — Tavernier, nu-l lăsaseră pe Billecocq să susțină asemenea puncte de vedere, cu totul izolate, în corpul consular de la București.

În schimb, Alexandru Ghica, cu toate că prezentase situația în culori diferite la Constantinopol și Petersburg, și cu toate că nu contrazicea părerile lui Dașkov și nici nu se plînsese că acesta influențase cercetările, avea cu totul alte convingeri. El era sigur că noile mișcări brăilene erau opera marii boierimi, a opoziției și a lui Bibescu, care-i urmărea tronul. Toți aceștia îl cîștigaseră atît de mult pe Dașkov, încît domnitorul nu se mai putea înțelege cu el. Dașkov și Korneev susțineau aceste mișcări în mod tainic, influențau cercetările și nu-l lăsau să-i descopere pe adevărații vinovați. Cînd domnitorul văzu că și Timoni, pe care-l considerase prieten, căzuse sub influența lui Dașkov, se hotărî să ia măsuri adresînd la Petersburg o plîngere împotriva acestuia. Acuzațiile erau atît de grave, încît guvernul rus trimise imediat un anchetator în persoana generalului Duhamel.

După cîte se putură afla în primele zile de la sosirea lui Duhamel, misiunea acestuia era dublă. Pe de o parte generalul trebuia să potolească puternica opoziție a marii boierimi față de domnitor, iar pe de alta să dea sfaturi acestuia din urmă, care se abătuse în unele privințe de la aplicarea Regulamentului Organic.

În convorbirile pe care le avu la București, generalul Duhamel ajunse la convingerea că unele plîngeri ale opoziției erau întemeiate. Domnitorul încredințase două din cele mai importante demnități ale statului celor doi frați ai săi : Mi-

halache Ghica era mare ban, adică șeful Departamentului din Lăuntru, iar Costache Ghica era mare spătar — comandantul suprem al armatei. De aceea, în primul rînd, Duhamel impuse lui Alexandru Ghica o mică remaniere. În locul lui Mi-halache Ghica, de ale cărui afaceri necinstite se vorbea des-chis, fu numit Gheorghe Bibescu, iar în funcția de secretar al statului ajunse logofătul Costache Suțu. Celelalte demni-tăți fură lăsate la alegerea domnitorului.

Aceste schimbări au fost departe de a potoli opoziția. Ma-rea boierime, dimpotrivă, era și mai nemulțumită. Cei care jinduiseră spre aceste demnități spuneau că Gheorghe Bi-bescu era un boier prea mărunț pentru a merita această înaltă funcție, iar Costache Suțu nu era român, ci grec. În sfîrșit, alții, care se așteptaseră ca generalul Duhamel să facă mari schimbări, rămăseseră și ei deziluzionați.

Misiunea generalului la București nefiind de la început bine cunoscută la Poartă, aceasta găsi cu cale să trimită și ea la București pe unul din abilitii săi diplomați, Șekib-Effendi. El venea ca trimis al padișahului și avea misiunea să-i ci-tească lui Alexandru Ghica un firman solemn, prin care sul-tanul îi mulțumea pentru potolirea tulburărilor brăilene. Mai mult, domnitorul urma să primească din partea padișahului și o sabie de onoare.

Încă înainte de plecarea lui Șekib de la Constantinopol Nicolae Aristarhi, capuchehaia domnitorului Alexandru Ghica, se lăuda că firmanul solemn ar conține chiar indirecte re-proșuri la adresa boierimii care nu-l ajutase pe domnitor, așa cum ar fi fost de dorit. Șekib sosi la București la sfîrși-tul lunii iunie 1842.

Îndată după sosirea sa, înaltul comisar turc vizită pe Alexandru Ghica, pe generalul Duhamel, pe mitropolit și pe boierii țării, avînd întrevederi și cu consuli străini. La rugă-mintea domnitorului, care nu voia să întărite și mai mult marea boierime, Șekib renunță la citirea firmanului. Totuși, în cadrul unei audiențe solemne, domnitorul, urcat pe tronul său, înconjurat de marii boieri divaniți și în asistența consu-lilor acreditați la București, primi pe Șekib care-i înmînă fir-manul. În cuvîntarea sa Șekib parafrază conținutul lui și-i aduse laude domnitorului pentru înțeleapta sa cîrmuire, iar în cadrul recepției oficiale, Șekib citi și firmanul. Victoria lui Alexandru Ghica îndirji și mai mult marea boierime.

Căutînd să-și consolideze și mai mult poziția sa la Poartă, Alexandru Ghica făcu să ajungă în miinile lui Șekib o notă în care se plîngea de marea boierime și în care denunța deschis Rusia, care, prin Dașkov și Korneev, provocase tulburările de la Brăila. Mai mult, pentru a-l cîștiga definitiv pe Șekib, îi oferi acestuia un dar de 5 000 de galbeni.

După plecarea generalului Duhamel — care, deși se arătase în fața lui Șekib nemulțumit de multele greșeli ale domnitorului, nu se gîndea totuși la schimbarea lui imediată — înaltul comisar turc deveni obiectul atenției generale. Receptiile strălucite se dădeau în onoarea sa și odată cu ele ajungeau la urechile lui tot atîtea plîngerii împotriva domnitorului. În această situație, Șekib declară că a doua misiune a sa era informarea Porții asupra situației din Țara Românească și Moldova. De aceea, cu toate că Mihail Sturza nu se afla în țară, Șekib făcu o vizită la Iași. La înapoierea sa la București, receptiile și petrecerile continuară și cînd Șekib primi din partea mării boierimi 15 000 de galbeni, soarta lui Alexandru Ghica era pecetluită.

Domnitorul simți primul semn cînd de la Petersburg sosi vestea decorării consulului rus Dașkov cu înaltul ordin „Sfînta Ana“. Aceasta însemna că guvernul țarist aproba acțiunile diplomatice ale consulului general. Lovitura a fost puțin atenuată cînd, îndată după aceea, se auzi că Simeon Andreevici Korneev, viceconsulul Rusiei la Galați, fusese rechemat. Dar domnitorul nu se putu bucura, deoarece în locul lui Korneev fu numit Kola, dragomanul consulatului rus de la București și omul de încredere al lui Dașkov. Mai mult, acesta era acreditat și la Brăila.

În sfîrșit, Șekib, întors la Constantinopol, depuse un raport detaliat și, ca urmare, Alexandru Ghica fu înlăturat din domnie.

La 7 octombrie, domnitorul primi știrea de care se temuse atîta și, fără să mai aștepte sosirea firmanului de mazilire, numi trei caimacami, care trebuiau să conducă pînă la sosirea noului domn. Apoi părăsi țara.

Marea boierime triumfa. Gheorghe Bibescu, care uneltise mult împotriva lui Ghica, va ajunge domn. Dar, din paharul amărăciunilor pe care i-l întinsese de atîtea ori lui Alexandru Ghica, fu sortit să soarbă și el.

Iarna anului 1843 trecuse repede. În ultimele zile ale lunii februarie zăpada se topise și vremea începuse să se încălzească. La moșia Putinei, a logofătului Costache Suțu, vechilul alerga dînd porunci încoace și încolo. Boierul își anunțase sosirea pentru două zile.

Într-adevăr, Costache Suțu sosi îndată după prînz și vechilul fu mirat că nu-l cheamă cu condica de învoieli. Dimpotrivă, boierul poruncise ca toate slugile să fie libere, cu excepția feciorului care trebuia să-l servească la masă. Alte porunci nu mai avu de dat, decît ca vistierul Deșu, pe care-l aștepta, să fie primit îndată ce va sosi.

Masa de seară era gata cînd trăsura vistierului trase la scara conacului. Deșu coborî grăbit și vechilul îl anunță că boierul îl așteaptă.

Cît timp mîncară, serviți de fecior, conversația fu banală. După ce terminară de cînat și Suțu se asigură că feciorul i-a pregătit odaia vistierului, care rămînea să doarmă aici, ceru ca ciubucul și cafeaua să le fie servite în micul său cabinet de lucru. Acum convorbirea luă cu totul o altă întorsătură.

Logofătul Costache Suțu îi explică vistierului că-l chemase în acest loc retras deoarece nu era bine ca lumea să-i vadă împreună. Chiar dacă nu se aflase nimic despre ceea ce lucraseră pînă atunci, era bine să fie prevăzători. Pregătirile trebuiau grăbite. Chibzuiuse îndelung și-și dăduse seama că planul trebuie altfel făcut. Și timpurile se schimbaseră. Pregătirea unei cete înarmate, care să treacă peste Dunăre așa cum încercase Miloș prin Tatici în 1841, sau Rakovski în 1842, se dovedise a fi legată de mari greutăți. Trebuia o răscoală generală în țară și care să izbucnească în același timp, cînd grecii, sîrbii și bulgarii se vor ridica și ei.

Deșu, care ascultă atent cuvintele logofătului, înțelese că Suțu voia să pregătească patru „eterii”¹ — una românească, alta sîrbească, alta bulgărească și alta grecească. De fiecare din aceste eterii, logofătul nu vorbea prea multe. Îl chemase doar ca să vorbească cu el despre „eteria bulgărească”, despre care mai discutaseră și altădată. Totuși, ca să știe despre ce era vorba și să poată spune cîte ceva oamenilor, logofătul îi arătă că prin luna aprilie grecii vor începe războiul cu Turcia. Hagi Hristu, general în armata grecească, va ataca în Macedonia, iar Nicolae Kefala spre Tesalia, și atunci trebuia să se ridice și „toată sîrbimea”.

Legătura cu Atena o asigurase Suțu prin fratele său Mihail, care ajunsese ministru în Grecia, și prin Ștefan Ceatali din Craiova, care se întorsese de curînd de la Constantinopol și Salonic. Organizațiile din Grecia aveau și ele un om al lor, care ținea legătura nu numai cu grecii din țară, dar și cu celelalte eterii. Deșu rămase surprins cînd auzi numele acestui om. Era Gheorghii Fava Mikoniatis, „apostol” din partea Eladei, care, făcînd pe negustorul de grîu, umbla din oraș în oraș ca să vadă ce fac grecii și sîrbii și pentru treaba asta era plătit cu 10 galbeni pe lună.

Logofătul Costache Suțu îi arătă apoi niște scrisori de la Miloș, dar nu i le citi. Le căpătase de curînd de la Nicolae Ivanovici din Herești, care corespundea cu Miloș. Îl informa că Miloș abia aștepta organizarea unei eterii sîrbești aici pe pămîntul românesc, care să aibă însă legătură cu cea din patrie. Cînd ceata „sîrbilor” va trece Dunărea, acolo lucrurile vor fi gata. Nu degeaba atîția curieri sîrbi treceau de la Cladova la Severin și apoi la Poiana lîngă Calafat sau la Herești, unde Miloș avea moșii și unde aveau să se strîngă oamenii.

Eteria sîrbească, urmă Suțu, avea în fruntea ei pe Costache Mustakov. Deșu tresări auzînd numele lui. Într-adevăr, aici se făcuse alegerea cea mai nimerită. Hanul din Gabroveni al fraților Mustakov era loc de întîlnire al tuturor bulgarilor. Nimeni nu-i putea bănuși, deoarece Dumitru și apoi Hristo Mustakov fuseseră agenții diplomați ai principelui Miloș la București. Costache Mustakov se pricepea să scrie pe înțelesul tuturor și el o să întocmească toate proclamațiile către sîrbi și bulgari, atunci cînd o veni vremea.

¹ Cuvîntul este utilizat în sens de complot, răscoală.

În zadar dori Deșu să afle mai multe despre aceste eterii, ca și de cea românească, despre care însă Suțu n-a vrut să vorbească aproape deloc. Totuși, prin întrebări meșteșugite, vistierul află și aci câteva nume. Era vorba de pitarul Dumitru Merișescu, de negustorul brăilean Gheorghe Gheață și de câțiva ofițeri, între care maiorul Fochian și căpitanul Cazacovici din miliție.

Logofătul Costache Suțu porni să-i vorbească însă pe larg de o eterie bulgară. Avea el ceva oameni de nădejde și pe unii dintre ei îi cunoștea și Deșu. Astfel la Zimnicea erau Ivanciu Buicliu și Panko Hagi Hristu, care scăpase teafăr din focul de la 1821 ; la Giurgiu era Toma bulgarul, iar la Craiova frații Anton și Nicola Mihail. Ar trebui atras și doctorul Petru Beron, mare patriot și om foarte bogat. Lipsea însă un conducător care să țină în mina lui toate frinele acestei eterii și lipseau și „apostolii“ care să meargă prin țară. Dintre cei pe care-i avea Suțu, cei mai buni erau Petru Garov și căpitanul Nicola Filipovski, deoarece Andrei și Iova erau recrutați de curînd. Pe aceștia din urmă îi trimisese tocmai acum pe la Alexandria, Turnu și Zimnicea ca să-i vadă de sînt buni la ceva sau nu. Dar el, vistierul Deșu, trebuia să țină în mînă toată această eterie bulgărească și Suțu nu se îndoia că, în curînd, va fi cea mai puternică, mai ales că pînă acum nimeni nu descoperise legătura lor cu prima încercare a căpitanului Tatici.

Măgulit de cuvintele logofătului, Andrei Deșu își exprimă și el părerea — un adevărat plan de bătaie. Deocamdată trebuiau create organizații puternice la Craiova, Caracal, Turnu. Alexandria, Zimnicea, Ploiești, Călărași și mai ales Brăila. Garov fusese în vară în acest din urmă oraș și-și crease câteva legături prin Todor sîrbul, care făcuse parte din ceata lui Tatici și scăpase nedescoperit. Trebuia să fie luată legătura cu bulgarii de la Galați, unde Gheorghii Cazacu, compromis în mișcarea din februarie, declarase că nu se va mai amesteca direct în asemenea organizații, recomandînd însă pe Stanciu Radovici, om tînăr și dibaci. La fel, Nicola Filipovski călătorise prin satele din Ilfov și Ialomița : la Fundu, la Ulmeni și prin alte sate unde-și găsiseră adăpost unele familii de bulgari, și veștile pe care le adusese erau bune. Părerea vistierului era că pentru început trebuia să rămînă doar la acești trei oameni, care să umble prin țară și să recruzeze adepți, bineînțeles sub controlul său direct.

Logofătul Costache Suțu era de aceeași părere, dar se temea ca aceste pregătiri să nu dureze prea mult. Era bine ca totul să fie gata pînă la sfîrșitul lunii aprilie. Cam atunci vodă Bibescu trebuia să plece la Constantinopol pentru investitură și, în drumul său spre Giurgiu, cortegiul domnesc trebuia atacat și domnitorul ucis.

La auzul acestor cuvinte, vistierul Deșu înlemni. Știa el că Suțu urzește planuri de domnie, dar nu-l credea în stare să ajungă chiar pînă la uciderea domnitorului.

Logofătul Costache Suțu nu păru stingherit de surprinderea lui Deșu, ci continuă să-și expună mai departe planurile. Uciderea lui Bibescu se putea face ușor în pădurea de la Crevedia-Vlașca, pe unde trecea drumul. Ca să nu fie nici o bănuială, Costache Suțu avea să-i vîndă pădurea lui Deșu, iar acesta, la rîndul său, trebuia s-o arendeze lui Filipovski. Sub cuvînt c-o taie, acesta din urmă va aduna oameni cît mai mulți, Suțu dădea și el niște țigani, va strînge arme și gloanțe și le va depozita într-un bordei păzit de aceiași „tăietori de lemne“. Cînd se va afla de uciderea domnitorului, toate cetele din Brăila, Ploiești, Alexandria și din celelalte orașe vor porni spre București. Acolo se vor afișa pe la toate casele boierești înștiințări cuprinzătoare că dinșii în două rînduri au vrut să treacă în Bulgaria, dar nu au fost lăsați. Acum însă, de nu li se va permite, vor trece Valahia sub sabie. Se vor bate cu miliția, vor năvăli în oraș la București, și numai după ce vor deveni puternici vor trece în Turcia. Dar era bine ca atunci cînd vor ajunge în Bulgaria să poarte haine căzăcești, pentru ca poporul să-i ia drept ruși.

Cu ochii înfrigurați, Suțu arată lui Deșu că „...atunci cînd grecii, sîrbii și bulgarii vor începe aceste fapte, se va ridica și deznădăjduitul popor român, care nu-l suferă pe domnitor, și așa va începe o obștească revoluție“. El, zicea Suțu, o să ajungă domn al Țării Românești, Miloș își va lua tronul, iar în Bulgaria va veni cel mai vrednic om. Logofătul nu pronunță nume, dar vistierul înțelese că e vorba de persoana lui. Acum nu mai era împotriva uciderii domnitorului, căci această crimă trebuia să-i aducă coroana Bulgariei, la care rîvnise odată și Suțu. Vistierul chibzui și la urmă se îndoi că va putea face pregătirile pînă în aprilie. Suțu, pînă la sfîrșit, cedă. După cum zicea el, se mai putea întîrzia puțin, căci Bibescu putea să fie ucis și la întoarcerea sa de la Poartă, mai ales dacă revenea prin Brăila, cum era de așteptat.

După ce Deșu îi vorbi logofătului și de oamenii pe care-i avea la Vidin, Rusciuk, Tîrnovo și în alte orașe din Bulgaria, Suțu aduse iarăși vorba despre organizațiile din țară. Mai ales la Brăila și la Ploiești trebuia să înceapă pregătirile cît mai repede. Acolo trebuiau să plece Garov și Filipovski și în două-trei săptămîni să se întîlnească cu toții ca să vadă cît a înaintat această eterie bulgară.

Se despărțiră abia pe la al doilea cîntat al cocoșilor. Deșu urma să plece de dimineață la București pentru a da de urma lui Garov și Filipovski.

Deși era obosit de drum, vistierul se frămîntă mult în așternut pînă să poată adormi. Mai ales gîndul uciderii domnitorului nu-i dădea pace. De-abia acum începuse să înțeleagă planurile lui Suțu. În zadar vorbea acesta de dezrobirea neamurilor ce stăteau sub sabia turcilor. Nu la aceasta se gîndea el, ci la domnia țării. Și Deșu își aminti de întîlnirea de la Herești, cînd Suțu îl prezentase prințului Miloș. Atunci Suțu era gata să dea bani oricît de mulți, ca să ajungă principe al Bulgariei. Acum planul se schimbase și Suțu rîvnea la domnia Țării Românești. De fapt logofătul se mișcase numai atunci cînd nutrise asemenea nădejdi. Acum un an cînd se auzise de schimbarea lui Alexandru Ghica și cînd încercase și el să stea de vorbă cu Suțu, acesta se părea că renunțase la o nouă mișcare. Dar în vară, cînd venise Șekib de la Poartă și cînd poziția domnitorului părea să se consolideze, Suțu fusese acela care-l îndemnase pe Deșu să grăbească neapărat plecarea lui Garov la Brăila. Pe urmă vodă Ghica părăsise țara, și planurile mișcării căzuseră iarăși baltă, căci Suțu se gîndea să pună în alt fel mîna pe domnie. Pe la sfîrșitul lui octombrie însă, cînd candidatura îi fusese respinsă sub cuvînt că nu e pămîntean, logofătul îl chemase din nou zorindu-l să-i adune iarăși pe bulgari.

Deșu își aminti apoi de ziua alegerii lui Bibescu. Era cu cinci zile înainte de Crăciun și nu se luminase încă de ziuă, cînd clopotele tuturor bisericilor din București începuseră să bată. Fusese și el la mitropolie, dar Suțu lipsea. Nu se dusese nici la alegerea domnului. Iar la 14 februarie, în ziua înscăunării lui Bibescu-vodă, cînd se dusese să-l ia la mitropolie, Suțu refuzase sub cuvînt că-i bolnav. Priviseră împreună, de la fereastra casei acestuia, cortegiul care trecea pe ulițele împodobite : în frunte mergeau dorobanții agiei cu aga, după ei veneau dorobanții vorniciei orașului și deputații breslelor,

pe urmă mădularele sfatului orășenesc și vornicul orașului, toți călări. Trecuse apoi un escadron de cavalerie și o companie de pihotă¹. Urmaseră steagurile cele din vechime ale țării și deputații județelor. Patru ofițeri purtau, pe niște perne roșii, topuzul² și sabia domnitorului, urmați de un grup de ofițeri din ștabul³ armatei și trei aghiotați călări, după care venea însuși vodă Bibescu, călare și el, avînd în dreapta lui pe logofătul bisericesc, iar în urmă pe boierii din divan. La vederea domnitorului, logofătul nu-și putuse stăpîni un tremur nervos și trăsese furios perdeaua groasă de pluș, aproape s-o smulgă. Nu mai putuse suporta să privească alaiul lui Bibescu, în locul căruia sperase odată că ar fi putut să meargă el. Atunci trebuie să-i fi venit înția oară ideea uciderii domnitorului.

Dar cînd gîndurile vistierului alunecară spre plaiurile natale și zidurile Tîrnovei începură să-i treacă prin fața ochilor, deveni ceva mai indulgent față de planurile logofătului. Și, legănat de visul unei coroane, Deșu simți că-l cuprinde somnul. O clipă i se năzări că vede figura aspră a căpitanului Vilkov, după care adormi.

*

Într-una din zilele de la sfîrșitul lunii martie, la hanul Stavropoleos sosi un drumeț care, întrebînd de odaia croitorului Nicola Filipovski, fu condus îndată la acesta. Nu trecu o jumătate de ceas, cînd hangiul văzu un alt călător, de astădată în haine mai bogate, dar care întrebă de același Filipovski. Cum de la agie nu i se vestise nimic, nu dădu nici o importanță faptului și-l îndrumă tot acolo și pe noul venit. Vistierul Andrei Deșu, căci acesta era ultimul, urcă grăbit spre odaia căpitanului Filipovski.

La vederea vistierului, Garov și Filipovski se ridicară și-i dădură locul de cinste din capul mesei, după care convorbirea începu.

Cu voce domoală, Petru Garov povesti ceea ce făcuse la Brăila. Ajunsesese acolo la 19 martie și întîrziase patru zile. Avea răvaș în regulă de la agia Bucureștilor, sub motivul unor afaceri negustorești. Călătorise împreună cu fratele fos-

¹ Pihotă — infanterie.

² Topuz — sceptru.

³ Ștab — comandamentul armatei.

tului polițai Porumbaru, cu care se și împrietenise. Pe Todor sîrbul îl găsisse repede și-l invitase la o cafea în cafeneaua lui Zeleş. Todor era ciștigat, de altfel, dinainte. Garov vorbise apoi cu un alt bulgar, anume Pană grădinarul, care se arătase gata să lucreze pentru răscoală. În sfîrșit, ultima întrevvedere o avusese cu căpitanul Vasile Vilkov. Acesta se întorsese la Brăila, era supus rus și poliția nu-l supăra cu nimic. Trecuseră aproape trei ani de la întîmplarea din 1841, șefii autorităților se schimbaseră și toate fuseseră date uitării, așa încît Vilkov putea să lucreze fără teamă.

Cei trei bulgari din Brăila urmăriseră cu mare interes planul, dar Vilkov respinsese cu indignare ideea ca domnitorul să fie ucis. Erau luptători pentru libertate, nu ucigași. Oamenii însă se vor pregăti și căpitanul se va apuca de lucru chiar a doua zi, dînd de veste și la Galați lui Stanciu Radovici. Stabilise parolele, „chihlimbar“ și „sămînță de ceapă“, iar Vilkov îi dăduse un cui de potcoavă îndoit într-un anume fel și fără arătarea căruia nu avea să-i vorbească nimănui care ar fi susținut că vine din partea celor din București. În orice caz scrisorile și banii se puteau trimite prin curierul Filip Gabără, care era prieten al căpitanului și care aducea și corespondența oficială.

Cînd Garov termină cele ce avea de spus, Deșu îi făcu semn lui Filipovski să-l cheme la consfătuire și pe preot. Acesta ciocăni în perete și îndată în cadrul ușii se ivi statura uriașă a preotului Hristea din Ploiești. Deșu se ridică, îi strînse mîna și, înainte ca Filipovski să înceapă să arate ceea ce făcuse, vistierul îl prezentă preotului pe Petru Garov.

Căpitanul Nicola Filipovski arată că fusese la moșia vornicului Blaremburg din Prahova și că vorbise cu vătăful locului. La început acesta îl privise cu neîncredere, dar cînd văzuse galbenii pe masă se învoise să vorbească cu bulgarii de pe moșia vornicului. Vătăful nu primise însă ca ceata lui să atace ocnele Telega, unde se aflau închiși oamenii lui Tatici. De altfel, poate că nici n-ar fi fost nevoie, căci Blaremburg, care era vornicul temnițelor, scăpase odată vorba că toți acești cetași vor fi mutați în altă parte. După cum aflate și Deșu, încă din februarie, domnitorul iertase de pedeapsă pe complotiștii din 1840 condamnați de vodă Ghica și acum se aștepta rezultatul cererii cetașilor de la Brăila din 1841. După cum vorbise vornicul, Bibescu ar fi refuzat deocamdată

să-i ierte și pe aceștia, deoarece Poarta ar fi protestat, dar înclinase să-i mute în temnița Giurgiului, unde regimul era cu mult mai ușor.

La Ploiești însă, așa cum spunea și popa Hristea, treburile merseseră din plin. Într-adevăr, după ce se făcuse o consfătuire în casa popii, la care veniseră și dascălii Nicola și Ianache Kliment, aceștia recrutaseră vreo 50 de oameni. Le lăsase și bani și, la al doilea drum pe care îl făcuse la Ploiești, Filipovski le dăduse parola „oțel“ și aflase că oamenii își pregătiseră și arme. Coresponda acum cu ei prin trimiși, pe baza parolei date.

Mulțumit de toate acestea, Deșu începu să le vorbească de pregătirile pe care le făcuse el însuși la Alexandria, unde locul de adunare al cetașilor era cafeneaua lui Nicola Ceacîru, om cu carte, care citea celor din cafenea cărți frumoase despre vitejiile bulgarilor. Avea și o listă pe care se înscriau toți aceia care voiau să dea bani pentru mișcare, dar era foarte prudent și nu se descoperea nimănui, decît după ce se asigură că noii veniți sînt oameni de încredere.

După ce se hotărîră să viziteze împreună organizațiile de la Craiova, Caracal, Alexandria și Roșiori de Vede, Deșu scoase o pungă de galbeni și începu să facă socotelile sumelor cheltuite. Vistierul nu era zgîrcit : le dădu și lui Garov și lui Filipovski atît cît îi cerură. Popa Hristea rămase însă mirat cînd văzu că Deșu le cerea chitanță. O făcea — zicea el — ca să se știe, atunci cînd vor fi izbîndit, că el, Deșu, fusese acela care dăduse bani pentru libertatea țării lui și că avea drepturi să și-i primească înapoi.

Odată acestea terminate, cei ce participaseră la această întîlnire plecară pe rînd din curtea hanului pentru a nu bate la ochi vreunui supraveghetor de la poliție.

*

Îndată după plecarea lui Garov de la Brăila, Vasile Vilkov începu pregătirile. Și căpitanul își cunoștea meseria. Organizase mișcarea din 1841 și știa că, în primul rînd, trebuia să-și găsească trei-patru oameni de încredere, cu care să înceapă recrutarea cetașilor. Alergă deci la Pană grădinarul și se sfătuiră îndelung. Pană îl recomandă pe Ivancea Draghiolu cărămidarul, care jură credință și supunere în casa lui Vilkov, împreună cu Alexandru Cervenkoulu, care făcuse parte și din

ceata lui Tatici. După ce grupul de comandă a fost completat cu căpitanul Hagi Vasile Mihalovici, începură cu toții să adune cetași. Ivancea îl aduse pe Ștefan Boiu plăpumarul, pe Neno căldărarul și pe Petru Kolea morarul. Pană veni cu Osta sin Ivan plăcintarul și cu moș Luțcan, care, deși avea peste 80 de ani, se offeri să le facă transporturile de arme și muniții cu căruța pe care o avea. Bătrînul și ginerele său aveau legături cu o mulțime de cărauși bulgari, care cerură și ei să se înscrie. Veniră apoi grădinarii, aduși de Pană, și meseriașii chemați de Alexandru Cervenkoulu, ca : Dimcea sin Andrei brutarul, Gheorghe zugravul care luase parte la mișcarea lui Rakovski și mulți alții.

Căpitanul Vilkov făcu un drum la Galați și-l vizită pe Gheorghii Cazacu, care i-l prezentă pe Stanciu Radovici. Ultimul ceru nu numai ca întreaga organizare din portul moldovean să fie sub conducerea sa, ci insistă ca el însuși să umble prin toată țara și să intre în legături cu celelalte organizații.

Deși Vilkov primise bani de la Deșu, atît prin Garov, cît și prin curierul Filip Gabără, totuși el ceru ca acei cetași care pot ajuta bănește noua mișcare s-o facă, aceasta legîndu-i și mai mult de marea cauză pentru care luptau. Și cetașii dădeau fiecare cît putea : Dimcea, Pană și Ivancea dăduseră cîte cincisecisari „contribuție pentru răzvrătire“, alții dăduseră doar cîte unul, iar cei mai săraci primiseră ei înșiși ajutoare. Cervenkoulu îi sfătuipe toți să-și vîndă și cămașa de pe ei „ca să contribuieze la acea facere de bine“.

Stanciu Radovici de la Galați nu acceptă să primească bani de la nimeni. Organiză îndată o consfătuire tainică și negustorii gălățeni începură să-și desfacă pungile. Bulgarul Antache de la Galați promisese să dea jumătate din averea lui „dacă s-ar face o zaveră pentru patria sa“, iar Ivancea și Petru Spasovici, vechi prieteni de-ai lui Cazacu, scoaseră 25 de ruble și cumpărară o căruță cu care Stanciu Radovici trecu îndată la Brăila. Plecase din Galați pe chezășia lui Gheorghii Cazacu, avea în buzunar o mie de lei și într-o primă călătorie vizită pe bulgarii din Craiova, Pitești, Alexandria, Mavrodin și alte orașe, și asta sub pretextul cumpărării de grîne. În același timp, căraușii lui Vasile Vilkov străbăteau țara în lung și-n lat adunînd arme și bani și înscriind cetași. Astfel, în scurtă vreme, vîstierul Andrei Deșu află că Brăila, care înce-

puse a se organiza ultima, era acum în fruntea tuturor, atît ca număr de cetași, cît și ca arme și muniții.

Într-adevăr, în timp ce oamenii lui Vilkov colindau țara, acesta începu să strîngă și să depoziteze arme. Alexandru Cervenkoulu făcu modelul unei „sulițe cu satîr“, ca un feț de halebardă. Vilkov dăduse banii, iar aceste arme fură confecționate de Hagi Vasile Mihalovici, Ivancea Draghiolu și cîțiva covaci. Douăzeci de asemenea sulițe fură ascunse în casa lui Osta Ivan plăcintarul, iar altele în pivnița cafenelei lui Vilkov. Tot acesta din urmă fusese acela care lucrase personal niște „cămăși de fier“ îmbrăcate pe deasupra cu pînză (platoșe de metal), ba căpitanul își făcuse singur și o „căciulă de fier“ (coif). Toate fură zidite cu grijă în pivnița Hanului de piatră, unde era principalul atelier pentru confecționarea armelor. Aici aduse Neno căldărarul cîteva coșnițe cu gloanțe, iar moș Luțcan cărase zeci de ocale de iarbă de pușcă. Tase Stoicovici făgăduise să fure „un tunuleț“ de la caicul marelui logofăt Villara, aflat ancorat în port și pe unde Tase da acum neîncetat tîrcoale.

Planul de luptă era aproape gata și bulgarii din Brăila trebuiau să se ridice odată cu ceilalți, cînd Vilkov primi o știre importantă de la Deșu. Din Grecia venise căpitanul Nicola Moraitul, om cu mare experiență militară, care trebuia să organizeze pe bulgari la Rîmnic. Începutul răscoalei îl va face Brăila și odată ce oastea țării va porni într-acolo, căpitanul Nicola îi va cădea în spate cu cetele de la Rîmnic și Ploiești.

Căpitanul Vilkov nu respinse acest plan, cu toate că era sigur că nu va putea fi îndeplinit. Fără a vorbi cu nimeni, trimise un om de încredere care vizită în grabă Rîmnicul și Ploieștii și aduse știri care îi confirmară temerile. La Rîmnic nu începuse nimic, iar la Ploiești erau abia vreo 50 de oameni înarmați, dar care trîncăneau prin circiumi, așa încît stăpînirea nu va întîrzia să-i descopere. Omul lui Vilkov aflase totul fără să fi cunoscut în oraș pe cineva care să-l fi pus în legătură cu popa Hristea sau cu dascălii. Deși căpitanul Vilkov nu se descurajă, își dădu seama că vistierul Deșu nu știa să lucreze. Era doar un negustor, un bogătaș, un bulgar boierit, care urmărea să-și creeze cea mai înaltă poziție atunci cînd Bulgaria va fi liberă. Se pricepea la negustorie, dar nu și la meseria armelor, ca și Suțu, care umbla doar după domnie. De aceea, împreună cu cele patru căpetenii ale lui, Vil-

kov își alcătui un plan independent. Când vor fi gata, vor da foc într-o noapte la două-trei case, vor aresta pe dregătorii orașului, veniți la stingerea focului, vor pune mâna pe cazar-mă și apoi pe întregul oraș. Dacă în același timp se vor ridica și celelalte orașe, vor porni prin țară să se unească cu toții, iar de nu, vor trece îndată Dunărea la Măcin. Amănuntele vor fi stabilite mai târziu, când vor fi cu totul gata. Până atunci trebuia să se mai gîndească și să țină seama de tot ceea ce fusese găsit ca bun în primele două încercări. Și mai ales să se ferească de acele greșeli pe care le făcuseră atît Tatici, cît și Rakovski.

*

Colonelul Iacobson citea pentru a doua oară raportul polițaiului Stavache și tot nu-i venea să-și creadă ochilor. Vorbise și el cu Todor grădinarul și, acum, cu tacirul său în față, se gîdea să scrie îndată Departamentului din Lăuntru. O nouă mișcare la Brăila, a treia, era prea de tot. Totuși, tacirul grădinarului era limpede.

Todor, originar din Tîrnovo, dar stabilit de peste zece ani în țară, era acum birnic pămîntean și fusese arestat cu cîteva zile în urmă pentru furtul unor căldări de la „șanțul vechii cetăți a Brăilei“. Căldările se găsiseră pînă la urmă, dar Todor, ca să scape mai ușor, făgăduise lui Stavache să-i spună ceva despre o nouă mișcare pe care ar urzi-o bulgarii la Brăila.

Luat cu binișorul, Todor mărturisise că pe la mijlocul lui martie primise vizita unui oarecare Petru Ivanovici Drugu, pe care-l cunoscuse astă-vară și care venise de la București. Din vorbă în vorbă se cinstiseră cu o cafea la cafeneaua lui Zeleş. Fiind de față și Toncio sîrbul, Drugu întrebuse pe acesta cum s-a dat bătălia cu ceata lui Tatici, din care ultimul făcuse parte. Toncio îi povestise ceea ce știa toată lumea, după care plecară de la cafea. Rămăși apoi singuri, Petru Ivanovici îi spusese în taină că acum se pregătește o nouă mișcare și că în curînd va reveni la Brăila ca să aducă mai multe ocale de iarbă de pușcă. Todor îl întrebuse cine este căpetenia aici la Brăila, dar Ivanovici îi răspunsese că „nu face trebuință să se știe cine este, decît să ne pregătim toți bulgarii și în ceasul cînd o să se scoale ne va da de știre chiar căpetenia și atunci îl vom cunoaște“.

Colonelul Iacobson se mai uită încă o dată în tacir și citi : „Cea dintii începere — scrisese Todor grădinarul — o să fie la București, al doilea la Craiova, al treilea la Alexandria și într-un cuvânt în toate orașele care vor avea sîrbi mai mulți. Mai cu seamă, pregătirea și începerea or să fie din București la zi întii de mai, care pregătire o să se urmeze într-acest chip : sub cuvânt că o să taie o pădure, prin acest mijloc o să se adune acolo, în care pădure vor fi pregătite haine militărești pentru o mie de oameni, și ceilalți vor fi în forma cîrjaliilor și dîndu-se astfel o să jefuiască Bucureștii și celelalte orașe. Și la această începere de răzvrătire, vor fi și mulți din rumâni, ca și alte dați. . .“.

Dacă acestea erau adevărate, atunci însemna că totul avea să înceapă în patru-cinci zile. Or, la Brăila nu se simțise nimic, deși era 27 aprilie. Întrebat mai cu amănuntul, Todor grădinarul arătase că s-ar putea porni și mai tîrziu de 1 mai dacă nu au înfrunzit bine pădurile, dar în orice caz în luna mai se va începe.

Oamenii poliției răscoliseră toată Brăila, fără să poată afla ceva. Ba fuseseră și prin satele mai apropiate, trecuseră și la Galați, observînd orice mișcare, dar nimic nu arată că în cîteva zile orașul ar fi putut fi amenințat. La hanul lui Petru Boiangiul și la hanul Ceacîrului, locuri de întîlnire ale bulgarilor din Brăila, nu se simțise nici o mișcare. Cafeneaua lui Vasile Vîlkov de la Hanul de piatră fusese supravegheată două zile la rînd, dar în afară de mușteriii obișnuite, nici un străin nu-i pășise pragul.

Polițaiul Stavrache ceruse ca Vasile Vîlkov să fie adus la poliție și cercetat mai cu amănuntul, dar Iacobson se împotrivise. Pe de o parte complotiștii ar fi simțit că poliția e pe urmele lor, iar pe de alta Vîlkov era supus rus și orice tacir al său ar fi trebuit dat în fața viceconsulului rus de la Galați, care avea în grija sa și Brăila.

În urma acestor cercetări, colonelul Iacobson socoti că-și făcuse pe deplin datoria. Întocmi un raport amănunțit pentru București, adăugînd la el și tacirul lui Todor grădinarul. La îndemnul polițaiului Stavrache, nu trimise corespondența printr-o ștafetă obișnuită. Todor grădinarul fu pregătit de drum și la 27 aprilie, la zece ceasuri din noapte, o căruță a poștei părăsi în taină Brăila. Todor, însoțit de Iancu Vechilargi, unul din oamenii de încredere ai lui Stavrache, plecă la București, unde, după găsirea lui Petru Ivanovici Drugu,

urma să se facă o confruntare, al cărei rezultat Iacobson spera să-l afle cât mai repede.

Colonelul nu se înșelase. Deși Iancu Vechilargi stătuse la București câteva zile în care poliția îl căutase pe Drugu, fără să-l poată găsi, și amplotiatul se întoarse singur la Brăila fără nici o veste care să poată da de firul complotului, rezultatele se văzură mai târziu.

După plecarea lui Vechilargi, agia Bucureștilor izbuti să-l găsească pe Petru Ivanovici Drugu, dovedind că acesta era una și aceeași persoană cu Petru Garov. Confruntarea nu dăduse roadele așteptate. Garov recunoscuse că a fost la Brăila și că-l cunoscuse întâmplător pe Todor grădinarul. Dar de pregătirea unei răscoale la Brăila sau în alte orașe ale țării nu vorbise cu nimeni pentru simplul motiv că acum auzea și el pentru prima oară asemenea născociri. Plecase la Brăila pentru treburi negustorești și nu se băga în asemenea comploturi, mai ales că i se promisese și o slujbă pe care abia aștepta s-o ocupe.

În urma acestor cercetări, Todor grădinarul fu trimis la Brăila, unde urma să fie pus în libertate, dar urmărit discret de poliție. Garov fu și el eliberat, și prima sa grijă fu să-l înștiințeze pe vistierul Andrei Deșu de ceea ce se întâmplase.

Toate acestea nu fură aduse la cunoștința domnitorului Bibescu, care tocmai cu o săptămână înainte ușurase soarta cetașilor bulgari din 1841, scoțându-i din ocnele de la Telega și mutându-i în temnița de la Giurgiu, unde regimul era foarte ușor.

*

Cînd vistierul Deșu și logofătul Costache Suțu aflară de pățania lui Garov, trimiseră îndată oameni la Ploiești, Craiova și în celelalte centre, pentru ca orice urme să fie distruse. La Brăila nu se anunță însă nimic, deoarece se presupunea că dezvoltările lui Todor grădinarul făcuseră vilvă și complotiștii, deși aflaseră totul, nu-i înștiințaseră prin nici un curier, de teamă ca acesta să nu fie descoperit.

În realitate, căpitanul Vilkov auzi destul de târziu de trădarea lui Todor, mulțumită altor grădinari bulgari, care aflaseră de arestarea lui și de călătoria sa la București. Ca urmare, câteva săptămîni nu se mai făcu nici un pas și orice

activitate încetă. Pe la mijlocul lunii iunie însă, cînd Vilkov văzu că poliția nu descoperise nimic, își reluă pregătirile.

Logofătul Costache Suțu fu însă mai prudent. Deși nu știa pînă unde merseseră destăinuirile lui Todor, nu rămînea nici o îndoială că poliția brăileană aflate de planul potrivit căruia domnitorul urma să fie ucis cu prilejul călătoriei lui la Constantinopol. De aceea era bine ca să se aștepte în toată liniștea plecarea lui Bibescu la Poartă fără a se întreprinde nimic. Astfel autoritățile s-ar convinge că toate declarațiile lui Todor fuseseră simple născociri, deoarece nu se întîmplase nimic nici la 1 mai, nici în această lună și nici cu prilejul călătoriei domnitorului. Îndată după plecarea lui Bibescu, pregătirile trebuiau reluate, pentru ca totul să fie gata pînă la întoarcerea acestuia, cînd urma să pornească „obșteasca revoluție“ după vechiul plan.

Deocamdată nu se vorbea nimic despre această călătorie, și după cîte se auzeau domnitorul urma să plece pe la începutul lunii iulie, deoarece la 22 iunie trebuia să-l primească la București pe principele Albert al Prusiei, fratele regelui Frederich Wilhelm IV și al țarinei Rusiei. De asemenea, consulul Dașkov îi spusese lui Suțu că Bibescu nu putea pleca decît după recunoașterea de către Poartă a principelui Kara-georghевичi în Serbia.

Deși la mijlocul lunii iulie se află că Aristarhi, capuchehaia domnitorului, îl anunțase pe acesta că acum momentul vizitei solemne era oportun, Bibescu nu se grăbea. În sfîrșit, abia la 16 august domnitorul, însoțit de o mică suită, plecă pentru a-și primi cuvenita investitură.

Înainte de plecare, Bibescu, care nu bănuia nimic, primi o cerere din partea căpitanului Tatici, care se ruga de „desăvîrșită iertare“. Jalba lui fu susținută de Blaremburg, vornicul temnițelor, care adăuga că Tatici avusese tot timpul o bună purtare. De aceea, domnitorul se înduplecă și-l grație cu condiția ca să fie expulzat, ceea ce se și făcu, Tatici fiind trecut peste graniță în Serbia.

Curînd după plecarea domnitorului, curierii lui Deșu vestiră tuturor organizațiilor că orice primejdie trecuse și că vor trebui să fie gata pentru sfîrșitul lunii septembrie, dată probabilă pentru întoarcerea lui Bibescu.

La 25 august, Deșu însoțit de Garov și Filipovski vizitară Ploieștii, Alexandria și Turnu Măgurele, după care ultimii, cu buzunarele doldora de bani, porniră spre Craiova și Cara-

cal. Nu trecu mult și Nicola Filipovski cumpără arme pe care le depozită la câțiva negustori bulgari din București, ce aveau prăvălii pe lângă hanul Șerban Vodă.

Dar nici agia Bucureștilor nu dormea. Aflându-se de întoarcerea în țară a lui Atanasie Nekovici, acesta fu invitat la Departamentul din Lăuntru și solicitat să dea o mână de ajutor pentru descoperirea acelor tulburători de care vorbise în scrisorile lui adresate fostului domnitor Alexandru Ghica. Rupt de conaționalii săi, certat cu mulți dintre frunțașii emigrației, el găsi acum prilejul să se răzbune. Trimis de agie ca să-i iscodească, Nekovici făcu o călătorie prin câteva orașe ale țării, în afară de Brăila, stătu de vorbă cu o mulțime de compatrioți, și la sfârșitul lunii august făcu cunoscut rezultatul uluitoarelor sale descoperiri. Astfel agia află de existența celor patru „eterii“, de planul uciderii domnitorului, de „obșteasca revoluție“, de faptul că se știa de întoarcerea domnitorului în țară pe la Brăila, află de plîngerile lui Suțu la Poartă și la consulatul englez de la Constantinopol. După cum afirma Nekovici, Rusia era „mașina și protecțița revoluției“, iar oștile ei vor pătrunde în principate. În sfârșit, Nekovici dădu o listă de 53 de căpetenii, între care figurau Suțu, Deșu, Vilkov și mulți alții. Toate acestea pârură agiei atît de fantastice, încît, cu toate insistențele lui Nekovici, ele fură socotite drept născociri. Dar „deputatul“ bulgar nu se înșelase decît foarte puțin. Din fericire, nu fusese și la Brăila, unde ar fi putut descoperi atît de multe, mai ales că, începînd din august, pregătirile erau gata și planul fusese stabilit în cele mai mici amănunte.

În schimb, agia Bucureștilor luă alte măsuri. Se alcătui o listă de toți grecii, sîrbii, bulgarii care veniseră în ultimele luni în capitală și fiecare dintre ei fu cercetat în secret pentru a se da de firul mișcării. Cînd, mergînd pe aceste urme, se ajunse la căpitanul Cazacovici din miliție, atunci destăinuiriile lui Nekovici nu mai apărură, cel puțin în parte, ca simple născociri. Numele pitarului Dumitru Merișescu sau ale celor patru ofițeri din miliția românească, indicate în lista „deputatului bulgar“, dădură de gîndit agiei. De aceea, câțiva oameni ai poliției fură puși pe urmele maiorului Fochian și ale căpitanului Cazacovici. Grădinile de vară, birturile și locurile de petrecere frecventate de aceștia erau supravegheate cu știința patronilor, care trebuiau să nu sufle nici o vorbă și să înlesnească aceste tainice cercetări. În acest fel,

de la mijlocul lunii iunie și pînă la începutul lunii septembrie, agia adună o serie întregă de informații pe care încercă să le pună cap la cap făcînd o legătură între ele. Deocamdată se aflaseră următoarele :

Maiorul Fochian îl vizitase de trei ori pe Costache Suțu. Prima dată fusese atunci cînd logofătul venise la București de la moșia sa de la Putinei și cînd stătuseră de vorbă o jumătate de zi. Fochian prînzise la Suțu, care era singur, familia fiindu-i la moșie ca de obicei.

A doua oară se întîlniseră în oraș, ca din întîmplare. Mai erau cîteva minute pînă la orele șase seara, cînd maiorul ieșise de acasă și se plimbase în sus și în jos pe podul Mogoșoaiei. Voia să pară că ar merge undeva anume, dar, dacă te țineai după el, se vedea cît de colo că aștepta pe cineva. După vreo jumătate de oră trecuse caleașca lui Costache Suțu și cînd maiorul îl salutase, logofătul ceruse surugiului să oprească. Fochian se urcase repede și caii o porniseră în goană spre șosea, așa că omul agiei le pierduse urma. Trăsura s-a înapoiat tîrziu, cînd se întunecase de-a binelea. În sfîrșit, a treia întrevedere avusese loc chiar la Putinei, unde Fochian rămăsese două zile încheiate.

Ceea ce era mai curios însă era faptul că, după fiecare vizită la Suțu, maiorul Fochian fusese văzut împreună cu căpitanul Cazacovici, singuri sau însoțiți de alți doi ofițeri.

Odată fuseseră văzuți numai Fochian și Cazacovici. Era pe la prînz și cei doi ofițeri luaseră masa împreună la o cîrciumă depărtată, tocmai în mahalaua Visarionului, unde, într-un tîrziu, sosise și pitarul Dimitrie Merișescu, care, după cum spunea cîrciumarul, stătuse numai cîteva minute. Cînd intrase să le mai aducă vin, pitarul tocmai se sculase să plece, bîgînd în buzunar niște hîrtii. Altele rămăseseră pe masă, dar după plecarea lor omul agiei le găsisse rupte și arse. În cele cîteva bucățele se putuseră citi cuvinte fără șir. Pe una din ele se vedea scris „pentru deznădăjduirea proprietarilor și pentru o mișcare“ ; pe alta se citea doar : „să poată complectui o obștească revoluție“ ; în sfîrșit o bucată mai mare arăta ceva despre „împovărarea cu dăjzii a românilor țărani“ și alte frînturi fără înțeles.

Cînd la agie se adunară la un loc toate aceste știri și se mai citi o dată declarația lui Nekovici, firul păru că se înnoadă. Era vorba fără îndoială de planurile lui Suțu în legătură cu „eteria românească“, după cum se exprimase Nekovici,

dar lucrurile păreau încă la început. Trebuia deci ca toți acești oameni să fie urmăriți cu răbdare, pentru ca odată prinși să se poată înțelege ceva de la ei. Dar în toiul acestor măsuri, la 6 septembrie sosi o nouă ștafetă de la Brăila cu un raport al colonelului Iacobson. Acesta anunța descoperirea unui nou complot, care ar fi urmat să izbucnească duminică 6 septembrie. Cu o zi înainte însă, colonelul reușise să aresteze cele 17 căpetenii ale complotului, care avea în fruntea sa pe același căpitan Vasile Vilkov.

•

În dimineața zilei de 1 septembrie, când Vilkov deschise cafeneaua, văzu venind dinspre ulița cea mare o căruță pe care o cunoscuseră îndată ca fiind a lui Stanciu Radovici. Peste câteva minute cei doi prieteni își strîngeau miinile.

Radovici era frînt de oboseală. Călătorise toată noaptea, dar aducea o mulțime de vești. Fusese la Craiova, Pitești, Alexandria, Zimnicea, București, Ploiești și Buzău, unde vizitase toate organizațiile, informîndu-se asupra stadiului pregătirilor. Aducea și scrisori de la Deșu. Voia ca în aceeași seară să ajungă la Galați.

Scrisorile vistierului nu aduceau prea multe noutăți. În primul rînd îi asigură pe brăileni că toate cercetările agiei bucureștene n-au reușit să descopere nimic, iar Garov era liber și împreună cu Filipovski au vizitat toate organizațiile. Cetele ar fi gata și nu s-ar aștepta decît întoarcerea domnitorului pe la sfîrșitul lunii septembrie, prin Brăila.

Căpitanul dădu de veste lui Pană, Ivancea, Alexandru Cervenkoulu și Hagi Vasile, că astăzi la prînz erau oaspeții lui. Răvașele trimise aveau ultimele rînduri subliniate, ceea ce însemna că întîlnirea era de mare importanță. Apoi, în așteptarea lor, începu să făurească planuri.

Curînd, cei șase tovarăși urcară într-una din odăile de deasupra cafenelei. Jos, Ștefana Vilkov era cu ochii în patru și la cel mai mic semn al ei, oaspeții puteau să se strecoare din curtea hanului printr-o porțiță dosnică.

Radovici le povesti cu toate amănuntele ceea ce văzuse prin orașele pe care le vizitase. Chiar dacă pînă la începerea mișcării mai era cel puțin o lună, el găsisese că pregătirile erau cu totul insuficiente. E adevărat că, după planul vistierului Deșu, totul trebuia să înceapă întîi la Brăila și pe urmă

în celelalte orașe și că, atunci când se va auzi că orașul se află în mâinile lor, se vor ridica cu toții, dar, nici el nu știa de ce, avea parcă o îndoială. Vilkov nu le citi răvașele lui Deșu, scrise în grecește, pentru că nu voia să dea pe față secretul cel mai mare și pe care i-l comunicase și Garov din partea lui Deșu și Suțu — uciderea domnitorului. Acum, ca și în ziua în care auzise de acest plan, Vilkov era împotriva unei astfel de crime, care nu putea să folosească decât lui Suțu pentru visurile sale de domnie. De aceea, după părerea lui, puteau începe oricând, nefiind legați de data sosirii domnitorului la Brăila. Mai mult chiar, în dimineața aceea de gândire îi venise ideea că mișcarea ar fi avut cei mai puternici sorți de izbândă tocmai în lipsa lui Bibescu din țară, când spătăria, agia și Departamentul din Lăuntru s-ar fi înțeles destul de greu asupra măsurilor de potolire a mișcării. Oare nu-și temea fiecare locul și ceea ce se întâmplase în 1841 între autoritățile brăilene nu avea să se petreacă și acum la București ?

Cei cinci tovarăși, care așteptaseră pînă acum să audă și părerea căpitanului, dădeau semne de nerăbdare. Nici Vilkov nu-i lăsă să aștepte prea mult și începu să-și destăinuiească gândurile. După părerea căpitanului, așteptarea nu mai avea nici un rost. Pregătirile, și la Brăila, și în restul țării, erau gata și mișcarea trebuia să înceapă cît mai curînd. Momentul cel mai potrivit era tocmai acum, cînd domnul lipsea din țară. Le ceru tovarășilor săi părerea dacă nu ar putea porni totul chiar duminica viitoare, la 6 septembrie.

Stanciu Radovici fu cel dintîi care se alătură propunerii, căci gălățenii lui erau gata. Pană și ceilalți socotiră că aveau timp să-și pregătească oamenii. Voiau să știe însă și ei chipul în care vor porni și ce anume aveau de făcut.

Bucuros de cele auzite, Vilkov începu să le înfățișeze planul său. Toți oamenii trebuiau împărțiți în trei cete. Prima și cea mai numeroasă, sub comanda sa, trebuia să se adune începînd de duminică după-amiază aici, la Hanul de piatră. A doua urma să se strîngă în casa lui Ivancea Draghiolu, cărămidarul, sub a cărui conducere se și afla. În sfîrșit, a treia era bine să fie adăpostită sau în cîrciuma lui Alexandru Cervenkoulu sau poate și mai bine în prăvălia cea mare

a lui Ștefan iuzbașa¹, la Ștefan Boiu plăpumarul, deoarece aceasta era și mai aproape de cazarma polcului 2. Șeful ei era Cervenkoulu. Hagi Vasile Mihalovici și Pană grădinarul aveau să stea fiecare la casa lui, avînd la îndemînă doar cîte trei oameni. La miezul nopții, cu pînză muiată în pucioasă, Hagi Vasile și Pană, cu cetașii lor, trebuiau să dea foc în trei părți ale orașului. Aceste locuri urmau să fie bine alese, pentru că de ele depindea prinderea și arestarea autorităților. Vilkov se gîndise întîi la manutanța orașului, deoarece trei cetași lucrau acolo ca brutari. Duminică manutanța nu făcea pîine, dar cei trei cetași erau de rînd toamai atunci, în noaptea următoare de 6 spre 7 septembrie. Fiind singuri în brutărie și avînd cuptorul aprins, punerea focului era o jucărie. Al doilea loc bun ar fi fost la finul din cazarmile escadronului de cavalerie, care lipsea din oraș, și atenția celor cîțiva soldați care-l păzeau putea fi lesne înșelată. Rămînea de găsit al treilea loc, care trebuia să fie cît mai aproape de Hanul de piatră, unde se afla grosul cetașilor.

La aceste vorbe căpeteniile începură să se privească reciproc, dar nimeni nu îndrăznea să deschidă gura. Vilkov își dădu repede seama de gîndurile lor. După ce această clipă grea trecu, căpitanul propuse ca focul să fie dat chiar aici, la Hanul de piatră. Hagi Vasile, Ivancea și ceilalți doi brăileni își plecară ochii în pămînt, evitînd privirea lui Vilkov. Doar Stanciu Radovici încercă să spună ceva, însă căpitanul îi făcu semn să nu-l întreprupă. Oare dacă plecau dincolo, peste Dunăre, să lupte pentru frații robiți, mai aveau nevoie de avere? Oare nu-și părăsiseră cu toții casele din Kotel, din Karnobat sau din Sliven și veniseră aici cu miinile goale?

Hanul de piatră era o clădire mare. Numai la parter, în spre piață și înspre ulița Kiselef avea 11 încăperi. Era singurul loc unde cetașii puteau veni unul cîte unul neobservați și tot aici se afla principalul depozit de arme. Altfel, transportul acestora și adunarea a 30—40 de oameni într-o altă casă din oraș ar fi bătut la ochi, atîta timp cît nu era acolo nici o nuntă și nici altă petrecere. Iar jertfa aceasta, adăugă Vilkov, era și dovada că, pornind mișcarea, părăseau pentru totdeauna orice gînd de întoarcere.

¹ Iuzbașa (turcism) — căpitan peste o sută de fustași care păzeau poarta curții domnești. Aci este utilizat ca poreclă.

La izbucnirea focului — zicea Vilkov — era sigur că vor veni îndată dregătorii oraşului, care trebuiau să fie prinşi. La stingerea lui, cetaşii aveau să poarte pe dedesubt pieptarele de fier făcute de Vilkov, iar pe deasupra cămăşi de noapte pentru a se crede că au venit așa cum s-au sculat din somn.

Același lucru urma să se petreacă și la brutăriile colonelului Garbațki. La foc ar fi fost chemați pentru stingere și soldații, dar aceștia desigur că veneau fără arme. Îndată ce ostașii vor trece de casa lui Ștefan Boiu plăpumarul, cetașii de acolo vor năvăli la cazarmă pentru a lua armele. Unii vor da fuga la arestul poliției și vor elibera pe deținuți, iar alții vor sta de veghe păzind la barierele oraşului pentru ca să nu se poată da de veste nicăieri.

A doua zi, luni de dimineață, aveau să pună două steaguri roșii în ulița cea mare, să se adune toți cei care voiau să vină cu ei. Ștafete speciale vor duce vestea în celelalte orașe. Dar dacă în două-trei zile nu se va ridica nimeni, atunci vor trece îndată la Măcin. În cazul în care vor porni cu toții, atunci Dunărea va fi trecută pe la Șiștov, unde Deșu avea oamenii lui. Și Vilkov încheie cerîndu-le tuturor să-și adune oamenii fără să se spună precis data începerii, care trebuia să fie comunicată numai vineri în zori, deoarece pînă atunci mai erau cinci zile și cine știe ce se putea întîmpla.

Stanciu Radovici, care fu întrebat cîți oameni putea aduce de la Galați, acum nu putea să dea un răspuns, căci lipsise din oraș mai bine de o lună de zile. Vineri dimineață însă, spunea el, va fi din nou la Brăila ca să afle dacă încep duminică sau nu și atunci îi va spune și cîți oameni are. În orice caz pot veni vreo cincizeci de cetași.

Se stabiliră și alte amănunte.

Era pe la toacă în clipa cînd căruța lui Radovici părăsi Hanul de piatră, petrecută de tovarășii săi.

Căpitanul nu mai era în uliță cînd în curtea casei celei mari care se afla chiar în fața hanului intră un om între două vîrste. După puțin timp, din aceeași curte ieși un altul, care o porni încet spre casa lui Stavrance. Așa află polițaiul că la Hanul de piatră avusese loc o consfătuire tainică și că ea ținuse patru ceasuri încheiate. Rămînea doar să afle ceea ce se disoutase, și aceasta cît mai curînd.

Vineri, în zori, căruța lui Stanciu Radovici trase din nou la Hanul de piatră, și de astă-dată convorbirea avu loc chiar în cafeneaua în care nu intrase încă nici un mușteriu. El îi comunică lui Vilkov că, deși are pregătiți vreo cincizeci de oameni, nu va veni decît cu douăzeci-treizeci în care avea cea mai mare nădejde. În orice caz, duminică dimineată omul de legătură al lui Vilkov trebuia să vină la Galați și, după recunoașterea parolei, să-i întărească știrea că data începerii nu fusese schimbată. Dacă nu va primi această veste, Radovici va sta liniștit. Altfel însă, oamenii lui vor părăsi orașul duminică după-masă, vor insera în bălțile de la Vădeni, se vor apropia de Brăila pe la primul cîntat al cocoșilor, dar nu vor intra în oraș decît atunci cînd vor vedea cerul roșindu-se de flăcările focurilor puse de oamenii lui Hagi Vasile.

Căpitanul Vilkov nu-și reținu mai mult oaspetele și Radovici, care nu zăbovise nici o oră, se îndreptă în grabă spre Galați.

Nu trecu mult și, unul cite unul, ajutoarele lui Vilkov veniră să-și dea raportul. Căpitanul reținu pe Alexandru Cervenkoulu și pe Hagi Vasile pînă spre prînz, precizînd cu ei pînă și cele mai mici amănunte. Sfatul era pe terminate și Vilkov de la fereastra odăitei cerceta ulița ca să vadă dacă drumul e liber, cînd din cafenea se auzi glasul Ștefanei. Venise Zileășku sin Petru și stăruia să vorbească chiar atunci cu Vilkov.

Cînd veni sus, Zileășku le spuse că erau descoperiți.

La început fusese o simplă bănuială. Patru soldați veniseră la brutărie cu două căruțe ca să ia piinea s-o ducă la cazarmă și, din vorbele lor, înțelesese repede că se petrece ceva neobișnuit. După plecarea lor, nu mai putuse răbda și se duse el însuși la cazarmă, sub cuvînt că se greșise la numărutul piinilor. Santinela de la poartă îl cunoștea și-l lăsase să pătrundă înăuntru. Ceea ce văzuse îi fusese de ajuns. În curtea poloului, soldații își ourătau armele și vorbeau despre formarea patrulelor care trebuiau să împînzească orașul îndată ce va apune soarele. Plecase înspăimîntat și pe drum se întîlnise cu unul dintre oamenii de legătură pe care Vasile Vilkov îi avea în cazarmă și care-i confirmase

aceeași groaznică veste. De aceea venise într-un suflet ca să le dea de știre.

Căpitanul Vilkov se prefăcu a nu da crezare acestor vorbe și după ce Zileășku se liniști, îi ceru să se întoarcă la manutanță. Atît el, oît și ceilalți tovarăși ai lui de la brutărie nu trebuiau să vorbească nimic, nici între ei și nici cu alții, iar în cazul în care poliția i-ar fi întrebat ceva, să-l ia pe „nu știu“ în brațe, căci împotriva lor nu se putea găsi nici o dovadă.

După plecarea lui însă, căpitanul îi întrebă pe cei doi tovarăși ai săi dacă nu cumva călcaseră consemnul și comunicaseră oamenilor din ceată data începerii mișcării. Căci era probabil să se fi strecurat vreun trădător printre ei, ca Todor grădinarul, care o făcuse de frică, sau ca nemernicul acela de Ceakiris, negustorul bogat, care vînduse poliției pe Rakovski.

Hagi Vasile Mihalovici dăduse tuturor de știre abia azi de dimineață, dar Alexandru Cervenkoulu mărturisi că aseară, pe cînd voia să închidă cîrciuma, Gheorghe zugravul și alți doi, pe care nu-i cunoștea, rămăseseră pînă la tragerea obloanelor și, la plecare, îl întrebaseră în taină dacă este adevărat sau nu că duminică noaptea începe ceva. Era deci clar că unul dintre cei patru scăpase o vorbă mai mult și autoritățile simțiseră. Se putea să fie o alarmă falsă, așa cum fusese atunci cînd Todor grădinarul trădase secretul cetăților, ținîndu-i în loc mai bine de o lună de zile. În orice caz, de acum și pînă mîine seară nici o vorbă. Toți trebuiau să știe că executarea planului s-a amînat pe altă dată, iar sîmbătă seara pe la orele nouă vor trece pe la cafenea să stea de vorbă cu Vilkov.

După plecarea celor doi prieteni, căpitanul Vilkov trimise după Osta Ivan plăcintarul și-l rugă să dea aceeași veste celorlalte două ajutoare ale lui. După aceea coborî în pivnița hanului și munci toată după-amiaza ca să ascundă cît mai bine armele și gloanțele ce fuseseră puse la îndemină. Seara tîrziu își revăzu toate hîrțile și arse orice fel de scrisoare compromițătoare, după care se culcă liniștit, fără să bănuiască măcar că de la miezul nopții hanul era înconjurat de oamenii polițaiului Stavache Divani.

Într-adevăr, primul care fu arestat fu Zileășku. Manutanța în care luorau cîțiva bulgari era supravegheată și Zi-

leașku fusese urmărit în drumul său la cazarmă, apoi la Hanul de piatră și înapoi la brutărie. Când după o jumătate de oră fu întrebat de polițaiul Stavrance de ce părăsise manutanța și unde fusese, Zileășku mințise, negînd că s-ar fi abătut pe la Hanul de piatră. Stavrance, căruia i se adusesse la cunoștință cine intrase și cine ieșise din han, îl înfruntase mînios, mințindu-l și el la rîndul lui că Vîlkov, Hagi Vasile și Alexandru Cervenkoulu au și fost arestați și că au mărturisit totul. Înșelat astfel, Zileășku mărturisi adevărul.

Cîteva ore mai tîrziu fură arestați Pană grădinarul, Hagi Vasile și arestările continuară pînă seara. După porunca ocîrmuitorului, colonelul Engel nu scoase armata pentru ca să nu se producă panică în oraș. În schimb, cei 123 de dorobanți ai ocîrmuirii, îmbrăcați în haine civile, mișunaseră pe străzi și cîteva hanuri și cîrciumi, între care și Hanul de piatră, fuseseră supravegheate ziua și noaptea.

Vineri la prînz polițaiul Stavrance Divani și colonelul Iacobson nu mai aveau nici o îndoială că în fruntea noului complot se afla căpitanul Vîlkov. Deoarece acesta era supus rus, Iacobson trimise o ștafetă la Kola, viceconsulul rus la Brăila și Galați, și în aceeași seară acesta sosi la Brăila avînd imediat o întrevedere cu ocîrmuitorul județului.

A doua zi de dimineață, sîmbătă 5 septembrie, Vasile Vîlkov n-apucă să deschidă bine cafeneaua și doi gavași ai consulatului intrară poruncind cîte o cafea. Când Vîlkov le-o aduse, unul dintre ei îl rugă să stea lîngă dîșii și-l înștiință că veneau din partea viceconsulului. Vîlkov era chemat să-i aducă neîntîrziat niște acte în legătură cu procesul pe care-l avea încă cu Dimitrievici și Hagi Velio.

Cu toate că la început nu bănuia nimic, deoarece mai avusesese chemări și tot în legătură cu același proces, căpitanul Vîlkov urcă sus să caute hîrțile în prada unei neliniști care-l cuprindea tot mai mult. Găsi hîrțile, se îmbracă cu niște haine mai bune, își puse decorațiile rusești și coborî iarăși în cafenea.

Deși era încă devreme, viceconsulul era în biroul său cînd Vîlkov intră. Rămăși singuri, Kola îi întinse o listă, în care, alături de cîțiva negustori bulgari din Brăila, erau scrise numele a vreo 20 dintre cetății săi, și-l întrebă aspru:

— Pe cine cunoști dintre toți aceștia ca făcînd parte din noul complot ce se urzește acum în oraș?

— N-am auzit vorbindu-se de nici un complot și nu știu nimic, răspunse căpitanul căutînd să fie cît mai stăpîn pe sine.

— Dacă nici tu nu știi, atunci nici dracul nu mai știe — strigă viceconsulul supărat și-i ceru să se mai uite o dată pe aceeași listă.

— Pe domnii Minovici, Kanovici, Bakaloglu îi cunosc bine ca pe niște compatrioți ai mei și mari negustori, dar...

— Cum nu-i cunoști pe ceilalți, cînd ei singuri te-au arătat ca fiind căpetenia lor? îl întrerupse viceconsulul.

— Cer să fie confrunțați cu mine sau să mi se arate și mie o dovadă scrisă cum că aș face parte dintr-un asemenea complot — zise Vîlkov.

— Și crezi că aceasta va întîrzia prea mult? Mai bine spune-mi totul așa cum s-a petrecut pentru ca să văd dacă pot face ceva pentru dumneata — vorbi iarăși Kola, cu glas moale și îmbietor.

Căpitanul Vasile Vîlkov știa că, pentru a fi crezută, o minciună trebuie să aibă și puțin adevăr în ea și își aminti pătania lui Rakovski de anul trecut. De aceea începu să povestească despre vizita lui Petru Garov la Brăila, dînd tot felul de amănunte lăturalnice și sperînd că va scăpa, cum scăpase și acesta din miinile agiei bucureștene.

Kola asculta notînd pe o hîrtie tot ceea ce povestea căpitanul și, după ce scrisese vreo cîteva foi, se opri deodată zicînd :

— Fii bun și semnează aici.

Căpitanul își puse semnătura fără să citească și, cînd îi înapoie pana, viceconsulul zise cu glas răstit :

— Ești arestat ! Bătu din palme și în aceeași clipă pătrunseră în cameră un ofițer și doisprezece soldați. Luați-l și duceți-l la ocîrmuire ! Vin și eu îndată — mai adăugă viceconsulul.

Căpitanul nu se opuse, ci o porni îngîndurat după cei șase soldați care mergeau înaintea lui. În urmă veneau alți șase, împreună cu ofițerul pe care Vîlkov îl cunoștea. De aceea, cînd ieșiră din curtea consulatului, căpitanul Vîlkov îl rugă să-i facă onoarea să-l lase să meangă liber. Ostașii aveau armele încărcate și la cea mai mică încercare puteau să tragă. Doar pe vremuri comandase și el o trupă și primise pentru aceasta decorația Sf. Gheorghe, dată de țarul Nicolae. Își dădu cuvîntul său de militar și ofițerul se învoi.

Îndată după arestarea căpeteniilor și a citorva cetași, Iacobson chemă la dînsul pe colonelul Garbațki, comandantul garnizoanei, cerîndu-i să constituie o comisie de anchetă, care să ia tacriruri de la arestați, să stabilească scopul pe care-l urmăreau complotiștii, precum și mijloacele prin care voiau să-l înfăptuiască. Deși, după informațiile de pînă atunci, mișcarea, care trebuia să izbucnească a doua zi, duminică seara, era compromisă, primejdia nu trecuse însă. De aceea, colonelul Garbațki va îndoi străjile, va trimite patrulare care să circule prin oraș și va anunța prin crainici și afișe ca toți cei ce aveau arme să le depună neîntîrziat. Bineînțeles, ancheta trebuia făcută în cea mai mare taină. La ea avea voie să asiste doar viceconsulul rus Kola, deoarece capul mișcării, Vasile Vîlkov, era supus rus. La fel, comisia de anchetă putea să se informeze, prin intermediul ocîrmuirii, și la alte persoane locuind în diverse părți ale țării sau la Galați. Ocîrmuirea va raporta imediat la București tot ceea ce reușise să descopere pînă acum. Și Iacobson le citi hîrtia pe care a doua zi o și înaintă Departamentului din Lăuntru.

La rîndul său, Kola vesti pe consulul Dașkov despre noul complot de la Brăila și de aici află și Costache Suțu. Se dădu imediat alarma și toate armele fură îngropate, iar scrisorile arse. Deșu se gîndi să fugă la Brașov, rămînînd acolo cîtăva vreme, dar Suțu îl liniști. Atîta timp cît era în relații atît de bune cu Dașkov și mai ales cu Alecu Villara, care era acum mare logofăt al Dreptății¹, nu aveau de ce să se teamă.

Totul depindea însă de cele ce vor declara brăilenii arestați. Desigur, procurorul va recurge de data asta la mijloace mai dure și de aceea era bine să fie temperat. Pe de o parte va încerca să intervină prin Kola, dar Suțu mai avea o cale pe care se gîndise s-o folosească și care în parte reuși. Împreună cu Deșu, ei alcătuiră două „corespondențe din Brăila“ pe care le trimiseră în grabă, însoțite de cîteva pungi de galbeni, gazetei ardeleni „Siebenbürger Wochenblatt“, care apărea la Brașov.

Cîteva zile mai tîrziu, aceeași gazetă publică știrea că la Brăila autoritățile „descoperiseră o nouă mișcare bulgărească“. Notița adăuga că în oraș domnește liniștea, ceea ce con-

¹ Ministru de justiție.

venea administrației lui Bibescu, care, de altfel ca și Ghica, subvenționa ziarul, dar lăsa să se înțeleagă că de astă dată totul n-ar fi decît o născocire a autorităților brăilene, dor-nice să-și dovedească vigilența în urma celor întîmplate în anii trecuți. Mai tîrziu apăru și cealaltă corespondență, în care se vorbea de chinurile la care ar fi supuși arestații pen-tru a mărturisi participarea lor la un complot care în reali-tate n-ar fi existat. Desigur — adăuga ziarul — domnitorul nu știa nimic de toate acestea, deoarece firea lui dreaptă n-ar fi admis utilizarea unor asemenea sălbatice mijloace. În acest fel, Suțu spera că zelul procurorului brăilean va fi frînat și arestații nu vor mărturisi totul. De fapt pe Suțu îl interesa un singur lucru, și anume ca nu cumva Vîlkov să dea în vi-leag planul uciderii lui Bibescu. Dar, din nefericire, această ultimă „corespondență“ apăru prea tîrziu ca să mai poată folosi la ceva.

La București, raportul lui Iacobson produse stupoare. Ni-meni și mai ales fratele domnitorului, Știrbei, care conducea Departamentul din Lăuntru, nu se așteptase la un nou com-plot.

La Brăila ancheta continua și surpriza cea mare veni tot de la căpitanul Vîlkov. Acesta spuse procurorului că dorea să facă o declarație importantă și în acest sens ceru să aibă o întrevvedere cu Kola.

Într-adevăr, la 13 septembrie, Vîlkov dădu un tacir soris în fața viceconsulului rus, în care recunoscu că Petru Iva-novici Garov venise în martie la Brăila și-i dezvăluise planul pe care logofătul Costache Suțu și vistierul Andrei Deșu îl făcuseră pentru uciderea domnitorului Bibescu, plan la exe-cutarea căruia Vîlkov refuzase să ia parte.

Kola fu cu totul surprins și-și dădu seama de gravitatea acestei declarații. De aceea, el înștiință în grabă pe Dașkov, cerîndu-i dezlegarea dacă putea sau nu să predea acest tacir autorităților brăilene și dacă trebuia să retragă sau nu lui Vîlkov cetățenia rusă. Răspunsul fu limpede și Kola se con-formă întocmai. Deocamdată nu retrase lui Vîlkov supușenia rusă, urmînd să o facă însă îndată ce asupra acestuia se va pronunța o condamnare. Aduse la cunoștința anchetatorilor grava declarație a căpitanului, dar adăugă că atît el, cît și Dașkov nu cred în asemenea născociri. De aceea, era bine ca și comisia de anchetă să nu dea curs cercetărilor în

această direcție, ele fiind de competența Divanului judecătoresc.

În consecință, comisia nu se sesiză de această declarație. În schimb, ea ceru agiei bucureștene pe Garov și Filipovski, ca și pe alte persoane compromise. Garov, descoperit într-una din cafenelele orașului, fu arestat îndată, dar arestarea lui Filipovski se făcu cu mare greutate. Toate orașele țării fură răscolite, toți chezașii arestați și în cele din urmă croitorul fu prins. În acest fel, ancheta se prelungi mult și dosarul anchetei fu trimis la București abia la 18 noiembrie. Cu toate că se descoperiseră toate amănuntele, anchetatorii brăileni nu îndrăzniră să ceară de la București pe vistierul Deșu și cu atât mai puțin pe logofătul Costache Suțu. În raportul lor ei adăugară însă că „acest complot se vede inclinat și cu altul de o mai mare întindere în care se vede figurind și dumnului vistierul Andrei Deșu“. De Suțu însă nu se pomeni nimic.

*

Trecuseră aproape două luni de când Bibescu vodă se întorsese cu bine de la Țarigrad, când i se înfățișă dosarul noului complot brăilean. În mod confidențial i se aduse la cunoștință știrea că vistierul Deșu și Costache Suțu urmăriseră uciderea lui, cu câteva luni în urmă.

Domnitorul citi cu multă atenție toate taocrirurile și convocă imediat „Sfatul Administrativ“.

Când „mădulele“ înaltului organ administrativ și judecătoresc se adunară și Bibescu deschise lucrările, se hotări ca Înaltul Divan și Divanul criminal, avînd drept procuror pe însuși marele logofăt al dreptății, Alecu Villara, să intre în cercetarea pricinii pentru osînda vinovaților arestați, la care domnitorul ceru să se adauge „cît și a acelor care după cercetarea judecătii se vor mai putea descoperi“. Vistierul Deșu trebuia să fie arestat imediat, iar complotiștii arestați la Brăila să fie aduși la București pentru proces. Despre Suțu, Bibescu nu aduse vorba direct, desigur, pentru a nu supăra pe Dașkov, dar ascultînd această hotărîre a domnitorului, Alecu Villara simți cine erau „acei ce se vor mai putea descoperi“. Aceasta însemna că soarta lui Suțu se afla în mîinile lui. Și marele logofăt al dreptății încercă zadarnic să urmărească mai departe hotărîrile Sfatului. Auzi ca prin vis despre fe-

lul în care arestații de la Brăila urmau să fie aduși la București, de escortă și convoaie, de menzilirul¹ și dorobanți, după care totul se încurcă și nu mai înțelege nimic. În fața ochilor lui apăru doar chipul viclean al logofătului Suțu, figura speriată a lui Deșu și apoi care încărcate cu snopi, hambare pline și nesfârșite pungi de bani pe care le tot îndesa într-un loc tainic din iatacul său.

...Într-adevăr, azi de dimineată nici nu-și sorbise bine cafeaua, când feciorul venise să-l anunțe că logofătul Costache Suțu și încă un boier, pe care nu-l cunoaște, cereau să-i vorbească neîntârziat. Villara îi primise și un ceas întreg se sîlîse Suțu să-i dovedească nevinovăția lui Deșu. Vistierul se rugase și el să fie scăpat de năpasta care-l lovise, din pricina capului înfierbîntat al lui Vasile Vîlkov. Nici o iotă din toată povestea cu uciderea domnitorului nu era adevărată. Deșu auzise doar cîte ceva de mișcările bulgarilor, dar nu le dăduse importanță. Se obișnuise de doi ani încoace cu ele și de data asta le socotea doar vorbe de șagă.

La un semn al lui Suțu, Deșu plecase și, rămînînd singuri, cel dintîi îi vorbise lui Villara mai pe șleau. Avea și Suțu oamenii lui și, auzind că îi fusese pomenit numele într-un asemenea complot, aflase de concluziile anchetei de la Brăila încă înainte ca dosarul să fi ajuns în mîinile domnitorului. Villara înțelege că prietenul său făcuse aluzie la Dașkov și de aceea îl ascultase cu atenție. Nici Garov, nici Filipovski — zicea Suțu — nu confirmaseră declarațiile lui Vîlkov și deci, juridic vorbind, ele n-aveau nici o valoare. Personal n-ar fi avut de ce se teme, dar îi era milă de Deșu și de familia lui. N-ar fi stricat ca Villara să ia apărarea unui nevinovat, mai ales că n-ar fi făcut-o degeaba. Deșu era un om bogat și dispus să plătească bine. Și Suțu începuse să înșire nenumăratele moșii și antreprize ale vistierului, cău-tînd să deștepte nesățioasa sete de avuții a marelui logofăt. Dar oricît i-ar fi vorbit Suțu, Villara știa una și bună: dacă vistierul era scos din cauză chiar de la început și nu stătea măcar o noapte-două la temniță, nu dădea nimic. Și cu toate că încă de atunci soarta lui Deșu fusese pecetluită, marele logofăt al Dreptății nu-și trădase gîndurile și nu dăduse un răspuns răspicat lui Suțu. Dar și în drum spre „Sfatul Ad-

¹ Menzil (turoism) — serviciu de poștă cu diligențe și cai pentru transportul călătorilor și al corespondenței. Curier, ștafetă.

ministrativ“, ca și acum, nu încetase o clipă să facă socoteala moșilor vistierului. . .

Din această dulce visare îl treziră Gheorghe Filipescu, marele vornic Știrbei și celelalte „mădulare“ ale Sfatului, care se ridicară în picioare, căci lucrările se apropiau de sfârșit și Bibescu se pregătea să plece. Semnă și el hotărîrea pe care tot el urma s-o redacteze din nou și s-o prezinte domnitorului spre confirmare. Din acea clipă ceasurile libertății lui Deșu erau numărate.

Rămas singur la masa lui de lucru, Villara începu să-și facă planurile în voie. Va aștepta azi și mâine, ba va aștepta și poimîine ca Suțu sau Deșu să vină la el cu propuneri serioase. Calendarul arăta 9 decembrie. Dacă pînă la 11 decembrie nu va primi nimic, va înainta domnitorului hotărîrea și Deșu va fi arestat într-o zi sau două. Dar, oricît de repede s-ar fi mișcat Departamentul din Lăuntru, arestații de la Brăila nu puteau sosi mai devreme de 20 decembrie. Dacă se mai pun la socoteală și celelalte forme, era limpede că-i apuca Crăciunul. Așadar, în cel mai bun caz, procesul nu putea începe decît după Anul nou, la 2—3 ianuarie. Și pînă atunci, vistierul va petrece sărbătorile în temniță, dacă, prin aote bine meșteșugite, o moșioară—două din Teleorman nu vor trece în mîinile lui sau ale unui interpus, așa ca să nu bată la ochi.

•

Luni, 13 decembrie, vistierul Deșu fu arestat și închis la agie. Acolo fu adus și Vilkov, care veni cu convoiul arestaților de la Brăila, cu șapte zile mai tîrziu. Căpitanul află cu mirare că Suțu nu numai că nu era arestat, dar ziua, ba uneori și noaptea îl vizita pe Deșu.

Intr-adevăr, după ce-l părăsise pe Villara, Suțu se întorsese acasă, unde știa că Deșu îl aștepta nerăbdător. Ca să scape, Deșu n-avea încotro, trebuia să-i dea o moșie—două lui Villara.

De îndată ce începu tocmeala cu Deșu, vistierul o ținu mortîș : se recunoștea vinovat, dar nu atît cît Suțu. De aceea nu va da nici o moșie, iar dacă logofătul Costache nu va face tot ce este cu putință ca să-l scape, atunci va da lucrurile pe față. Dar toate aceste amenințări nu-și produsură efectul nădăjduit de vistier. Mai mult, Suțu nu insistă, deoarece

știa că grumazul lui Deșu se va muia îndată ce va cunoaște temnița agiei.

Îndată după arestarea vistierului, Suțu se duse din nou la Villara și-i ceru o învoire scrisă pe baza căreia să poată sta de vorbă cu Deșu la închisoare, pentru a-l convinge să fie mai înțelept. Marele logofăt al Dreptății îi dădu bucuros hîrtia cerută, acoperindu-se doar de formula „în prezența dorobanțului agiei“. Villara știa bine că Suțu va vorbi în grecește cu Deșu, așa încît martorul va auzi totul dar nu va înțelege nimic.

Dar nici primele zile de temniță și nici cruzimea lui Villara, care nu dăduse voie să i se aducă ceva de acasă, nici chiar de sărbători, nu-l înspăimîntară pe vistier.

Procesul începu luni, 3 ianuarie. Cei 22 de arestați de la Brăila, în frunte cu Vasile Vilkov, fură introduși în sala de judecată și, pînă să înceapă dezbaterile, Pană grădinarul le reaminti iarăși ceea ce le spusese de nenumărate ori în timpul cît stătuseră în temniță: nimeni nu trebuie să recunoască nimic. Dacă la Brăila au dat acele tacriruri, ele au fost luate cu forța, după ce suferiseră chinuri grele. Altfel îi aștepta ocna.

După ce fu adus și Andrei Deșu, pitarul Constantin Bălan, pomojnicul Divanurilor, dădu citire concluziilor comisiei de la Brăila. Vistierul ascultă totul cu deosebită încordare și răsuflă ușurat atunci cînd văzu că procurorul Brăilei, cu toate că pomenise de legăturile ce le-ar fi avut cu complotiștii, nu amintise nici o vorbă de planul uciderii domnitorului. Asta însemna că acea comisie n-a dat crezare spuselor lui Vilkov, după cum, de bună seamă, nu se va da crezare nici acum.

A doua zi, la 4 ianuarie, arestații fură introduși numai cîte unul pentru citirea și recunoașterea tacrirurilor și iscăliturilor de pe ele. Cel dintîi fu chemat căpitanul Vilkov, care veni în fața boierilor din Divan cu fruntea sus și declară:

— Arăt că iscăliturile sînt adevărate ale mele și nu mai am nimic de adăugat, decît că alcătuirea dintr-acele răspunsuri e cu adăugire din ce am arătat eu.

Următorul chemat fu Pană, care, la auzul tacrirului său de la Brăila, începu să dea semne de mirare, iar cînd fu întrebăat dacă-l recunoaște, declară simplu:

— Răspund că atunci cînd am iscălit acele tacriruri am fost nebun.

Villara insistă, dar Pană scrise pe hirtie și semnă cu mîna lui : „N-am nici o știință de aceasta“.

Cînd în zilele următoare Ivancea Draghiolu, Hagi Vasile Mihalovici și alți nouă acuzați răspunseră în același fel, Divanul se găsi în impas. De aceea, cînd la 8 ianuarie Ștefan Boiu plăpumarul declară la fel, unul dintre judecători, Grigore Obedeanu, îl întrebă cu voce blindă de ce se încăpăținează să nu recunoască adevărul. Plăpumarul se bilbui puțin și apoi, cu glas șovăitor, zise :

— Arăt că Pană și Ivancea ne îndeamnă pe toți ca să spunem că nu știm nimic și să tăgăduim.

După ce alți doi cetățeni negară totul, veni rîndul lui Nicola Filipovski, care își recunoscuse faptele afară de pregătirile din pădurea de la Crevedia. Fusese într-adevăr vorba de o răscoală, dar aceasta nu urma să se facă cu uciderea domnitorului și nici aici în Țara Românească, ci în Bulgaria. Tacrirurile de la Brăila s-au dat de bunăvoie, „fără a mînca măcar vreo palmă de la cinevași“.

*

Procesul fu reluat la 14 ianuarie, cînd veni rîndul lui Deșu.

Vistierul vorbi de astă-dată deschis și arătă legăturile sale cu Suțu, precum și amestecul acestuia în complot. Era primul avertisment dat logofătului. Deșu lăsă totuși o porțiță evitînd să spună că a fost vorba de uciderea domnitorului de care, de altfel, nici judecătorii, prudenți, nu-l întrebă nimic. Și vistierul își încheie apărarea arătînd că toate cele spuse le va scrie și într-o jalbă specială, care, după pravilă, urma să se înregistreze.

Încercînd să-l pună în încurcătură, Villara îi aminti lui Deșu că legăturile lui cu bulgarii de peste Dunăre sînt cunoscute. Ca să-l înspăimînte și mai mult, afirmă că la dosar se află chiar o scrisoare de-a sa, prinsă de Hussein-pașa de la Vidin. La auzul acestor cuvinte, Deșu, luat pe nepregătite, amuți.

După ieșirea vistierului, judecătorii se uitară unul la altul. La dosar nu se afla nici o scrisoare, dar nimeni nu îndrăzni să spună ceva. Situația fu salvată de Villara, care creă o diversiune reamintind Divanului că Vasile Vîlkov pomenise în

tacrirul de la Brăila că este în posesia unui secret pe care o să-l destăinuie „măriei sale, lui Vodă“.

Căpitanul Vilkov fu introdus și declară clar că Petru Garov venise la Brăila trimis special de Șuțu să-i promită un milion dacă-l ucide pe Bibescu. Căpitanul însă refuzase net.

Villara îl întrerupse, arătându-i că nu poate nega participarea sa când în pivnița Hanului de piatră s-au găsit atâtea arme. Dar căpitanul nu se încurcă, ci răspunse curajos: „Armele ce le aveam erau numai pentru patria mea, Bulgaria. Oare când o veni vremea, cinstiți boieri, nu ne veți da și dumneavoastră o mină de ajutor?“

Villara nu mai întrebă nimic și, îndată după ieșirea lui, ceru Divanului ca ședințele să fie amânate pînă la aducerea altor martori și acuzați de la Brăila, Ploiești și Galați. Astfel procesul fu suspendat și nu se reluă decît peste o lună și jumătate, timp în care fură aduși alți 21 de acuzați. Cel mai mult dură aducerea acuzatului Stanciu Radovici de la Galați, pe care autoritățile gălățene refuzau să-l predea, cedînd numai în urma intervenției speciale a lui Bibescu.

Pînă a nu fi reluat procesul, logofătul Șuțu avu o nouă întrevvedere cu Villara, în care socotelile fură definitiv încheiate. Marele logofăt al Dreptății îi arătă lui Șuțu jalba dată de Deșu, în care confirma tacrirul lui Vilkov. Deși de data aceasta nu mai era nici o scăpare, Villara îi promise solemn că aceste declarații nu vor figura în proces, dacă Deșu va consimți să-i dea toate moșiile pe care le avea. Procedeu era simplu. Deșu trebuia să dea lui Șuțu un zapis prin care recunoștea că-i datora 33 111 galbeni, sumă la care se ridica valoarea acelor moșii. În posesia acestui zapis, Șuțu va scoate în vînzare moșiile și cumpărătorul care își va harecilui¹ vînzarea va fi omul lui Villara, cunoscut de altfel și de Șuțu, deoarece amîndoi făceau afaceri cu el, și anume maiorul Mișa Anastasievici. În acest fel, atît Șuțu cît și Deșu vor scăpa cu fața curată: Șuțu de la început, iar Deșu, care avea să fie condamnat, urma să primească peste un an-doi o grațiere obținută de la vodă Bibescu de către același Villara.

A doua zi, Costache Șuțu se duse la agie și, amenințîndu-l pe Deșu că va fi dat pe mîna turcilor, reuși să obțină zapisul cerut în schimbul făgăduitei grațieri. Șuțu înmînă hîrtia lui Villara și nu află decît tîrziu, după ce dăduse zapisul din mînă,

¹ Harecilui (turcism) — adjudeca.

că Dașkov ceruse lui Villara ca toate declarațiile lui Deșu contra lui Suțu să nu figureze în proces. Astfel Villara se vedea stăpîn pe o imensă avere, pentru asigurarea căreia Deșu trebuia să sufere o condamnare cît mai grea. Cît despre grațierea promisă, marele logofăt al Dreptății nu se gîndea deloc să-și țină cuvîntul. Villara nu știa însă că în spatele lui se afla un tîlhar și mai mare și că bucuria de a fi pus mîna pe averea lui Deșu nu era decît o nădejde deșartă.

•

Întreruperea judecării timp de o lună și jumătate fusese necesară însă nu numai pentru aducerea altor martori și acuzați de la Ploiești, Brăila și Galați, ci mai ales pentru faptul că, în urma declarațiilor lui Vilkov — sprijinite de Deșu și la care s-ar fi putut adăuga mărturia lui Nekovici — procesul putea să ia o întorsătură neplăcută. De aceea Știrbei și Villara, cu știrea domnitorului, avură o întîlnire cu Dașkov. Cînd consulul citi mărturiile lui Nekovici, care arătau că „mașina revoluției este Rosia“, ceru ca ele să nu apară la proces, ci să rămînă în arhivele secrete ale agiei sau Departamentului din Lăuntru. Motivul invocat era că aceste mărturii aruncau o lumină urîtă asupra domnitorului. De aceea, problema celor patru „eterii“ nu preocupă pe judecători și Suțu scăpă ușor. Pentru același motiv, Dașkov ceru ca nici jalba lui Deșu să nu figureze ca atare în proces, ci conținutul ei să fie rezumat în două-trei rînduri. Cu acest prilej, pe lîngă Suțu scăpară mulți dintre fruntașii aflați pe lista lui Nekovici. Ca urmare, nici una din căpeteniile „eteriei românești“ : pitarul Merișescu, maiorul Fochian, căpitanul Cazacovici și ceilalți nu avură nimic de suferit. Ba mai mult, consulul Dașkov sfătui pe Știrbei și Villara ca să roage pe domnitor să-l ierte pe Suțu, în cazul în care crede că ar fi avut vreun amestec aci, ceea ce — după părerea lui Dașkov — n-ar fi fost adevărat. Nicăieri — zicea Dașkov — nu trebuie să se vorbească de uciderea lui Bibescu pentru a nu se crea impresia că domnitorul este urît. De altfel, toată această judecată dura de prea multă vreme și interesul tuturor era să se termine cît mai repede. Era doar o simplă încercare de jaf, așa cum fuseseră și celelalte.

Odată lucrurile clarificate și Villara „asigurat“, procesul reîncepu la 28 februarie 1844, dar nu mai dură decît două

zile, iar cercetările, care ar fi putut duce la descoperirea organizației de la Ploiești, nu mai fură continuate.

Alecu Villara încercă să impună Divanului judecătoresc toate propunerile lui, dar nu reuși decît în parte.

Unii dintre membrii Divanului susțineau că pedeapsa care urma să fie dată — 15 ani de ocnă — era cu mult prea mare. Dar cu toate că nu se ajunsese la înțelegere deplină între cei nouă judecători, Villara nu se lăsă impresionat și dădu sentința în numele majorității.

În ziua de 1 martie dimineața, cînd se încheie ultima ședință și începu citirea lungii sentințe, aprozii avură mult de luptat cu lumea care mai încerca să pătrundă în sală, cu toate că aceasta era plină pînă la refuz.

Pitarul Constantin Bălan citi sentința. Cînd ajunsese la partea finală, pomoșnicul¹ întinse hîrtia lui Villara și acesta se ridică solemn, continuînd: „... deși... cugetul lor cel mai îndepărtat va fi fost trecerea lor în Turchia, însă răzvrătirea în acest principat și vărsarea de sînge au fost cea mai de temei pregătire a scoposului lor ...” Aceasta însemna deci răzvrătire și ca atare cei 22 de acuzați în frunte cu vistierul Deșu și Vasile Vilkov fură condamnați fiecare la 15 ani închisoare la ocnă. Alți 21 de inși fură achitați.

Hotărîrea dată în acest fel provocă nemulțumiri, mai ales că opinia publică ținea cu acești luptători pentru libertate.

Mihai Filipescu și alți doi judecători făcură opinie separată și nu semnară sentința. După părerea lor complotul lui Deșu era diferit de acela al lui Vasile Vilkov. Căpitanul voise să dea foc Brăilei și s-o jefuiască și atît el cît și cetașii lui trebuiau osîndiți la ocnă pe cinci ani. În schimb Deșu, care încurajase ridicarea unui număr de bulgari numai cu scopul de a-i trece peste Dunăre, merita doar surghiunul pe trei ani la mănăstirea Snagovului. Acești judecători ușuraseră vina lui Deșu și-l siliseră pe Villara să aducă în instanță acea scrisoare a vistierului, pe care marele logofăt al Dreptății susținea că ar fi avut-o de la Hussein, pașa Vidinului. Scrisoarea nu fusese însă adusă și Villara scăpase cu greu punînd pe unul dintre martori — o slugă a sa — să declare că ar

¹ Pomoșnic (rus.) — funcționar administrativ care conducea o plasă.

fi văzut-o. Toate acestea făcură ca sentința, care se dăduse la 1 martie, să nu poată fi înaintată domnitorului decît peste 20 de zile.

La rîndul său, Bibescu era nemulțumit atît de faptul că Suțu scăpase așa de ușor, cît și de opoziția celor trei judecători și refuză să semneze sentința. Numai la stăruințele lui Dașkov se hotărî pînă la urmă să cedeze și, astfel, sentința căpătă întărirea definitivă abia la 26 aprilie 1844. Totuși, ca să-și arate bunăvoința față de complotiștii de la Brăila din 1841, care nu atentaseră la viața capului țării, cu trei zile înainte, cu prilejul onomasticii sale — ziua Sfîntului Gheorghe — domnitorul grație pe cei 38 de cetași din 1841, ce se găseau acum la temnița din Giurgiu. Pămîntenii urmau să fie puși în libertate, iar străinii expulzați din țară.

De asemenea, și acum domnitorul dădu o proclamație către toți acei străini veniți de peste Dunăre și așezați în orașele țării, arătîndu-le că „slobozi vor fi dă vor voi să-și ia pașapoarte spre a se întoarce la urma lor, iar rămăind aicea să prețuiască mai bine datoriile ce le au către o țară unde și-au găsit ocrotirea și chivernisirea lor, căci aceia ce se vor găsi iarăși uneltind, se vor pedepsi pe viitorime la moarte“.

La 8 mai sentința fu comunicată Vorniciei temnițelor și la începutul lunii iunie condamnații fură trimiși — unii la ocele Telega, alții la Ocele Mari.

Ca și în timpul procesului, Deșu și Vilkov avură parte și la ocnele de la Telega de un regim deosebit. Cetașilor de rînd li se puseră fiare la picioare și fură coborîți în gropile adînci ale salinelor, unde munceau toată ziua la scoaterea bolovanilor de sare. La apusul soarelui, condamnații erau aduși în curtea ocnelor unde ajutau la curățenia încăperilor în care dormeau și la alte treburi mărunte.

Căpitanul Vilkov și vistierul Andrei Deșu fură însă instalați în două odăi alăturate, unde stăteau toată ziua sub paza gărzilor. Cu toate că suferiseră aceeași condamnare, Vilkov purta lanțuri la picioare, pe cînd Deșu era complet liber, prima vizite și i se aduceau de acasă alimente : cafea, dulceață și tutun. Curînd veni să-l servească și sluga sa — țiganul Mihalache — și masa lui era totdeauna îmbelșugată. Oaspețele zilnic al' vistierului era Vilkov, dar curînd Deșu își făcu și alți prieteni, cum era boierul Sotir, cu care-și făcea obișnuita plimbare de seară, Iancu Tătăreanu, cămărașul, care ținea în arendă ocnele și mai ales ofițerii care comandau trupa ce asigura paza condamnaților. Între aceștia căpitanul Constantinescu și locotenentul Dragomirescu veneau aproape în fiecare după-masă la ciubuc și cafea sau la joc de cărți.

Bălașa Deșu, soția vistierului, începu să bată săptămînal drumul de la Roșiori de Vede la Telega, aducîndu-i îmbrăcăminte și mîncare și ținîndu-l în curent cu tot ce se făcea pentru eliberarea lui. Deșu era din zi în zi tot mai vesel și primise asigurarea că cei treizeci de mii de galbeni nu fuseseră dați în zadar. Costache Suțu îi făgăduise că, îndată după sfîntul Petru, îi va obține, prin Villara, grațierea de la Bibescu, Bălașa fiind pusă să facă tot felul de jalbe și cereri. Deocamdată îi asigurase un regim de care Deșu nu se putea plînge.

Dar timpul trecea și Deșu începu să-și piardă răbdarea. Bălașa, care se ducea zilnic la Suțu, semnase și alte hirtii, iar multe din ele nu numai că n-aveau nici o legătură cu mult așteptata grațiere, dar avură darul să-l îngrijoreze de-a binelea pe vistier. De aceea, împreună cu Vilkov începu să croiască planuri de evadare.

De sfântul Petru, Bălașa venise ca de obicei, dar în locul grațierii îi adusese o veste rea. Suțu scosese moșiile vistierului la mezat. Cumpărătorul fusese maiorul Mișa Anastasievici, iar acesta, după ce întărise vânzarea, trecuse la „aranjarea socotelilor“ pe care le avea cu cei doi boieri mari.

Într-adevăr, Anastasievici era în legături de afaceri de multă vreme cu Suțu și Villara și investise sume mari de bani mai ales în comerțul cu Serbia. Dar boierii trataseră afacerea „boierește“, adică îi promisese bani, dar nu-i avansaseră. Singur Mișa dăduse banii, iar din ciștiğuri cei doi își însușiseră partea leului. Acum însă maiorul le trimisese niște hirtii din care reieșea, nici mai mult nici mai puțin, că Suțu și mai ales Villara îi datorau sume mari de bani. Ca atare, Mișa își reținuse din moșiile vistierului pe cele mai întinse și mai mănoase, iar cei doi boieri se aleseseră doar cu restul.

După cum spunea Bălașa, Suțu spumega de minie și ultima dată când fusese la logofăt, acesta strigase la ea că bărbatu-său va putrezi în fundul ocnelor. În zadar încercase Bălașa să-i arate că nici ea, nici Deșu nu aveau nici o vină, căci Suțu pusese slugile s-o dea afară.

La auzul acestor vești, vistierul păli. Toate speranțele lui se năruiseră. Fusese înșelat cumplit de „fanariot“ și faptul că Mișa îi trăsesese pe sfoară pe cei doi boieri nu-l încălzea deloc. Din clipa aceea Deșu își dădu seama că salvarea lui se afla numai în propriile mâini și se apucă de lucru.

Planul evadării fu repede pus la cale împreună cu Vasile Vilkov și împărțășit îndată celor 11 brăileni de la ocele Telega.

Căpitanul Vilkov observă însă de la început că numărul lor era prea mic. Evadarea n-avea sorți de izbândă fără ciștiğarea altor condamnați și își îndreptă atenția asupra a doi haiduci, care, după isprăvi de o nemaipomenită îndrăzneală, fuseseră prinși și trimiși în fiare aici, la Telega, împreună cu tovarășii lor. Era vorba de Ioan Șoimu și Stoian Vijelie, care aveau o mare influență asupra celorlalți condamnați. Aceștia doi, odată ciștiğati, ar fi adus după ei 20—30 de români gata

la orice, ca să scape de ocnă. Armele trebuiau luate de la soldați. Cît despre fișicuri și iarbă de pușcă, aceasta era treaba lui Vilkov. În cel mult trei săptămîni — zicea căpitanul — timp care era necesar pentru pregătirea loviturii, vor avea mai mult decît trebuie.

Odată planul făcut, vistierul se apucă de lucru. Chema întimplător pe cîte unul dintre ocnași la el în cameră, îi dădea tutun, îl întreba de unde este, se făcea că-i cunoaște familia și se interesa pentru ce fusese adus la ocnă. Se înduioșa de suferințele lui și ajungea repede la concluzia că trebuia făcut ceva pentru ca să scape cu toții. Vistierul le arăta că pentru el, care se putea plimba liber, ar fi fost ușor să fugă. Cu patru telegari voinici și cu banii pe care-i avea, ar fi fost în cîteva ore peste munți, dar nu se îndura de tovarășii lui de suferință de care-l durea inima să-i lase aci.

Cînd vorbi prima oară cu Ion Șoimu și cu Stoian Vijelie, Deșu se arătă entuziasmat de lupta lor pentru dreptate, fiind gata să-i ajute pe toți să fugă de aici, să facă o „zaveră“ ca să scape țara de robie. Și vistierul, căruia nu-i păsa de fapt de nici unul, dar știa că nu putea să evadeze decît dacă era o răzvrătire generală a ocnașilor, se uita cu bucurie văzînd cum în ochii condamnaților strălucea nădejdea libertății și cum scopul pe care-l urmărea se apropia de înfăptuire.

Bulgarilor de la Brăila, Deșu le vorbea altfel. Evadarea de la ocnă era să fie doar începutul. Așa cum știau și ei, cetele de la Ploiești, Alexandria și Zimnicea scăpaseră neatînse. Numai la Ploiești — mințea Deșu fără rușine — ar fi avut 800 de oameni care vor porni spre ei, îndată ce va începe răzvrătirea. Cînd vor ieși afară, vor merge întii să-l calce pe vodă la Comarnic, unde-și petrecea vara, apoi se vor uni cu celelalte cete și vor trece în Bulgaria. Bineînțeles, dacă vor și ei și dacă le convine plata de 500 de lei pe lună, pînă la trecerea Dunării. Cine se mulțumea doar cu scăparea de aici, n-avea decît să plece unde l-o tăia capul.

La rîndul lor, Vilkov, Hagi Vasile, Stanciu Radovici și alții sfătuiau pe ceilalți să aibă încredere în Deșu, care are arme și fișicuri, și bani, și mai ales „oameni mari“, care abia îl așteaptă să iasă de aici. În scurtă vreme, cetașii ca și ceilalți români sau bulgari fură repede ciștigați.

Intr-o după-amiază, Deșu, stînd de vorbă cu Iancu Tătăranu și cu cei doi ofițeri despre formarea mărgeanului și a mîrgăritarelor despre care vistierul tocmai citea o carte, că-

pitanul Vilkov le vorbi tuturor despre invenția sa, piatra „somachi“, un fel de marmură artificială, și despre frumusețea acesteia. Din acest material, Vilkov putea să facă o masă pentru 12 persoane și chiar se gîndea să o facă și s-o dăruiască domnitorului Bibescu în cazul unei grațieri.

Deșu contestă însă spusele căpitanului și cearta lor amuză pe ofițeri, care-i îndemnară să pună un rămășag. Aceștia hotărîră să-i dea lui Vilkov niște plumb, puțină iarbă de pușcă și tot ce-i mai trebuia, căpitanul fiind lăsat chiar să coboare la riul Telega și să-și adune pietricelele de care avea nevoie pentru făurirea acestui material.

Proba lui Vilkov reuși, rămășagul fu cîștigat, iar ofițerii erau atît de entuziasmați, încît ei înșiși, după ce-l acoperiră de laude, îl puseră să facă o cerere către domnitor. Căpitanul Vilkov fu bucuros să justifice prin aceasta și faptul că iarba de pușcă și plumbul găsite în pivnița Hanului de piatră de la Brăila n-ar fi fost pregătite pentru nici un fel de răscoală, ci doar pentru această minunată piatră „somachi“. Și astfel, cererea pe care căpitanul o semnă „Vasile Vilcu, supus rus și cavalier“ fu îndreptată către domnitor prin Logofeția Drep-tății, la 26 iulie. Pînă atunci însă Vilkov căpătă și alte cantități de plumb, fiind lăsat să lucreze în voie. În acest fel pregătirile avansară repede și răzvrătirea trebuia să înceapă în trei-patru zile.

*

Cînd toate erau aproape gata și vistierul Deșu se gîndea să-și pună planul în aplicare, se auzi pe neașteptate că vodă Bibescu, care-și petrecea vara la conacul său de la Comarnic, va vizita a doua zi ocele Telega.

La această veste, Deșu își amină planul, sperînd într-o grațiere. Într-adevăr, Bibescu sosi, iar în momentul cînd trecu pe lîngă Deșu, acesta se aruncă la picioarele lui și, plîngînd, îi ceru îndurare. Dar domnitorul îl muștră cu asprime și-i spuse că locul său nu este aici, la lumină, ci în fundul ocnei. Iar dacă ar fi fost după dînsul, adăugase minios domnitorul, i-ar fi dublat pedeapsa.

Cînd vodă Bibescu trecu pe lîngă Vilkov, căpitanul avu o atitudine demnă și-i vorbi de invenția sa. Vizitînd și încăperile cămărășiei, domnitorul privi cu interes unele probe făcute de căpitan și dădu poruncă să i se pună la dispoziție

tot ce va cere, fără însă a i se scoate lanțurile de la picioare.

După plecarea domnitorului, Vilkov primi alte ocale de plumb și fișicurile începură să fie distribuite complotiștilor. În sfârșit, la 5 august căpitanul obținu grosul materialelor — o căruță de cărămizi, opt ocale de plumb, două ocale de iarbă de pușcă și altele. A doua zi, duminică 6 august, fiind sărbătoarea „schimbării la față“, Vilkov nu se apucă de lucru, topi doar plumbul și împărți iarba de pușcă, căci în aceeași seară, pe la toacă, trebuia să izbucnească răzvrătirea, așa cum se și întâmplă.

Totul era pregătit și căpeteniile o știau încă de vineri. Ora începerii fu anunțată celorlalți sîmbătă și numai cei mai puțin siguri fură înștiințați abia duminică. Ziua fusese bine aleasă, întrucît fiind sărbătoare nu se lucra și toți condamnații fuseseră scoși afară din ocne, avînd voie să se plimbe prin curte. Împrejurările erau atît de favorabile, încît Deșu fusese ispitit de mai multe ori să dea semnalul chiar în cursul dimineții, dar Vilkov îl oprise. Folosi însă prilejul pentru o ultimă și scurtă întrevedere, care avu loc în camera căpitanului și la care luară parte, în afară de Deșu, Stoian Vijelie și Ion Șoimu, Radu sin Dumitru Pierdebani și cîteva căpetenii de la Brăila. Apoi se retraseră cu toții așteptîndu-se semnalul.

Soarele începuse să cadă spre asfințit, cînd se auzi toaca răsunînd în vale, la biserica din satul Teleaga. Îndată condamnații își ocupară locurile. Toporul cu care trebuia să li se taie lanțurile de la picioare era pregătit și în clipa în care Hagi Mihalovici reușea lovitura sa la rîu, totul trebuia să înceapă. Ca de obicei, Vilkov și Deșu se aflau în camera visterului împreună cu cei doi ofițeri și jocul de cărți era în toi, cînd Stanciu Radovici făcu un semn căpitanului. Într-adevăr, tocmai atunci Hagi Vasile Mihalovici și Ștefan Boiu plăpumarul schimbară pe alți doi condamnați și, luînd hîrdăul pe umeri, o porniră spre rîul Telega să aducă apă, sub supravegherea unui singur paznic — ceilalți fiind atrași cu grijă în alte locuri. Dar abia porniră, cînd Boiu se împiedică și căzu jos. În aceeași clipă Hagi Vasile, dintr-o singură lovitură, culcă la pămînt și imobiliză pe nefericitul gardian.

Acesta era semnalul și toporul începu să răsune, tăind lanțurile de la picioarele condamnaților.

Cînd larma ajunsese la urechile ofițerilor, era tîrziu. Vilkov, care își alesese locul cel mai apropiat de ușă, ieși primul,

dar se întoarce imediat și anunță din prag că afară începuse lupta. Ca „să-i apere“ de primejdie pe ofițeri, Vilkov închise ușa pe dinafară și Deșu trase repede zăvorul pe dinăuntru. Până aici totul se petrecuse așa cum fusese prevăzut. Ofițerii veniseră fără arme și acum se aflau închiși la Deșu, unde însă nu trebuiau să stea prea mult.

Afară Vilkov luase comanda și când cei cinci-șase oameni avură ca și el picioarele libere de lanțuri, căpitanul descuie ușa în care ofițerii băteau acum cu desperare. În prag se ivi însă Radu Pierdebani cu alți cinci, care se repeziră la cei doi ofițeri făcându-se că vor să-i omoare. Viața „le fu cruțată“ numai la stăruințele lui Deșu și Vilkov, care se opuseră categoric. Ion Șoimu și Stoian Vijelie legară fedeleș pe căpitanul Constantinescu și locotenentul Dragomirescu.

În acest timp haiducii puseră mîna pe armele soldaților de la poartă și începură lupta cu ostașii care se aflau la „cazarma de sus“. Dar de aci înainte norocul nu-i mai ajută. Fiind sărbătoare, mulți dintre soldații ce păzeau poarta erau plecați și-și luaseră cu ei și armele. De aceea, lupta cu ostașii din „cazarma de sus“ porni de la început în condiții inegale. După planul făcut, de la poartă urmau să se aducă cel puțin 25 de puști, cu care 25 de cetasi, sub comanda lui Vilkov, și avînd în fața lor pe cei doi ofițeri legați, trebuiau să ajungă la „cazarma de sus“, să ia de acolo alte arme și să pună stăpînire pe întreaga închisoare. Dar cu toate că de la poartă nu se putură lua decît vreo zece arme, Ion Șoimu porni la luptă.

Profitînd de această învălmășeală, Deșu se strecură neobservat, ieși pe poartă și o luă la fugă încotro văzu cu ochii.

Lupta ținu aproape un ceas și Vilkov, prevăzînd tragicul ei sfîrșit, se închise în camera lui. Soldații, mult mai numeroși, și trăgînd de la adăpost, potoliră repede răscoala. Zece complotiști zăceau la pămînt, unii zbatîndu-se între viață și moarte. Atunci au murit Hagi Vasile Mihalovici, Stanciu Radovici, Ivancea cărămidarul și alții. Soldații avură însă pierderi mai mici. Lupta se încheiase de mult cînd locotenentul Dragomirescu, eliberat între timp, sosi și el cu cîțiva soldați, aducîndu-l pe Deșu. Vistierul fugise la întîmplare pe dealurile din apropiere și pînă la urmă se adăpostise într-o casă, unde fusese prins. Soldații care puseseră mîna pe el erau gata să-l omoare dacă locotenentul n-ar fi intervenit la timp.

Răzvrătirea de la Telega fu adusă imediat la cunoștința lui Bibescu și la 6 august o comisie specială de anchetă sosi de la București. Cercetările se încheiară a doua zi seara și din tacrirurile luate, cât și din confruntările făcute, era clar că rebeliunea pornise din îndemnul și organizarea vistierului Deșu și a căpitanului Vilkov. Încă de la 8 august, regimul acestora se schimbă. Deșu fu coborît în lanțuri în „ocna veche“, iar Vilkov fu lăsat în „ocna părăsită“, adîncă de 75 de stînji și de unde nu mai erau scoși nici noaptea. Pînă la procesul ce nu putea întîrzia mult, ei zăcură în „coliviile“ lor, dormind pe paie umede și primind de mîncare o singură dată pe zi.

La 21 august, acuzații fură aduși la București sub o puternică escortă și, în aceeași zi, divanurile împreunate începură judecarea lor. Procuror era același Alecu Villara.

În fața Divanului, atît Deșu cât și Vilkov negară totul, deși toți ceilalți acuzați îi arătau drept îndemnători ai răzvrătirii. Chiar atunci cînd se aduseră 12 condamnați, care mărturisiră același lucru în fața lor, Deșu și Vilkov nu voră să recunoască nimic. Căpitanul arată însă că vrea să facă alte mărturisiri și, cînd i se dădu cuvîntul, repetă declarațiile pe care le făcuse atît la Brăila lui Kola, cât și la București, învinuind grav pe logofătul Șuțu, care urzise moartea domnitorului și care nu pățise nimic.

La rîndul său, Deșu făcu declarații de mare importanță. Adus în culmea desperării, fiind acuzat a doua oară de încercarea de a-l ucide pe domnitor și pierzînd orice speranță în promisiunile lui Șuțu, se hotărî să dea totul pe față, ascunzînd, desigur, pe cît posibil, rolul său.

„Dă pã vremea aflării aici a prințului Miloș — a declarat el — s-au dus cu d-lui logofătul Costache Șuțu la Hieresti și l-au recomănduit lui Miloș că orice trebuință va avea să-i poruncească a i le săvîrși Deșul. Și făcîndu-i băgare de seamă că ce trebuință o să aibă cu dînsul, i-au răspuns logofătul Șuțu că poate să-i facă trebuință a-i înlesni ceva ghimii ca să treacă dincolo (peste Dunăre). Apoi, după ce-au venit în București, aflîndu-să în gazdă la Hanul lui Manuc, au venit un negustor lîngă odaia sa și i-au zis ca să-i găsească un om să-l trimeată la Niș, în Bulgaria. Căruia i-au găsit pe un

Petre și l-au tocmit, dându-i prin dînsul 25 de galbeni și au plecat și unul și altul...“

Deșu continuă apoi acuzîndu-l pe Suțu, căpetenia mișcării din 1841 și a aceleia din 1843, că l-ar fi atras fără voia lui în asemenea comploturi, pentru care pătîmește și acum, pe cînd adevărații vinovați „nu trag nici o pedeapsă“.

Toate acestea făcură ca procesul celor de la Telega să producă mai mult zgomot decît cele de pînă acum. Suțu alergase la Dașkov și-i ceruse ocrotirea, rugîndu-l să nu permită redeschiderea unor procese de mult terminate ca acelea din 1841 și 1843. Dașkov, care avea același interes, îl ascultă. Cu toate că unii judecători din Divan cereau lui Villara ca logofătul Suțu să fie adus în fața justiției, marele logofăt al Dreptății se opuse. Faimoasele declarații ale lui Deșu fură deci scoase din „dela pricinii“ și cu toate că prietenii acestuia le aflară și le răspîndiră în tot orașul, cu toate că Billecocq le avu în mîna lui și le raportă la Paris, Villara rămase neclintit. În calitatea sa de procuror suprem, el nu voi să ia act nici de declarațiile lui Deșu, nici de cele ale lui Vilkov și ele fură sustrase de la dosar.

La 24 august se dădu sentința. Ea arăta că Deșu, Vilkov, Stoian Vijelie și alte trei căpetenii, „făcîndu-se vinovați de tîlhărie cu rănire și omor și încercare de răscoală în țară...“, au fost condamnați la moarte. Pînă la confirmarea sentinței de către domnitor, cei șase osîndiți fură trimiși din nou la Telega.

Această sentință nemulțumi pe judecători, deoarece fusese impusă de Villara, și unii dintre ei nu voriră s-o semneze. Villara nu se gîndi să-i grăbească, așa încît se făcu 16 septembrie și nici o altă semnătură nu se mai depuse. Mai mult, unul dintre judecători, Ștefan Bălăceanu, de pildă, care semnase sentința la început „și-au tras iscălitura, ștergînd-o“.

În cele din urmă Dașkov chemă la el pe judecătorii care nu voiau să semneze și le explică situația, reușind să-i convingă să renunțe la atitudinea lor. Dar zvonurile amuțiră cu totul abia atunci cînd într-o audiență, cu mulți martori, vodă Bibescu primi pe Costache Suțu, care-i declară că renunță la orice fel de opoziție și își ceru scuze pentru ceea ce făcuse. Singura răzbunare a lui Bibescu fu atitudinea puțin jignitoare pe care o avu față de logofăt, căruia îi spuse, cu o ironică amabilitate, că „e fericit că împrejurări independente de voința lui îl fac să-l ierte“.

Audiența acordată de Bibescu lui Suțu potoli Obșteasca Adunare, iar Billecocq, care nu-și ascundea nemulțumirea, primi o scrisoare de la ambasadorul francez și chiar un ordin al lui Guizot care îl muștrău pentru că se băgase prea mult în niște intrigi mărunte.

Este adevărat că și Dașkov primi de la ambasadorul Titov sfatul să nu se mai lase antrenat de asemenea mișcări.

.

Condamnarea la moarte a celor șase căpetenii de la Telega fu comutată de Bibescu în osîndă la ocnă pe toată viața.

Reînțorși la Telega, Deșu și Vilkov avură de data asta o soartă mai grea decît vechii lor tovarăși, fiind ținuți în ocele părăsite, la mare adîncime, de unde nu erau scoși nici noaptea. Bălașa Deșu protestă energic împotriva acestui regim de exterminare și, într-adevăr, în iunie 1845 o comisie medicală îl găsi pe Deșu „olog din pricina boalei sale, a scorbutului și a reumatismului, avînd și degete zgîrcite la mină“.

În urma raportului protomedicului Gussi, Deșu fu mutat în august 1845 la mănăstirea Tismana și mai tîrziu la mănăstirea Motru.

Căpitanul Vilkov se îmbolnăvi și el, și soția sa Ștefana se rugă de domnitor să-i îmbunătățească condițiile de detenție. Prin colonelul Solomon, care-l cunoștea pe Vilkov din vremea războiului din 1828—1829, ea reuși să-l viziteze de cîteva ori și să-i aducă ceva haine. Din timp în timp căpitanul era scos afară din ocnă, dar numai pentru o săptămînă sau două. Mai tîrziu, încurajată de schimbarea osîndei lui Deșu, Ștefana făcu o mulțime de jalbe către domnitor, dar nu mai obținu nimic.

Bibescu nu ușură nici soarta celorlalți cetași de la Brăila, ale căror soții dăduseră și ele jalbă. Nedelea, soția lui Stanciu Radovici, veni de la Galați la Brăila și apoi la București ca să-și caute soțul, pentru a afla în cele din urmă că acesta murise la Telega în răzvrătirea din august 1844.

După vreo trei ani de zile, atunci cînd căpitanul Vîlkov pierduse orice speranță, ziua cea mare veni, în iunie 1848. La București, revoluționarii răsturnaseră pe Bibescu și luaseră puterea. Pe steagul lor scria „Dreptate-Frăție“.

Într-o dimineață de iunie, căpitanul simți frînghia coliviei sale mișcîndu-se, după care auzi, sus la gura oanei, strigîndu-se :

— Căpitanul Vasile Vîlkov să se pregătească să iasă afară !

Nu trecu mult și colivia fu trasă sus. În curtea oanei se auzeau strigăte de bucurie și căpitanul fu întîmpinat cu urale de vechii săi tovarăși de la Brăila : Barbu Dimitrie, Alexandru Dimitriu, Tănase Stoicovici, Dimcea sin Andrei brutarul și alții. În jurul lor erau slujbașii oanei, ofițerii, trupa și mulțime de oameni. Din mijlocul lor ieși un tînăr boiernaș, care scoase o hîrtie, i-o arată puțin, după care Vîlkov auzi, ca prin vis, citindu-se :

„16 iunie 1848

*În numele poporului român
Dreptate, Frăție,
Guvernul provizoriu.*

— Fiindcă o revoluție ca cea de la 11 iunie, unde nu este nici unul carele n-au luat parte, dovedește că toată nația a suferit sub guvernul trecut ;

Fiindcă atunci cînd o nație suferă sub apăsările cele mai grele, cel ce conspiră pentru libertate este adevăratul fiu al ei, decretăm că toți arestații politici de la mănăstiri, temnițe și ocne sînt liberi. Asemenea și toți cei ce sînt învinovațiți

sau bănuți în întâmplările revoluției de la 9—11 iunie 1848.

Dumnealui vornicul temnițelor este rugat a pune numai decît în lucrare acest decret.

În numele guvernului provizoriu, secretari : Nicolae Bălcescu, Alexandru Golescu, C. A. Rosetti...“.

Căpitanul nu mai auzi restul, căci din piepturile celor prezenți izbucni un strigăt puternic : „Trăiască căpitanul Vasile Vîlkov!“ Și trupul slăbit de chinuri al căpitanului fu ridicat pe brațe de tovarășii săi de luptă.

Bucuria îl copleșise cu totul. Deși încerca să se stăpînească, din ochii lui, care abia suportau lumina soarelui de iunie, lacrimile curgeau șiroaie.

În odăile cămărășiei îl aștepta o masă îmbelșugată. Cămărașul ocnelor ținea să arate prin aceasta adeziunea sa la revoluția de la 11 iunie 1848 și cinstea deosebită pe care putea s-o acorde acum, fără nici o teamă, conducătorului cetașilor de la Brăila.

Căpitanul află acum și ceea ce se petrecuse la București. Aga Iancu Manu, Villara și pe urmă întregul guvern al domnitorului Bibescu afluaseră de plecarea unor revoluționari spre Izlaz abia la 9 iunie dimineața. În noaptea de 9 spre 10 iunie începuseră primele arestări. Nicolae Golescu dăduse însă repede alarma și apoi se ascunsese. Rosetti, maiorul Voinescu și alții fuseseră arestați și închiși la cazarmă sau la agie. Grigore Grădișteanu reușise să scape stînd ascuns două zile într-o groapă de nisip din mahalaua Sf. Ștefan.

A doua zi Bibescu era sigur că scăpase de primejdie. La București persoanele suspecte fuseseră arestate sau se găseau sub o severă supraveghere polițienească, iar pe urma celor plecați în provincie se trimisese oameni siguri care să-i prindă și să-i aducă la agie. De aceea, însoțit de Alecu Villara, domnitorul plecase să se plimbe cu droșca la șosea. Dintr-o birjă, care trecuse repede pe lângă ei, trei tineri trăseseră cu pistoalele. Villara fusese ușor atins, iar un glonț se oprise într-unul din epoleții frumoasei uniforme a domnitorului.

Speriat, Bibescu se întorsese în oraș trecînd mai întîi pe la cazarma infanteriei și cerînd soldaților să-i reinnoiască jurămintul de credință. Soldații și ofițerii îi spusese însă deschis : „În contra fraților noștri nu vom lupta niciodată“. Cît despre Villara, acesta trimisese porunci grabnice la toate

ocirmuirile din țară, cerându-le să aresteze pe frunzații revoluționari ce vor fi sosit acolo și să-i trimită la București sub strașnică pază. Într-adevăr, mulți dintre aceștia colindau țara în lung și în lat chemînd poporul la luptă. Veniseră și aici, la Telega.

Căpitanul Cristofi povesti, la rîndu-i, un fapt pe care-l știuseră pînă acum doar cîțiva oameni de încredere.

Prietenul său, Nicolae Bălcescu, venise de mai multe ori prin aceste locuri. Ca și alți propagatori ai revoluției, care fuseseră trimiși în diferite județe, el colindase satele prahovene și se oprise aici, la Telega, unde avea și un alt prieten bun. Acesta era Costache Telegescu, cel care luase parte la complotul pe care îl organizase în 1840 bietul Mitică Filipescu ce se stinsese în mai 1843, în închisoare, la Snagov. Telegescu, după ce ieșise din temniță, se întorsese la Telega și începuse să lucreze iar pentru revoluție. La el venise Bălcescu, și atunci s-au înțeles toți trei ca el, căpitanul Cristofi, care comanda detașamentul de soldați ce păzea închisoarea de la Telega, să dea drumul arestaților atunci cînd va începe focul cel mare. Rezultatul acestor agitații revoluționare începuse să se vadă, căci în unele județe țărani o porniseră înainte, făcînd răzmerițe răzlețe. Aceasta speriasc mult pe Bibescu și pe boieri. Aga Iancu Manu stăruia pe lîngă domnitor ca îndată după Paști să aresteze pe cîțiva dintre tinerii boiernași care agitau poporul. S-a trecut la unele arestări, dar acestea n-au făcut decît să-i îndirjească pe revoluționari. Atunci a fost arestat la Ploiești profesorul Negulici, pictor cunoscut și prieten al lui Bălcescu.

Ca să liniștească lumea, domnitorul Bibescu a pus să se tipărească în mii de exemplare o proclamație către țărani și a dat poruncă s-o afișeze prin toate satele țării.

Odată, Bălcescu sosise aici venind de la Ploiești. Știa bine că este urmărit și de aceea — spunea căpitanul Cristofi — mi-a dat de veste să mă întîlnesc cu dînsul într-un crîng pe drumul care duce de aci la Cîmpina. Întrevederea noastră a fost sourtă, deoarece nu am putut rămîne aproape deloc singuri. Bălcescu prevăzuse asta și mi-a dat o țigaretă. M-am făcut că o aprind, dar am stins-o îndată, căci după felul în care mi-o întinsese am înțeles că înăuntru trebuia să fie o comunicare scrisă. Într-adevăr, desfăcînd-o, am găsit în ea un bilet de la căpitanul Tell, în care-mi scria doar atît: „Scoală-te dacă-ți iubești țara. Acum e vremea“.

Un plan mai vechi al lui Bălcescu era ca revoluția să izbucnească în mai multe locuri deodată — la Telega, la Ocnele Mari, la Izlaz și bineînțeles la București. Pe urmă însă planul se schimbase și revoluționarii se hotărâseră numai pentru Izlaz și București. Una din cauzele pentru care Bălcescu se gândise întâi la Telega se datora chiar împrejurării că Vilkov se afla deținut aici. În afară de răzvrătirea lucrătorilor de la salina Slănicului din 1835, nu încercase Vilkov, în august 1844, să spargă ocna ?

Dar Bălcescu stătuse puțin aici. Pe de o parte trebuia să se întoarcă repede la București, pe de alta avea de mers și în alte sate, pînă departe spre graniță. Acolo trebuia să-l vadă pe parucicul¹ Racoviceanu, care comanda cordonul de pază de la acest punct de frontieră. Stătuse ascuns în pădure o zi și o noapte, ca să scape de colonelul Banov, care, trimis de Bibescu să-l prindă, dăduse de urma lui. Pînă la sfîrșit însă reușise să se strecoare cu bine la București. Și căpitanul Cristofi îi arătă lui Vilkov că lucrează pentru revoluție de vreo patru ani, de cînd devenise și el membru al societății secrete „Frăția“.

Vilkov se miră cum de nu dăduse stăpînirea de urma „Frăției“, mai ales că după atîtea încercări din 1844 și pînă în 1848, poliția era atentă la orice mișcare. La această întrebare, unul dintre boiernașii veniți de la Ploiești arătă căpitanului Vilkov că, oricît de bănuitoare ar fi fost poliția lui Bibescu, nimeni n-ar fi crezut că o societate cu preocupări atît de străine de treburile politice ca „Societatea literară“ putea ascunde sub fațada ei propaganda revoluționară. Cînd această societate se desființase, activitatea „Frăției“ se desfășurase la adăpostul altei societăți culturale, care se înființase tot la inițiativa lui Bălcescu, sub numele de „Asociația literară“. Așa a lucrat „Frăția“ pînă în 1848 și acum vechea ei deviză „Dreptate-Frăție“ este deviza guvernului revoluționar. Ea se află scrisă în fruntea tuturor actelor și decretelor guvernului.

Masa se prelungi pînă tîrziu, căci inimile se deschiseseră, iar căpitanul Vilkov era dornic să afle tot ce se întîmplase pînă atunci. În primul rînd ce fusese la București la 11 iunie... La orele patru după-amiază clopotul cel mare al Mi-

¹ Parucic (rus.) — ofițer, locotenent.

tropoliei dăduse semnalul, repetat de acelea ale tuturor bisericilor din oraș. Pe strada Lipscani, cadetul Magheru și alți patru tineri, suiți pe o masă în fața prăvăliei lui Daniełopol, citeau cu glas tare proclamația revoluționară. Lipscaunii scot în grabă steagurile, trag obloanele prăvăliilor și se adună în jurul lui Magheru. La răspîntia de la Sf. Gheorghe aceeași proclamație se citește de Ion Catina și de alții. Lumea se strînge mereu și curînd se adună sute de oameni. Împodobiți cu cocarde tricolore și purtînd steagurile desfășurate, mii de oameni se îndreaptă spre palatul lui Bibescu. Pe la orele 6, mulțimea din jurul palatului era atît de mare, încît părea că tot orașul s-a strîns acolo. Nu puteai răzbate printr-însa pînă departe de casele Fălcoianului. În fruntea unei delegații, Nicolae Golescu intră la domnitor, care de nevoie semnă Constituția, și după aceea și lista noului guvern. Boierii mari, speriați, nu știau în primele ceasuri ce să facă. Doar Villara și aga Iancu Manu nu stătuseră pe gînduri nici o clipă. Caii la trăsură și goana mare spre Giurgiu ca să treacă Dunărea, cît mai repede, la Rusciuk. Pe urma lor o luaseră apoi și alți boieri.

Șeful miliției era acum colonelul Odobescu și vestea îl întristă pe căpitan, căci el era acela care condusesese ancheta de la Brăila din iulie 1841. Oare se schimbase atît de mult în șapte ani de zile de era acum alături de revoluționari, sau totul era doar o mască? Acum era însă prea istovit ca să se mai gîndească la aceasta.

Gazdele îl conduseră dar într-una din încăperile cămărășiei unde i se pregătise un pat odihnitor.

După eliberare, căpitanul Vasile Vilkov hotări să mai rămînă la Telega vreo cîteva zile. Atît el cît și tovarășii lui trebuiau să se întremeze ca să poată suporta călătoria cu căruța pînă la București, unde urmau să capete de la Vornicia temnițelor hîrtii doveditoare că au fost puși în libertate.

Vremea era frumoasă și în cea din urmă zi făcură o plimbare mai lungă. Soarele cădea spre asfințit cînd porniră să se întorcă la cămărășie. O luară pe un drum necunoscut și ajunseră în vîrfurile dealului. În vale se vedea satul Telega. Tănase Stoicovici propuse să coboare de-a dreptul, trecînd prin cimitirul care se vedea pustiul. Așa și făcură. Mormintele

începeau chiar de lângă ulucă. În fund erau cele ale săracilor, cu cruci simple de lemn, unele putrede, gata să cadă, iar în față, spre biserică, cele ale bogătanilor, cu cruci grele de piatră. Deodată, căpitanul Vilkov, care mergea în urmă, se opri. Strigă și la ceilalți, încercînd să-și stăpînească tulburarea.

Vilkov nu vorbi, ci le făcu semn cu capul spre cele două cruci de brad din fața lor. Pe una dintre ele se mai vedeau doar urmele unor slove șterse de vreme. Pe cealaltă însă numele era vizibil și Dimcea citi silabisînd :

STANCIU RADOVICI. (6 august 1844)

Își amintiră cu toții de gălățeanul acela vesel și neînfricat, care străbătuse toată țara cu căruța lui în scopul adunării voluntarilor. Drumurile lui se terminaseră aici. Murise ca un erou în încăierarea de la 6 august.

Erau zguduți. Cum de nu le venise în gînd pînă acum să caute mormintele celor care căzuseră atunci, în acea neuitată zi ?

În apropiere erau crucile lui Ștefan Boiu plăpumarul și Ivancea Draghiolu, cărămidarul. Mormintele nu fuseseră îngrijite de nimeni, dar nu erau năpădite de bălării. Iarba și florile proaspete de iunie umpleau tot cimitirul.

Făcură un popas și-și amintiră de toți cei căzuți, apoi o porniră încet spre casă. Soarele asfințise și în jurul lor era liniște deplină. Mergeau și ei tăcuți, cu capul plecat și cu gîndurile învălmășite. Dar peste toate se ridica unul pe care nu-l puteau molcomi. Era o întrebare care îi frigea ca un cărbune aprins. Cînd vor ajunge acasă, la Brăila, ce vor răspunde oare nevestelor, copiilor, părinților și fraților acelora căroră nu le fusese dat să se bucure de ziua asta mare, ci rămîneau să zacă aci, în cimitirul ocnelor de la Telega ?

•

În aceste zile, la București se petreceau evenimente de mare însemnătate.

Domnitorul Bibescu abdicase în noaptea de 13 spre 14 iunie și plecase spre graniță la Brașov. Îndată după plecarea lui, mitropolitul Neofit chemase în taină pe cîțiva dintre marii boieri, care mai rămăseseră în București, ca să se sfătuiască asupra felului în care să răstoarne guvernul provizo-

riu. Adică mitropolitul complota și urzea planuri cu boierii, voină să cheme oștile sultanului și ale țarului ca să înlăture cât mai repede pe cei care ridicaseră steagul revoluției.

Dar nici poporul nu dormea. Guvernul simți totul și-l trimise acolo pe C. A. Rosetti, care căzuse peste ei tocmai când adunarea era în toi. Boierii l-ar fi sfîșiat dacă ar fi fost singur, dar afară poporul striga și cerea să știe ce se petrece înăuntru. Masele nu se liniștiră decît după ce mitropolitul însuși ieși în balconul casei și sărută în fața tuturor tricolorul. Se anunțase totodată și lista guvernului, în care Odobescu era ministru de război. Faptul îl neliniști iar pe căpitanul Vilkov.

Doi dorobanți veniți de la București povesteau cum la 14 iunie se decretase ca stindardul național să aibă cele trei culori : roșu, galben și albastru și să poarte scris pe el „Dreptate—Frăție“.

A doua zi, la 15 iunie, se făcuse o mare adunare pe cîmpia de la Filaret pentru sfințirea stindardelor cele noi ale țării și pentru proclamarea oficială a Constituției. A fost ceva mareț. Se adunaseră acolo la vreo 30 000 de oameni și mulți, neavînd loc, se zuiseră pe dealurile care mărgineau cîmpia. Erau acolo toate breslele orașului cu steagurile lor, toată armata și guvernul. În mijloc se ridicase un cort mare și un baldachin acoperit cu verdeață. Sosise apoi un car frumos împodobit, tras de patru cai și în care breasla tipografiilor așezase un teasc la care se tipărea și apoi se răspîndea o poezie patriotică. După cuvîntarea unui membru al guvernului provizoriu se chemase un om, un simplu cetățean din popor, care citise cu glas tare cele 21 de articole ale Constituției. Pe ea juraseră apoi mitropolitul Neofit, președintele guvernului, guvernul, garda națională și poporul.

Fusese o zi cum nu se mai văzuse vreodată la București. A doua zi, un decret al guvernului dădea cîmpiei Filaretului numele de „Cîmpia Libertății“.

A urmat însă un fapt care a uluit lumea. Coloneii Odobescu și Solomon înconjuraseră palatul cu armata și arestară guvernul. Mulțimea venise în goană la palat ca să-i scape, și Odobescu dăduse ordin să se tragă cu tunurile în popor. Dar popa Ambrozie și Ana Ipătescu încurajaseră masele și dezarmaseră oștirea. Au căzut 7 morți și mulți răniți. Guvernul a fost eliberat, iar Solomon și Odobescu arestați și dați în judecată.

La aceste nume, Vilkov tresări. Va să zică pînă la urmă colonelul Odobescu tot și-a dat arama pe față. Nici nu se putea altfel. La Solomon însă nu se așteptase. Fusese doar și el căpitan de voluntiri în războiul din 1828—1829. Cum de alunecase pe calea trădării? Era probabil și aici tot mîna lui Odobescu. Ceru deslușiri, și dorobanții povestiră cum la judecată s-a dovedit că Odobescu a fost adevăratul vinovat.

Ce se va fi întîmplat după aceea, dorobanții veniți la Telega nu mai știau. Odobescu și Solomon vor fi judecați de judecata politică criminalicească și condamnați, poate chiar la moarte, după cum și meritau.

Poporul făcuse o înmormîntare victimelor trădării cum nu mai fusese alta. La ceasurile 6 seara se adunaseră la palat toți miniștrii, toate breslele, toată garda națională și toți cinovnicii. Cortegiul pornise spre Mitropolie. Descriind pe larg ceremonia înmormîntării, „Pruncul român“ încheia: „O mulțime numeroasă de popor încheie cortegiul funebru care se duse la Mitropolie, unde un singur mormînt primi jertfele libertății. Peste treizeci de mii de oameni erau adunați acolo ca să facă fraților lor, prin al căror sînge curat se boțea dezrobirea României, cea de pe urmă onoare.

Eliade ținu pe marginea mormîntului comun un cuvînt funebru și garda națională slobozi puștile. . .“

Printre cei răniți greu figurau și: Dumitrache sin Iordache din mahalaua Manea Brutaru, Dumitrache Vătășelu din mahalaua Mîntuleasa și Panait sin Ivan, abagiu, din mahalaua Sf. Ștefan.

Nu mai încăpea nici o îndoială. Panait era feciorul lui Ivan Pană, abagiul bulgar a cărui casă servise de multe ori ca ascunzătoare căpitanului Nicola Filipovski. Va să zică nici compatrioții lor, bulgarii din București, nu stătuseră deoparte. Nu numai că veniseră la palat în clipele acelea în care se decidea soarta revoluției, dar și luptaseră pentru eliberarea guvernului revoluționar.

Căpitanul Vilkov își puse în gînd să treacă neapărat pe la casa abagiului. Poate că în felul acesta va da și de urma căpitanului Nicola Filipovski.

•

A doua zi de dimineață convoiul se puse în mișcare. Era alcătuit din 3 care mocănești, unde luară loc Vilkov, Barbu

Dimitrie, Alexandru Dimitriu, Tănase Stoicovici, Dimcea sin Andrei brutarul și Dumitru sin Stoian, dorobanții și trimisul cămărășiei. La prînz sosiră la Ploiești, unde făcură un popas mai mare, iar cînd soarele cădea spre asfințit, se văzură în zare primele case ale Bucureștilor.

Cînd intrară pe podul Mogoșoaiei, căpitanul nu mai recunoscu orașul. Revoluția de la 1848 izbîndise și tricolorul libertății flutura pretutindeni.

Totuși nu vedea nicăieri entuziasmul și veselia aceea de care vorbiseră dorobanții. Oamenii mergeau pe stradă cu frunțile plecate, îngîndurați, ba chiar speriați parcă. Vilkov nu împărtăși nimănui această impresie, mai ales că, după cît vedea, tovarășii săi nu observaseră nimic.

Convoiul fu îndrumat spre Vornicia temnițelor, unde, spre surprinderea lor, un slujbaș le spuse că numai a doua zi li se va da hîrtie la mîna că sînt liberi. Pînă atunci pot sta în închisoarea din Dealul Spirei, unde sosiseră arestați și de la alte temnițe, ocne și mănăstiri.

În dealul Spirei, căpitanul fu bucuros să-și revadă vechi prieteni : Petru Garov, Nicola Filipovski, Pană grădinarul și alții, veniți de la Ocnele Mari. Fiecare se grăbea să întrebe și să povestească în același timp întîmplările prin care trecuseră.

Căpitanul se uita la toți și, văzîndu-i cu obrajii supti de închisoare, regreta amar că se grăbise cu încercarea lui de la Brăila. Acum să-și fi avut ceata gata, nimeni nu l-ar fi împiedicat să plece. Ar fi încercat să ridice pe toți compatrioții, și guvernul revoluționar, care le dăduse libertate, nu numai că nu l-ar fi împiedicat, ci l-ar fi ajutat să lupte pentru aceeași viață liberă a fraților de peste Dunăre. Dar în jalnica situație în care se aflau cu toții nimeni nu se putea gîndi la o asemenea faptă. Trebuiau să-și recapete puterile, să-și revadă familiile și pe urmă, după luni de zile, vor vedea dacă s-ar putea face ceva.

A doua zi de dimineață cînd Vilkov se sculă, văzu cu uimire că în curtea închisorii era armată. Nici unul dintre ei nu mai putea părăsi încăperea în care se aflau. Afară, după ușile zăvorîte, se auzeau glasurile străjilor înarmate. Cineva citea o hîrtie și Vilkov își dădu seama că e vorba de guvern :

„... oa să poată să facă o protestație cu armele în mîna, în cugetul său de român și invitat de multe dictații, s-a so-

cotit dator să se tragă pe munți, acolo pe culmea Carpaților, care este singură noastră cetate.

Români ! În numele a 18 veacuri de suferințe, în numele libertății ce ați cîștigat pentru totdeauna, vă jurăm că nu vom lepăda sacul cu cenușă după capul nostru, pînă ce România nu va fi liberă, drept ce, păstrați patriei acel amor ce vede-dirăți în fața lumii că-l aveți, păstrați curajul și credința în puterea voastră, ajutați-ne pînă la sfîrșit ca și pînă acum ...“ Oare ce se întîmplase ? întrebă nedumerit Vilkov și un deținut ce fusese adus peste noapte prinse a-i povesti : Acum cîteva zile, boierii cei mari, care nu se împăcau nicicum cu noua Constituție, mai ales cu articolul 13, acela care zicea că țaranii nu mai trebuie să fie clăcași, ci liberi și cu pămînturile lor, voind să calce în picioare Constituția asta nouă și să aducă iarăși Regulamentul Organic care robea pe țărani, au chemat în țară oștile străine. De cîteva zile se tot auzea că o să intre în țară oștile sultanului și lumea se temea. Ba alții ziceau că turcii au și tăbărit la Brăila și că or să treacă sub ascuțișul săbiei pe toți aceia care au fost cu revoluția. Alții ziceau că și oștile țarului ar fi intrat în Moldova. Și, după cum știe oricine, în astfel de împrejurări e de ajuns să arunce unul o vorbă, pentru ca oamenii să creadă că lucrul s-a și întîmplat.

La început — continuă omul — cei mai mulți s-au ales doar cu sperietura, căci puțini au fost aceia care s-au gîndit să plece. Pe urmă însă a intrat spaima în toți, mai ales cînd alții, veniți de pe la Buzău, vorbeau în gura mare că oștile țarului sînt la Focșani și că vin încoace, sau că turcii au și intrat în Giurgiu.

Pînă la urmă au început să creadă în vorbele astea și fruntașii revoluției. În zadar zicea Nicolae Bălcescu să se înarmeze poporul și să reziste cu arma în mînă, că nimeni nu-l asculta.

Ieri de dimineață mai mulți ofițeri din regimentul 3 veniseră să-și dea demisia. Asta a mărit și mai mult spaima. Ba mitropolitul Neofit răspîndea, pe unde putea, vestea cum că ar fi primit o scrisoare de la Talaat efendi, comisarul turc ce se afla la Iași, prin care care-l înștiința de sosirea oștilor străine. Toate veștile astea le credea lumea cum le credea. Dar cînd ieri la amiază s-a aflat că, peste cîteva ceasuri, guvernul o să se adune ca să ia o hotărîre și cînd s-a auzit că Eliade n-a mai așteptat nici pînă atunci, ci a fugit la Tîrgoviște și de acolo s-a îndreptat spre Pucioasa, s-a schimbat socoteala. Lumea

alerga de colo pînă colo prin oraș și nu știa ce să mai facă, negustorii trăgeau obloanele și-și zăvorau prăvăliile punindu-și marfa la adăpost cît mai sigur. Iar astă-noapte guvernul însuși, păzit de două roate de oștire, a luat-o spre Cîmpulung și Rucăr.

Boierii mari atîta așteptau. S-au și adunat în grabă la mitropolit, gata să răstoarne tot ce făcuse revoluția. În mahalale s-a dezlănțuit prigoana. Mulțime de oameni au fost ridicăți în zori de dorobanți și aduși la agie, unde au fost bătuți cu gîrbaciul ; printre atîția se nimerise și el.

În fruntea oștirii au venit iarăși colonelul Odobescu și colonelul Solomon, de parcă n-ar fi fost judecați odată și izgoniți cu rușine din oștire ca niște ucigași. Ba Odobescu a și trimis oameni călări să ajungă guvernul din urmă și să-l aresteze, ca să-l dea pe mîna turcilor.

Cel care-i povestea căpitanului îi mai spuse că statuia mare și tabloul care reprezenta România liberată, puse în fața Vorniciei, au fost sfărmate, rupte în bucăți și aruncate pe jos. Cică asta ar fi pus s-o facă vornicul Băleanu. Pe străzi, pe la răspîntii se citea în gura mare și se lipea pe ziduri porunca boierilor și a mitropolitului :

„Rebeliștii fugind din capitală în noaptea de 28 și 29 ale curentei, îndată ce s-au înștiințat că oștirea înaltelor două Curți Suzerană și Protecțiță se apropie de hotarele noastre grăbim vestind această bună veste tuturor locuitorilor țării. Totodată le arătăm că, într-o unire de d-lor boieri care se află în capitală, s-au luat toate măsurile pentru statornicirea liniștei obștești, și cu această ocazie sînt poftiți toți locuitorii, de orice clasă și treaptă vor fi, să primească cu sentiment de recunoștință și dragoste pe izbăvitorii țării ...“

Căpitanului Vasile Vilkov mai că nu-i venea să creadă. Prinse a se sfătui cu Nicola Filipovski ce aveau să facă. Îi dorea amarnic că libertatea atît de mult așteptată se îndepărtase iarăși de țara în care se adăpostiseră și pe care o iubeau. În jurul lor se adunară Tănase Stoicovici, Barbu Dimitrie și ceilalți. Toți se gîndeau îngroziți la cele ce se puteau întîmpla și regretau că n-au plecat mai demult de la Telega. O zi-două să fi venit mai devreme și ar fi fost acum la Brăila, la ai lor, la soțiile și copiii lor pe care nu-i văzuseră de mai bine de patru ani de zile.

Căpitanul Vilkov se gîndea mai ales la un singur lucru pe care nu-l împărtăși decît lui Nicola Filipovski, ca să nu bage

spaima în ceilalți. Cu oastea țarului o scoteau ei la capăt pînă la urmă. Se știa doar că fusese ofițer în armata rusă, ba avea și decorații pe care după condamnarea din 1843 le lăsase în păstrare aici, la București, la consulatul general al Rusiei. Asta era ușor.

Ce se întîmpla însă dacă veneau întii oștile turcești? Aici nu mai putea face nimic și nu era de mirare ca turcii să-i treacă peste Dunăre și să-i tragă la răspundere pentru toate cele cîte se petrecuseră la Brăila în anii 1841 și 1843. Gîndindu-se la toate acestea, căpitanului Vilkov i se păru că la Telega, atunci cînd nu stătea în ocna părăsită, ci tăia sare împreună cu ceilalți ciocănari, viața nu era chiar atît de grea.

•

Ziua de 29 iunie trecu anevoie. Din cînd în cînd ușa se deschidea și în odaie era îmbrîncit cîte un nefericit de curînd arestat. Ceilalți îl înconjurau repede și-i cereau să le spună ce mai e pe afară. La început omul era speriat și nu vorbea. Pe urmă însă, cînd se vedea între prieteni, își dezlega limba. Cu toții spuneau același lucru : că negustorimea e nemulțumită, că meseriașii se împotrivesc oamenilor agiei, că acei care conduseseră pînă acum mahalalele își adună oamenii, că alții merseseră chiar prin satele apropiate și dăduseră alarma. Dar, ceea ce era mai îmbucurător era că nimeni nu vorbea de oști străine. Oamenii începeau să-și dea seama că au fost înșelați.

Spre seară, numărul celor care erau aduși la închisoare scăzu simțitor.

A doua zi de dimineată, Vilkov văzu pe fereastră cete de oameni care se îndreptau grăbiți spre centrul orașului. Alții, mai ales femei cu desagi și boccele în mîna, se opriseră la poarta închisorii și cereau să li se deschidă. Aflaseră probabil că bărbații, frații sau feciorii lor erau închiși aici și le aduceau de mîncare. Numărul lor creștea mereu și dorobanții fură siliți să zăvorască bine poarta.

Peste cîteva ceasuri, larma crescui și mai mult. Privind la cei de afară, Vilkov fu uluit să zărească, dincolo de fereastra zăbreliată, în mulțimea de femei care se înghesuiau, și pe Ștefana, soția lui. Cu brațele încărcate de pachete, Ștefana Vilkov și alte femei se certau aprig cu dorobanții de la poartă, cerîndu-le să le lase înăuntru. Lîngă ea se afla un băiețaș de vreo 10 ani, care, își dădu seama căpitanul, nu era altul decît

feciorul său, Scarlat, pe care-l lăsase la Brăila abia de cinci ani.

Ștefana Vilkov nu putu să-și vadă soțul, dar dorobanțului de la poartă i se făcu milă de ea și pachetul cu mâncare ajunse în mîna căpitanului. Lacom să citească o gazetă, Vilkov împături cu grijă foile în care fuseseră învelite bucatele și, după ce mîncară cu toții, începu să se uite prin ele. Erau gazete noi, pe care Filipovski nu le mai văzuse pînă atunci și de aceea citea curios titlurile lor : „Pruncul român“, „Poporul suveran“. În ele se vorbea numai de revoluție, și Vilkov le citi de la primul la ultimul rînd. Pe o pagină ruptă din „Gazeta de Transilvania“ din 21 iunie 1848, îi atrase atenția „o corespondență din București“, căci văzuse acolo un nume cunoscut. Căpitanul își adună tovarășii și le citi : „Guvernul provizoriu lucrează neconținut ziua și noaptea... Cîțiva aristocrați tru-fași scuipe foc. Guvernul nu-i lasă să iasă din București pe cei pe care i-a apucat revoluția aici, iar pe cei din afară nu-i lasă să treacă granița. Cercări reacționare se simt pe ici pe colo, dar Dumnezeu e cu noi“.

„... Pe Villara și Iancu Manu i-au prins locuitorii la Giurgiu ; miliția din garnizoană a vrut să-i apere. Poporul a dat cu pietre, miliția cu pușcile. Poporul a învins și i-a legat, dar guvernul le-a dat voie să se ducă. Și mai bine, căci tot îi omora...“

„Nu-i nimic — zicea Nicola Filipovski — lasă-i să vadă și ei că Dunărea nu se trece, așa, cu una cu două“.

Peste puțin, afară se auzi zgomot mare. Săriră cu toții la ferestre și mai să nu-și creadă ochilor. Strada era înțesată de mulțime. Toți strigau la dorobanți să sloboadă pe cei dinăuntru. Dorobanții încărcaseră armele și stăteau gata să tragă cînd mulțimea se dădu la o parte făcînd loc la doi călărași. Aceștia ajunseră la poartă și descălecară. Unul vorbi ceva cu dorobanțul de la intrare, iar celălalt adresă oamenilor cîteva cuvinte. Deodată mulțimea izbucni în urale, porțile închisorii fură date în lături și poporul se revărsă înăuntru ca un val năprasnic. Vilkov și prietenii săi, îngrămădiți la fereastră, cu ochii la cei de afară, nici nu simțiră cînd ușile încăperii lor se deschiseră și cineva începu să strige. Toți cei care veniseră de la închisorile din țară trebuiau să se prezinte îndată la cancelarie ca să-și primească cuvenitele hîrtii că sînt liberi și răvașe de drum, ca să se poată întoarce la casele lor.

Cind și această formalitate fu îndeplinită, Vilkov și prietenii săi aflară tot ceea ce se petrecuse. Întregul popor al Bucureștilor, negustori, meseriași, muncitori, țărani din satele învecinate, se ridicaseră cu mic cu mare să apere revoluția. Înconjuraseră palatul Mitropolitului strigînd să retragă proclamația de la 29 iunie și să dea seamă de cele scrise în ea. Ba, cîțiva măcelari și tăbăcari pătrunseră înăuntru și-l certară aspru pentru purtarea sa nerușinată, făcîndu-l trădător nelegiuit și călcător de jurăminte. Afară, mii de oameni strigau amenințător și atunci mitropolitul se văzu nevoit să iscălească o proclamație care pe urmă trebuia să fie afișată pe toate zidurile. Una dintre urmările acestor întîmplări era și eliberarea lor. Revoluția izbîndise și toți cei ce luptaseră pentru libertate trebuiau acum să se bucure de ea.

La poarta închisorii, de departe, Vilkov o văzu pe Ștefana. Ținînd de mîină băiatul, femeia se repezi spre dînsul, făcîndu-și loc cu greu prin mulțime.

Se mutase la București de doi ani, ca să fie mai aproape de Telega și ca să poată interveni mai ușor pentru grațierea lor. Așa se făcea că acum era aici să-l întîmpine cu bucurie. Micul grup, căruia se adăugaseră și ceilalți cinci cetași, se îndreptă spre locuința Ștefanei.

Pe zidurile caselor, oamenii Vorniciei lîpeau ultima proclamație a mitropolitului Neofit. Se opriră și ei, și căpitanul Vilkov citi : „Ceea ce s-a obștit ieri, la 29 ale acesteia, sub iscălitura noastră, făcînd guvernul provizoriu rebel și altele, astăzi, după dorința poporului român, o refuzăm cu desăvîrșire, adevărînd și întărînd din toată puterea mea jurămîntul ce am săvîrșit în Cîmpul Libertății, ca să păzim toate cele 21 articole, afară de articolul proprietății, care-l va hotărî Obșteasca Adunare, pe care Constituțiune jur că nu voi călca-o sub orice sacrificii din parte-mi.

Stindardele libertății se vor ridica pe toate edificiurile Publice. Cocardele se vor repurta și toată poliția cea veche se va desființa prin grabnice porunci ale mele.

Guvernul provizoriu se va chema prin într-adins curier și toți funcționarii orînduiți de guvernul provizoriu se vor întări în funcțiunile lor“.

Cu toate că unii dintre cetași ar fi dorit să plece cît mai repede la Brăila, ultimele evenimente îi făcură să-și amîne călătoria.

În seara zilei de 1 iulie, eroicul popor al Bucureștilor înconjură cazarma unde coloneii Odobescu și Solomon, cu tunurile încărcate, încercau să facă voia mării boierimi. Mii de oameni pătrunseră înăuntru și smulseră fitilurile aprinse. Soldații nu traseră și fraternizară cu masele.

A doua zi, Vîlkov auzi că atât Odobescu cât și Solomon demisionaseră din oștire și mai află cu ciudă că fuseseră lăsați să părăsească țara, de parcă n-ar fi avut nici o vină.

În zilele următoare, guvernul se întoarse la București, unde delegații diferitelor județe veniră să-l felicite. Vîlkov, Ștefana și cetașii ieșiră pe străzi ca să vadă și ei delegația județului Brăila și Ilfov. Fiecare sat trimisese câte trei delegați și printre ei erau și bulgarii din Cioplea, ca și cei care locuiau în alte sate din jurul orașului. Fiecare plasă împodobise cu steaguri și cu unelte agricole câte un car alegoric tras de boi cu coarnele aurite și șirul lor lung defila prin fața guvernului și a poporului care aclama frenetic.

Libertatea triumfase încă o dată.

Curînd după aceea, într-o seară de iulie, Vîlkov și cetașii săi sosiră la Brăila, pe care o părăsiseră, legați în lanțuri, cu oinci ani în urmă. Căruța care-i aducea trase întii la vechiul „Han de piatră“, după care fiecare se îndreptă spre casa lui. A doua zi, vestea eliberării și sosirii cetașilor se răspîndi în tot orașul.

Încă înainte de arestarea sa din septembrie 1843, situația financiară a căpitanului Vîlkov fusese cu totul precară. Hanul era grevat de multe datorii și creditorii ceruseră în repetate rînduri scoaterea lui la mezat. Dacă Vîlkov reușise să înlăture această vînzare mulțumită sprijinului acordat de consulatul rus de la Galați, tribunalul comercial din Brăila, la cererea acelorași creditori, îi pusese sechestru pe chiliile de la han. După ce trecură trei ani de la arestarea căpitanului Vîlkov, Ștefana, care reușise și ea să împiedice vînzarea hanului, fiind singură, nu mai putuse să țină cafeneaua, o închisese și se mutase la București. Acum totul trebuia refăcut.

Vechea cafenea a căpitanului Vîlkov se deschise chiar a doua zi cu ajutorul bănesc al unor prieteni, și seri de-a rîndul aceștia se adunau aci ca să asculte povestirile căpitanului.

Pe la mijlocul lunii iulie, cînd Vilkov se mai întremă, făcu o vizită lui Dimitrie Golescu, care fusese numit de către guvernul provizoriu prefect sau „administrator“ — cum se spunea acum — al județului Brăila. Golescu se bucură să-l primească. Auzise vorbindu-se de căpitanul Vilkov și de trecutul său, dar nu-l cunoscuse personal. De aceea îl întîmpină ca pe un prieten și tovarăș de luptă și îi vorbi deschis, mai ales după ce Vilkov îi împărtăși unele amănunte legate de ultimele evenimente din București.

Problema esențială era aceasta : se gîndește guvernul provizoriu să lupte împotriva unei intervenții străine așa cum cerea cu insistență Nicolae Bălcescu, sau nu ? În această privință el — Golescu — luase unele măsuri și administratorul îi expuse în linii mari situația de la Brăila.

La 20 iunie a avut loc în oraș o frumoasă manifestație pentru victoria revoluției. Golescu destituise pe polițaiul orașului, ca și pe alți cîțiva cinovnici, care păreau a le fi împotrivă. La Galați sosise o corabie, care ancorase apoi la Brăila, aducînd 535 de ocale de iarbă de pușcă. Cit despre oștirea din oraș, se primise poruncă să fie oricînd pregătită de plecare la București. Era gata și aștepta acum să i se anunțe ziua în care urma să părăsească orașul.

Personal, Golescu nu era mulțumit. Brăila este un oraș de negustori, mulți dintre ei foarte bogați și mai ales supuși străini. Nu o arată pe față, dar se vede bine că nu sînt de partea revoluției. Aceeași atitudine potrivnică o au și vice-consulii străini. Victoria revoluției, reformele care s-ar face ar aduce între altele și la aceea că majoritatea supușilor străini ar deveni birnici pămînteni, ceea ce ar reduce simțitor veniturile acestor viceconsulate.

În schimb, în județ, țărani se ridicau. Profesorul Maxim și profesorul Nicolae Nenovici, comisarii de propagandă ai guvernului, au străbătut numeroase sate și veștile pe care le-au adus sînt cu totul îmbucurătoare. Țărani sînt cu revoluția. Cei de la Suțești, de pe moșia lui Costache Suțu, au și început să se agite.

Vilkov își luă rămas bun de la Golescu. Înțelegea acum și el că negustorii nu țineau la nimic decît la banii lor, dar oare la Brăila erau numai negustori ? La București nu se sculară tabacii și măcelarii, meseriașii și muncitorii ? De ce nu s-ar face la fel și aici ? Și Vilkov se gîndi că, așa bolnav cum

era, trebuia să pună și el umărul, mai ales că Golescu, ca administrator, nu se ocupa numai de oraș, ci avea grijă și de județ. În oraș puterea era de fapt în mîna „maghistratului“, or membrii maghistratului erau acești mari negustori. Nu lucrău cinstit și de aceea orașul era slab aprovizionat cu alimente, iar lumea din ce în ce mai nemulțumită.

Căpitanul Vilkov își dădu seama că oamenii trebuie să se ridice neîntîrziat să ceară schimbarea maghistratului. Și ca Vilkov gîndeau cei mai mulți din oraș.

Duminică 20 iulie, pe la orele 10 dimineața, se văzu venind spre piața cea mare a orașului o mulțime purtînd în frunte steagul tricolor pe care-l luase de la „administrație“.

Cei peste o mie de oameni se îndreptară spre casa comisarului Manu, și o delegație de cetățeni pătrunse înăuntru ducînd o pîine din cele ce se vindeau la brutăriile din oraș. Delegația se plîngea de membrii maghistratului, care nu aprovizionează orașul cu alimente și nu îndeplinesc măsurile luate de guvern sau de administrație. În acest timp, mulțimea de afară protesta și striga cerînd schimbarea maghistratului.

Căpitanul Vilkov, a cărui cafenea nu se găsea departe de locul acestei demonstrații, auzind larma din oraș, se îmbracă în grabă și fu martorul unei scene dramatice.

Comisarul Manu făgăduise poporului că va lua toate măsurile și fiecare începuse a se îndrepta spre casa lui, cînd dinspre cealaltă parte a pieței apăru un alt grup. În fruntea tuturor mergea Mihalopolu, secretarul viceconsulatului grec. Alături de el erau o mulțime de negustori greci și bulgari, unii dintre ei chiar membri ai maghistratului. Erau înarmați cu bîte și ciomege, iar după ei veneau cîțiva marinari greci și hamali din port, unii dintre ei amețiți de rachiu. Se vedea bine că marii negustori aflaseră de manifestația ce se pregătea și își luaseră și ei măsurile.

Bătăușii intrară în acțiune. Lumea atacată fără veste și neînarmată cu nimic dădu înapoi. Aceasta încurajă pe negustori. O luptă înverșunată se dădu însă în jurul steagului. Pînă la urmă Mihalopolu puse mîna pe el și, urmat de ceilalți, se îndreptă în grabă spre viceconsulatul grec.

Ciocnirea fusese scurtă și, pînă a-și da bine seama de ce se întîmplă, mulți se treziră cu capetele sparte. Dar aceasta dură doar cîteva minute. Îndată poporul își reveni și se îndreptă pe urma bătăușilor. Golescu, sosit la locul ciocnirii, ajunsese din urmă pe manifestații tocmai cînd aceștia încercau

să forțeze poarta viceconsulatului grec. Administratorul îi potoli cu greu, pătrunse singur înăuntru și se înapoie redînd mulțimii stindardul.

Cînd poporul văzu steagul zdrențuit, nu mai putu răbda. Așa cum raporta a doua zi la București maiorul Goleșcu, comandirul regimentului nr. 2 „... aprinzîndu-se focul libertății într-înșii (oamenii) au năvălit la ciomege“... „Steagul fu dus la administrație. După aceea, înfuriindu-se norodul asupra d-lui Geavide, Kanovici și Balduridi, ce au spart capetele a vreo cîțiva din popor cu bastoanele, au năvălit la casele lui Geavide spărgîndu-i geamurile și cerînd a-l lua pe sus“.

Dimitrie Goleșcu încercă și aici să potolească poporul. De fapt, administratorul județean voia să cîștige timp, deoarece maiorul Radu Goleșcu primise ordin să scoată armata pentru menținerea ordinii. Dar tocmai cînd lucrurile păreau a fi potolite, de după colțul străzii apăru banda bătăușilor condusă de același Mihalopolu.

De data asta însă poporul nu mai putu fi luat prin surprindere și Mihalopolu, pus pe fugă, era cît pe-acî să fie prins. Întăritată de acest al doilea atac, mulțimea se înfurie și se întoarse din nou la casa lui Geavide. Casa negustorului fu salvată de mînia maselor numai prin apariția armatei. Într-adevăr, maiorul Goleșcu scosese două companii de infanterie și un escadron de cavalerie și sosise la timp. Totuși încercarea de a despresura casa nu reuși și nici maiorul Goleșcu nu voi să facă uz de arme. Pînă la urmă el propuse ca Geavide să fie ridicat și dus la arest în cazarma regimentului.

Poporul însă, găsind că măsura e prea dulce, ceru ca și ceilalți doi negustori — Kanovici și Balduridi — să fie arestați. Negustorul grec fusese însă mai repede de picior și nu mai putu fi găsit în tot orașul. În schimb, Kanovici, care era și membru al maghistratului, nu primi să fie dus la cazarmă, ceea ce îl făcu pe Dimitrie Goleșcu să-l considere ca demisionat. În sfîrșit, pe la orele trei după-amiază, după cinci ore de frămîntări, orașul se liniști. Pe străzi mai circulară cîtăva vreme patrulare, iar la casa lui Geavide și la poliție se orîndui o „caraulă obștească“. Dimitrie Goleșcu plecă la administrație, unde, chiar în aceeași zi, înaintă la București un raport amănunțit asupra tuturor acestor întîmplări. El ceru ca guvernul să ia măsuri împotriva lui Mihalopolu și anunță că președintele maghistratului, ca și Kanovici, fuseseră destituiți, în locul lor urmînd să fie numiți alții.

În ziua următoare se auzi că unii consuli străini, împreună cu trei-patru mari negustori, între care și Kanovici, se adunaseră și trimiseseră o notă de protest guvernului, cerându-i să recheme pe comisarii revoluționari, deoarece ei și nimeni alții ar fi fost autorii dezordinilor din oraș.

Din fericire, la București, guvernul dădu crezare nu acestei note, ci raportului pe care-l trimisese Dimitrie Golescu. Ca urmare, la Brăila se aștepta un delegat al Consulatului general al Greciei la București, care împreună cu Golescu. să ancheteze personal purtarea lui Mihalopolu.

Evenimentele petrecute la Brălia la 20 iulie întăriră starea de spirit revoluționară, iar țăranii din județ erau gata să vină în oraș ca să sprijine contra oricui singurul guvern care arătase că are grijă și de ei. Din nefericire, acestea fură ultimele vești bune pe care le mai primi căpitanul Vilkov.

Prima știre proastă fu aceea privitoare la sosirea lui Suleiman pașa cu trupe turcești la Giurgiu, fapt care nu putea să aducă nimic bun. După aceea, veștile rele începură să curgă una după alta. Printre altele se auzea în oraș că într-una din gazetele rusești scria că țarul Nicolae ar fi împotriva revoluției.

La 25 august se întoarseră la Brălia câțiva țărani care fuseseră la București. Intraseră în cafenea și Vilkov, văzându-i necăjiți, îi trăsese de limbă. Căpitanul vroia să afle noutăți din București, dar oamenii vorbeau doar de necazurile lor. Toată nădejdea de a căpăta și ei pământ se dusesse pe gîrlă. Stătuseră aproape o lună de zile în București, dar acolo, la „Comisia proprietății“ cum îi spunea, acolo unde țăranii stăteau de se tocmeau cu boierii pentru pământ, nu se făcuse nimic. În ziua de 19 august, tocmai cînd trebuia să se ia o hotărîre, venise cineva din partea guvernului și spusese că aceea era ultima zi în care comisia mai lucra. De acum înainte, fiecare delegat trebuia să-și dea cererile în scris, pentru ca guvernul să facă apoi o lege „pentru împăcarea tuturor“. Or, dacă ajunseseră din nou la jalbe, asta însemna că totul s-a dus. Nu făcuseră ei și pînă acum atîtea plîngerii și nu se aleseseră cu nimic? Iar dacă e vorba să se împace interesele tuturor, atunci lucrul era limpede, căci ei știau una și bună: interesele lor nu se puteau împăca cu acelea ale boierilor, la care robiseră pînă acum.

Vilkov le dădea dreptate și gîndea că numai țărani mai puteau apăra revoluția. Dar iată că nici ei nu mai erau interesați.

În dimineața zilei de 1 septembrie, căpitanul Vilkov fu trezit din somn înainte de ora sa obișnuită. În odaie intră speriată Ștefana, care-i spuse de-a dreptul că armata turcească a trecut prin marginea orașului și că probabil va fi găzduită într-una din cazărmi.

La aceste cuvinte Vilkov păli. Dacă oricare dintre dușmanii lui s-ar duce să spună că el, căpitanul Vasile Vilkov — care se ridicase de două ori împotriva turcilor și care fusese condamnat la ocnă pentru asemenea fapte — era acum liber, în urma decretului guvernului provizoriu, ar fi fost pierdut. Putea fi arestat în orice clipă și trecut peste Dunăre la Măcin. Ce era de făcut? Trebuia să fugă din oraș și asta cît mai repede, dar, înainte de a lua o hotărîre, merse să se sfătuiască cu administratorul Golescu. Acesta, după ce îl ascultă pe Vilkov, îi spuse că, după părerea lui, căpitanul se speriasse degeaba.

Alaltăieri, la 30 august, sublocotenentul Iliescu îl înștiințase că doi ofițeri turci veniseră să vadă podul de la Vădeni, deoarece pe el urma să treacă la Brăila o trupă de cavalerie de circa 1 000 de oameni. În aceeași zi, un vapor turcesc trecuse la Galați și pe bordul său se afla noul comandant turc, Fuad efendi, care se îndrepta spre Giurgiu. La Brăila vaporul nu a tras la mal, ci a oprit în mijlocul Dunării ca să îmbarce niște bagaje ale unui negustor turc de aici, din Brăila. Cu acest prilej s-a aflat că în suita lui Fuad era și Sali-aga, un turc care ar fi stat acum cîțiva ani aici, în oraș.

La auzul acestui nume Vilkov se încruntă. Sali-aga nu era altcineva decît comisarul Turciei la Brăila din iunie 1841 și care-l cunoștea foarte bine nu numai pe el, ci și toată încercarea lui și a lui Tatici din acel an. Azi de dimineață — continuă Golescu — turcii au trecut prin marginea orașului. Este vorba de un regiment de infanterie și de unul de cavalerie, aflate sub comanda lui Rifaat pașa. Îndată ce a fost anunțat, Golescu s-a dus să protesteze pentru faptul că au intrat pe teritoriul țării fără a face nici un fel de înștiințare autorităților românești. Rifaat pare un om cumsecade. A stat pînă acum de vorbă cu el și a aflat destule vești. Tabăra turcească s-a instalat alături de cazarmă, lângă morile de vînt. După cum spunea Rifaat, Fuad a plecat la Giurgiu, și de acolo va merge

la București ca să înlăture locotenența domnească recunoscută de predecesorul său, Suleiman pașa, și să numească un caimacam, după prevederile Regulamentului. Asta trebuie să se facă repede, căci dacă în 15 zile nu se restabilește Regulamentul, atunci oștile țarului vor intra în Principate. Rifaat așteaptă și el poruncă să se îndrepte spre București. Deocamdată se instalează aici și, începînd de mîine dimineață, vor pune caraul ca să nu lase pe nimeni să iasă sau să intre în oraș fără bilet de la poliție. Arestări însă nu se vor face. Chiar dacă s-ar primi vreo plîngere împotriva lui Vilkov, arestarea căpitanului s-ar face tot prin intermediul administrației și la porunca lui, a lui Golescu, iar oamenii polițaiului îl vor face scăpat. Așa că Vilkov putea să stea acasă fără nici o grijă.

Deși căpitanul se întoarse la Hanul de piatră mult mai liniștit, spre seară, îmbrăcat în haine ponosite, părăsi orașul și se ascunse în bordeiele grădinarilor bulgari, cam la jumătatea drumului dintre Galați și Brăila.

•

Cele aproape trei săptămîni pe care Vilkov le petrecu în mijlocul grădinarilor de pe malul Siretului avură asupra lui un efect binefăcător. Se înzdrăveni de-a binelea și vechea sa energie începu a se manifesta. Seara se adunau la coliba lui o mulțime de foști și viitori cetățeni, veniți să-l asculte. Și căpitanul nu era scump la vorbă. Apoi, văzînd că nu se arată nici o primejdie, se gîndi să-i mai facă o vizită lui Golescu.

Prudent ca totdeauna, Vilkov se întoarse într-o noapte la Hanul de piatră. Îl însoțise Iordan, feciorul cel mic al lui Pană grădinarul, în vîrstă de 10 ani, dar care știa să vină la Brăila pe cărări și drumuri lăturalnice, evitînd pe cit se putea șoseaua mare. A doua zi trimise pe Ștefana la administrator și aceasta se întoarse aducîndu-i o scrisoare și o gazetă. Scrisoarea era trimisă din București lui Golescu de către Nicolae Nenovici și purta data de 6 septembrie. Scrisoarea și gazeta îi fuseseră date de un mic slujbaș, care-i spusese că domnul administrator lipsea din oraș, dar îi dăduse poruncă să ducă orice scrisori și gazete ce vor veni în lipsa lui la Hanul de piatră, căpitanului Vilkov.

Căpitanul îl cunoștea bine pe Nenovici și avea o deosebită încredere în el. Bulgar de origine, acesta se refugiase și el în Țara Românească, obținuse supușenia țării, era un om cu destulă știință de carte și fusese numit profesor la Brăila.

Ideile sale îl apropiaseră de tinerii revoluționari. De altfel făcuse școală la Sfântul Sava și fusese coleg și prieten cu Nicolae Bălcescu. Acesta îl numise comisar de propagandă la Brăila, în județ. Își îndeplinise misiunea în mod strălucit și acum plecase la București pentru instrucțiuni. Visul lui era ca, mai târziu, să ajungă profesor la Colegiul de la Sf. Sava.

Scrisoarea lui Nenovici către Golescu îl bucură pe Vilkov. „...Astăzi — scria acesta — o adunare numeroasă de popor de la palat s-a dus cu muzica și câteva stindarde la Vornicie, a luat originalul Regulamentului și Arhondologiul¹ și le-a dus la mitropolit acasă. Erau patru-cinci mii de oameni, între care și țărani călări. Regulamentul și Arhondologiul s-au depus în mijlocul curții; apoi s-au chemat mitropolitul afară, și toți îngenunchind la pământ (deși era ploaie) s-au afurisit aceste două cărți, precum și acei ce vor mai cugeta la dînsele, de mitropolitul îmbrăcat în odăjdii și cu crucea în mână, pronunțându-se anatema cu toată solemnitatea, în sunetul clopotelor și a marșului de moarte. După aceea, pe când ardea Regulamentul și Arhondologiul, care a ținut vreo două ore, a cîntat muzica Marsilieza și săvîrșindu-se arderea lor, lumea a pornit apoi la Mitropolie...“.

Dacă această scrisoare bucură pe Vilkov, cele citite în gazetă avură tocmai rezultatul contrariu. Era un număr din 19 septembrie al „Gazetei de Transilvania“, în care se publică o lungă corespondență. Se arăta aici sosirea lui Fuad la Giurgiu și felul în care, după aceea, noul trimis al sultanului își așezase tabăra la Sintești, în marginea Bucureștilor. Turcul nu voise să stea de vorbă cu nimeni și în zadar îl așteptaseră în cîmp 60 000 de oameni, dormind sub cerul liber, nemîncați și nebăuți. Două zile încheiate stătuseră oamenii acolo și abia atunci, pe la 12 ceasuri din noapte, se văzuse venind Sali-aga cu o scrisoare către mitropolit. A doua zi, Fuad își mută tabăra lângă mănăstirea Cotroceni. Poporul trimise o deputație care însă află răspunsul că va fi primită abia a doua zi la prînz. De dimineață Fuad trimisese mitropolitului o scrisoare prin care îl invita ca la orele 12 să poftască în tabăra sa, împreună cu principalii boieri, cu notabilii și neguțătorii capitalei pentru a le comunica voința sultanului. La fel fu înștiințat și fostul ban A. Filipescu, căruia îi mai zic și Vulpe.

„Poliția — se spunea în gazetă — dete de știre la toți boierii, notabilii și negustorii principali a se aduna la 10 ceasuri

¹ Arhondologiul — condica de ranguri bisericești.

la palat. Aci veniră apoi toți cei adunați la Vulpe și de aci plecară avînd în cap pe părintele mitropolit, însoțit de arhimandriți și preoți, și la 12 ceasuri fură cu toții în tabăra turcească... Fuad efendi îi aștepta în umbrarul său în picioare cu o hîrtie în mînă, căreia lumea îi zicea firman și care în sine nu era altceva decît o publicație din partea sa către boierii și locuitorii țării... Cine va avea poftă să o vadă o va afla tipărită... Data ei este din 13 septembrie cu iscălitura mare «Fuad» ca să se știe. Cum se înfățișă deputăția, vestitul trimis de neagră și sîngeroasă pomenire începu a ceti acea hîrtie prin care mai repeta încă o dată, căci tot i se părea că nu credem, că a venit să aducă pacea și buna orînduială în țară, ca și cînd acestea ar fi lipsit... După ce citi această publicație și se proclamă domnul Cantacuzino de caimacam, acesta se aplecă cu un respect cu totul căimăcămesec de parcă s-ar fi numit domn al Țării Românești, întreg-întreguleț, din cap pînă-n picioare... Atunci junele Cantacuzino Iancu, fiul răposatului român, nu mai putu suferi rușinea părintelui său, ce cădea și asupra sa, și țipă din mijlocul deputaților strigînd : «Tată, nu primi o asemenea slujbă !» Deputații luară atunci curaj și începură a se adresa către noul caimacam numit după nici o formă, după nici o lege, după nici o datină și-l amenințară să nu primească a se face organul umilirii și robirii patriei. Disputa fu cam fierbinte : unii dintre deputați se zice că amenințară cu degetul pe Fuad efendi, arătîndu-i să vadă că sta o mare răspundere pe capul lui. Fuad efendi, văzînd că vine lucrul acolo unde de patru zile îl pregătea să ajungă, se trase din umbrar și strigă : «Cine e cu Regulamentul să vie după mine, și cine voiește reforme să rămîie la spate !» Îndată se despărți adunarea deputaților : vreo 40 de ciocoi vînduți se luară după turc și peste 200 de cetățeni rămaseră pe loc. Acum erau toate după cum se pregătiseră : cetatea era mai goală de locuitori, poporul adunat înaintea taberei, deputații și căpeteniile lui în mijlocul turcilor ; tabăra turcească era pregătită și aștepta semnalul. Deodată pocni un pistol ; îndată veni o mulțime de soldați turci care avea într-adins ordine ce să facă atunci cînd se va da semnalul și înconjură pe bunii deputați a nu mai ieși nimeni să dea de știre poporului. Steteră aci oamenii prizonieri, în soare, nemîncați și nebăuți pînă seara. Reacționarii erau trași în cortul lui Fuad efendi și strigau de acolo ca să spînzure pe toți deputații și să dea cu tu-

nurile în acel popol de 100 000 ce avea obrăznicia să ceară dreptate...“.

Urmase apoi crunta ciocnire din Dealul Spirei, jafurile turcilor și multe alte nelegiuiri.

Proclamația lui Fuad, pe care Vilkov o citi din ziar, îl mîhni peste măsură, căci ea consemna înăbușirea revoluției.

„Boierilor și vouă locuitorilor Valahiei de toată clasa. O revoluție izbucnită din acel duh al comunismului, împotriva căruia se bate și triumfează acum Europa întreagă, s-au ivit între voi și a turburat liniștea și asigurarea pacinicei înaintări de care vă bucurați pînă acum prin instituțiile naționale ce Înalta Poartă v-au acordat...“.

„Pentru aceasta, mai întii trebuie să se statorniceze ordinea legală, trebuie să piară cu totul verice urmă a revoluției. Aceasta este statornica și neclintita hotărîre a măriei sale sultanului, augustului meu stăpîn, care este și al vostru“.

Revoluția era înfrîntă. Căpitanul zvîrli din mînă hirtia și începu să se plimbe agitat prin odaie. De-abia de aci înainte veneau zilele grele. Neîntîrziat, trebuia să se furișeze la coliba de pe malul Siretului. Acolo era în siguranță, deoarece Ștefana avea să-i dea de știre atunci cînd va simți cea mai mică primejdie. Nici nu trebuia să-i spună cine anume l-a căutat — turc sau polițai. Avea să-i spună numai lui Iordan, feciorul lui Pană, care va rămîne la han în acest scop, să se întoarcă la grădină. Și el va ști că-l amenință o primejdie.

•

Administratorul Golescu părăsise de mult orașul și în locul lui căimăcămia numise un alt ocîrmuitor. Polițaiul orașului fusese și el schimbat de cîteva zile.

Rifaat pașa se prezentase la regiment și ceruse ca toate roatele de infanterie să fie dezarmate. Luase puștile soldaților și le transportase la cazarma lor, după cum luase și caii de la comanda de cavalerie. Asta însemna că nici o ciocnire armată nu mai era posibilă.

•

Se întunecase de-a binelea cînd căruța lui Pană părăsi Hanul de piatră. Alături de dînsul mai stătea un grădinar, care nu era altul decît căpitanul Vasile Vilkov.

Trecură zile după zile și Ștefana nu avu nici un motiv să-l trimită la grădină pe Iordan. Cu toate acestea, în oraș nu era liniște.

Căpitanul Vilkov era bine informat prin Pană, care venea la oraș de două-trei ori pe săptămână. Așa află că la Brăila urma să se alcătuiască o comisie care, pe de o parte, să ia măsuri pentru preîntâmpinarea unor noi tulburări, iar pe de altă parte, să întocmească o listă de persoanele compromise în revoluție. Să constate vina fiecăruia — ba să treacă, dacă era cazul, și la unele arestări.

Intr-o după-amiază, când soarele era pe la asfințit, la grădină veni Iordan. Copilul nu știa decât atât: Ștefana i-a spus că a stat destul la Brăila și că trebuie să se întoarcă. A doua zi, Pană află și cauza: noul polițai al orașului venise la Hanul de piatră și o întrebuse de soțul ei. Când aceasta răspunsese că bărbatul său era plecat în Rusia de mai bine de o lună de zile, polițaiul nu insistase. O mai întrebuse pe Ștefana și despre adresa din București a profesorului Nenovici, dar nu obținuse răspunsul dorit.

Pană mai aduse și alte vești. La Brăila comisia se alcătuisese. Se făcuseră și arestări. Prin piață oamenii spuneau că în alte județe, mai ales în cele de pe marginea Dunării, țărani se împotriviseră poruncilor căimăcămiei, nu mai voiau să facă zile de clacă și alungaseră cu furcile pe ispravnici și dorobanți. În alte sate se trimisese chiar oaste turcească. Ba în județul Ilfov se ridicaseră câteva sate, cum erau: Minăstirea, Chiseletul, Surlarii, Hereștii și altele, iar țărani dăduseră înapoi numai în fața oștirilor străine.

Nici orașenii nu erau mulțumiți de căimăcămie. La Roșiorii de Vede o mulțime de oameni manifestase pe ulițe fluturând steagul revoluției, cerind Constituția și pe generalul Magheru.

Căimăcămia a înăbușit însă totul. Țărani erau pedepsiți cu „dojana prin lovituri“ sau „pilduirea cu bătaia“. Se hotărise ca supușii străini care au luat parte la revoluție sau au aderat la ea să fie trimiși peste graniță prin mijlocirea consulatelor respective.

Vilkov se alarmă și mai mult când Pană îi aduse vestea că ocărnuirea țării a luat și alte măsuri. Țărani care nu se vor liniști vor fi trimiși peste Dunăre la turci. Se spunea chiar că vreo două mii au și fost trimiși peste Dunăre. În satele din județul Brăila era însă liniște. Și, de aceea, Pană crezu că este

mai bine ca Vilkov să-și păstreze pe mai departe același adăpost și să nu treacă încă în Moldova.

Într-adevăr, autoritățile brăilene erau convinse că Vilkov se afla în Rusia și nu-l mai căutară, deși numele lui era scris în lista celor compromiși în revoluția de la 1848. Numărul celor care fură închiși la Brăila nu era mare. Mai târziu toți acești arestați, învinuiți de participare la revoluție, fură duși la București și închiși la mănăstirea Văcărești.

Vistierul Andrei Deșu fusese arestat și el la Turnu Măgurele. Bulgarii de acolo aflaseră de la Bălașa Deșu că arestarea se făcuse din însăși porunca lui Omer pașa, iar lumea spunea că acela care-l pîrise, nu fusese altul decît Alecu Villara, revenit acum în țară.

În noiembrie vremea se înăsprise, iar grădinarii începuseră să se întorcă la Brăila, așa că într-o noapte, Vilkov se mută la cărămidăria feciorului lui Ivancea, unde rămase pînă în primăvară, cînd se stabili din nou la Vădeni.

Pe la începutul lui mai, Vilkov primi o altă veste de la București. Înalta curte criminalicească începuse să judece pe cei arestați pentru participarea la revoluție. Din cele cîteva sute de inși fură însă condamnați doar vreo zece, mai toți foști „administratori“ de județe sau comisari de propagandă. Dominitor era acum Barbu Știrbei. Dacă prin celelalte orașe ale țării poliția mai urmărea încă pe unii revoluționari, la Brăila lucrurile se liniștiseră atît de mult, încît într-o bună dimineață căpitanul Vilkov fu văzut în cafeneaua sa. În aceeași seară ieșise să se plimbe prin oraș, iar mai târziu cunoscu și pe polițaiul cel nou, ca și pe sameșul ocîrmuirii.

Vilkov nu era însă liniștit. Și, din nefericire, ziua cînd toate aceste neliniști se dovediră a fi fost întemeiate nu se lăsă prea mult așteptată.

Trecuseră trei ani de la eliberarea sa, cînd, într-o după-amiază de toamnă, Vilkov fu înștiințat de către un cunoscut să meargă pînă la sameșul ocîrmuirii, pe care-l știa și care-i arătase totdeauna stimă și prietenie.

Căpitanul porni cu inima strînsă și în scurta convorbire pe care o avu află totul. Ba sameșul îi arată și porunca secretă ce venise tocmai atunci de la București și în care scria : „... Luînd acum cunoștință că cei mai sus arătați (adică Deșu, Vilkov și ceilalți cetași) folosindu-se de răsturnarea oblăduirii legale în 1848, pã vremea răzvrătirii, s-au slobozit de la ocnă și de atunci umblă slobozi în Prințipat spre disprețuirea legilor și scandalul obștei, datorînd ne face a-i reinstala în închisoare, spre a-și împlini osînda. Dar voind a ne mîrgini în cele ce neapărat reclamă asigurarea odihnii și liniștii obștești, poruncim ca îndată, prin poliție și curieri, în soroc de șase săptămîni, să se treacă peste graniță, fără a fi volnici a mai intra în Prințipat“.

Vilkov plecă la București, unde spera să afle ocrotire la consulatul rusesc. Kotov, secretarul consulatului, nu putu însă să-l ajute, deoarece căpitanul pierduse cetățenia rusă.

La București o reîntîlni pe Bălașa Deșu. De la ea află Vilkov că acum, sub domnia lui Știrbei, Villara era iarăși la putere. Logofătul răscumpărase de la Mișa Anastasievici moșiile vistierului și acesta începuse un proces. De aici venea probabil tot răul. Deșu era arestat și Bălașa, înspăimîntată, îl sfătui pe căpitan să fugă.

După ce mai făcu și alte încercări zadarnice, Vilkov se reîntoarse la Brăila. Aici porunca se pusese în aplicare și ce-

tașii — cîți nu fugiseră sau nu se ascunseseră — își lichidau bruma de avere pe care o aveau, pregătindu-se de plecare. Același lucru trebuia să-l facă și el. Totuși Vîlkov obținu de la ocîrmuitorul Brăilei, colonelul Iacobson, să lase averea în seama fetei lui, care se căsătorise aici în Brăila. Tot aici rămînea și Ștefana, cu fiul lor Scarlat. Apoi părăsi Brăila în taină, reușind să se ascundă pe o corabie grecească, care-l debarcă la Constantinopol.

Ajuns în capitala Imperiului, căpitanul nu-și putu face nici un rost. Rătăci cîtva timp prin alte locuri și, în cele din urmă, ajunse în orașelul său natal, Kotel. Rămase aici aproape doi ani și cînd văzu că nori negri prevestesc un nou război cu Rusia, plecă cu ciobanii din Kotel prin locurile pe unde copilărise. Dar veștile pe care le afla nu-l lăsară nici aici liniștit și Vîlkov ajunse din nou la Măcin, năzuind neîncetat să se reîntoarcă la Brăila.

Cînd izbucni războiul Crimeei, turcii îi propuseră să ia comanda unei trupe cu care să plece îndată spre cetatea Șumla. Vîlkov se prefăcu că primește, dar peste noapte fugi și izbuti să ajungă cu bine la Brăila.

Cînd Vîlkov se întoarse acasă, nimeni nu se mai gîndea la porunca de expulzare pe care o dăduse Știrbei cu doi ani mai înainte. Dimpotrivă, aici se alcătuiău cete de voluntari care să ia parte la război alături de trupele rusești. Vîlkov participă la aceste pregătiri și cînd armatele rusești ajunseră la Dunăre, iar turcii din nordul Dobrogei fugiră, căpitanul trecu împreună cu rușii la Măcin și în biserița orașelului sfinți primul steag al voluntarilor. Însoți chiar trupele rusești, dar își dădu repede seama că nu poate merge mai departe. Viața sa zbuciumată, anii de ocnă și vîrsta sa înaintată — 61 de ani — nu se mai potriveau cu rigorile vieții ostășești, și după cîtva timp se întoarse la Brăila.

Curînd însă soarta războiului se schimbă și Vîlkov se văzu silit să-și părăsească din nou familia. Ajunse la Chișinău și rămase aici pînă în 1856, reîntorcîndu-se la Brăila abia după ce se semnă pacea care încheia războiul Crimeei.

Anii treceau unul cite unul și de aici înainte căpitanul trăi numai din amintiri. Se ducea deseori la Galați, unde era oaspetele lui Gheorghe Cazacu și unde îl cunoscuse pe Rakovski, care lupta pentru libertatea poporului său, și inima îi tresălta de bucurie atunci când auzea de faptele de arme ale lui Ștefan Caragea au Hagi Dimitri¹, cei ce realizau acum ceea ce încercase el în 1841 și 1843.

Căpitanul Vilkov întineri când începu în Bulgaria marea răscoală din aprilie 1876 și când Botev trecu Dunărea cu cetașii săi pe vasul „Radetzki“. În zilele acelea, Brăila era plină de refugiați bulgari, care soseau pe pământul ospitalier al României, venind din toate părțile și fugind din calea masacrelor de la Batak și Peruştița.

Evenimentele se precipitară și fiecare zi aducea o veste bună. La 12 aprilie 1877, Rusia declară război Turciei și curînd sună și la noi mobilizarea. Căpitanul nu se înpăimîntă cînd la 21 aprilie Brăila fu bombardată de turci. De altfel, cîteva zile mai tîrziu, monitorul turcesc, care revenise, fusese aruncat în aer. România se declarase independentă la 9 mai, și trei zile mai tîrziu, de pe șalupa „Rîndunica“, maiorul Murgescu și doi locotenenți ruși torpilaseră și cel de-al doilea monitor inamic. Căpitanul Vilkov nu mai avea astîmpăr. Era cînd la gară pentru a petrece pe voluntari, cînd pe străzi ca să vadă oștile rusești și românești. Ziarele aduceau mereu vești bune. Luptele de la pasul Șipka, cucerirea de către români a redutei Grivița, căderea Plevnei și predarea lui Osman pașa erau relatate pe larg și căpitanul citea totul cu nesaț. Oștile rusești treceau prin Brăila, iar din poarta casei Vilkov le urmărea cu ochii, copleșit de amintiri. Armata română se afla la Vidin,

¹ În noaptea de 6 iulie 1868, Hagi Dimitri și Ștefan Caragea au trecut Dunărea în fruntea unei cete de haiduci pentru a dezlănțui o răscoală în Bulgaria. Ceata, pregătită și înarmată în România, a trecut Dunărea pe lîngă satul Petroșani, în dreptul vărsării riului Iantra.

războiul se desfășura favorabil și căpitanul sta ceasuri întregi pe malul Dunării cu ochii ațintiți spre depărtări. I se părea că însoțește pe soldați, așa cum făcuse în 1829, și parcă auzea ecoul văilor, răsunînd de bubuitul tunurilor ce vesteau libertatea Bulgariei.

Mulți dintre compatrioții săi părăseau acum Brăila și se îndreptau spre patrie. Vîlkov îi petrecea și îi însoțea cu gîndul pînă la Kotelul natal, dar nu mai vorbea de plecare. Era prea bătrîn și avea aici feciori și nepoți de care nu se putea dezlipi. Rămase și el la Brăila, ca atîți conaționali ai lui care găsiseră în România o a doua patrie. Cînd închise ochii, la 90 de ani, Bulgaria scuturase de mult jugul otoman.

CUPRINS

Așa s-a născut o carte	5
A fost un război glorios	9
Cum s-a născut un oraș	16
Cu gîndul la cei rămași în patrie	27
În ajutorul fraților robiți	35
Un plan și mai măreț	80
Spre o răscoală generală	147
Răzvrătirea de la Telega	182
Dreptate—Frăție	191
Epilog	217

Lector : MARIETA CROICU
Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

*Bun de tipr : 13.XI.1978. Apărut 1979. Co-
manda nr. 1506. Tiraaj : 12.300 broșate. Coli
de tipar : 14.*

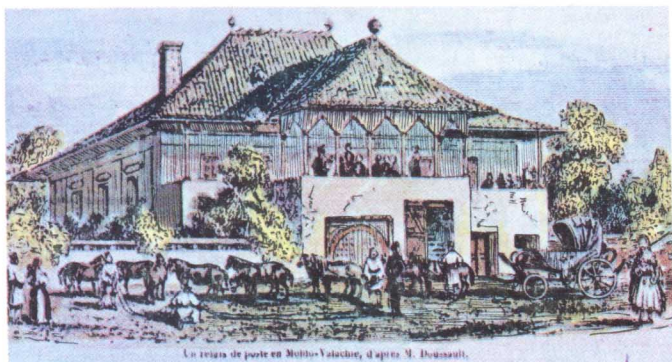
Tiparul executat sub comanda nr. 245
la Intreprinderea poligrafică Iași
Str. Vasile Alecsandri nr. 6, Iași
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

VERIFICAT
1987

Nu există bulgar mai mult sau mai puțin cult și patriot, care să nu fi călcat pe pământul liber al României și să nu se fi folosit de ospitalitatea frățească a românului. De-a lungul unei jumătăți de secol, într-o epocă îngrozitor de neagră pentru noi, privirea poporului bulgar a fost mereu ațintită spre malul stâng al Dunării. Tot ceea ce a fost onest și mare, tot ce avea vreo inițiativă, tot ce nu a putut trăi și respira în Bulgaria robită, lucra și trăia în sfânta Românie. [...]. Cind vreunul din patrioții noștri, prigonit crunt de guvernul otoman, scăpa în fine din ghiarele străinului neîndurător, el găsea refugiu într-unul din orașele României. Țara voastră a fost pentru noi farul luminat al libertății, speranța în viața nouă... Te salut, dar, sfânt pământ al României! Fii binecuvântat! România a fost a doua patrie pentru mii de martiri ai noștri!

(Din scrisoarea revoluționarului și scriitorului bulgar Zahar Stoianov către socialistul român Zamfir Arbore).

Un zece de poarte en Mehler-Volodue, d'après M. Doussault.